

A 12624

VINCO KUDIRKOS

JUBILĖJINIS

VARRPAS

KAUNAS

1924

3 411

$$\frac{A1264}{4829}$$

3588
4952

3588. 3 3411

DP 86

Vincas Kudirka 1881 m.

1924 m. 3915

Lapkritis

VARPAS

įsteigtas 1889 metais

VINCO KUDIRKOS jubilėjinis numeris.

Nuo Redakcijos.

Žymiais darbais ir aukštais idealais pasireiškusių žmonių gyvenimas visuomet buvo ir bus jaunesnėsėms kartoms pavyzdys ir paskatinimas. Delto visos kultūringosios tautos tokių žmonių gyvenimą ir stengiasi kiek galint išsamiau bei tikriau nupiešti ir jį viešumoj išstatyti; net ir laukiniai ar puslaukiniai žmonės — ir tie savo didvyrių neužmiršta, bet juos jaunesnėsėms kartoms legendose rodo.

Vincas Kudirka, niekas neginčys, buvo ne paprastas žmogus tiek savo darbais, tiek idealais, tiek visu gyvenimu. Tuo tarpu dvidešimts penkiems metams nuo jo mirties praėjus mes teturime tik jojo raštų rinkinį su trumpute biografija (J. Gabrio) ir vieną mėginimą jo pažiūras ir idealus formuluoti tais jojo raštais pasiremiant (A. Rimkos), — jei neskaityti vieno antro straipsnelio laikraščiuose; o ir tie du Vinco Kudirkos paminklai jau senokai išleista Amerikoj ir Lietuvoj beveik nepažįstami ir neprieinami.

“Varpo” B-vė daro pirmą mėginimą Vinco Kudirkos gyvenimą nušviesti, leisdama tam tikrą Vinco Kudirkos “Varpo” numerį 25 metų mirties sukaktuvėms paminėti. Dėja, Redakcija turi prisipažinti, kad dar ir dabar toli gražu ne viskas kaip reikia išaiškint pavyko. Tiesa, P. Avižonio, J. Bagdono, J. Jablonskio, P. Leono, G. Petkevičaitės ir kt. rašiniai ir atminimai daug ką nušviečia ir paaiškina. Bet žmonėms yra lemta ir klysti arba užsimiršti, ir mes, pav., skaitydami nors ir J. Jablonskio, J. Tumo, K. Griniaus ir

G. Petkevičaitės rašinius net apie tuos pačius dalykus randame ne visai vienodai nušviestus, k. a. Vinco Kudirkos buvimą Seinų seminarijoje ir paskui jo nuomonę apie tą buvimą, jo visuomeninius ir asmeninius santykius, paskutines gyvenimo valandas ir t. t. Bet paties Vinco Kudirkos ar šiaip visai autentiškų iš pirmų lūpų liūdymų nesant reikia tuo tarpu pasitenkinti tuo, kas paduota, ir palinkėti, kad visi, kas tik gali, prisidėtų prie jų išaiškinimo. Ypač reikia pageidauti, kad būtų visuomenei prieinama niekur nespausdinti privatiniai Vinco Kudirkos laišakai, kurių šiame “Varpo” nr. spausdinama tik maža dalelė.

Antras dalykas, kuris platesnės visuomenės dėmesio reikalingas, tai visos “Varpo” gadynės pažinimo reikalas. Šiaip ar taip, su Vinco Kudirkos įsteigtuoju “Varpu” lietuvių tautinis judėjimas įgija savitų požymių, kurių svarbiausi — tautiškai politinis ir socialistiškai klesinis apsisprendimas. Prasidea kova ne tik dėl lietuvių tautos teisių, bet ir dėl socialistiškai klesinių atskirų jos sluoksnių interesų. Toje kovoje Vincas Kudirka tiek svarbų vaidmenį atliko, kad net ir šiandien atsiranda žmonių, kurie norėtų, kad Vincas Kudirka jų partijai priklausytų. Tų norų peikti netenka. Bet jauniems visuomenininkams, ypač studentams, yra graži proga Vinco Kudirkos gyvenimą ir raštus pastudijuoti ir paanalizuoti, kas ištikrųjų Vincas Kudirka yra buvęs savo visuomeninėmis pažvalgomis. Pirmieji bandymai yra A. Rimkos rašinyje. Bet tai tik pirmieji bandymai, reikalingi didelių papildymų.

Sąryšį su Vinco Kudirkos 25 m. mirties sukaktuvėmis tenka prisiminti tiek joje artimesniųjų bendradarbių, — varpininkų, tiek visos armijos paprastų kareivių — knygnešių, kurie taip svarbų vaidmenį atliko visoj lietuvių tautos kovoje už savo teises. Šią didelės svarbos darbą pasiėmė ir šiam jubiliejiniam “Varpo” nr. paruošė D-ras K. Grinius, kuris knygnešių istorijai net atskirą bendradarbių grupę suorganizavo. Bet ir čia bus likę nemaža spragų — nežinomų pamirštų knygnešių ir varpininkų, kurie taip pat turėtų savo užpelnytą vietą surasti tolimesniuose “Varpo” gadynės tyrinėjimuose.

A 3588
6

Vincas Kudirka — Vincas Kapsas.

IVADAI.

Kudirkika. Beieškant naujų žinių apie Vinčą Kudirką — Kapsą, pirmon galvon pravartu žinoti, ką gi jau kiti yra patyrę ir pasakę apie tą didįjį mūsų veikėją. Dar nesusirinkę visų leidinių, mes čia tegalime pažymėti tik ką ne ką, laukdami, kad kiti pažymės daugiau ir papildys trūkumus.

1. "Vilniaus Žinių" 1905 m. Nr. 78: Iš atminimų vieno iš daugelio apie Kudirką, Basanavičių.

2. " " 1907 m. Nr. 115: Artinas Jubiliejus.

3. " " 1908 m. Nr. 1—3: G. Petkevičaitės: Didvyrio Kudirkos šventė.

4. " " 1908 m. Nr. 10: Baltraus Dagiliaus: V. Kudirkos veikimas.

5. "Varpo" 1899: Nekrologas.

6. " " 1901 ar 2: Kirvelis Nūsmuko (J. Jablonskio Raštas).

7. "Wielka Encyklopedia Powszechna illustrowana" tom XLI—II, 423: Vinco Mickaus: Vincas Kudyrko.

8. "Krašto Balsas" 1923 m. Nr. 54, 55: Vaižganto: Basanavičiaus "Aušra" ir Kudirkos "Varpas" priežastingumo sąryšyje.

9. "Iš mūsų literatūros" 1913 m. S. Čiurlionienės (Kymantaitės): Pirmasis dailiosios literatūros apsiereiškimas "Varpe", 147—158; Vincas Kudirka, 159—172. (Tas pat "Viltyje" 1908 m.).

10. "Jaunoji Lietuva" 1914/5 m. NN. 9, 10, 11 (Amerikoj): A. Rimkos "Vincas Kudirka ir kas jis lietuviams buvo" (išleista ir atskirai).

11. J. Gabrio biografija Kudirkos raštų rinkinyje 1909.

12. V. Kudirkos Raštai — "Tėvynės Varpai".

V. Kudirkos Raštai: Surinko ir spaudai prirengė Juozas Gabrys (Paršaitis). Paveikslus darė E. Loevy, vignetes piešė A. Brakas, spaudė v. Mauderode Tilžėje 1909, leido Tėvynės Mylėtojų Draugija Amerikoje, pinigais padedant kitoms 48 Draugijoms.

Tomas I. Biografija. Satyros. Eilės. IV + 233.

Tomas II. Tėvynės Varpai 1889—1899. 383 p.

- 7
- Tomas III. Kritika. Mokslas. Politika. Smulkmenos.
 Tomas IV. Dramos. (Mindaugis. Keistutis. Narimantas.
 Vaidilos pasaka. Vėlinės). 317 p.
 Tomas V. Apysakos. 256 p.
 Tomas VI. Dramos. (Orleano Mergelė. Vilius Tell. Kai-
 nas). 402 p.

Originalių raštų 795 p., verstinių 975. Viso 1.770 p.

Leidinyų artipilnio, visdelto dar ne kompletas; sako, dar esą vienas kitas rankraštis, nesurinkta V. K. korespondencija, o ji labai įdomi; praleista Tautos Himnas, neįdėta lenkiškųjų eilių Krašauskienei ir kitų smulkmenų; be "Gloso" V. K. rašęs dar į "Kurjer Codzienny", į "Lietuvą" (Amerikoje), į "Vienybę Lietuvniukų", Gaidamavičiaus "Antaną Valį" pabaigęs V. Kudirka su Šernu; (tai pats pasisako M. Jankui).

Leidiniai skyrium atmuštieji:

1. Laisvos Valandos, rinkinys 24 eilučių, spausdintų "Varpe", "Ūkininke", "Lietuvoje".

2. Lietuviškos Kanklės, dainos keturiems balsams sutai-
 kintos. 1 dalis.

3. Tas pat. 2 dalis.

4. Pasakos pagal Krylovą. Surinkimas vienuolikos ei-
 liuotų pasakų, verstų d-ro V. K. Spausdinta "Ūkininke" ir "L.
 Ūkininkų Kalendoriuose", dabargi įšaina skyrium knygutėje.

5. Viršininkas. Margas paveikslėlis, parašė Perkūnas.
 Čionai juokingai, bet teisingai aprašyti darbai Naumiesčio vir-
 šininko Kusakovo ir jo sėbrų. Spausdinta "Varpe", paskui sky-
 rium knygutėje.

6. Keistutis. Tragedija 5 aktuose, lenkiškai parašė A.
 Asnyk. Spausdinta "Varpe". Skyrium Tėv. Myl. Draugijos
 lėšomis.

7. Orleano Mergelė. Tragedija Schillerio, išvertė iš vo-
 kiško Naumiestyje IX—18, 1897. Skyrium Tėv. Myl. Draugi-
 jos lėšomis.

8. Vilius Tell. Schillerio, išvertė iš vokiško Naumiestyje
 IV—5, 1898. Spausdinta "Vienybėje" ir skyrium.

9. Dwa kontredansy. Z litewskich motywow. Warszawa.

10. Tance Warszawskie.

11. Penkiolika šokių: kontredansų, valsų, polkų, mazur-
 kų, iš lietuviškų motyvų.

V. Kudirkos raštų chronologija, nepažymėta Raštų rinkiny,
 bet įdomi, sekant darbo intensyvėjimą.

1881, dar gimnazijoje būdamas, leido lenkų kalba rašytą ir
 savo ranka iliustruotą laikraštėlį "Kłamstwo".

Feljetonus, recenzijas ir k. k. kasmėt.

1890. Brolio — Jurgis Durnelis.

1891. Brolio — Pagieža. V.

1891. Baluckio — Vaitiekus Smaigas. Uk.

1892. Bellamy — Užsimerkus. V.
 1892—3. M. Rodziewicz'ūtės — Rusvos Dulkės. Dalį.
 1894. Bairono — Kainas. V.
 1896. Viršinkai.
 " Lietuvos tilto atminimai.
 " A. Asnyko — Keistutis.
 1897. Cenzūros klausimas.
 " T. Wróblewskienės — Narimantas.
 " A. Dygasinskio — Žvirbliai.
 1898. Vilkai.
 " Šilerio — Orleano Mergelė.
 " Lietuvos Himnas.
 1899. Laisvos Valandos. 24 eilutės.
 " Pasakos pagal Krylovą.
 " Šilerio — Vilius Tell.
 " Mickevičiaus — Vėlinės, III dalis.
 " Lietuviškos Kanklės, 1 ir 2 dalis.
 1900 (jau mirus, išspausdinta).
 " Slovackio — Mindaugis.
 " Mickevičiaus Vaidilos pasaka.

Parašai. Lietuviškųjų raštų: Q. D. ir K., Vincas Kapsas, V. K., v. k., Pažerių Vincas, Vincas, Hygienos Tarnas. Korespondencijų "Glosui" ir "Kurjer Codziennam" — Nemunas, Szezspski, W. K.

Šaltiniai šiam raštui. 1. Antoni i Mikolaj Mazanowscy: "Podręcznik do dziejów Literatury Polskiej", VI laida, 468 ir s.

Čia teduodame žinių iš pirmųjų šaltinių, beveik nežiūrėdami, kas ir kur yra jau parašęs; būtent, iš gyvųjų žmonių, gimnazijos, universiteto draugų, sodžiaus ir miestų kaimynų, kurie V. Kapsą gerai yra pažinę, su juo draugavę, dirbę ar kitką bendrą su juo turėję: 1. Antano Kriščiukaičio (Antano iš Bugnų, A. iš B.), 2. Jono Jablonskio (Obelaičio), 3. dantisto Šablovskio, 4. dro Jono Staugaičio, 5. prof. Pr. Būčio, 6. Andriaus Narjausko, 7. Juozo Marčiukaičio, 8. Kun. A. Grinevičiaus, 9. Jonieškos Kudirkaitės Grigaitienės, 10. Jonų Strazdų, 11. Gab. Petkevičaitės, prof. J. Bagdonui, gen J. Bulotai, mok. Palukaičiui neprisleidus manęs su interview. Vincas Matulaitis sakęs nieko nežinaš. Neteko, bet reikia iškvosti: prof. Mayla Mikola, Morta Zauniūtė, dr. Stasys Matulaitis, dr. Tercijonas, J. Žilius.

V. Kudirkos chronologija, kad geriau būtų susivokti nuotikiuose, nebeminint laiko.

1858 m. gruodžio 31 gimė Pažerių kaime Vilkaviškio par.

1868—71 išėjo savo kaimo mokyklą.

1871—77 išėjo šešias klases Mariampolės gimnazijos.

1877—79 išėjo du kursu Seinų kunigų seminarijoje.

1879—81 išėjo paskutines klases Mariamp. gimnaz., kaip "dozorca" mokinių bendrabutyje, gavęs pilną išlaikymą, bet globoje mokytojo lenko Ostrowskio (pas jį tačiau negyvenęs).

- 1881 m. įstojo į Varšavos universiteto Filologijos Fak.
 1882 m. perėjo į Medicinos Fakulteta.
 1885 m. buvo pavarytas už studentų riaušes.
 1887 m. priimtas atgal.
 1888 m. ruošė "Varpa".
 1889 m. redagavo "Varpa".
 1890 m. išlaikė valstybinius mediko egzamenus.
 1890—95 m. daktaravo Šakiuose, pavažiudamas gydytis į Krymą ir į Abbaziją (Vincio Mickaus data). Dr. J. Staugaitis sako Kudirka Šakiuose tebuvęs iki galo 1893 m.
 1895—99 sirgo, maža bedaktaraudamas, Naumiestyje.
 1896—8 m. redagavo "Varpa", o per visą laiką Naumiestyje jį taisė.
 1899 m. lapkričio 16 d. mirė ir palaidotas ten pat. Ėjo rusų mokyklas, bet tebesamas lenkų įtakoje: gimnaziją, seminariją, universitetą, sąmojingai, griežtai, be jokių restrikcijų šias, ne rusiškąsias, paširinkdamas; lenkų, ne rusų kultūrai pasiduo-damas, tačiau nepragaišinęs galop savo tautiškumo. Visu mokslo tarpu tepasirodė vieną kartą "Aušros" 1885 m. N 6 satyros verstinėmis eilutėmis: "Delko žydai nevalgo kiaulienos".

LENKŲ POZITIVIZMO AUKLĖTINIS.

Mūsų gegužiukai. Per ilgus tris šimtus metų lietuvių literatūra tepasireiškė gangreit vienas religiniais raštais; buvo vienašalė. Bet ir tada, kai ėmė šakotis, būtent, devynioliktame šimtmetyje (net ir aštuonioliktojo šimtmečio Duonelaitį mes tepažinome devynioliktame), ji vis tebebuvo vienašalė; tik religinius raštus dabar pakeitė publicistiniai. Ir mes maža tenusidėtume teisybei, jei, sakysime, paskutiniojo devynioliktojo amžiaus ketvirčio lietuvių literatūros istoriją pavadintume lietuvių žurnalistikos istorija. Net ir mėginimai sukurti kurį belestristinį veikalėlį atsiduoda ta pačia publicistika. O kad per publicistiką pasireiškia visi tautos, visuomenės vargai ir sielvartai, tai rašydamas apie ano laiko raštus ir rašytojus, lyg rašai pačią tos visuomenės, jos kultūros istoriją.

Tik mūsų padėtyje užtinkame vieną nepaprastumą. Tautos, bent kiek pagyvenusios savaimingai, iš savęs duoda pabaigtus sielavartinguosius tautos, visuomenės veikėjus publicistus. Mesgi, lietuviai, savaimingai senai begyvenę, teduodavome žmonių, linkusių pareikšti pradėjusią neberimti tautos dvasią; juos gi ištaisydavo ir nušlifudavo mums kitos tautos, kitos kultūros. Visoki lenkų ir rusų kultūros etapai sudarinėjo ir mums, lietuviams, savotiškų, skirtingų žmonių, savotiškai veikusių mūsų tarpe gautąją kryptimi ir vis delto galų gale atsiradusių didžiausioje priešingybėje su auklėjusiomis juos kultūromis ir visuomenėmis. Kaip gegutės savo kiaušį-

nus į svetimą lizdą, mes dėdavome savo sūnus į svetimas kultūras, kad mums juos išauklėtų, ir džiaugėmės, kai kuris ne kuris parskrisdavo namo, į savuosius, ne visai pakitėjusiu gegužiuku. Kuris ne kuris mums sugrįždavo, bet gautųjų organinių svetimybių nebegalėdavo pamesti. Ir mūsų anų gadynių visuomenininkų publicistų, pavadinkime juos ir literatoriais, istorijos nebeparašysi, nežinodamas kaimynų kultūros veiksmių. Kitaip tad mums tenka tirti Vilniaus romantizmo padarai, jo epigonai, kitaip pozitivizmo, kurs vėl ne tas pat buvo Rusuose, ne tas pat buvo Lenkuose: prieš kitką gavo eiti. Kitaip mums yra pasireiškęs Daukanto, Valančiaus asmuo, kitaip Petro Vileišio, V. Pietario, Basanavičiaus, Šliūpo, dar kitaip Vinco Kudirkos.

Tėvynės Varpų rašytoją feljetonininką, nuoseklų lietuvių tautos organizatorių Vinčą Kapsą — Kudirką yra auklėjęs mums lenkiškasis pozitivizmas. Tad pradžiai keletas pastabų, kaip jis atsirado ir ko siekė.

Lenkų pozitivizmas. Gražios ir kilnios Aleksandro II reformos lenkus smarkiai užvylė. Iš pradžių jos buvo gerokai palengvinusios lenkų padėtį. Žymiai pasilaidavus cenzūrai, sukruto knygų leidėjai. Pilte pasipylė laikraščių ir šiaip jau leidinių labai didelės mokslo, politikos ir visuomenės vertybės. Bet visa to buvo neilgam. Veikiai rusai atėmė iš lenkų paskutinį autonomijos pavidalą ir ėmėsi sistematingai naikinti originaliąją lenkų kultūrą ir katalikybės įtaką jų visuomenei. Niveliuodami buvusiųjų tautos vadų bajorų reikšmę, paskutinę jų sukeltą (1863) revoliuciją rusai paskelbė pasipriešinimu demokratinei rusų sumanytajai žemės reformai, liaudies paleidimui iš baudžios jungo. Ukrainoje, Gudijoje, Lietuvoje, Latgaloje rusai visai nepripažino originaliųjų tautinių kultūrų ir joms literatūra pasireikšti neleido. O kad bajorija nesumanytų stoti į autochtonų eiles jų gynėja ir vėl negautų pirmąsias reikšmes jiems, rusai daug geriau už socialistus sukiršino luomus, įsiutino žemumas prieš augštumas, kur buvo visi esą ar tik panorėję būti lenkais. Lenkų ir kitų mažųjų tautų kalbos buvo išstumtos iš mokyklų, teismų ir valdžios įstaigų. Pačioje Lenkų Kongresinėje lenkų kalba buvo bepalikta raštijoje ir teatre, daugiau niekur. Ir tą pačią raštiją suspaudė dar niekad nematyto aštrumo cenzūra; lenkai pažino, kas yra "sekatūra" — jų leidinių apkapojimas. Universitetu Vieliopolskio padarytoji Didžioji Mokykla ir kitos mokyklos tapo politikos, ne švietimo priemonėmis. Lietuvoje ir Guduose net viešai kalbėti lenkiškai buvo draudžiama; o taip skaisčiai pražydusi romantizmo literatūra Lietuvoje buvo visiškai pasmaugta.

Į vietą pasmaugtųjų visuomenės elementų tuo tarpu iškilo nauji, jau visai kitoki elementai. Reformuotieji valstiečiai ėmė turtėti, mokytis, verstis; inteligentai, neberasdami uždarbio valstybės įstaigose, kibo į pramonę ir pirklybą. Panaikinus

muitų sieną tarp Rusų imperijos ir Lenkų karalijos, ūmai lenkuose pakilo rankdarbių ir fabriku pramonė. Ji sutelkė šimtus tūkstančių darbininkų, sudarė iš jų visą luomą, atsirado socialis jų klausimas.

Visa tai griežtai atmainė visuomenines ir politines lenkų nuomones, jų gyvenimui liepė siekti realių, praktikos tikslų. Tuojau tai pasireiškė literatūroje. Sugriuvo mesianistiškieji dainių ir jų klausytojų laukimai, jog Lenkiją atstatys Europos valstybės kažinkuriais ten kilniais tikslais, nes tos valstybės buvo įsigalėjusios labai ordinariškai, kumšties pajėga, militarizmu, ir kišenės pajėga, kapitalizmu, susidariusiu iš ekonominės pažangos. Aiškiai matės visu, be jokios išimties, biauři, baisi, egoistinė politika, labai tolima nuo bet kurio altruizmo, krikščioniškosios idėjos. Visa tai galutinai prablaivė lenkus ir įtikino juos, jog fizine galybe jokių būdu jie nebeatgaus savo nepriklausomybės, o kitais pasikliauti nėra ko.

Beliko savas organizacinis darbas visose dirvose; ne, dirvonuose, kurių per amžių amžius niekas nebuvo kilojęs. Darbas buvo sunkus, nespirtus, užtat tikras. Lenkai susiprato, reikią stiprintis materialė visuomenės galybė, jos ištesėjimas, plėsti ir gilinti sveikoji apšvieta per literatūrą, meną ir mokslą; jokiame dalyke neatsilikti nuo pažangos; dalyvauti politikoje ir išsikovoti teisių. Lenkai suprato dar didesnę dalyką; būtent, jog tuščias darbas yra pataikauti sau, tuščia girtis dabartimi, ypač gi praeitimi, vyriškai, drašiai nepripažinus prie padarytųjų ir dar tebedaromųjų klaidų, nešokus jų taisyti ir nepradėjus jų vengti ateityje.

Taip lenkų visuomenė nusistatė, žinoma, ne ūmai; tai padarė karšta per ilgą laiką Varšavos laikraščiuose polemika tarp vadinamųjų jaunųjų, arba pozitivistų, ir senųjų. Tai padarė plačiai paplitusi materialistinė Maleschotto ir Büchnerio filosofija ir nauja istoriozofinė Tomo Buckle'o teorija ("Anglijos Civilizacijos"), Karolio Darwino hipotezės, Stuardo Mill'o veikalai, Ipolito Taine'o estetika; pagaliau, Augusto Comte'o pozitivizmas.

"Senuosius" atakuoti pradėjo "Przegląd Tygodniowy" ir "Niwa", ėmę negailestingai kritikuoti bedvasius romantizmo pasekėjus; būtent, visus tuos žmones, kurie iki tol buvo visuomenei autoritetai. Smarkiausias aštrialiežuvis, karčiausias pajukėjas buvo Aleksandras Świętochowski, paleidęs savo manifestą "Mes ir Jūs". Jaunieji prasiminė pozitivistais, nes savo nuomones susidarinėjo iš Augusto Comte'o. Anot jo, pozityvinių žinių šaltinis tėsas vienas; būtent, pajautų patyrimas; filosofijai belieką sisteminti specialiųjų mokslų rezultatai. Į pačią Comte'o filosofiją, tiesą sakant, mažą kas težiūrėjo, mažą kas tenorėjo ją pagilinti. Comte'as tebuvo obalsis energingai paprotestuoti prieš bet kurį sustojimą ir apatiją viešajame gyvenime: literatūroje, moksle, dailėje, ekonomijoje, politikoje.

Pozitivistai reikalavė reikalavo, kad inteligentija gyviau kibtu taisyti tėvynės gerovę, plačiau skleisti šviesą miniose — gamtos mokslus, techniką, moterų emansipacija. Utilitarizmą pozitivistai skelbė būtina net poezijoje, kad visai nutrūktų ryšys su mistika, fantazija, romantizmu, religija, o sustiprėtų ryšys su realybe. Religijos, ypač jos dvasios, pozitivistai kaip ir nepripažino.

Kibta skleisti visuotinosios enciklopedijos vadovėlis, Darvino veikalai, Smiles'o "Padėk pats sau" ir k. p.

Šita pozitivizmo srovė plaukė iš Varšuvos universiteto; bet ji buvo gerai išgalėjusi ir kituose Rusijos universitetuose ir net vidurinėse mokyklose, kurioms pozitivistai pedagogai rašė net tam tikras chrestomatijas, sudaromas iš vienu pozitivinių mokslų, priešingai Ušakovui ir k. t. Tokioje pozitivizmo atmosferoje ir man pačiam teko bręsti realinėje mokykloje 1881—1888 metais. Viena tebuvo girdėti ir visuomenėje, kiek kartų tekdavo moksleiviams susidurti su senaisiais intelligentais, ypač su religijos atstovais. Pozitivistų nuomonės visados būdavo tokios griežtos, neprisileidžiančios jokios kritikos, tokios nepriimtinos, jog senieji tik ranka pamodavo. "Et, balamūtai, sekliapročiai, daugiau nieko!" Sakydavo, išgirdę tokį Salų daktarą Dambrauską skelbiant, jog jokio mistikinio pasaulio, tad ir amžinai gyveniančios vėlės visai nėra, nes jos jis, gydytojas anatoms, nėkados neesąs savo lancetu aptikęs jokiam žmogaus kūno organe.

Senujų lenkų laikraščiai, o jų turėjo nemažiau už jaunuosius, prikaišiodavo šiems skelbiamąjį materializmą, jog maža tegerbią tautos idealus, niekiną visą tradiciją, nieko neišskirdami, griauną katalikybę ir bet kurį religingumą; tautos siekimas vadina svajonėmis, nors jie labai svarbūs ir visiškai pozitivūs. Šie priekaištai buvo nevisiškai teisingi: jaunieji lenkai pozitivistai toli gražu nebuvo kosmopolitai; bent didžiūma. O vokiečių katalikybei paskelbtasis kultūrkampfas, pasiekęs ir lenkiškąjį Poznanių, rusų barbarybės, daromos unitams, jų puolimai katalikų, apčiumpamai įrodė jiems, kiek yra moraliai vertas prisirišimas prie katalikybės ir koks būtų tautai skaudus dalykas, pasilaidavus ryšiui su ja.

Jaunieji suminkštėjo savo polemikoje. Nuo to laiko pasidarė sunku berasti laikraščių programų, aiškiai sudarančių žymius skirtumus. Atgalinė rusų cenzūra taip pat nemaža nivelyavo tuos skirtumus, bent kraštutinumus. Vyriausis pozitivistas dr. Julijonas Ochorovičius pasitraukė iš "Przegladu Tygodniowo", kurį redagavo, ir šis laikraštis palinko į organinį darbą. Świętochowskio redaguotosios "Nowiny" virto paprastu pažangiuoju laikraščiu, redaguojamu Boleslovo Prūso — (Al. Glovackio), gi Świętochowskis įsisteigė pažangaus liberalizmo "Prawda". To pat krypsnio virto "Głos", pakeitęs "Przeglad Tygodniowy", Petrapilio "Kraj" su E. Piltzu ir Vl. Spa-

sovičium, "Ateneum" su P. Chmielowskiiu. Konservatistai turėjo "Slovo" su H. Sienkiewiczium, "Rolę" su Jelenskiu, labai katalikišką, o dar labiau antisemitišką. Šiuodu ir Lietuvoje buvo labai skaitomu ir įtakingu šalia bevarsio specialio "Przegląd Katolickio".

Visų šalių ir tautų laikraščiai labai svarbūs žmogaus dvasios laimėjimams populiarinti. Tik publicistai — ne mokslo vyrai; jie nėkiek nepagilina žinojimo ir išmanymo; jie tik vaiso diletantizmą, tenkindamies gyva, lanksčia kalba ir mitria liežuvio kova. Itin smarkus, kaip jau esame išsitare, pajuokėjas, gabus ir originalus rašytojas buvo Al. Świętochowski — Wl. Okonski; jis drąsiai reiškė savo mintis puikiu, nenuobodžiu stiliu, dažnai paradoksaus.

Atatiko kirvis kotą. Kam nesvetimi yra lenkų pozitivistų Świętochowskio, Dygasinskio, Ochorowicziaus raštai, ypač publicistiškieji, tas lengvai pastebės didelį panašumą jiems garsiojo mūsų publicisto Kudirkos raštų. Ta pati forma, tas pat turinys. Sąmoningai, drąsiai galvoti, niekam nepataikauti, karčiai pajuokiamai kalbėti; apie joktas "empirėjas" nesvajoti, visur ir visados ieškoti naudos, utilitarizmo, į tai įkinkyti net pačią poeziją. Jis ir Valeriją pasisako mylės, kad ji jam daug gero yra dariusi, apkarsti ir žmonėmis užsiviltį neleidžiusi. Lenkų pozitivistus Kudirka gerbė iki pat galui savo amžiaus, juos tik skaitė, jais sekė, jiems iš savo kampo žinių tiekė. Visas V. Kudirkos publicistinis tonas yra griežtai lygus Świętochowskio "Prawdos" ar "Glosa" tonui. Taigi Kudirkos pasiryžimas organiškai dirbti, kad lietuvių tauta pakiltų ir sustiprėtų, pirmon galvon, materiališkai, vidutinė, ne aržiausi taktika, nepuolimas priešų — mušk užmušk, — kas gi tai daugiau yra, jei ne apmalšintųjų į tą laiką pozitivistų programa ir taktika? Pridėk čia kovą dėl politinių teisių, nurodymą rusų valdžios, kaip pirmutinės ir ko ne vienatinės priežasties visa ko bloga, antisemitizmą ir stiprai suvaldomą antiklerikalizmą — ir bus lenkų pozitivismas paskutiniosios stadijos.

Tuo žvilgsniu Vincas Kudirka nebuvo koks prajovas, netikėtai išdygęs genijus, nebuvo novatorius. Jis lietuviams ne — Comte'as, net ne Šliūpas, ėjęs ir einąs savais takais, nors taip pat padaras rusiškojo pozitvizmo, irgi atgyvenusio neilgą savo amžių. Šliūpas į savo pozitivismą maišo daug fantazijos ir pasitikėjimo savo neklaidingumu. Kudirka į savo "pajautų patyrimą", ko tikrai reikia Lietuvai, be ko ji negali būti, temaišo tautybę, aiškiai privalomą žmonių teisę, kurios niekam nevalia paminti. Šliūpą Kudirka vertino, bet ir tiesos žodį mokėjo jam pasakyti.

Jei V. Kudirka ne novatorius, ne "samorodok", tai bent jis pirmos rūšies darbininkas kitų duotąja kryptimi. Gal vienatinis toks patvarus darbininkas, kuriam lygių nedaug. Taip jis mums dabar rodos iš tolo, panagrinėjus jo kūrybos genezij.

Anais gi laikais už V. Kudirkos nesimatė lenkų pozityvistų; jų lietuviai neatspėdavo ir nebuvo jokio reikalo tai atspėti, kaip išdygo ir išaugo prieš akis stovįs milžinas. Jis mums buvo pirmutinis šviesos ir susipratimo šaltinis, primus movens į kultūros darbą ir tautos organizavimą. Už V. Kudirkos, kol jis buvo gyvas, nebesimatė nė buvusiųjų aušrininkų; lyg jie, pavaidinę savo roles, tyčia būtų pasišalinę prieš jį iš kelio. Basanavičius, Šliūpas virto lyg jo satelitais, o ne jis jų.

Taip žiūrėdamas į Vinčą Kapsą, aš komentavau jo raštus, ypač "Tėvynės Varpus", ko ne per visą 1923 m. pavasario semestrą. Aiškiai nusistačius tyrimo programą, nesunku buvo visa kalbama pasergėti. Gal kada rasiu laiko ir tiems savo komentarams paskelbti; būtent, kai grįšiu antru atveju prie Kudirkos. Tie komentarami palies Kudirkos poleminę moralę, temperamentą ir susivaldymą, nekompromisinią ėjimą savo pareigų, ko taip smarkiai reikalavo iš pasauliečių ir dvasiškių inteligentų, kėlimą "lietuvių" pramonės ir antisemitizma, davtkas ir gilųj tikėjimą, valstybinę tvarką ir netvarkos darytojus; švietimą ir moterų klausimą; daile ir mokslą. V. Kudirka per vienuoliką metų stovėjo tautos ir tėvynės sargyboje ir mirė, griausdamos, kad per vėlai susiprato ir perneilgai Lietuvai gavo patarnauti. Mes jam tą "nuodėmę" šiandien lengvai atleidžiame, sakydami: duok Dieve, kad daugiau kas taip ir tiek patarnautų!

VINCAS KAPSAS — ŽMOGUS.

Gimtoji vietelė. Kudirkai nebuvo "šimtamargiai"; taip savalkiečiai vadina stambiuosius savo ūkininkus; bet nebuvo ir smulkūs: jų kolonija turėjo 53 ar net 60 margų pačioje paežerėje, pietiniame ežero gale, šalia Endziulių kolonijos; rytuose Kudirkai, vakaruose Endziuliai. Kiek toliau nuo ežero buvo Kriščiukaičiai, paskui nukilę į Bugnus, už keleto kilometrų, Kaukai, Bylai ir kiti Pažerių kaimo ūkininkai, visi davę Lietuvai žymių inteligentų. Bene žymiausi tuo atžvilgiu Endziuliai (Andziuliai). Jie davė vienuolį marioną, iškalbingąjį tėvą Pijų, ir jo brolių, dabar Vilkaviškio seimelio pirmininką, kurio duktė kandidatuoja profesorium. Su Endziuliais Kudirkai giminiavosi. Vinco tėvas Motiejus antrą savo žmoną buvo vedęs vyresniąją Endziulytę Joniešką (Agniešką); ypač sutartiškai gyveno jaunieji.

Kudirkų laukas geras, bet vieta nieko ypatinga. Visame slesname Vilkaviškio apskrityje šis vienas ežeras ir netoliese giraitė. Šiauriniame ežero gale, augštesniame, Pažerių kaimas, kapinės su koplyčia ir mokykla, kurią Vincas ir kiti jo broliai ir sesers lankė.

Čia tatai 1858 m. gruodžio 31 d. gimė būsimasis Lietuvos

publicistas Vincas Kudirka, per krikštą senuoju fanaberijos papratimu užrašytas bene Kuderkevičium.

Senelis. Vinco senelis, bene taip pat Motiejus, kaip ir tėvas, gyveno visai neprašmatniai, tamsiai ir surūkusiai. Trobos buvo senos, sodyba nepadabinta. Bet šeimininko prerogatyvų senelis laikės stipriai, nepasiduodamas jau paaugusiam sūnui Motiejui, kurs taip pat stipriai ėmė siekti tų pat prerogatyvų. Tarp tėvo ir sūnaus iškilo paprastos tarp lietuvių varžytynės, kam valdyti ūkis. Jaunajam veikiau rūpi susidaryti savoji šeimyna, senajam nepiga prisipažinti atgyvenus savo, reikiant eiti į kertę ir karšti ant išimtinės. Senelis sūnui Motiejui neleido vesti, nes tai kaip tik ir yra pirmasis žingsnis į šeimininkus. Bet sūnus Motiejus ir nepavelijamas, savavališkai vedė Elzbieta Butkevičiutę (ne Jasiulevičiutę, kaip kiti sako) iš Bugnų kaimo. Prasiđėjo kuoblogiausias gyvenimas. Atkaklus senelis uvertiai persekiojo savo sūnų, neatsileisdamas per ištikus metus ir kitus; nepripažino sūnaus moterystės, ne kentė ir savo marčios sūnienės. Ji buvo darbininkės vietoje, neturėjo jokių lengvatų nė tada, kai jau gimė vaikas. Darbymečiu gaudama eiti pabarėn, nešdamos mažą ir kur ant kuolo pasikabindama lopšį. Senelis geruoju buvo nepermalduojamas.

Tai sūnui Motiejui teko piktuoju pakeisti nepakenčiamieji santykiai. Motiejus turėjo pažinčių, geruoju gyveno su valsčiaus ir apskrities "ponais". Tai ėmė ir pasidarė pas rejeanta dokumenta, jog Pažerių koloniją jis paveldėja ir yra jos tikrasis savininkas. Dangus griuvo, žemė drebėjo, kai tėvas patyrė, kas atsitiko, bet tiek ir berados — sūnus įsisavino ūkyje ir ėmė saviškai ūkininkauti. Aršiausia, kad savo tėvui nė išimtinės tame dokumente nepažymėjo. Tėvas tad įskundė sūnų teismui ir teismo keliu pareikalavo, kad būtų nustatyta jam neproporcingai didžiulė išimtis. Teismai pripažino jam tokią, ir santykiai su sūnum paliko ko ne dar aršesni, ir nepagerėjo jie, kol senelis mirė.

Šeima. Mirė Motiejui ir žmona Elzbieta po mažo, ne iš ligos, palikdama jam dvejetą vaikų, Katrę ir Vinčą. Taigi Vincukas savo motinos nė atminti neatminė, delto jos nėkad ir neminėjo. Motiejus vedė antrą žmoną, minėtąją Endžiulytę, artimiausiąją savo kaimynę; iš jos susilaukė gero būrio vaikų, kurių ir dabar tebėra gyvų ketvertas: (be minėtosios Katrės Akelienės, Jonieška Grigaitienė, našlė, Emilija Lietuvninkaitienė ir du sūnu: Motiejus, tas, kurs namus paskui praleido ir pardavė Kuncaičiam (jų, rodos, irgi nebėra), emigravo, žmoną su dviem dukterim čia palikęs, į Ameriką ir ten, stipriai prasišgyvenęs, atsiėmė dvi gražias savo mergaites, 15 ir 17 metų; žmonos gyvos neberado. Antras brolis, Jonas, ėjo mokslus Veiveriuose, bet metęs juos, taip pat emigravo į Ameriką ir tapo ten amatininku, laikrodininku.

Tėvas. Taigi Motiejui buvo delko kasytis pakaušis ir taisi susirūpinimas savo vaikų likimu žymiai pablogino jo gyvenimą ir suardė santykius su sūnum Vincu. Motiejus mėgo lėbauti, bet dirbo smarkiai. Susodino sodus, labai gražiai sustatė trobas, prisivaisė gerų gyvulių; ir visus savo vaikus, neišskiriant nė ligonės Onelės, baisiausiai spaudė į darbą, tiesiog negailestingai, net mušdamas. Sunku betgi buvo tiek laimėti, kad būtų ir pačiam pertekliaus ir vaikams pakankamo aprūpinimo, berniokams ūkių, mergaitėms kraičių. Motiejus del to smarkiai nervinos ir ieškojo pašalinių priemonių.

Viena tų, pačių paprastųjų priemonių buvo — kurius ne kurius vaikus išleisti iš ūkio į šalį, davus jiems mokslo. Ir Motiejus Vincuką įstatė į gimnaziją Mariampolėje, kitus visus vaikus leisdamas į kaimo mokyklą ir smarkiai reikalaujamas, kad jie bent pradedamąjį mokslą gerai išeitų. Taigi ir mergiotes gavo paragauti rusų mokslo.

Vincas turėjo būti kunigu: kuogi daugiau? Kunigai savo šeimynų neturi, tai gerokai suglobs tėvą ir savo brolius, palengvins tėvui karšti, o broliams vargą vargti.

Buvo ir kitų priežasčių, kodėl Motiejus troško, kad vienatinis jo šeimos inteligentas, kad jo sūnus Vincukas išsirinktų kunigo pašaukimą. Motiejus, nors mėgo "pagriešyti", buvo tikrai ortodoksas katalikas, savotiškai pamaldus lietuvis, pastovus konservatistas tikėjimo formose, kurios buvo prigijusios jo tautai. Iki prašvintant šventadieniais kėlė visus Rožančiaus giedoti; nesigailėjo nė mažyčių, visus ragino į tą "darbą" — giedoti; tai buvo jam tiek pat reikalinga, kiek ir gyvuliai savo laiku apliuobti. Tikėjimas, bažnyčia, kunigas Motiejui Kudirkai, kaip ir kitiems senosios gadynės lietuviams, buvo toli gražu, ne tuščias žodis.

Be visa to sermėgiams kunigas didžiausia garbė. Kas prieš kunigą daktaras ar kitų profesijų žmogus! Tai tik šunlupis, bedievis. Kunigėlio dėdienės laukia, jį visu kuo geruoju vaišina, juo džiaugias; jis pirmas parapijoje asmuo, blizgančiais rūbais, kaip pasakoje karalaitis, bažnyčioje vaikšto. Tai ne vienam Motiejui Kudirkai, garbės godžiam ir sermėgiškos didybės pilnam, bet ir kitiems kaimynams: Kaukams, Kriščiu-kaičiams, Bylams gėlė širdį, kai jų sūnūs nėjo į kunigus ir jie nemažiau už Kudirkos pykosi ir skersavosi. Kaipgi! Visi didieji ūkininkai turi bent po vieną kunigą, tai kaipgi jiems, šimtarmogiams, apsieiti be jo?

Be visa to, daug tam Mot. Kudirkos nusistatymui ir nusi-stačius patvarumui padėjo nepaprastas jo atkaklumas, net uvėrumas, paveldėtas iš savo tėvo ir perduotas savo sūnui. Kokie jo paties buvo santykiai su tėvu, tokie susidarė ir su sūnum. Lygiai taip, kaip lietuvių pasaka seka apie tėvų ir vaikų santykius ir nepalaimą, tiems vaikams, kurie nenusileidžia tėvams.

Nepaprastai gyvo, smarkaus temperamento Vincas — vi-

su savo būdu buvo gyvas savo tėvo atvaizdas. Ir Motiejus buvo žmogus iškalbingas, juokdarys linksmas net pernelig, su fantazija, daug niekų šnekėdavo moterims, nors vargu bau buvo tiek nenusiturįs, kiek žmonės ant to spėjo ir įtarinėjo. Numirė Ruočkų Langas (Lange) ev. — liuteris, pastoriaus nēr, tai Motiejus apsiėmęs jam pasakyti “pamokslą”. Na, ir ėmęs pinti apie velionies “cnatas”, nepraleisdamas nė to, kad ir arklius gerai romijęs. Kitiems buvę juokū, bet vel. giminės teisingai supykę už šposus ne vietoje. Jaunas būdamas, kai dar tebemergavo, pasileidęs raitas į mergelės kiemą, peršokdavęs tvorą ar vartus. Mėgo svečiuotis, miestelyje dikčiai išsigerti, lermuoti; statė pats, bet mėgo kad ir jam statytū, kiti vaišintū degtine. Nors beraštis, buvo per šešerius metus renkamas launinku. Antanas iš Bugnų savo “Valsčiaus ponuose” jį nupiešė Štrimu, kurs pasirašydamas padeda dvyliką lazdelių ir paskutinei lazdelei įsuką vašiuką; tai, turėjo reikšti rusiškai “Štrimas”. Paskui Andrius Narjauskas, Kaukas ir kiti kaimynai, juokdamies, taip jį ir šaukė — Štrimu. Už tai Motiejus nelabai ir pyko; ypač, kad ir Kaukas buvo gavęs “Pukšos” pravardę už tai, kad labai pukšėdamas rūkė pypkę. Tai daktaro Kauko tėvas. Tačiau smarkiai Motiejus pyko ant “Valsčiaus ponų” autoriaus ir net santykiai su Kriščiukaičiais pasidarė įtempti. Launinku būdamas, Motiejus Kudirka gėrė net perdaug ir, sako, net nelegalią šeimyną turėjęs miestelyje. Tai ir jo, pirmiau puikiai įtaisyta kolonija, į galą gavo gerokai pakrypti, o pataisyti ją tebutū galėjęs Vincas, jei būtų sutikęs kunigauti. Nustojęs tos vilties, Motiejus dar labiau iršo.

Uvėrus tėvas Motiejus sunkus buvo ne vienam Vincui. Su tėvu nesutiko nė vienas šeimos narys. Motiejus kartais net savo žmoną apmušdavo, ne tik vaikus. Tai nuskriaustieji, nori ne nori, buvo koalicijoje prieš savo tėvą, pasiskųsdavo kits kitam, kur susimetę į kertelę, toliau nuo tėvo; o Vincas turėjo visų jų išklaudyti, jiems pritarti, juos paguosti, numaldyti, nuglostyti. Tai ir mylėjo jį visi broliukai ir seselės, tai ir laukė nesulaukė jo parvažiuojant, o parvažiauvus būdavo tikra šventė, palinksmėdavo visi namai; vieno Vinco buvo pilna visur, jis visus suneramindavo savo siautimu ir ermyderiu, žaidimu su mažaisiais.

Pamotė. Mylėjo posūnį Vinčą ir pamotė Jonieška. Ir Vincas tikrojo sūnaus širdimi mylėjo ir gerbė savo pamotę Joniešką Endziulytę ir visus jos vaikučius, visados vadino ją mama. Jai mirus, V. Kudirka 1899 m. kovo 7 d. rašo savo švogeriui Petruui Grigaičiui: “Mielas švogeriuk! Bučiau ankščiau atsakęs, bet — neįstengčiau, nėra buvau lyg smarkiau susirgęs ir neturėjau nė noro, nė išgalėjimo rašyti.

Tikrai, šįmet Pažerius giltinė tyčia pamėgo ir paėmė auksas netik laukiamas, bet ir visai netikėtas. Kad pasimirė Ona,

tai visi matėme, kad serga, aš pats sakiau, kad neilgas jos amžius — apsipratome su tuo, kad neužilgo mirs ir gailėstis jau negalėjo būti taip didelis.

Bet nelaukiama mirtis mamos nukrito netikėtai, kaip perkūnas. Būdamas Pažeriuose per Mykolines, mačiau jug, kad mama neperdrūta, nuilsusi, nusidirbusi jau; bet nė į galvą negalėjo man ateiti, kad aš ją pergyvėsiu, kad atsisveikinu su ja paskutinį kartą. Gaila mamos — buvo man, kaip tik galiu atminti, visada gera, visada man prielanki; negalėjau nė ant šermenų atkeliauti, nė atlikti paskutinį patarnavimą. Ką gi padarysi! Ir man pačiam neužilgo prireiks paskutinio patarnavimo — tikrai jau aš dabar iš giminės artimesnės pirmiausias lišiu į žemę”...

Nepalankus buvo tėvas Vincui. Tai jis jautė. Namie, būdavo, juokus krečia su vaikais; bet ligi tik tėvas pasirodė, tuoj Vincas nutyla. Geroji pamotė ką dėdama, Vincui išvažiuojant, iš skalbinių ar valgymų, dėdavo, tėvui nematant, nors jis nėkadęs nebuvo to aiškiai uždraudęs.

Rūpesčiai ir kivirčiai. Aprūpinti vaikus — buvo tėvo Motiejaus tikra idėja fiksa; privarė jį ligi neurastenijos. Lygių lygiai visiems savo vaikams jis skyrė po 1.000 rublių, tik pačiai jaunesniajai dukteriai užrašė 1.200 r. Vincui sakės išleides 2.000 r.; tuo buvo dvigubai nepatenkintas; viena, kad “veltui” (Vincio nepasisekė padaryti kunigu); antra, nepatogu buvo, kad kitiems vaikams jau nebetesi po tiek pat paskirti, tai vis dėl to bėdojo ir ėmė reikalauti Vinco pas rejęntą, kad bent pasirašytų daugiau nieko iš namų nebeimsias ir pakvituotų tėvą, gavęs iš jo 2.000 r. Vincas skundėsi:

— Aš mirštu, o mane iš lovos velka pasirašytų. Juk aš vis tiek nebeimsiu dalies.

Vis delto atvyko į Vilkaviškį labai miglota, drėgną dieną. Norėjo ir Grigaičius aplankyti tuo pat žygiu (už 4 kilometrų); bet pavažiavęs pusę kilometro, liepė vežti atgal į d-ą Bagdoną; nebegalėjo pakelti drėgno oro.

Ir tėvas gal jautės baigiasis; jis mirė, vos tris mėnesius pergyvenęs savo žmoną; tą pat rudenį mirė ir Vincas; taip kad per pusę metų giltinė atsiėmė keturius Kudirkus. Jei tėvas norėjo kitus jo vaikus apsaugoti nuo neturčio sūnaus lignonio, tai aktas nešvelnus.

O žmogaus Motiejaus būta neblogiausios širdies. Ūmai užsidedgavo, bet tuojau su ašaromis susigriebdavo ir atgailodavo. Ligonę savo dukterį Onelę spaudė į darbą lygiai su sveikaisiais vaikais, prikaišiojo jai ligą; bet kai numirė, ėmė gailiai verkėti, nerimti, skūstis, kam ją skriaudęs.

Užsigėręs pargrižęs seniau dažnai sakydavo: — Oi, vaikučiai! Mes čia, o kur Vincukas?

Ir visi vaikai ilgai verkdamo. Išleides Vinčą, ilgai būdavo liūdnas.

Dukteriai Jonieškai Grigaitienei grįžtant iš Naumiesčio, ligonį aplankius (jis pats nėkadęs nelankydamas), visados klausdavo, kas girdėti pas Vinčą? Viena kartą nuvažiavus jai, tarnaitė paketino langus mazgoti prieš įdėdama rudenį antruosius. Vincas sustabdė ją taręs:

— Man jų žiemai nebereiks...— Kai Jonieška tai pasakė tėvui, jis labai susigriaužė. O betgi mirė, nesusitaikęs su sūnumi. Ar tikriau, nesusitaikintas; nebuvo, kas būtų patarpininkavęs ir sutaikinęs, kaip Andrius Narjauskas Kaukus.

Kaukas medikas irgi buvo atsisakęs eiti į kunigus ir delto taip susikirtęs su savo tėvu, jog nė nebesikalbėdavo, nuo kito kito nusigriždavo arba vienam įėjus, antras išėdavo. Tačiau Kauko tėvo būta minkštesnio; jis greičiau ėmė tokia padėtimi bodėtis ir nebuvo tiek baisiai taręs sūnui, kad jam nebesirodytų. Sykį sutikęs Penkolakių (dabar Vaitų) Andrių Narjauską, žmogų šviesų, aušrininką, lietuvių literatūros skaitytoją ir jos skleidėją, delto jaunuomenės gerbiama, kad ir ji pati to dar nebūtų dariusi, jis įprašė, kad ėmęs sutaikintų jį, tėvą, su tuo atkakliu "rupužiuku" sūnum. Atvažiavo abudu į Kaukus. Narjauskas aplojojo studentą Kauką, liepė jam pabučiuoti tėvui ranką ir būti jau geruoju. Studentas Kaukas "atsiprašė", kad nenori būti kunigu, tėvui ranką pabučiavo ir abiem pasidarė labai gerai. Studentas liko studentu, o patenkintas tėvas tuo jau pasiuntė į Pilviškius alaus ir vyno. Na, ir buvo gi tą vakarą linksma!

Pagaliau, paminėtinos yra dvi Vinco seserys: Katrė ir Jonieška.

Katrė. Vincas turėjo vieną tikrą seserį Katrę, už jį vyresnę. Tačiau santykiai su ja buvo toli gražu ne meiliai broliški, kaip paskui buvo su antra seserim iš pamotės Jonieškos, irgi Jonieška. Katrė buvo visai nepanaši į kitus Kudirkus nei į tėvą, nei į brolių Vinčą, nei į kitus savo brolius iš pamotės. Sveika kūnu, dvasia buvo amžinai nepatenkinta visu pasauliu. Nuo pat mažens atkakli, šalinis nuo žmonių net nuo saviškių, prie nieko nesiglaudė, nieko nemylėjo, niekas jai nepatiko, tik skundė, buk tai jos visi nekenčią ir visi esą pasiryžę ją skriausti. Šalta net broliui Vincui, nėjo jam patarnauti. Tėvas ją begalo bausdavo (bardavo), net mušdavo, viskas veltui, tokia ir išaugo. Ištekėjo už stambaus ūkininko Akelio į Simeneliškį toje pat Vilkaviškio parapijoje, nelėbavo, neištirkavo, o vyro duoną ir savo dalį neįjučiomis pralaimėjo, pati palikdama "dviriškė" (kumietė), vis apverkdama savo padėtį, ir kaltindama visus gimines, kad patys turtingi, ją vieną palieką neturte, nors vaiką mokyti jai padėdavo ir buvo bejvara į trečią klasę, tik jį pas liovės.

Jonieška. Juo palaidesni buvo Vinco santykiai su sesele Katrė, juo nieko bendra su ja neturėjo, juo visa broliška ar net tėviška širdimi Vincas glaudės prie kitos savo seselės Jonieš-

kėlės, 17 metų jaunesnės už jį. Iš pradžių su ja tik ištisomis dienomis žaidė ir lyg tėvas nešiojos; o kai prakuto, vos iš ke- lergės, jau ėmė iš jos vienos belaukti, kad paslaugytų, kad praustis paduotų, kad pavalgyti atneštų, kambarį jam aptvar- kytų. Paskui išpiršo ją savo mokslo draugui, pasiturinčiam ūkininkui toje pat Vilkaviškio parapijoje, nors toloka nuo Pa- žerių (11—13 kilometrų), Petru Grigaičiui į Būdežerius. Su juo buvo drauge išėję keturias klases. Paskui Petras, kurį lai- ką pamokytojaves, 25 metus buvo Vilkaviškio rejentų sekre- torium, kol pats ėmės ūkio. Grigaičiai tad buvo gerai apsi- švietę ūkininkai, sugyveno gražiai, turėjo vaikučių ir turto, tai Vincas gangreit su jais vienais bepalaišk artimus santykius, o sirgdamas, iš vienos Jonieškos belaukė, kad jam padėtų, ko- nors atvežtų, jį pasargintų. Ir Jonieška atsidėjusi važinėjo į brolių Vinčą į Naumiestį, žinojo veik visą jo padėtį ir ko ne vi- sas jo mintis. Ir brendo jį Vinco ūksmėje, tvirtėdama lietu- viškame patriotizme. Štai, viena pamoka, palikusi Jonieškai visam amžiui neišdildomą atminimą.

Vinčą nori pataisyti. Motiejus Kudirka netesėjo savo sū- naus Vinco suprasti ir su juo kivrčijosis; vis delto jis buvo gi tėvas ir nelaimėn krintantį sūnų užjautė. Itin bijota anais lai- kais rusų žandarų persekiojimo, nes vis tai pasibaigdavo verks- mingai, kalėjimu, išstrėmimu ir mirtimi tenai.

Kai rusai Vinčą suėmė Plokščiuose ir išvežė į Kalvarijos kalėjimą, tėvas tuojau nuvažiavo jo pasižiūrėti. Kiek tada bu- vo namiškiams verksmo! Tačiau tėvas sugrįžęs suramino, pranešdamas, jog Vincui kalėjimas esąs visai ne kalėjimas, tetrūkstą laisvės. Vincui palankusis Šakių viršininkas bu- vęs pasirūpinęs, kad kalėjime Kudirkai-ligoniui niekas nepa- kenktų sveikatai: būtų atskiras erdvias kambarys ir net divo- nas kojoms patiestas. Tai tik namiškiams Vincas kankinys, fiziškai kenčias baisųjį žandarų žiaurumą. Vis delto tai buvo persekiojimas, kitą kartą galis kur kas blogiau pasibaigti, tai ir sumanė tėvas savo sūnų daktarą, veikėją ir redaktorių — “pataisyti”, bet žinodamas, jog jo žodžių Vincas nepriims, prieš išvažiuodamas jo parsivežti, davė žinią namų gydytojui Klibinskiui, kad atvažiuotų sutikti.

Daktaras Klibinskis buvo Lietuvos lenkas, puikiai kalbąs lietuviškai. Jis turėjo savo namus Vilkaviškyje ir dvarą. Klibinskis atvyko sutikti ir ėmė įkalbinėti kolegai Vincui, kad daugiau nebeužsiiminėtų “politika”, dėstis, lietuviškaisiais, taip rusų nemėgiamaisiais dalykais; kad atsižvelgtų, galų gale, į vis menkėjančią savo sveikatą ir daugiau rūpintųsi savo ramy- be; kaip dabar, tai, girdi, pats sau darąs galą.

Daktaras Kudirka įsikarščiovo, ėmė į stalą dviem pirštais trankyti; galų gale, visiškai susipyko su profesijos draugu.

Mažieji Vinco broliai visa to klausė pro praviras duris iš antro kambario; žinoma, nieko nesuprato, delko taip pyks-

tasi tuodu daktaru, vis delto labai nusigando, kad išgirdo broli Vinčą nekados nesiliausiant tai darius, už ką jį baudžia rusai, nuo ko taip atkalbinėja jį tėvas ir dr. Klibinskis. Broliai ėmė palaikyti Klibinskį ir prašyti, kad jis nebedarytų, nežinia, ką. Klibinskis kalbėjo:

— Esi tik musė. Ką tu gali pradėti prieš tokią galybę — visą Rusijos Imperiją! Ji tave sutriuškins!

Vincas širdies pagavime prieštaravo:

— Tiesos žodis sutrupins visas Rusų "karūnas". Paminėk mano žodžius; Tu dar to sulauksi.

Klibinskis laisvės nesulaukė. Jis tada pabaigė:

— Nieko tu nenudirbsi, tik vėl taip pat, kaip dabar, atsidursi kalėjime...

— Nebe taip pat. — Atšovė Vincas. — Dabar jau tik su lova.

Ir vėl visi namai pratrūko gailiu verksmu.

Ant rytojaus Jonieškytė, kaip visados, nunešė mylimajam savo broliukui Vincukui praustis. Vincas buvo linksmas, ėmė taškytis vandeniui, kaikinti seserikę. Tai Joniešką dar labiau įgraudino, ir ji neišturėjusi ėmė spazmiškai kukčioti. Vincas nusigando, manydamas užgavęs seserikę, su kuria visados buvo toks lipšnus, toks švelnus. Tad pagavo ją, pasisodino ją sau ant kelių ir ėmė raminti.

— Tai tu dabar supykai? Ė, del tokio mažo daiktelio! Nagražu.

Jonieškytė nė nepasijuto, kaip jį apsikabino už kaklo ir dar labiau verkdama pasisakė ne del to verkianti; ji verkianti del vakarykščios jo kalbos, del jo nenorėjimo liautis dirbus draudžiamąjį darbą.

— Neverk. — Jau rimtai kalbėjo Vincas. — Tie darbai reikalingi. Tu dabar mokies rusiškai; bet sulauksi laikų, kada vaikai mokysis lietuviškai. Viskas tada bus lietuviškai; ir kromėlių iškabos bus lietuviškos ir kits kas. Kai tai pamatysi, suprasi, del ko aš kentėjau, kokius darbus dirbau ir kam nesilioviau. Dabar tu dar maža, tai aš tau dar negaliu visako nupasakoti. Ar nebeverksi?

— Jei nebedirbsi, nebeverksiu. — Atsakė.

— Neprižadu. — Liūdnai ir rimtai jau ištare Vincas ir paleido seserikę.

Kai Jonieška Grigaitienė, nuvykus į Vilkaviškį, netikėtai išvydo visas jo iškabas jau lietuviškas, net apglušo ir susirgo, susisielojusi, jog Vincas visa to nesulaukė, visa to negali pats pamatyti, kuo taip stipriai tikėjo, ką išpranašavo.

Iš didelio noro reformuoti Lietuvą, Vincas dažnai virsdavo pranašu. Tuo pačiu žygiu imasi jis su Klibinskiu, kurs turi dvarą.

— Laukai žmonių, o jūs, svetimi jiems, laikote juos apžer-

gę ir saviškius verčiate bėgti už marių ir ten anglis kasti. Bet taip nevisados bus: žemė grįš saviesiems.

Klibinskis smarkiai gynės, bet... dvarų neapgynė. Vinco pranašavimai įvyko, tik Klibinskis to nesulaukė.

— Mudu su Vincu taip mylėjovos, — pasakojo man Jonieška, — jog ir dabar, tiekai metų praėjus, kaip tik yra kuri tautos šventė, aš Vinčą ne sapnuote sapnuoju, aš jį matyte matau, ir kalbuos su juo, o paskui, pabudus, gailiai verkiu. Prieš pirmąją tautos šventę žadiina jis mane:

— O, kokie jūs dabar mandri, kaip ruošiatės į šventę, o manęs niekas nebekviečia... O aš visa tai dar geriau matysiu iš ano medžio, nuo kurio prasidės procesija. Pakelk galvą, eiddama, pamatysi mane...

— Aš gi ir žiūrėjau į tą medį aną iškilmių ir vaikščiojimų dieną, bet nieko nemačiau.

Jonieška man pasakojo dar, regis, du įdomiu sapnu, bet pavargęs berašydamas, jų nebepasižymėjau, dabar nebemoku pakartoti.

Daug daug Vincas reiškė savo giminei.

Vinco asmuo. Vincas Kudirka buvo augalotas jaunikaitis, tiesus, kaip uoselis, laibas, kiek perlaibas vyriškam, pilno veidelio, skaisčiai raudonų skruostų, kaip mergelė. Alvitiškis klebonas tyčia prašęs, kad jam atvežtų parodyti tą klieriką, tą garsinamąjį fenomeną, kad vyriškas gali būti toks skaistus. Ir negalėjo juo atsidžiaugti.

Vincas ir patsai žinojuos esąs skaistus, gražus ir patraukiantis; tuo net vyresnis būdamas mėgo moterims gašavotis, kai vyrus neigė, kaip neišmanėlius tų dalykų. Ką besakyti apie gimnazijos ir seminarijos metą! Prie gražumo pridėk nepaprastą jo linksmumą, gyvumą, mokėjimą visaip žaisti, neišskiriant nė sviedinio, kurį vikriausiai gaudė, kuriuo skaudžiausiai mušės; pridėk dar lenkiškas eilutes, kurių prirašydavo lenkiukėms, — tai ir suprasi, jog visos Mariampolės panelės, be jokios išimties, buvusios Vinčą įsimylėjusios ir jo pasiilgdavusios. Pas vieną dvarponį atostogų metu studentui Vincui berepetuojant paaugusią jo dukterį, ji tiek jį įsimylėjusi, jog gavusi nusišauti, kad Vincas jai šaltas, o ir tėvas už muziko nebūtų leidęs. Jau smarkiai įsisirgus, kai parodę Vincui netyčia kur ten rastą vieną tų gražiųjų fotografijų; kai sulygintęs ją su dabartiniu nebegražumu, — tai ėmęs ir piktai sudraskęs tą gražiąją.

Vincas iš pat mažens buvo siaustas, nebesuvaldomai gyvas, baisiai "išdykęs", bet nekenksmingas, ne žaladarys. Dykas nestojo, vis šposus krėtė: tai pačiame kraike žagarę statė, rizikuodamas nuvirsti žemėn ir užsimušti, tai kitką išdarinėjo. Per žiemos atostogas kaimynai patirdavo "studentus" jau parvažiavus, kai pamatydavo Kudirkaitį viesulu beeinantį su ledžengom aplink ežerą.

Gimnazijoje besimokydamas ir lenkės Galkauskienės bendrabutyje begyvendamas, Vincas gražiai išmoko lenkiškai kalbėti, gražiai šokti, nes buvo vikras, liaunų narių; apsiprato su panaitėmis, nes šventavakariais ten būdavo jaunuomenei pasilinksminimų. Nedrąsaus Antano Kriščiukaičio nė su pyragu, anot to, neįviliojai į lenkelių draugiją; jis kaip nieko nemokėjo lenkiškai, taip ir paskui nieko neišmoko. Drąsusis gi Vincas netruko susilyginti su savo vienamečiais lenkiukais, kaip kalba, taip ir visu savo mokėjimu miestišškai mandagiai, net poniškai elegantiškai laikytis ir paprato nebesidrovėti svetimų žmonių.

Balselį turėjo labai gražų, nors silpnutį, tenoriuką, kaip paprastai kad esti silpnų plaučių giedotojo. Tai veikiai atsiestojo priešakyje giedotojų. Sugebėjo ir smuiku pagriežti; tai įvedė jį į mokinių orkestrą antruoju smuikininku. Gimnazijoje jis, kaip ir jo draugas Šablovskis, irgi antru smuiku griežęs, nebuvo prašmatnūs muzikai; buvo daug gabesnių smuikininkų, Bagdonavičius, Dambravičius, kurie delto pirmais smuikais griežė. Bet Varšuvoje gerai prasilavino pas žydą muzikos mokytoją, kur grieždavo trio su Šablovskiu ir Lapinskiu, ir pr. Būčio liudijimu, jau griežęs mitriai ir įdomiai. Į galą amžiaus tačiau, džiovai vis labiau įsigalint, krito ūpas ir nebebuvo galima bepriprašyti, kad pasmuikuotų. Palinkimą į muziką jautęs iš pat mažens; pirmuosius du smuikus net pats buvęs pasidirbęs. Gimnazistu būdamas, išgirdęs praeinančius kareivius giedant kažin kokią nepaprastą giesmę ir tuojau tą melodiją ėmęs groti. Tai girdėdamas generolas nustebeš ir net pas direktorių nuėjęs pasiteirauti, kas tas vaikinai, kurs taip lengvai pagaua melodiją: giesmė buvusi kareivių giedama iš viso pirmą kartą. Pas Kriaučiūnus jis jau nėkadod nebesmuikuodavo, nebent kada pats sau, vienas namie likęs, be klausytojų.

Ir liaudies daineles sugebėjo pats užsirašyti, jų melodiją; harmonizuoti tačiau nesugebėjo, tai pats pasisako, "Lietuviškas Kankles" leisdamas: jam jo užrašytasias daineles harmonizavo pažįstamieji prašmatnūs lenkai kompozitoriai.

Dainius-muzikas — šokėjas — lengvakalbis juokdarys, gyvas linksmas, gražus, gerai trejeta kalbų pakalbas, Vincas labai anksti patapo pirmutiniuojų, be jokių rungtynių "kavaliarium" visoms Mariampolės panytėms. Jas ir pats labai mėgo, jų ieškojo, neapleisdamas nė vieno vakarėlio, o atėjęs į vakarą, šoko tiesiog aistriai, visa savo siela atsidėjęs.

Toks Vincukas Kudirkaitis buvo jau net žemosiose klasėse, iki išėjo vos tik šeštą klasę 1877 m., kada jis buvo jau devyniolikos metų, tad pačiame kvailume savo amžiaus.

Vincą varo į seminariją. Nabagas tėvas to nežinojo, nė žinoti nesistengė: jis tegyveno savo laukimu, kadagi Vincas turės tiek mokslo, kad jau galės įstoti į kunigų seminariją. Jam nė galvoje nebuvo, jog gali kitaip būti. Anksti tad ėmė raginti

Vinča į seminariją, o jis kunigu būti neturėjo nė mažiausio noro. Ketvirtą klasę išėjęs, Vincas išsiderėjo penktą; išėjęs, išsiderėjo šeštą, griežtai atsisakęs stoti į seminariją. Bet šeštą išėjęs, nebeturėjo priemonių daugiau beišsiderėti, ir tėvas viską suruošęs Vincui išvežti, kaip kokį sugautą kontungininką, skaldo skiedryne šakalius. Prieina Vincas.

— Tai kaip gi, ar rytoj važiuoji į seminariją? — Klausia tėvas.

— Ne. — Stačiai, tvirtai užsispyręs atsako Vincas.

— Užmušiu! — Suriko tėvas, užsimodamas kirviu.

— Kirsk. — Šaltai atsakė Vincas, stabu ištiktas, nė nekrust.

Na, tėvas Kudirka nebuvo tiek "dievotas", kad net kirviu būtų stengęsis padauginti "Dievo tarnų". Ir, žinoma, nekirto. Įvyko kompromisas. Vincas sutiko pamėginti, kaip ten bus. Pamėginęs vienerius metus, veržės išeiti; tėvas privertė jį "mėginti" antrus. Čia jį pati seminarija paleido — tėvo "nelaimei", o Vinco... kas ten žino? Žinoma tik, jog Vincui "pararomam" buvo labai nesmagu, nepadoru, net skaudu. Gal dėl įžeidžiamos jau pilnamečio vaikino garbės, o gal kad ištikrųjų buvo pradėjęs gerbti dvasiškąjį auklėjimą, kaip paskui išsitaravo draugui Jablonskiui.

Sugrįžus namo, susidarę tiesiog baisūs santykiai su tėvu. Vincas buvo nemažesnis stačiukas už tėvą. Tėvui nemažiausiame dalykėlyje nenusileido, ne tik pasirinkime pašaukimo; arba tylėjo, arba atgal kirte kirto, kaip iš pradžių, taip ir paskui. Charakteringas šis atsitikimas. Vieną kartą daktaras Klibinskis sako tėvui Kudirkai:

— Turi tokių gražių dukterų: leisk jas į mokslą!

Vincas į tai gelia tėvui:

— Kaip gi leis, kad kunigašis jos negali būti...

O kai iširdęs tėvas tarė:

— Eik iš mano akių, kad aš tavęs daugiau nebematyčiau!

— puikumo pilnas, išėjo į labai tolimą savo giminę Zapyškio kleboną kun. Kolytą ir ilgai ilgai nebegrižo namo, nors ir kviečiamas. Skurdo, badavo iki susergant, bet nei grįžo, nei paprašė, kad tėvas jį sušelpų. Atostogas praleisdavo arba pas Kolytą arba pas dvarininkus, jei gaudavo pas juos kondiciją. Negreit paskui ėmė retkarčiais užėti į tėviškę, bet kaip koks atsitiktinas svečias, vienai antrai dienai.

Vincas seminarijoje. Varu įstatytas į seminariją, per nevalią ten laikomas. Tai toks ten jo ir buvimas buvo. Malonia savo išvaizda, gražiu balseliu, muzikalumu, geromis manieromis, "ukladnoscia" Vincas labai patiko seminarijos regensui kanauninkui Ramantauskui ir viceregeniui. Šisai pastarasis, išvažiuodamas į savo parapiją šventėms, savo kambariuose įgyvendindavo Vinčą. Viceregenso gyvenimas buvo antrame augšte prie vasaros rytų pilies bokšto, vieno iš keturių semi-

narijos pilėje. Vienas koridorius teskyrė viceregenso gyvenimą nuo laiptų į Katedros zokristiją.

Viena Seinų bajoraitė, pasiturinti miestietė, pasipažino su Vincu ir ėmė jį tankiai lankyti tame viceregenso bute. Draugai tai buvo patyre, bet tylėjo. Kai viceregenso būdavo namie, tai bajoraitės tarnaitė bent laiškus nešiodavo Vincui. Tačiau šioji tarnaitė pasijuto nerami, betarpininkaudama tokiuose dalykuose, kurie negali padaryti gero kunigo, jo santykiuose su mergina. Ėmė vieną kartą ir savo ponaitės laišką įdavė senam profesoriui Augustaičiui. Šisai atsisakė priimti, nes tai buvo be reikšmės: maža kas klierikams rašo ir mėgina juos balamutyti. Kas kita — pritarimas. Tai paprašė Vinco laiško, jei kada jis atrašytų. Ir gavo. Gautą Vinco atsaką nunešė Regensui jo žiniai, o Regensas įteikė pedagogų tarybai, kuri ir konstatavo, jog Vinco meilės nebūta taip jau visiškai platoniškos, ir jis gavo pasišalinti, nors viceregenzas ir čia jį labai gynė: tikrai nedori santykiai ne gi buvo konstatuoti. Ir jų greičiausiai nė būti nebuvo: Vincas buvo perjaunas ir, ar šiaip ar taip, brendo moralėje atmosferoje. At, paprastas žaliagalvių flirtas, neleistinas, žinoma, tam, kurs rengias į celibatą.

Apie 1892-3 m. Seinų seminarijos regensu buvo kanauninkas Jonas Giedraitis, sumanęs labai prispausti lietuvius. Tai, tur būti, buvo bendras iš Lenkų padiktuotas planas, nes kaip tik tuo laiku, tais pat metais iš Mintaujos į Žemaičių seminariją Kaune atkilo kanauninkas Pr. Kriškijonas, latgalis latvis, bąisus nutautėlis lenkų naudai. Tik tarp Kuršo latvių jis garsėjo patriotu, nes jiems lenkybės jau tikrai nebuvo galima įkišti. Lietuvybė Seinų seminarijoje buvo jau pradėjusi vaidintis ir taip aiškiai, jog už tai jau pirm buvusis Regensas Krajauskas buvo pavaręs klieriką Antaną Miluką ir Sutkaitį. Šis antrasis buvo kuo kitu prasikaltęs, lietuvybei net buvo priešingas; tačiau ir jam pavartota ta pati motivacija. (Paskui jis tapo Pittsburgo klebonu, kur ir tebėra). Seinų klierikai nesiliovė lietuvybei dirbė nė prie smarkaujančio Giedraičio, ir susistiprinti dvasiai ieškojo kuodaugiausia kontakto su varpininkais. Su Kudirka susiartinti visi norėjo. Vinca Kudirką visa jaunoji jaunuomenė žinojo ir jau tada gaubė jį aureole, kai vos tik buvo pradedama kalbėti apie "Varpo" steigimą.

Sugrižęs atgal į Mariampolės gimnaziją, Kudirka ir pats jautės daug ko gavęs; mokėjo apie tai ir kitus informuoti. Ir Jablonskiui kunigų seminarija rūpėjo, tad ir jis Kudirkos teiravosi, ką jis ten per tuos dvejus sugaištus metus laimėjo. Kudirka atsakė:

— Pabūti seminarijoje naudinga: disciplinuoja, formuoja, doroja žmogų. Be to, "teraz przynajmniej wiem, jasno dla mnie, że dusza niesmiertelna". Nors su visu kuo ten negalima sutikti.

Kalbėta lenkiškai. Kaipgi kitaip?

Ir Jablonskis nuvažiavo į seminariją, bet... tik pasisakyti: "Niemam powolania".

Ir iš viso Vincas apie kunigų seminariją niekadęs blogai nekalbėdavo; ypač apie jos tvarką. Režimas, girdi geras daiktas, reikalingas žmogui. Minėjo seminariją su pagarba, tai vargu bau jis ten buvo žymiai susiteršęs; bene daugiau buvo įkalbėta, ne ištikrųjų buvo: paskui gimnazijoje Vincas buvo "czysty chlopiec", neištvirkavo. Už jo dorą elgimąsi, už jo prityrimą gyvenime ir kapelionas Jurgis Čėsna, marijonas, antras pats gerasis Jablonskio, girdi, per visą gyvenimą matytas mokytojas, kurio įtakoje būdavo ir nekatalikai - krikščionys, net žydai, Kudirkos beveik nebeklausdavo tikėjimo, visados su juo rimtai kalbėdavos, kaip toks su tokiu. O tai daug reiškia, kai baigę gimnazijos mokslą visi be jokios išimties eidavo su tuo kunigu atsisveikinti. Ir visus jis vardais žinojo, katalikus ir nekatalikus.

Vincas gimnazijon sugrįžęs. Dvejus metus pabuvęs nuošaliai, seminarijoje, mokėsis ten to, ko gimnazijoje nesimoko, skaitė, galvojęs, kalbėjęs, sugrįžo Vincas netik mokytesnis, bet žymiai subrendęs ir buvo sekmoje klasėje prašmatnesnis už visus kitus draugus. Rašto darbus jis jau tada parašydavo taip, jog rusų kalbos mokytojas, vienas pačių gerųjų mokytojų, kokių tik teko Jablonskiui matyti, Illarjon Vasiljevič Vasiljejev negalėdavo atsigerėti jų stilizacija. Ir rašydavo Kudirka beveik grynai, nemaž nevardgamas mintimi.

Seminarijoje į savo draugus Vincas žiūrėjo iš augšto, kaip į maža kultūrintus sodiečius. Mariampolės lenkų draugės išauklėtas, Vincas kitoks ir būti negalėjo. Gimnazijon sugrįžus, dar aiškiau buvo, jog Kudirkai skirta veikėjo rašytojo yado rolė. Tik toli gražu tada dar už jo lenkystės nesimatė būsimojo varpininko, lietuvių žadintojo, jiems viską, tikrai, iki paskutiniojo kraujo lašo atidavusio.

Su draugu J. Jablonskiu Vincas susitiko 7 ir 8 klasėje. Juodu abudu nukalbėdavo nereikia sarmatyti savo kalbos; bet svajoti apie savo Kraševskius, Mickevičius abiem lygiai buvo — "szalenstwo".

Sugrįžęs į gimnaziją, Vincas buvo gerai aprūpintas. Jį paskyrė "dozorca", mokinių bendrabučiu prižiūrėti; už tai jis nieko nemokėjo už savo išlaikymą. Be to, V. labai dailiai kaligrafiškai rašė. Tai jam nešdavo prašymus, carui siunčiamus, perrašyti baltai ir gerai už tai mokėjo.

Čia jis dabar pateko į stiprią lenko lotynų ir graikų kalbos mokytojo, nebe kunigo Ostrovskio, nors pas jį negyvenęs. Buvusis kunigas Ostrovskis, rodos, buvo nevedęs, savo šeimos neturėjo. Vincą su Ostrovskiu suvedė nebent tai, kad abudu buvo "buve" dvasiškiai. Be Ostrovskio, apskrities viršininko gudo unito, bet sulenkėjusio Šablovskio namai, jo pažįstamieji lenkai ir namiškiai, buvo mėgiamoji Vinco draugė. Jis —

“panicz”, tesusidėdavo “z rodzinami inteligentniejszych; tam potanczy, pożartuje, pogra”. Ir toliau tad Vincas šlifavosi, trindamasis tarp lenkų, augdamas jų tarpe bonvivanu ir susidarydamas grynai lenkiškąją sau idealogiją.

I Varšuva, ne į Maskva. Renkantis universitetą, Mariampolės maturistai velijo Maksvos, nes ten buvo tos gimnazijos mokiniams lietuvių kilties įsteigta kiek tiek stipendijų. Visi ten traukė. Jablonskį ten traukė dar ir tai, kad ten jau garsėjo įsteigta Lietuvių Draugija. Kudirka priešingai, visa tai baidė nuo Maksvos. Jis neabejotinai būtų gavęs ten stipendiją, nes gimnaziją baigė labai gerai; vis delto bevelijo jos išsižadėti, nes su ja drauge ėjo rusifikacija, naikinanti lenkybę. Maksva — ne Varšuva! Ir jis, nors nieko neturįs studentas, išsirenka juoba šita.

Per ištisus metus draugai nesusirašinėja. Po metų Jablonskis gauna iš Kudirkos laišką. Kudirka jau žino Jablonskį esant Lietuvių Draugijoje. Rašo bet gi vis dar lenkiškai, kaip ir kalbėdavos pirmiau. Gal žinojo Jablonskį vis labiau karštėjant, tai savo laišku klausia: “Jak się ma wasze towarzystwo wzajemnej adoracji”? Kudirkos tebežiūrėta į ją skeptiškai.

Lietuvių Draugiją tada buvo sudaręs Jonas Šliūpas, tada juristas iš filologų tapęs, Rūgys, Spudulis, Jasulaitis, Žemaitis. Su tais draugais esant, nebuvo galima nebūti drauge ir Lietuvių Draugijoje; ir iš viso nebuvo galima neįsitraukti į lietuviškumą, kur profesoriai Fortunatov ir Korš reikalavo iš lietuvių filologų žinių apie lietuvių šnekas ir kitką litvaniką.

Tad Jablonskis pasijuto užgautas Kudirkos pašaipais ir atsakė šiurkščiai, skaudžiai, tvirtai ir šiuo sykiu jau lietuviškai, jog gėda studentui taip kalbėti ir būti tokioje atmosferoje, kaip jis, Kudirka. Kudirkai buvo sočiai gana suprasti, jog Jablonskis tikrai jau yra “Adoracijos” Draugijoje, tai ėmė ir pats atsakė jam lietuviškai; dar prikimšo poezijų. Vis delto nuo to laiko ėmė skersuotis. Jablonskis jau manė jį esant žuvusį ar pernėlig absorbuotą mokslo.

Kaip gi Vincas Kudirka atvirto? Jis sakos “Aušros” numeris privertęs jį pagalvoti. Be “Aušros” daug kas galėjo paveikti. Sakysime, kad ir anas Jablonskio baramasis laiškas. Daug vėliau paties Jablonskio paklaustas, ar tas laiškas nebuvo perskaudus jam atsakas, kurį buvo davęs pirmame patriotiniame įkarštyje neofita, kuriam jau rūpėjo tas dalykas, tik nusijuokė.

— Gerai, tarė. Taip ir reikėjo.

Bet dar pirmiau, gimnazijoje, Kudirka girdėdavo atvažiuojantį Petrą Kriaučiūną ir drąsiai kalbantį lietuviškai. Kriaučiūnas nebuvo Kudirkos mokytojas; jis vėliau mokytojavo, nuo 1881 m. rudens, kuriais Kudirka baigė gimnaziją. Bet buvo kitas lietuvių kalbos mokytojas, Staniškis; tik apie lietuviškumą šis nieko neužsimindavo ir įtakos nemokėjo padaryti; nieko

nekritikavo, į nieką neparagino; apie reikalingumą lietuvių kalbos nė neužsimindavo. Išėjai, atsakei ir tiek. Ir šiaip jau tai buvo be idėjos žmogus. Su savo tarnaitė turėjo du sūnus, juos pametė; paskui vedė guvernantę; ta mirė; ir vėl vedė kokią ten lenkė, su kuria ir išvažiavo ant visados į Lenkiją. Valdžia mielai jį iškėlė iš Lietuvos, prikibus, kad jis, lietuvių kalbos mokydamas, naudojosi lotyniškuoju, ne rusiškuoju šriftu. Tai jis ir tapo "kentėtojas" be jokių nuopelnų, be nusikaltimų. Ir davė paskui vaikų Lietuvai nevidonų, kaip paskui Lenkų Seimo narį sūnų. Visgi Staniškis — mokė lietuvių kalbos, ir tai buvo daug. Į gerą dirvą kritęs mokslas duodavo gerų vaisių. Kad ir P. Kriaučiūna. Galėjo ir Kudirkoje rusėti jo įberta, nors netikusi sėkla.

Įdomu, koki Varšuva buvo padariusi Kudirką, pabaigtinai išauklėdama jį savotiškai. Jau studentu būdamas, mokėjo Vincas išlaikyti gerai išauklėto ponaičio stilių. Bet - kaip, muzikiškai, familiariškai sunku buvo prie jo prieiti. Kai norėjo, mokėjo išlaikyti šaltą, oficialų mandagumą ir saiką visuose apsiėjimuose.

Štai, jo laukia svečiu atvažiuojant į vieną kiemą, kur daug kitų svečių ir visas būrys jo draugų studentų, jo gerbėjų, labai jo pasiilgusių. Ligi tik jis privažiavo, visi draugai dideliu klegesiu puolė oran, apniko jo vežimą, išsitraukė jį ir puolė sveikinti, užmiršę visas ceremonijas ir etikieta. Tuo tarpu Vincas ranka sustabdė visą būrį, šaltai priminęs, pirma reikia pasisveikinti su vaišingų namų šeimininke. Tai buvo draugu užmiršta teisybė. Vis delto tuo savo mostu Vincas ūmai atvėsino visą susidariusį augštą draugų ūpą.

Ir iš viso Vincas, kai norėjo, mokėjo šaltai išlaikyti savo pasielgimų saiką, nė kiek daugiau nepasakyti, kiek reikia, nieko kalboje juoku ir pašaipą neužgauti, net draugiškai stačiūkiškai su nieku neapsieiti.

Bet linksmoje kompanijoje jis vėl buvo tobūlo stiliaus kompanijos palaikytojas: dainavo atsidedęs, smuikavo, šoko, lyg pasiutęs, ir gėrė nemažiau už kitus. Tai ir paskui darė, apsigyvenęs Šakiuose. Tai net pernelig buvo pamėgęs ir tai jam labai pakenkė sveikatai.

Moterų draugė ypatingai gerą Kudirkai sudarydavo nuotaiką. Moterų tarpe jis būdavo begalo malonus, lipšnus, mandagus, sąmoningas, kalbus; na, įdomus ir patraukiantis, kaip Varšuvos išauklėtas.

Ir vėl visai kitoks vienu vyrų tarpe. Čia jis tebuvo darbo dirbėjas, "dielovoj". Dar studentas vieną sykį užvažiavo į Antaną Kriščiukaitį, kurs jau nuo 1884 m. buvo rašytojas aušrininkas, Antanas iš Bugnų, autorius straipsnių: *Matematikiškas žemės aprašymas*, N. 5—6, (206—211 p. 254—256), rašyto jau 1883 m.; 1885 m. "Čekų Močiutė", 184—190, "Pas mus", eilės, 114 p. Čia pat greta Aišbės ir Kudirkos jau stovėjo pirmasis

spausdintas raštas, 160 p.: „Delko žydai nevalgo kiaulienos“. Taigi Kudirka negalėjo nežinoti Antano Kriščiukaičio, savo gimnazijos moksladraugio, darbų. Atvažiavo tad Vincas į Antaną, draugas į draugą, bet nekalbus, toks didus, toks ponas. Antanas nori jį kalbinti, rodo jam savo „Čigonų“ vertimą — jis nė žodžio. Taip ir nepadarė jokio įspūdžio, nemaž nepraužiu-gino; dar tada jam lietuviškieji raštai buvo nei šalta, nei bal-ta, lygiai buvę, lygiai nebuvę, jį neįdomino ir nevergė.

Taigi Vincas Kudirka buvo labai ilgai vien pats savimi už-siėmęs, pilnai patenkintas pigiais sukcesais draugijoje, pasiten-kinęs ir augšta lenkų kultūra. Tik aiškiai įsigalintis tuberkulo-zas, padidindamas jo jautrumą, ūmai jį permetė kiton pusėn. Pagavęs „Aušrą“, Vincas lyg apžadus padaro likusį jautė, ne-beilgą amžių atiduoti jau nebe augštai lenkų, bet žemai lietuvių kultūrai, kurią iki tol temokėjo vos vos pakešti, tesusilaikė ne-nusipioves, kaip ant nesavo dalyko, ir ėmė dirbti taip pat aiš-triai, kaip ir kitką: žaisti, gerti, viešėti; tikru „zapojem“.

Ir čia pasiekė paties augštojo laipsnio. Taip kad visi Vin-co draugai, noroms ne noroms, visur ir visada laikė jį, ir gavo laikyti, augštesniu už save. Jis ir buvo didesnis už kitus savo potencija ir aktu. Stebėtina tačiau, jog varpininkai, su kuriais Kudirkai tekdavo bendrai dirbti, jo nemaž nelaikė savo lyderiu, o tik žmogum, didžiausiai susirūpinusiu „Varpo“ dalykais ir la-biausiai nusimanančiu Lietuvos dalykuose.

Prastas daktaras, bet savas. Kudirka medicinos mokslą išsirinko, pakeisdamas filologijos mokslą, lygiai taip pat be pa-linkimo, kaip buvo ir teologijos mokslą pradėjęs. Medicina vi-sai ne Kudirkos krypsnio ir dalyko; jis buvo prastas gydyto-jas, nes buvo ką kita pamėgęs — Lietuvos liaudį ir jos reikalus. Tiesa, turėjo daug storų rusiškų medicinos mokslo žurnalų ir laikė juos, labai tvarkingai sudėstęs. Tuo net imponavo inteli-gentams. Jie manė daktarą studijuojant savo amato mokslą, o jis tik belaikė knygas, jų nežiūrėdamas.

— Dabar turite daktarą — savo žmogų. Ar geras? Ar patinka? — Klausia vieną kartą sodietį Jablonskis.

Šakiškis jam atsakė:

— Toks daktaras tik pinigams imti.

Kudirka savo darbo nemėgo, ir tai žmonės jautė. Kriau-čiūnienė, sykį d-ro Petkevičiaus mandagiai išklaudyta, skundė, kad dr. Kudirka savo pacientų neapsakomai nemėgsta ir esąs jiems begalo šurkštus. Žinoma, negi iš geros valios. Toks buvo savo klientams ne jis vienas; toks buvo ir a. a. Antanas Vileišis, šiaip jau ramiausias ir maloniausias pasaulyje žmogus.

Bet iš pradžių žmonės gydytoju Kudirka nesiskundė, jis buvo net gerokai populus ne tik Šakių parapijoje, bet Sintau-

tų, kuri prie pat Šakių miesto prieina, Griškabūdžio, Lukšių, Gelgaudiškio, vis tirštai turtingų ūkininkų gyvenamosiose. Šioje apylinkėje Kudirka teturėjo vieną konkurentą, daktarą Vasiaką Kaimelyje, lenką, bet gerokai sulietuvėjusį, nes buvo vedęs vienaturtę Sungailiutę. Kudirkos populiarumą žmonėse labai išskėlė tuojau, ligi tik jis į Šakius atvažiavo, iškilusi smarki kova žydo gydytojo su Kudirka dėl praktikos.

Žydai Kudirkai iš pat pradžių nebuvo palankūs ir asmeniškai jį užgavo. Palaikydami savąjį daktarą žyda, tikriau, norėdami, kad Šakiuose, šioje praktikai ir uždarbiui labai geroje vietoje, sėdėtų būtinai žydas, kuriu tuo laiku, kai Kudirka atvažiavo, dar nebuvo, Šakių žydai miestelėnai, kurių rankose visi gyvenimai, nė už ką nesutiko išnuomoti jam butą. Spėju, kad žydai žinojo ir asmeninę antisemitinę Kudirkos nuotaiką, kuria buvo persiėmę Varšuviečiai. Žinojo jau ir iš "Varpo", jog šis pozitivistas yra lietuvių tautos kėlėjas. Jam rūpėjo lietuvių pramonė, ypač gi visuomeninė dora, kurios spekuliantai (o didžiuma jų Lietuvoje buvo žydai) nesilaiko. Vincas Kudirka žydu tikrai nekentė, liepdavo iš jų nieko nepirkti; bardavo, kam krikščionys katalikai krautuvių nelaiko, tik smuklėse sėdi ir ten pinigus praleidžia. Arielkai, girdi, tai vis turi, o naudiniams prasimanymams tai ne.

Niekur negavęs miestelyje vietos, daktaras Kudirka įsiprašė ar buvo pakviestas apsigyventi klebonijoje, kur jam gyventi buvo, tiesa, teduotas vienas kambarys, bet ligonis priiminėti pavelyta antrame kambaryje, o ligonims laukti — trečiame, valgomame. Klebonas Kalėda buvo simpatingas, prastutis, labai geros širdies žmogus; delto kaimynai jį net "Kalėduku" pravardžiuodavo. Svetingas, šveplas, greitakalbis, kad net seilės jam tiško. Jis kantriai ir ilgai, apie dvejus metus, kentė savo pašonėje daktarą — "kataliką", nes reikėjo gi saviškis palaikyti rungtyne su "nekataliku". Seinų klierikai, nuo pat Vinco buvimo seminarijoje, tradicingai apoteozavę Kudirką - tautininką, matydami jame tautybės reikalų gynėją, visi in gremio, o buvo jų daug aname rajone, agitavo už jį savo atostogų metu. Kunigų ir klierikų agitacijai žmonės pritarėdavo, nes Kudirka buvo ir pats labai primanus prie žmonių, mokėjo prie jų taikintis ir tiesiog juos mėgo, kai jie nebuvo jo pacientai; tokius, kokie yra. Tai sodiečiams labai patikdavo.

Netvarkos žmogus. Savalkiečiuose buvo įvykęs paprotis į sodžių pokylius vežiotis kunigus ir daktarą, tuos vienus sodžiaus šviesuolius. Tai Kudirkai labai patikdavo. Su sodiečiais jis šnekėdavos noromis ir taikydavos išlaikyti jų stilių. Taip jis išsidirbo gražią, vaizdžią, pilną jumoro, gyvą kalbą.

Vieną kartą per išleistuves į seminariją klieriko Pr. Būčio Šilgalių kaime Slavikų par. (14 kilometrų nuo Šakių), Pranas su Kudirka iš inteligentų galo nuėjo į gryčią, kur šiaip jau giminės buvo susirinkę. Tarp jų sukinėjosi Būčių švogerys Mauza,

jau gerai įsigėręs. Kudirka prašo jo pypkės. Mauza atsako jam Duonelaičio stilium — neduosias. Tai Kudirkai baisiai patiko, ir jis rimtai ėmė įrodinėti reikią nuo visų tų “ponišku” konvenansų atsisakyti dėl sodiečių kalbos vaizdingumo.

Tačiau viešėjimas angštose sodiečių trobose didelėje minioje, kuri tirštai prikvėpuoja, priprakituoja ir prirūko esamąją trobą, vaisės, dirbtinai pakeltas ūpas, sušilimas viduje ir atšalimas išeinant bei grįžtant, buvo begalo kenksmingi žymiai silpstančiai Kudirkos sveikatai. Dar kenksmingesnis buvo gėrimas, tapęs net įpročiu.

Didelio darbštumo žmogus, kuriam darbas rūpėjo, kurs ir dirbo daug, šiaip jau buvo netvarkos žmogus, nėkadęs nemokėjęs dienos skirti nuo nakties. Dieną pralėbavęs, naktį dirbo. Didesnieji rusai valdininkai nuolat jį lankė; niekas pro šalį nepravažiavo. Ką su jais kalbėsi? O veidmainiuoti Kudirka nemokėjo; tai viską atstodavo “wypjem” ir pats gerdavo drauge; svečius nugirdydavo ir pats pasigerdavo. Nuo rusų svečių prasidėjo Kudirkos gėrimas ir jo politikos ištikimybė, “blagonadižnost”. Tai atsėjo jam brangiai. Reikėjo jam pasilsėti ramiai, bet niekas jam nepadėjo, kaip paprastai tarp lietuvių.

Pavyzdžiui, kad ir ta pati Maksvos Lietuvių Studentų Draugija. Ji turėjo nemaža narių, kuriais tačiau nič nieko nesirūpino. Buvo tokių narių “lietuvių”, kurie po 30 metų nepasirodydavo Lietuvoje; tai tokie jie ten ir beliko — “lietuviai”! Ir kitur mes nemokėdavome kits kitą palaikyti ir gelbėti. Gyvenome kas sau; lenkuose lenkėjome, rusuose rusėjome, lengvai vesdami svetimtautes ir nudegdami pirštus ir žuvome, tapdami Lietuvos dalykams priešingi. Kas kita — lenkai. Jie ir svetur sudaro s a v o visuomenę; ji įtraukia ir moksleivius; draugėje jaunimas nemato pikta, pasižįsta su savaisiais, neveda rusių, gauna išauklėjimą. “Delto tik tarp jų beveik nėra kovotojų su Bažnyčia”, sakė vienas lietuvis Maksvos klebonas. Lenkai jaunuoliai nežūna savo tautai; negenda. Ir tai dar jie smarkiai nusiskundžia “na emigracij” temoką rietis.

Vincas Kudirka labai nemėgo žydų ir davatkų. Taip jis buvo nusistatęs dar gimnazijoje. Mėgiamieji jo anegdota, J. Marciukaičio liudijimu, buvę iš žydų buitės jų nenaudai. Delto ir temą pirmajai savo poezijai pasirinko: “Delko žydai nevalgo kiaulienos”, kur žydų klasta įgelti Kristų pasibaigė vieno žydo pavertimu kiaule. “Ir lckus tarpu kiaulių kaip liko, taip liko”.

Kudirka buvo griežtas antisemitas, net ne asemitas. Varšuvoje ta visuomeninė nuotaika prieš žydus, kurie nepasiduoda lenkams praryjami, asimiliuojami, buvo beveik bendra. Pradžią nusistatymui prieš žydus davė jie patys, iš pradžių sutarę su Swiętochowskiu (kaip ir su Andr. Niemojewskiū) ir k. pirmeiviais eiti prieš katalikus ir jų klerikalizmą ir netesėję j tai save įtraukti: aršiausias pasaulyje žydų klerikalizmas — rabinizmas

žydams paliko neliečiamas. Niemojewskį tai vėliau padarė aršiu reakcininku.

Apie davatkas Vincas buvo kuo blogiausios nuomonės. Joms paskyrė bent tris aršius feljetonus ir eilutes. Visa to pradžios gal reikia ieškoti aname seminarijos incidente, kada jį sukompromitavo. Tačiau Aišbė liudija tai nebuvusi specialiai Kudirkos nuomonė; taip apie Lietuvos davatkas manę ir visi kiti studentai. Tik Vincas Kapsas sugebėjo tai pasakyti, kai kiti, nieko nerašydami ir nespausdindami, savo nuomonę savo užantyje pasilaikė.

Bardamas tėva, kad seserų neleidžia į augštesnį mokslą, sakė:

— Ar bus davatkos — dykaduonės?

To bijodamas, ir Grigaičius skatino, kad išleistų į mokslą savo Marytę, dabartinę Jonienę Strazdienę.

Už gilų Kudirkos davatkų nekentimą šiosios jam keršijo, laidydamos ant jo visokius liežuvius, skelbdamos iš jo gyvenimo visokių nemalonių jam neigiamų paskalų, ypač po dviejų atsitikimų, apie kuriuos žemiau.

Kudirka ne priešas kunigų. Nedaugingi sodžiaus inteligentai, nori ne nori, priversti esti bendrauti. Aršiausias antiklerikalas gauna susidurti su kunigais ir dažnai su jais tą patį darbą dirbti.

Vincas Kudirka, kaip tikras lietuvis, kaip ir jo tėvas, su kunigais draugavosi, gyveno prietelingai. Vincas Kapsukas Micus tad neteisingai paskelbė: "Byl wrogiem klerikalizmu", regimai tai suprasdamas — Bažnyčios atstovų. Kudirka "byl wrogiem" blogų kunigų, blogai einančių dvasiškas savo pareigas, blogų piliečių, rusintojams pataikaujančių; jiems netingėjo ir nesidrovėjo kirsti.

Akylai pasergėdamas žmonių silpnybes, tad ir kunigų, jis mokėjo sąmojingai jomis pasinaudoti, kartais net tuo įkyrėti akyse. Daugiausia iš jo kliūdavo smūgių nerangaus proto Šakių vikarui Vaiciechauskui: jis nemokėjo Kudirkai lygiai aštriai sąmoningai atsiskirti ir atsispirti, tad už visą įkyrėjimą jam temokėjo prasivardžiuoti — bedieviu. (Anegdotas apie "lajų"). Juodu tesugyveno Šakių klebonijoje tikrai bloguoju ir bodėjos kits kitu. Ana, bodėjos perilgu Kudirkos viešėjimu klebonijoje ir kiti kunigai, bet jo ligonimis, tais nuolatiniais dieną naktį svetimais žmonėmis, ne pačiu daktaru. Įkyru buvo neturėti sau pusės klebonijos. Kudirka, galų gale, gavo pasitraukti į pasisamdytą butą šalia klebonijos.

Kudirkai-tėvui verčiant Kudirką-sūnų būti kunigu, o šiam priešinant, kunigai visados palaikė Vinčą ir jo laisvę pasirinkti pašaukimą. Ir tėvo iš namų pavarytąjį exkleriką Vinčą kas gi priglaudė ir toliau padėjo mokslus eiti? Kunigas Kolyta, beveik svetimas jam žmogus. Giminių liudijimu Kolyta Vinco mokslui padėjęs daugiau ne 2,000 r., vadinasi, tiek pat,

kiek ir tikrasis tėvas, kurių tačiau Vincui nėkados nepriminda-
vęs. Ir visas atostogas bei šiaip jau liuoslaikius Vincas pra-
leisdavo, jei neturėjo kondicijų, Zapiškio klebonijoje, geriau,
kaip savo name. Tad Vincas dėl savo tragedijos su tėvu nė-
kados nekaltino pačių Bažnyčios ir Religijos Atstovų. Bet ir
pačios religijos jis nėkados nepulė ir pyko, kai jam tai ne-
teisingai prikišdavo.

Itin gerai daktaras Kudirka sugyveno su klieriku Pranu
Būčiu, netolimu savo kaimynu. Pr. Būčys būdavo pas Kudir-
ką tankiai. Kudirka vis džiaugės sulauksias, “gero, galvoto ku-
nigo”. Gi ir gera būdavo pas Kudirką pabūti! Jis tave pa-
šnekins, paskripkuos. Paskui Pr. Būčys susitikdavo su Kudir-
ka Plokščiuose pas Kriaučiūnus. Kudirkos pažintis su Kriau-
čiūniene prasidėjo seniai, dar kai ji buvo Arminienė. Jų dvie-
jų geri santykiai jau ir nebepagedo, nebenutrūko.

Pr. Būčys tad geras liudytojas, o jis sakos neatmenas,
kad Kudirka būtų kada nors mažiausia tikėjimo ar kunigų ne-
pagarba įžeidęs jo jausmus. Didžiausias daiktas, kun. Būčiui
nepatikęs, tai Kudirkos išsitarimai, jog “Przeгляд Katolicki”
vedas žydišką politiką; destis, esąs nesąžiningai redaguoja-
mas. Tik apie vieną Seinų seminarijos Regensą Giedraitį Ku-
dirka kalbėjo blogai, jo nemėgo ir vadino jį išgama lietuvii;
bet ir turėjo teisės taip manyti. Kudirka sykį paklausęs Gie-
draitį, kam dvasiškoji vyresnybė laikanti Mozūruose tokį kuni-
gą Staniukyną. (Paskui jis buvo Biblijinio Instituto Jeruzoli-
moje studentas ir Naujojo Testamento leidėjas Amerikoje). Gie-
draitis atsakęs:

— Žeby niebrudzil Litwy.

Pyko dar ant vilkaviškėčio klebono ir ant Naumiesčio
praloto. Žiūr. žemiau.

1894 m. tačiau Pr. Būčys “Varpe” gynėsi su Kudirka dėl
Leono XIII enciklikos Lenkų vyskupams. Kudirka lenkus už-
stojo ir sakė Popiežius juos užgavęs, bepataikaudamas ru-
sams. O Būčys sakė, ir dabar taip pat tebemanas, jog Leono
politika tuo laiku buvusi protinga ir naudinga patiems lenkams.
Kudirka ir šiame dalyke, kaip ir kituose, buvo pilnoje lenkų
pirmeivių “Glosa” įtakoje. “Glosą” Kudirka mėgo skaityti ir
savąjį “Varpa” darė, kiek nuo jo parėjo, to tipo.

Galop, apie minėtuosius incidentus, sukėlusius daug kalbų
ir nemaža Kudirkai pakenkusius.

Kun. Vaiciechauskas nusišovė. Žiemą tragingai pabaigė
savo amžių amžinasis Kudirkos priešas kun. Vaiciechauskas.
Vieną šventadienį turėjo jį laikyti Sumą. Paskambino. Žmo-
nės laukia, kunigo nēr. Žmonės ėmė pykti, kreitėti, zokristi-
ninką barti. Šisai nuėjo vadinti, ėmė belstis į užrakintas du-
ris, bet niekas neatsiliepė. Tai patyrę žmonės išlaužė duris
ir rado kun. Vaiciechauską tebegulintį lovoje, bet su peršau-

tu smilkiniu, iš kurio beveik neišbėgę kraujo. Viena jo ranka buvo ant antklodės, antroje ištiestoje palei šoną, pusė kumšties po antklode, laikė revolverį. Kilo neapsakomas verksmas, klyksmas ir šaukimas, jog kunigą nušovęs jo priešas ir persekiotojas Kudirka. Nesutikimus tarp įdvių visi žinojo. Telegrama pašauktas iš artimojo Naumiesčio dekanas prelatas Saliamonas Oleka tuojau atvažiavo. Viską ištyręs drauge su kunigais, rado kunigo, deja, paties nusišauta ir nieko čia nebūta kalto; tai jis čia pat pareiškė žmonėms ir paskui antrą kartą bažnyčioje išsakyklos. Kunigą palaidojo be bažnytinių ceremonijų nepašvestoje vietoje. Joks kunigas nei į akis, nei už akių nepritarė toms paskaloms. Vis delto gandas plito labai plačiai ir kėlė didelį neapstatikėjimą Kudirka - daktaru. Į tą pat istoriją ėmė dėti zokristininką ir kažinkokią vieną antrą moterišką, neva dalyvavusius šioje tragedijoje. Tai labai pagadino gydytojo opinią ir sugildino Kudirkos - ligonio širdį.

Nėščia tarnaitė. Antras nemalonusas ištiko, kai jo tarnaitė pasirodė nėščia ir gimdė.

— Kad būčiau žinojęs, jog ji man tokį nemalonumą padarys, būčiau senai išmetęs. — Kalbėjo Kudirka.

Kunigai ne tiek jo žodžiais tikėjo, kiek jo liga arti paskutiniosios stadijos; toje stadijoje ligonys nebesą vaisingi, nors labai goslūs iš susierzinimo. Ir iš viso žmonės Kudirkos čia neįtarė: ar maža tokių atsitikimų ir kitur! Vis delto kunigų santykiai su daktaro Vinco namu per kurį laiką buvo nutrūkę. Paskui jie ir vėl pagerėjo. Kalbamuoju laiku daktaras gyveno jau nebe klebonijoje.

Tame dalyke Kudirka nebuvo "davatka"; tai jis mėgo. Ant rašomojo jo stalo stovėjo artistiška prespapijė — mergina, apsiklojusi drobule. Atvožęs vokelį, randi ją visai nuoga. Nepavaldą savo rankų svečiai, kuriems rūpi viskas pačiupinėti ant stalo, prie kurio atsisėdo, gauna tokiu būdu susigėsti dideliu šeimnininko patenkinimui. Bet Kudirka toli gražu nebuvo pasileidėlis. Apie jo įtartinus santykius su moterimis neliko jokių tikrų pėdsakų. Krašauskienės dalykai visai kitos rūšies.

Nemuno skenduonys. Pagaliau, toje vietoje paminėkime vieną nemalonų atsitikimą, kurs nepasibaigė bloguoju. Į Plokščius pas Kriaučiūnus susirinko geroka kompanija su dr. Kudirka ir dr. Gaigalaičiu, prūsų kunigu, ir moterimis.. Susitarė padaryti ekskursiją Nemunu. Palaukė ateinant "Perkūno" garlaivio ir ėmė į jį irtis Vainausko kėliko laive. Vainauskui privežus ekskursininkus prie pat garlaivio, mašinistas per greit paleido ratą, ratas sudavė per laivę ir visi pasažirai pliumptelėjo į Nemuną. Gerai, kad toje vietoje būta seklu. Tai viskas pasibaigė sušlapimu. Vienam Gaigalaičiui ratas sumušė ranką. Ekskursija nepasisekė; reikėjo grįžti namo.

Dr. Jonas Staugaitis. 1893 m. Kudirka, išvažiuodamas į Jaltą pasigydyti, į savo vietą atsikvietė savo universiteto

draugą, tik daug jaunesnį amžium, ir "Varpo" bendrininką dr. Joną S t a u g a i tį. Iš Jaltos Kudirka nebegrižo į Šakius; jis apsigyveno Naumiestyje pas Valeriją Krašauskiene, viršuje ant kolonialinio jos kromelio, salkoje iš dviejų kambarių. Nebeapsigyveno Šakiuose ar kad nebenorėjo, ar kad dr. Staugaitis nebenorėjo jam užleisti vietos, į kurią tik laikinai, gydymos laikui atskiviestas? Apie tai visai buvo kalbama, ypač, kad matės, jog dr. Kudirka nuo to laiko vis turi kokių ten pretensijų į dr. Staugaitį, savo draugą. Jis nenoromis kalbėdavo apie šį savo draugą; tiesa, nėra niekam pasiskundęs; buvo tiek jautrus — kam čia man barti draugas tiems, kurie nuošaliai laikosi. Tik kai buvo kalbama apie kitus, Kudirka daugiau kalbėdavo.

Dr. Jonas Staugaitis ir buvo ilgokai apkalbamas. Tai kad kažinkaip negarbingai pasielgęs, Kudirką suimant, tai kad kokius ten jo daiktus pasilaikęs. Ir vienas ir kitas apkalbėjimas buvo nepamatuotas.

Šakių ap. viršininkas buvo Kudirkos gėrimais nulenktas, kaip ir kiti rusai valdininkai. Buvo Kudirkai palankus ir jo negaudė. Prieš reviziją jis pranešęs dr. Staugaičiui, kad sunaikintų visa įtariama. Staugaitis to nepadaręs, tai buvęs kaltas.

Kudirka buvo suimtas ne iš Šakių. Į Šakius tik atvyko iš Naumiesčio geras (doras) žandaras kratos daryti, ar neras ko tarp likusių jo daiktų. Tai buvo dr. Vaineikio bylos pasekmės. Žandarui paklausus dr. Staugaitį, ar jo bute, buvusiame pirmiau Kudirkos, yra da kurių jo daiktų, Staugaitis neužsigynė ir negalėjo užsiginti, nes tai buvo žinoma, ir parodė vieną tebesamą spintą, kur, tikėjosi, nieko nebuvo įtariamo. Tada žandaras atsivedė prokurorą, burmistrą, parodė įsakymą iškrėsti. Ir tikrai, nieko ten nerado; tepasiėmė dvi knygutes apie cholera, kurių gale tačiau būta rusus keikiančio straipsnio. Tai pasiėmę rusai nuvažiavo į Plokščius suimti Kudirkos iš Kriaučiūnų. Antros Kudirkos spintos dr. Staugaitis neparodė, tai ji nė nebuvo išžiūrėta. Pranešti į Plokščius apie kratą Šakiuose nebuvo galima ir tai neturėjo reikšmės. Gal būt dr. Staugaičiui reikėjo pasisavinti anosdvi knygelės, kad Kudirkai būtų lengviau; bet jos ir taip Kudirkos neapsunkino, jei jį tepalaikę apie pusantros savaitės paleido be jokių blogų pasekmių. Kudirkos paleidimu ypač rūpinosi Krašauskienė; ji daugiausia bėgiojo. Tėvas tenuvažiavo į Kalvariją aplankyti ir parsivežti Vinco.

Pas d-rą J. Staugaitį tebuvo tų V. Kudirkos daiktų, kuriuos jis buvo iš jo dar gyvo pirkęs. Visi kiti daiktai liko pas Valeriją Krašauskiene. Nepirktų daiktų bebuvo likę skripka, violoncelė ir citra. Visa tai buvo parduota per loteriją laidotuvių ir paminklo išlaidoms padengti.

Valerija. Čia tenka atremti dar viena nepamatuota pa-

skala, būk Vincas Kudirka su Valerija Krašauskiene buvęs pri-gyvenęs dukterį. Valerijos istorija buvo štai kokia.

Šakių notaras Olechowskiis turėjo dukterį Valeriją. Ji Nau-miestyje ištekėjo už dvarininko Kraszewskio, Merčų savinin-ko ties Žaliaja 300 margų. Kraszewskis, mirdamas džiova, tą palivarką paliko žmonai ir dukteriai. Žemė buvo įskolinta. Valerija tad pardavė ją per licitaciją ir su vaiku, jau diktoka mergyte sugrižo prie tėvų į Šakius. Paskui ta Kraszewskytė ištekėjo už aptiekininko Valigorskio kur ten apie Varšuvą, o šiam mirus, antrą kartą už jė brolio.

Kraszewskienė turėjo brolių Olechowskių. Jie dabar Var-šuvoje ir apie savo seserį Valeriją, per karą emigravusią į Ru-siją, dar 1921 m. nieko nežinojo, kur yra. Gal ten bus mirus. Valerija turėjo ir dvi seseri Šakiuose. Viena ištekėjo už priv. advokato Strimavičiaus. Šiosios dukterį Janiną V. Kudirka krikštijo; buvo tad jos krikšto tėvas, ne tėvas, kaip paskui ne-žinovai manydavo. Janina tapo dentiste ir ištekėjo už mediko Žemaičio Vilkaviškyje, kur ir tebegyvena. Ji ką ne ką yra pa-veldėjusi iš savo garsaus krikšto tėvo.

Olechowskytės, Krašauskienė ir Strimavičienė, buvo tik-ros lenkės, bet lietuviškai mokėjo gerai ir buvo lietuviams pa-lankios. Strimavičių vaikų tas vienas Viktoras tėra "lenkas" ir tarnauja Lenkų kariuomenėje. Antras liko Rusijoje. Tre-čias tarnauja mūsų kariuomenėje karininku, ketvirtas ten pat tarnavo savanoriu.

Su Valerija, kuriai dr. Kudirka tokias gaudžias ir jaus-mingas eiles parašė Laisvose Valandose, jis arčiau suėjo, tik jai našle, kaip sakėme, su nebemaža mergiote sugrižus į Ša-kius; tas romansas Šakiuose teprasidėjo. Paskui, V. Kudirkai patariant. V. Krašauskienė, tur būt, savais pinigais, likusiais, dvarą likviduojant, įsisteigė Naumiestyje kolonialių prekių kromą, kur ir V. Kudirka apsigyveno. Krautuvei nevyko. Ku-dirka paskui išsikėlė į kitą gatvelę prie pat Širvintos upės, Prū-sų sienos, begalo patogios kontrabandai gauti iš Prūsų Širvin-tų pašto. Ta gatvelė dabar praminta Kudirkos vardu. Ten, jau be kromelio, rodos, ir Krašauskienė apsigyveno.

Tad atmestina dar viena netiesa, būk V. Kudirka Valerijai įtaisęs kromą. Kudirka visados buvo bepinigis; gyveno ir gy-dės varpininkų padedamas. Krašauskienė jį vos begyvą grįž-tant iš Jaltos priėmė į Naumiestį. Tada Valerija parodė Vincui daug žmoniškumo ir nesiliovė jo visiškai paliegiusio globoti. Tik pačioje pabaigoje Vinco gyvenimo darosi nebeaišku: glo-bos nebesimato, pietus ligoniui vaikezas iš kitur nešioja už pi-nigus. Sesuo Jonieška, dažnai atvažiuodama į Naumiestį li-gonio lankyti, nesanti nėkadros mačiosi Valerijos; lyg ji būtų nuo giminių slapsčiusis. Giminės spėja ligonis buvęs susiki-virčijęs su Krašauskiene del bendros (?) krautuvės likimo. Tai neįtikėtina, atmenant kitas žinias apie Kudirkos neturtą.

Paskutinės dienos. Lietuvos didvyris Vincas Kapsas gyvenimą baigė tad dideliame neturte, tačiau niekam neprisipažindamas. Net prieš tą, iš kurios ėmė pašalpa (Gabrielę Petkevičiutę, "Žiburėlio"), maunas briliantiniu žiedu, dar neparduotu. Seseriai Jonieškai syki paklausus, bene stinga jis pinigų misti, parodęs tris savo smukus. Girdi, vieną tik pardavęs, dar ilgai galėčiau misti. Gyveno jis gražiai, kad ir angštai; kambaryje buvo tvarkinga ir švaru. Estetu gyvenęs, estetu ir baigęs.

Menkai ko jam ir bereikėjo. Įsivaizdavo ligonių būdu, jog bepavalgas vienas kumpių "karkas" ir ėmė jų neapsakomai pasiilgti.

Štai jo laiškas (be datos ir vietos pažymėjimo, bet iš Naumiesčio).

"Mielas Švogeruti!

Niekaip neatmintum, apie ką rašysiu, tai gi tiesiog pasakysiu, kad apie karkutes. Besergant taip ilgai, nusibodo jau valgyti tolydžio, be atmainos jautieną, o kitokios mėsos ar kitokio valgomo, prie ko da turėčiau norą, Naumiestyje negalima gauti, o kad ir kartais gauni nusipirkti, tai vieni niekai.

Labai mėgstu karkutę su krienais. Tai pasakyk Jonieškai apie tai, o jau ji žinos, ką padaryti. Jeigu kalėdodami kunigai vargamistros ir visoki zakristijonai neišgabeno visų karkučių, tai gal Jonieška ras da ir namieje. O jeigu kaip, tai tegul Pažeriuose arba Smalinyčioje pajieško. Prie karkučių galima pridėti kokį kumpelį, tik ne riebę, kokią dešrelę rūkytą, tik ne riebią ir sūrį išdžiovintą, tik ne labai kietą — tai ir begrauzdamas ir pavasario arba vasaros sulauksiu. O šiaip jau valgau tik vienus beveik kopūstus — da tie nenusibodo.

Nuo pradžios rudens neapleidžiu štabos, o beveik ir lovos. Žinoma, šalta ir pavaikščioti negaliu — da vasarą, šiltą dieną tai ir paeiti paeinu. Niekur negalėdamas išeiti, su nieku nesimatydamas, nė nežinau, kas ant svieto dedasi, kas girdėt apie mūs kraštą, kaip einasi Katrei Akelienei su jos vyru ir t. t.

Būtų labai malonu šiokias tokias žineles sugauti. Labai da norėčiau atlankyti savo krašte, bet kas žin, ar galėsiu, nės tai priguli nuo sveikatos, o ne nuo mano noro. Ir pernai vasarą norėjau, o negalėjau — vos geležinkeliu syki pervaziavau nuo Vilkaviškio iki Pilviškių ir atgal, o kitą syk arkliais iš Naumiesčio į Vilkaviškį, bet teip nuilsau, kad toliau keliauti nebuvo ką nė stengtis.

Likkitė sveiki ir rinkkite karkutes.

Jūsų Vincas".

Kitame laiške iš 1899 m. kovo 7 d. (jo pradžia viršiau esamė padėję — apie pamotės mirtį):

"...Taip išpalengvo einu silpnyn, kad rodos nė pajusti to negaliu. Nuo rudens jau gyvenu lovoje ir laukiu vasaros, arba giltinės. Kas žin, ar šįmet galėsiu net vasaros laike apleisti

lova — taip mažai turiu pajiegu, o jug iki vasarai da labiau jos gali sudilti.

Taigi prilaikymui tų mano pajiegu tegul Jonieškutė nepamiršta suteikti man karkučių. Jeigu jau išrūkintos ir pas mane nesuges, tai tegul tuoj siunčia — aš laukiu ir jau tarkuoju kriunus. Geriausiai būtų įduoti kam, kas važiuoja į Naumiestį, o negalint taip, tai per paštorių, pridodant sykiu ir laiškelių, kuriame būtų pažymijama, kas į pundelį buvo įdėta.

Šiuo žygiu pasilikite sveiki visi. Vincas”.

P. S. Pačtoriui reikia gerai paaiškinti, kam įduotas siuntinys, kad mane rastų ir pasakyti, kad už atvežimą siuntinio aš užmokėsiu pats. Turėdamas prie siuntinio laišką su mano adresu, da lengviau galės mane atrasti — ant galo žino mane pačtoriai.

18. III. 99. M. Š.! Gavau viską, kas buvo paminėta tavo laiškelyje — labai dėkavoju Jonieškai už gražią atmintį ir skanų siuntinį. Tegul tik atgis musės į pavasarį ir aš sykiu su jomis, tai pats atkeliausiu į Budežerius padėkavoti.

Siunčiu daug labų dienų.

Į Vilkaviškį. Notaro Baro kancel. V. K.”.

Rūpestinga ir paslanki sesuo Jonieška, surankiojusi iš tėvų ir giminių skerdžiamųjų kiaulių karkas, vežioja ligoniui. Pristigęs jų, pats ieškos pirkti, prašo, kad pralotas Oleka jam atsiųstų iš savo klebonijos. Ir kai vieną ar kelis syk atsiuntė jam surūdijusių ir ligonis negalėjo jų valgyti, nervinosi ir pyko, sakydamas:

— Regi, kokie kunigai... tyčia netinkamų siunčia... — Nors čia gal daugiau buvo kalta praloto šeimininkė, neprisimananti rūkyti, ne pats “kunigas”.

Pirmą kartą savo džiovos ligą Vincas konstatavo 1889 m. laiške į tą patį savo draugą, vėliau švogeri Petrą Grigaitį. Po to lyg nebėra žinių apie jo ligą. Bet jau 1893 m. lapkr. 20 d. vėl jis rašo aimanuodamas.

“Mano mieli!

Petruk ir Jonieškute!

Svotba pataikėte į tokį laiką, kad joku būdu pribūti negaliu.

1) Žinote mano menką sveikatą, kuri į rudenį da daugias gadinasi, jug buvau ketinąs šiemet pasiekti šiltesnius kraštus. Užvakar vėl tik ką esu atsikėlęs iš lovos — nenorėčiau išnaujo po kelionei gulti.

2) Keliai pas mus teip bjaurūs, kad net davatkos įžadų neperneša, o žmonės tai, žinoma, tuni namieje, laukdami, kai pašals.

Man išvažiuoti į tokį kelią tai būtų perdaug sunku.

3) Neleidžia nė 25 dvarų ligoniai išvažiuoti—turiu kas dien būti namieje, o kaip išvažiuoju, tai į savo vietą turiu palikti. O kas dabar iš daktarų į Šakius atvyks? Varyte neatvarytum.

Kaip pasitaisys keliai ir oras, atvažiuosiu atsilankyti.

Dabargi veliju judviem visko, kas tiktai tinka judvieju laimei. Brolis Vincas”.

Iš ko Vincui Kudirkai ta baisioji džiova? Ji nepaveldėta. Nei tėvas Motiejus, nei motina Butkevičiūtė nebuvo ligūsti; ypač džiovos nesimatė jokių ženklų. Juodviem buvo dvejetas vaikų — Katrė ir Vincas. Motina Elzbieta pasimirė po mažo, ne iš ligos; tėvas sveikas susilaukė senatvės, sesuo Katrė ir dabar tebėra gyva, pati visus savo vaikus išžindė ir sveikus auklėja; jų tebeauga ketvertas.

Kudirku šeimoje įtariama kaulų džiovos liga tėra mirusi viena duktė iš antrosios moterystės su Jonieška Endziulyte Ona, 16 metų būdama. Ji buvo užsigavusi koją; nuo to ėmė tos kojos kaulas gesti ir nors Karaliaučiuje buvo jai padaryta operacija, mirė, namo sugrįžus ir čia dar ilgokai pasirgus. Tai ir tas kaulo gedimas galėjo būti ne tuberkuliozinis, nes iš tos pat Endziulytės likę dar ketvertas vaikų sveiki, kaip ridikai.

Taigi apie džiovos paveldėjimą nėra nė kalbos. Vincas apsigimė silpnesnis, liesutis, linkęs apsirgti tuberkula, kuri Lietuvoje neaplenkianti nė vieno žmogaus, tik ne bet-ką įveikianči. Visi Vinco likę atvaizdai rodo jį visad buvus smulkaveidį. Laisvėje, pertekliuje augdamas, gerai valgydamas, neangštai gyvendamas, galėjo tuberkulai nepasiduoti. Bet mūsų mokslus einančių vaikų žinomas skurdas, alkavimas ir persidirbimas, kai reikia tuo pačiu žygiu duona pelnytis, netik mokytis. Taip mokė ir Kudirka, itin skurdamas Varšuvoje, praleidęs ilgus devynerius metus ir drauge su mediko diplomu laimėjęs — plaučių suirimą. Milžiniška jo valia beleido padaryti tai, ką jis padarė per 11 likusių amžiaus metų.

Jonieška Grigaitienė brolių Vinčą dažnai lankė. Mums čia bus įdomesni paskutiniai atsilankymai, vienas už savaitės tėvui mirus, antras atsisveikinamasis aštuoniomis dienomis prieš mirtį.

Pirmasis buvo gudriai suplanuotas. Kun. Sriuoginis, lankydamas ligonį, įkalbinėjo, kad jis išpažintį atliktų, nes regi, labai nebetvirtas, gali kurią dieną numirti. Kudirka nebuvo priešingas, bet tuberkulininkų papratimu vis dar savimi pasikliovė ilgiau pagyvėjęs ir atidėliojo.

Giminės tai žinojo ir, štai, net trys iškarto susitarę, tvirtai pasiryžo, žūt būt, Vinčą išganyti. Susitarė net, kaip tai padarys. Bet išėjo, kaip toms pelėms su katinu, kada nutarus katinui varpelį po kaklu parišti, nebuvo, kuri tai padarytų. Visi lenkės Vinco inteligencijai, jo išminčiai, jo gudrumui ir “mokyti” jį nedrįso. Bet gi ir neteko.

Pasisveikino, susisėdo ir — lyg sustingę, pilni paslaptingu mo, tyli. Matės, kaip visiems buvo nesmagu, tą misiją apsiėmus. Vincas tuoj tai pajuto, atspėjo ir stačiai paklausė:

— Su kuo gi atvažiavote?

Lankytojams dar nesmagiau pasidarė; jiems pasirodė ligonis jau ir atspėjęs, su kuo. Bet dar labiau nustebo, tiesiog išsigando, kai Vincas pasisakė žinąs jau tėvą mirus; net kurią dieną ir valandą numiręs, o žinia nebuvo duota.

— Kasgi tau pasakė? — Klausia sesuo.

— Gi, štai, mano draugas laikrodįs tai man pasakė. Jis tą valandą penkioms minutėms sustojo ir lyg sakyte pasakė: tavo tėvas miršta... Ir jūs patys atvažiavote į mane, susirūpinę mano laidotuvėmis, priminti man išpažinties. Kunigai sako mane patvoryje palaidosią... Kūnui vis tiek, kur gulės... Nesirūpinkite, nebijokite: kai bus, laikas, aš pasišauksiu man padėti tokį pat tuberkulininką kun. Kudirką... Kitų aš, medikas, nenoriu, nes perilgai su jais būdamas ir perartie, galiu ir juos užkrėsti... Sakydavo, aš netikįs. Netiesa! Aš visados tikėjau... Ir reikia tikėti kiekvienam žmogui... Mane palaidosite, kaip ir kitus... Mane tik kunigai ir tėvas šmeižė, kad netikįs... Aš pabardavau kunigus... Bet ar neverta būdavo? Ana, Vilkaviškyje galą šventoriaus žydams pardavė smuklei... kad arčiau būtų, išėjus iš bažnyčios... Tai — krikščionys!

Lankytojams vis baisiau darė, žiūrint į tą beveik jau bekūnį, išsekusį, nebe to svieto žmogų, viską atspėjantį, visa kiaurai matantį įsigalėjusia savo dvasia. Kalbėjo labai gražiai, išmintingai, krikščioniškai, ramiai, kiek tiek įsikarščiuodamas, kai ką peikė.

Taip giminėms nė pradėti neteko savo misijos.

Kai Jonieška paskutinį kartą atvažiavo, užtiko vaikina, pietų jam iš kažinkur iš miesto atnešusį. Ligonis tarė:

— Sesute, suvalgyk šiuos "paskutiniusius" mano pietus...

Užmokėjo vaikiniui (gal keliolikos metų) už mėnesį ir liepė daugiau nebenešti. Sakė.

— Nebereiks... Aštuonias devynias, nu, gal dešimtį dienų begyvensiu, tai ir vaistais pramisiu...

Vaistus begėrė iš savo rankos. Atlenks nykštį, padarys duobutę, įsipils vaistų šaukštelio saiko ir juos nugaria. Taip buvo sulysęs. Juokavo:

— Matai, kaip gerai... nė mieros nereikia...

Su sesute Jonieška Vincas atsisveikino labai meiliai ir jausmingai. Ilgai bučiavo ją, vis į skruostus, ne į lūpas, kad neužkrėstų; dėkojo už visa gera, ko jis buvo iš sesers prityręs, įsakė jokių jo drabužių neimti, skalbinių būta labai gražių, nes, girdi, jie visi pilni ligos. O būtų buvę pravartu, ypač neturtingai Akelienei.

Atsisveikindamas, buvo tyčia, dirbtinai linksmas, kad liekantieji neverktų. Užprašė į savo laidotuves. Paskutiniai jo seseriai Jonieškai tarti žodžiai buvo:

— Nebijok... manęs nelaidos kur į grabę, kaip kunigai gaudino... Daug pačių kunigų mane gerbs, kaip dabar baras, kai

patirs, ką aš dariau... Nuvažiuok ir sau atminčiai išsikask dvi raudonas rožes iš Šakių darželio pas dr. Staugaitį...

Jonieška Grigaitienė nedrįsusi to padaryti ir paskui vis griaužės, kam to nepadariusi. Giminės iš kapų visai nebegrižo į velionies butą. Ne tik drabužio, nič nieko nepasiėmė iš Vinco buto: nei smuikų, nei gražių paveikslėlių, nei jo portretų. Nevaziavo nė paskui, kai buvo per laikraščius paskelbta pinigų like. Jų menkai tegalėjo būti, jei ir buvo. Raštams leisti buvo iš sesers Katrės Akelaitienės pasiskolinęs, bet atiduoti taip ir neturėjo iš ko per visą laiką. Kai ji nusigyveno ir pačiai prireikė pinigų, Vincas pasiskolino iš Grigaičių jai atiduoti, kad nebūtų priežasties Katrei dar labiau skūstis prikaišioti, kad ją visi skriaudžia. Katrė pareikalavo iš Vinco ir procentų, o Grigaičiams tos skolos taip ir nebeatidavė Vincas.

Krašauskienė laikės tarnaitę, gerą katalikę. Ši tarnaitė vis rengės eiti ir pašaukti ligoniui kunigo, bet Valerija vis jai tuo laiku tyčia pramanydavo ūmaus darbo ir sulaikydavo. Lyg jai nepatogu buvo, kad kunigas į jos butą ateitų. Girdi, da paspėsi. Ir tą rytą, kai pats Vincas ėmė jau reikalauti, pajutęs agoniją, kad, galų gale, ateitų kunigas Kudirka, Valerija vis dar ilgai neleido tarnaitės, kad duotų kun. Kudirkai žinią. O kai pavėlinčiai tarnaitė vis delto davė žinią ir kun. Kudirka atsiskubino ateiti, menkai jau besusišnekėjo: didis žmogus ėmė merdėti...

Iš literatūros darbų. "Varpo" užmezgėjų grupė, reprodukuota Kudirkos raštų I tome 28 p.: Kudirka, Adomaitis-Šernas, Gaidys-Gaidamavičius, Kaukas, Kasakaitis, vedęs lenkę, namų savininkas Savalkuose, Vabalas, Seniūnas, Jonas Staugaitis, Gediminas - Beržanskis, Moravskis (Kriaučiūnų auklėtinis) ir Byla. Jų vos trejeto besama gyvų. Tarpe šių — Jonas Staugaitis, mūsų Seimo vicepirmininkas, Kudirką sutikęs Varšuvoje pas draugą Gaidamavičių, dar pirmame kurse būdamas. Jo liudijimu, "Varpa" ir, būtent, tokio pavidalo, kaip ėjo, sumanęs Gaidamavičius, ne Kudirka, tik šis smarkiai palaikęs sumanymą drauge su Adomaičiu, jau žinomu "Kraj" aus korespondentu. Likę Kudirkos laišakai M. Jankui (jų kopijas turiu pasidares K. M. F. Muziejui) liudija, jog jis toliau visą organizacinį darbą buvo pasiėmęs, o paskui ir redakcinį. Narjausko liudijimu, Kudirka nebuvęs iniciatorius ir šiaip jau tautinio darbo, nes darbo dirbti šokęs tik tada, kai išvydęs jau gana stipriai įsigalintį Lietuvos atgijimą. Nežiūrint viso Kudirkos gyvumo ir svavaliavimo, jis vis delto buvęs žmogus rimtas, toli gražu ne papliauška; ne su moterimis, ne su geriančiais visai maža kalbąs, lyg iš vyrų telaukiąs vieno tik rimto, pozityvaus darbo. Anote A. Kriščiukaičio, tik aiškiai įsigalintis tuberkuliozas, aiškiai pakirsdamas gražų jo kūną, permetė jį visai kiton kryptin, neg ta, kuria jis

ėjo per ištikus trisdešimtis metų. Bet kaž metės, tai metės į tą pusę visa savo aistra.

Štai labai įdomus ir charakteringas V. Kudirkos raštas, atsiradęs tarpe Grigaičių dovanotųjų drauge su kitais keturiais Humanitarinių Mokslų Fakulteto Muziejui, rašytas draugui Petriui Grigaičiui.

Varszava d. 24 spalnio 89 m.

Mielas Petruti! Laiszkeli nuo tavęs gavau, sugrįžęs į Varszavą, pradžioje šio mokslinio meto. Atsakyti ant tų pėdų negalėjau, nes tuoj parvažiavęs į Varszavą, apsirgau (kraujas išz plaucziu prasimuszė) ir vaikszciojau lyg žasiukas apleidęs sparnus, beveik 5 nedėles — da ik sziai dienai ne visai esu sveikas. O czia tuoj pradžioje metų prasidėjo praktiszki egzaminai, tai besergant ir besimokinant ne galėjau, o ir į mislį ne atėjo stvertis už plunksnos. Niekam ik šiai dienai ne atsakiau da ant laiszku, gautu nuo vasaros — taigi ir tau negalėjau atsakyti.

Delkogi kalbi su manim lyg su koku nepažinstamu didžponiu, o ne taip, kaip su savo draugu nuo mažų metų. Jug sykiu augome, sykiu mokinomės, viens kito nepralenkėme amžiu — tai gi tas augsztinimas manęs visai nereikalingas. Ką asz truputi daugiau mokinausi, tas dalykas ne gali iszdildinti atminties mažų metų ir draugystės su tavimi — juk asz likau tas pat Tu taipgi per tuos metus dirbai — teisybė ne universitete, bet vis dirbai. Skirtingumas darbo negali jug atskirti draugu.

Sziuomi žygiu ne galiu atsiųsti fotografijos, nes visas turiu isz dalintas. Vienog neužilgo visi Varszavos lietuviai eisime pas fotografa, idant persiskiriant galėtume palikti viens kitam sziokią tokią atmintį — tada atsiųsiu ir tau, **tikrai atsiųsiu**. Tu savo fotografiją taip gi turi paszapuoti (?) del manęs.

Sakai, kad tau gerai pasiveda gaspadorystė ir viskas, tai gi gali daug gero padaryti savo viengencziams. Kalbu cze ne apė save. Sutarėme spaudinti knjgas, reikalingas musu broliams viengencziams, o ne turime pinigų. Teisybė, renkame ir jau turime pusėtinai surinkę, vienok da mums reikia arti 600 (szesziu szimtu) rubliu. Kolaik juos surinksime isz dovanu, tai praslinks daug laiko, o czia vėlintis negalima, nes kiekviena valanda brangi. Deltogi mes keli sutarėme paskolinti tą sumą ant savo vardo, o paskui berenkant dovanas tas, arba isz savo kiszianiaus skola iszmokėti. Tokiu būdu darbas eis daug sparčiaus. Asz taipgi apsimiau paskolinti pinigų ant savo vardo kiek galėsiu gauti. Skolinti pas svetimą, nepažinstamą ir nesmagu ir gali nisztkėti, arba reikalauti kokio užtarimo, ar grebežiaus.

Deltogi kreipiuos prie tavęs, kaipo savo draugo, tikėdamas, kad ant manęs už mano atvirą szirdį ne pyksi. Jeigu ma-

tai, kaip mus broliai prispausti ir vargsta naguose stipresniųjų, jeigu pripažinsti reikalingumą apszvietimo savo broliu ir t. t. ir t. t., tai, susimildamas, pridėk ranką prie palengvinimo gyvenimo pavargusiu viengencziu ir **paskolink, kiek gali ir nori pinigų ant spaudinimo knigu.** Skolą nuo tavęs imu ant savo vardo — jug man įtikėsi, kad czia apė apgavimą jokį nemislyju, — o bedaktaraudamas Lietuvoje greitai galėsiu skolą sugražinti. Jaigu asz gacziau paskolinti pas tavę, kitas vėl pas savo pažinstamą, treczias pas treczią, tai mes labai greitai surinktume tuos 600 — ne sugaiszytume laiko brangaus ir daug naudos padarytume savo broliams.

Pamislyk, Petruli, apė svarbumą to dalyko ir duok man atsakimą, kuomgreicziausiai. Nesibijok nieko! szventas darbas iszduos szventą vaisių!

Tavo Vincas.

Adresas del laiszku ir pinigų:

v g. Varszavu Vin. Kudirko Ul. Kruczaja 23”.

Varšuvos lietuvių studentų draugija sutarė pradėti tautinę akciją. Trys kaimynai: Kudirka, Kaukas ir Byla, Vašuvoje pasisiūdino pilko namų austo mило sermėgaites gelumbinėmis apykaklėmis ir sykiu parvažiavę kaip tik į atlaidus, visi trys išėjo į Pažerių kopyčią. Vaikščioja ir vis balsiai lietuviškai šneka. Tatai buvo dyvų žmonėms, kad tokie ponaičiai lietuviškai kalba ir nesidrovį tai daryti viešoje vietoje!

Išeina iš kopyčios pažinstamas kunigas. Išvydęs Varšuviečius, sveikina juos senu papratimu — lenkiškai. Studentai demonstratyvai atsako jam — lietuviškai. Ilgai paskui kunigas skundės, kaip jį jaunikliai sugėdinę, bet lenkiškai jau nebekalbino jų, o gal ir kitų.

Šis, “ponų mužikavimas ” buvo tuomet lyg teatre pavaidintas. Daugiau tokių demonstracijų nebebuvo reikalo daryti — tautinis susipratimas ėjo rimčiau ir savaime.

Gimnazijoje santykiai tarp J. Jablonskio ir V. Kudirkos buvo kuogeriausi. Baigęs gimnaziją, Vincas dovanojo savo draugui Jonui fotografiją, minėtinu antrašu:

“Sit tibi imago tui amici monumento verae amicitiae!

Calendis Juniis anno MDCCCLXXXI

Vincentius.

Sciens lyrae cytaraeque”.

Vadinas, jau 1881 m. Vincas nusimanė esąs poėtas ir muzikas.

Kaip paskui tie santykiai buvo apgedę, pasakyta kitur. Perilga bendras darbas lietuvių literatūrai juodu vėl sutaikino ir Vincas net dukart aplankė Jablonskį Mintaujoje, o Jablonskis buvo jį aplankęs Šakiuose. J. Jablonskis vedė Sketerytę 1890 m., o jau 1891 m. atsirado pas juos Vincas. Antrą kartą Vinčą matome Mintaujoje 1894 m. per varpininkų suvažiavimą, į kurį buvau ir aš pakviestas. (Tuo laiku vikaravau Mintaujoje).

Šiuo žygiu V. Kudirka pabuvo krikšto tėvu Onai Jablonskytei, dabar Landsbergienei. Jablonskis tada buvo paskirtas raštams kvalifikuoti, kas nepasitikėjo "Varpo" prižiūrėtoju tuo laiku Jonu Kriaučiūnu. Tačiau nebuvo iškilę jokių abejojimų su Kriaučiūnu, kurs turėjo visa dėti, ką tik Jablonskis bus atsiuntęs.

Varpininkų suvažiavimas ir visą redagavimą buvo pavėdęs Jablonskiui, tačiau ne visi rankraščiai ėjo per jo rankas, tik kai kurie artimųjų kaimynų ir pradedančių rašyti: Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, Gabrielės Petkevičaitės labai silpnai parašytoji "Vilkienė" ir k. t. Be to, Jablonskis, A. Kriščiukaitis ir M. Lozoraitis buvo sykiu ir literatūros komitetas. Tam komitetui ir pats Kudirka buvo atsiuntęs savo išverstąjį Byrono "Kainą", kad jo kalbą pataisytų. Rankraštį taisė A. Kriščiukaitis, bet nesparčiai; jis lygino su rusų vertimu, buvo atsiklausiamą net p. Jablonskienės, kad pasižiūrėtų vokiškojo teksto. "Kaino" eiliavimas buvęs labai taisytinas nuo pradžios iki galo, reikėjo parinkti tinkamesnių žodžių. Taip praversta visa pusė metų. A. Kriščiukaitis savo to laiko referatus surašydavo į tam tikrą knygą liros pavidalu, tik ji kažinkur dingo.

Vincas Kudirka tuomet atrodė lyg ir normalus; buvo labai šaltas, nešyptelėjo nėkarto, neprašneko viešai nė žodžio. Visa tai buvo padėta jo ligos galvon. Bet jis ir per kitus susirinkimus težiūrėdavęs, ką kiti kalba, pats tylėdamas. Ir kas jam buvo kalbėti, rašant "Tėvynės Varpus" ir ten visus leidimo sielvartus išdedant? Veido buvo lieso, plaukų sausu, nesiduodančių sušukuoti, krintančių ant kaktos. Kudirka retkarčiais nervingai juos maukė augštyn — be rezultatų: jie čiapat krito atgal.

Per iškilmingus pietus, jam iškeltus, buvo blogo vyno, kurio jis negėrė, o mes gėrėme ir rezonavome. Buvo iškelti jo nuopelnai "Varpui" ir "Varpo" reikšmė. Ir aš išdėjau, kaip "Varpo" pradžiai mes, tuomet dar klierikai, pritarėme Žemaičių Seminarijoje ir iš 150 auklėtinių 84 užsirašėme "Varpa" imti. Kaip betgi paskui "Varpo" santykiai su kunigija gedo ir tai per jo neatsargumą. Mano kalba buvo ne vietoje, ne laiku, netaktinga. Kudirka, matės, nervinos ir sakė: "aš nieko neatsakysiu". Neatsakinėjo nė kitiems. Tada apsiėmė atsakyti M. Lozoraitis, primindamas Kudirkos "Kaliause", taikintą nepasitikintiems juo kunigams. Ir nors tada Kudirka mane pavadinęs: "šaurus kunigėlis", vis delto, kai aš pradėjau "Tėvynės Sarge" dirbti, jis "Varpe" pavadino jį — nerimtu padėjėju darbo dirbti. Tai man rodės lyg kerštas, nes T. S. dirbo labai didelį darbą.

Varpininkų posėdis buvo tyčia paskirtas per pat sumą, kad mažiau jį pasergėtų tie, kuriems nereikėjo kad žinotų. Aš gavau pasiūlyti iš bažnyčios, bet kunigai ilgai inkštė, kam aš

susideda su "bedieviais" ir mane patį įtarinėjo, bene silpno tikėjimo. (Roppas, Valentas, Genys, Andruskevičius).

Pas dr. J. Staugaitį buvo likę Kudirkos lenkiškų eilių, "wypracowanie" "Kon" ir dar kitokių mažmožių be reikšmės literatūrai ir autoriui. Visi jie atiduoti į Vilniaus Lietuvių Muziejų. Kiek įdomesnės lenkiškai parašytosios eilutės Krašauskienei. Itin charakteringas yra humoristinis, irgi lenkiškas, rinkinys medžiotojų pasigyrimų: kaip nuo šakos nušautas tetrivinas pražuvo ir tik namie iškrito iš šautuvo, kaip nušauta išsyk keli zuikiai, kraipant šautuvą, kaip išgąsdintos kurapkos suskrido medžiotojui į kelines ir viena ten pasislėpė. Toliau nebecenzūriška. Charakteringa, jog Vincui Kapsui-jumoristui nesvetimos būta ir lengvosios literatūros.

Vincas Kapsas-Kudirka "kėlė kultūrą visose srityse, ko vojo už liaudies ir tautos teises tautiškai, tačiau ne šovinistiškai, demokratiška kryptimi", teisingai sako Vincas Kapsukas, kurs, besistengdamas vyti didįjį Kapsą, nuėjo jam priešinga kryptimi.

Didysis Kapsas vargingą savo amželį pabaigė literatūrai dirbdamas menkoje trobelėje pačiame Prūsų pasienyje, prie pat Širvintos upės, darančios sieną, vos už pusės kilometro nuo Prūsų Širvintų miesto ir pašto. "Varpo" darbininkui tai buvo begalo patogų. Kudirka savo raštais apvyniodavo Krašauskytę, gudrią bent septynerių metų mergytę; ji nubėgdavo į Prūsų paštą ir įmėsdavo raštus į dėžutę. Prūsinių markių juo būdavo prilipyta, kiek reikia; tam tikslui prie ligonio lovos pirmoje pasiekiamoje vietoje vis stovėjo metrinės svarstyklėlės.

— Ir iš to galiu misti... — Gyrėsi savo seseriai, rodydamas raštus.

Be siunčiojimo savo raštų, Kudirka veik iki pat galui amžiaus darė "Varpo" korektūrą; tad reikdavo spaudinių gauti iš Širvintų ir gražinti jie pro ten pat. Apskrities viršininkas ir kiti rusai valdininkai čia jau nebebuvo tokie palankūs, kaip Šakiuose: Kudirka nebepagalėjo pirktis iš jų ištikimybės, palai kant su jais gėrėjų kompaniją. Tai buvo sekamas. Apie tai pasakoja Gabr. Petkevičiūtė.

Petkevičiutei, Jadvygai Juškaitei, studentam Pov. Višinskiui ir Avižoniui parūpę aplankyti mirštantis didvyris. Nuvažiavę pirma į Šakius pas dr-ą Staugaitį, studentai ten nusivilkė savo uniformas, pakeitę jas paprastais rūbais ir nuvažiavę į Naumiestį. Tuojau užstojes jiems kelią žandaras. Bet Daniliauskui užtarus juos pas apskrities viršininką, buvę palikti 12 valandų. Pas Kudirką nuėję po du, ne "minia" kad nebūtų taip žymu. Ten radę ligonį priėmusį morfinos ir negalintį jų priimti. Paskui priėmęs juos, labai išspuošęs, briliantiniais žiedu ant piršto, bet jau gyvas nabašninkas. Pažįstama tebuvo

ta viena Petkevičiūtė — varpininkė Bitė, jai reikėjo tad kalbėti, bet žodžių iš susigraudinimo trūko. Čia kas pabeldė. Pasirodė labai graži moteriškė; tai būta Valerijos; ji padavė raščiuoką, kad žandarai apsiautę namą...

Kudirkai patiko lankytojai. Jis skundės esąs užmirštas ir apleistas, niekas draugų nebeaplankęs, o pats nebegališ bepavaikščioti. Tai vienu rašymu beesąs užsiėmęs, angštame kambaryje, kaip kalėjime.

Tuomet buvo daug savalkiečių suimtų ir išsiųstų. G. Petkevičiūtė pasakė ligoniui komplimentą, jog reikią iš savalkiečių ir iš jo paties imtis darbštumo pavyzdį. Kudirka atsakė:

— Neimkite iš manęs pavyzdžio. Aš pėvelai pradėjau. Mes, savalkiečiai, tepradėjom darbą; jums, kauniečiams, teks toliau kovoti.

Prašė, kad lankytojai dar ir kitą dieną ateitų, o jie nenorėjo pasisakyti, kad jiems viršininkas tėra leides 12 valandų rąbūti Naumiestyje. Tad Daniliauskui palikę gėlių, kad kitą dieną Kudirkai nuneštų ir tada tik jam pasakytų, koks buvo jų padėjimas, išvažiavo. Visi bijojo žandarų.

Gražus, didelis Kudirkos žiedas darė nepaprastą disharmoniją bėdiname ir vargingame padėjime. Jį šelpė draugai, šelpė ir "Žiburėlis", kaip ir Žemaitė, vieną kitą kartą siuntė jam po 100 rublių. Jei būtų turėjęs nors kiek taupmenų, aukos iš "Žiburėlio", tikrai, nebūtų priėmęs.

Gabriele Petkevičiūtė varpininke ir lietuvių rašytoja padarė Kudirkos feljetonai; ji buvo dvasiškoji jo duktė. Paskui ir asmeniškai susiartino; Jablonskių Onytė — Lansbergienė su juo krikštijo.

Iš jaunesniųjų Vinco Kudirkos literatūros darbų, be lenkiškųjų mergelėms rašomųjų eilučių, minėtinas yra dar gimnazijoje jo leidžiamas, jo rašomas ir paties iliustruojamas laikraštukas "Klamstwo". Tai buvo pamėgdžiojimas Varšuvoje Świętochowskio leidžiamojo, labai popularaus ir įtakingo laikraščio "Prawda". "Klamstwo" buvo juokų, beletristikos, poezijos, ne politikos laikraštukas. "W naszym "Klamstwie", rašė tada Kudirka ir tai paliko visų to laiko mariampoliečių jo pažįstamų atmintyje, "będzie więcej prawdy, niż w "Prawdzie", naszym konkurencie".

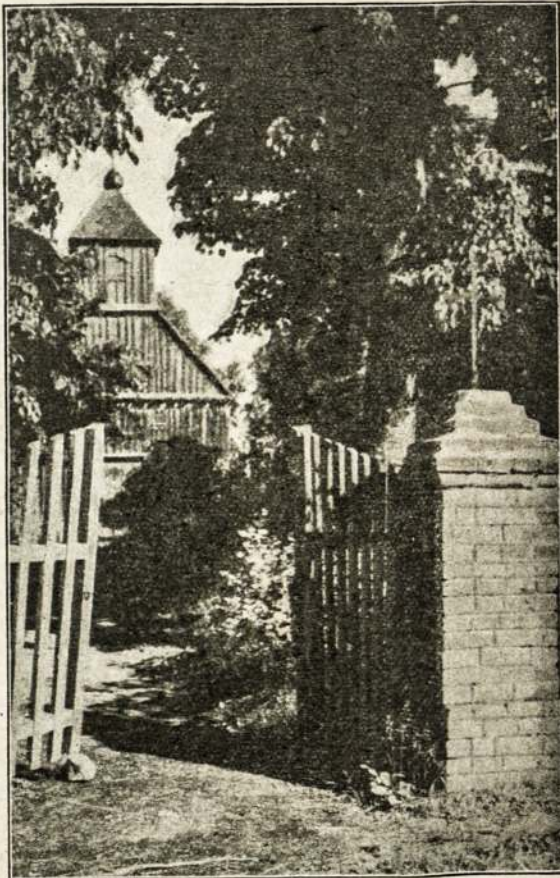
Antra, jo sudėtos lenkiškos eilutės ilgai buvo seminarijos lange, kol jas užtepė, restauruodami. Eilutės žuvo; jos nė nebuvo ypatingai įstabios; jos tik sudarė Vincui lenko opinią. Jis seminarijoje, kaip ir gimnazijoje, buvo tikrai, "lenkas". Mariampolės lenkų draugijos išauklėtas, Vincas literatūrinių savo pajėgų negalėjo kitaip, ne lenkiškai, išbandyti. Lenkė gi pirmėivė Konopnickienė (nota bene — Savalkų miestietė lietu-

viška pavarde) pirmoji pavergė Vinčą savo talentu; Vincas ją pirmą ėmė versti į lietuvių kalbą.

Vincas Kudirka didis ir drauge paprastas žmogus. Nihil humani ab eo alienum. Naujų žinių ieškojau visur, rinkinėjau visa, kas tik pakliuvo, surašinėjau taip, kaip buvo pasakojama. Aš tesugrupavau. Prašau manęs niekuo neįtarti. Išvados bus vietos skyrium. Čia teduodu žalios medžiagos.

1924.

Doc. J. Tumas.

Požerių kapinės, kur V. Kudirkos tėvai palaidoti.

Vincas Kudirka savo raštuose.

Spausdinamieji P. Avižonio, J. Bagdono, K. Griniaus, J. Jablonskio, P. Leono, G. Petkevičaitės, J. Tumo ir kt. atsiminimai rodo Vincą Kudirką tokį, koks jis rodėsi ar rodoši rašinių autoriams. Aš čia noriu duoti pačiam Vincui Kudirkai apie save kalbėti — kaip jis jau yra kalbėjęs dar gyvas būdamas. Rymiškuoju skaitmeniu yra pažymėta Vinco Kudirkos raštų tomas, o arabiškuoju — puslapiai, kur cituoti Vinco Kudirkos žodžiai galima rasti. Cituoju žodis į žodį, tik pritaikau rašybą.

1. Vincas Kudirka apie savo „atsivertimą“.

Kaip žinoma, Vincas Kudirka gimnazijoje, Seinų seminarijoje ir pirmaisiais metais universitete jautėsi „lenku“. „Atsivertė“ „Aušros“ I N-rį pamatęs. Savo „Tėvynės Varpuose“ tą atsivertimą patsai V. K. šitaip aprašo (V. K. Raštai, II, 211—214):

„... patekau į M. gimnaziją Lietuvoj tame laike, kada jau mokslo institucijose įvesta buvo vieton lenkiškos priverstina mąskoliška, bet da išibėgėjusi lenkų šlėktiška dvasia negalėjo sulaikyti ir apsiaubdavo kiekvieną lietuvį, patekusį į gimnaziją. Vos spėjau apsivilkti mėlyną mandieraitę su baltais sagučiais ir susimaišiau su draugais, mokiniais, pajutau, kad mano dvasioje kažinkas dedasi. Kas dedasi, numanyti negalėjau, tik jaučiau, kad man gėda atsiminti, kuomi aš buvau, o ypač bauginausi, kad draugai nepatirtų, jogei aš moku lietuviškai. Tas dalykas galėjo išduoti mane artojaus sūnum esant. Žinoma, išlikimo instiktas liepė man niekad neatsiliepti lietuviškai ir saugotis, idant niekas nepamatytų, kad mano tėvas devi sermėginę ir moka lietuviškai. Deltogi stengiausi kalbėti, nors blogai, bet lenkiškai, o nuo tėvų ir giminių, kurie atvažiuodavo manęs atlankyti, šalindavausi ištolo, jeigu tik patėmydavau, kad kas iš draugų ar ponų mato; šnekėdavau su jais ramiau tik pasislėpęs kur užkampyje. Tapau, mat lenku ir sykiu ponu — tekau lenkiškai dvasiai...“

Paleido ant Velykų. Keletas mokinių susitarėme pasisamdyti arklus ir keliauti drauge namon. Tarp mūs buvo Basanavičius, mokinyš iš vyriausios klesos. Bevažiuojant jis atsiliepia: „panowie, zaspiewajmy!“ Aš turėjau gerą balsą ir tikrai buvau paketinėš prisidėti. Tik štai Basanavičius užvedė lietuviškiai: „Augin tėvas du sūneliu“... Rodos kas man gerklę užėmė iš

gėdos. „Chlop“ — pamislį sau lenkiškai ir nuleidęs nosį tylėjau . . .

Buvau jau 5 klesoje. Sykį ant lekcijos lietuviškos kalbos (lankydavau tas lekcijas, kaip ir kiti — net patys lenkai — tik delto, idant turėčiau tiesą ant lietuvių stipendijos universitete), atėina Basanavičius, jau tada studentas Maskvos universitetė. Įėjęs pasisveikino su mokytoju ir prakalbėjo į mus lietuviškai. Parodė gražumą lietuviškos kalbos ir atkartoto keletą vietų iš eilių, kur lietuviška kalba perima tiesiog gamtos skambėjimus, paukščių balsus: Jieva, Jieva, neganyk po pievą . . . arba: Jurgut, kinkyk, paplak, nuvažiuok . . . Atkartoto ir daugiau vietų, tik visų nepamenu. „Komediant“! — pamislį sau lenkiškai, apkaitęs nusikreipiau į šalį ir ėmiau sau skaityti ką kitą . . .

Pabaigiau gimnaziją su ta mislia ir jausmu, kad lietuviu būti lyg nepritinka, ypač, jog tada visi tyčiojosi iš kokių ten litvomanų ir drabstydavo į akis su Muraška. Sakydavau, kad aš sykiu lietuvis ir lenkas, nes istorija sujungė lenkus su lietuviais. Mat, prisipažinimu pusiau prie lenkystės, tariau atpirksias nors pusę tos kaltės, kad aš lietuvis. To paviršutinio teisinimosi prieš kitus ir prieš patį save man išteko, ypač jog nepasitaikė nė vienos apystovos, kuri būtų privertusi mane dirstelėti į tuos dalykus giliau.

Su tokiomis nuomonėmis apie mano tautystę įstoju į universitetą, vieną iš tų, kur lietuvių buvo labai mažai, o ir tie beveik nepasiziņojo vienas su kitu. Žinoma, nuovoka Lietuvos, lietuvių vystės labyn ir labyn dilo iš mano proto . . .

Parvažiavau iš universiteto ant vasaros į Lietuvą. Vienas kunigas papasakojo man, kad išėisias lietuviškas laikraštis, parodė savo lietuviškai rašytas eileles ir Basanavičiaus laišką apie tą laikraštį. Perskaičiau ir . . . smilktelėjo lyg širdyje. Smilktelėjo ir vėl rodos nieko. „Bawią się dzieci“ — pamislį sau lenkiškai. Tik nuo to valandos gana tankiai pradėjo skraidyti po mano galvą mislys apie Lietuvą, lietuvius, lietuvių vystę, širdis vienok ant tų mislių neatsiliepdavo . . .

Potam, ar į pusmetį, gavau Nr. 1 „Aušros“. Žiūriu, ant pirmojo puslapio stovi Basanavičius. „Pranašas“ — pamislį sau tada apie Basanavičių jau lietuviškai . . . Ėmiau skubiai vartyti „Ausrą“ ir . . . neprimenu jau visko, kas su manim paskui darėsi . . . Tiek pamenu, kad atsistojau, nuleidau galvą, nedrįsdamas pakelti akių ant sienų mano kambarėlio . . . Paskui man pasidarė taip graudu, kad apsikniaubęs ant stalo apsverkiau. Gaila man buvo tų valandų, kurios nesugražintinai išbrauktos tapo iš mano gyvenimo, kaipo lietuvio, ir gėda, kad taip ilgai buvau apgailėtinu pagėdėliu . . . Potam pripildė mano krutinę rami, smagi, šilima ir, rodos, naujos pajėgos pradėjo rasti . . . Rodos,

išaugau išsyk, ir ta pasaulė jau man perankšta . . . Pajutau save didžiu, galingu: pasijutau lietuviu esąs . . .

Neužilgo susižiedavau su Lietuvos literatūra, ir iki šiai dienai savo sužieduotinės neapleidžiu . . .“

2. Vinco Kudirkos darbuotės pradžia ir programa.

Kudirkos visuomeniškas gyvenimas ir veikimas nuo pirmojo „Ausros“ Nr. perskaitymo: (t. y. nuo valandos, kuomet jis pasijuto lietuviu esąs) ligi 1888 metų ligšol mažai težinomas. Galimas ir net tikėtinas daigtas, kad jis, jausdamas savo silpnumą lietuvių rašomoje kalboje ir apskritai lietuviškuose dalykuose, nė nemėgo lietuviškoj dirvoj per daug darbuotis ir daugiau, kreipė dėmėšį į savęs lavinimą, kad paskui jau rimtai ir su visa energija tautiškam darbui atsijduotų. Nėra taipgi paskelbtų žinių, kaip jam patiko tolimesnieji „Ausros“ numeriai ir ypač visa jos pakraipa, lygiai kaip nežinoma, kokį įspūdį į jį padarė „Ausros“ žuvinimas, „Sviesos“ atsiradimas ir kiti dalykai. Žinoma tik, kad 1888 metų pradžioje Varšuvos studentai — lietuviai, Kudirkai vadovaujant, sutvėrė tam tikrą draugiją vardu „Lietuva“ ir ėmė rūpintis naujo, inteligentams skiriamo laikraščio leidimu. „Lietuvos“ draugija, kurios įstatų išdirbime Kudirka lošė pirmąją ir vyriausiąją rolę, savo tikslą buvo apsprendusi taip: „I. Platinimas šviesos. II. Atgaivinimas ir pakėlimas tautiškos dvasios, rašliavos ir dailės. III. Pagerinimas ūkės būties. IV. Platinimas rubežių lietuviųstės“. O priemonės tokios:

„I. Platinimą šviesos D-stė atsieks: a) išduodant ir platinant laikraščius ir knygas lietuviškoje kalboje ir dvasioje D-stės; b) platinimu šviesos ir naudingų žinių abelnai netik raštu, bet ir žodžiu, pagal išgalėjimą; c) šelpimu per stipendijas ir medegišką pagalbą jaunuomenės, einančios į mokslą visokiose jo šakose, taipogi užsiimančios dailė ir amatais; d) įtaisymu mokslaviečių, pamokinių ir t. t.

II Atgaivinimą ir prikėlimą tautiškos dvasios D-stė atsieks: a) išaiškinimu skirtingumo lietuvių nuo pašalinių tautų; b) skirtingumo tautystės nuo tikėjimo (nesiekiant tikėjimiškų daiktų), o tai per platinimą žinių apie praeituvę Lietuvos, šiandienišką politikišką padėjimą ir išrožijimą sekmių ateituvės.

III. Pagerinimą ūkiškos būties D-stė atsieks: a) platinimu pamokinių apie pagerinimą žemdirbystės (irankiai ūkiški, auginimas gyvulių, žuvininkystė ir t. t.); b) pakėlimu amatų;) patraukimu į prekystę.

IV. Platinimu rubežių lietuviųstės D-stė atsieks: a) sulaikymu emigracijos; b) užlaikymu žemės rankose lietuvių; c) išpirkimu žemės iš rankų svetimtaučių netik viduryje Lietuvos, bet ir parubežiais.“ (K. R-ai, I, 21—22).

Šitai programai, išreikštai „Lietuvos“ draugijos įstatuose, V. Kudirka buvo ištikimas visą gyvenimą. 1889 m. sausio mėnesį

Handwritten signature: Vinco Kudirka

jau pasirodo „Varpas“, o po metu ir „Ūkininkas“ — abudu V. Kudirkos dvasios kūdikiai. Būdamas nuolatiniu tuodviejų laikraščių bendradarbiu, o paskui ir redaktorium, V. Kudirka, šale praktikos ir prie taip silpnos sveikatos, nesiliauja dirbęs ir šiaip — jau tai lietuvišką literatūrą platinamas, jau tai inteligentiją organizuodamas, jau tai steigdamas knygynus, dalyvaudamas koncertu ir vakarų rengime ir t. t. Kas jį arčiau pažino, tai kiekvienas sako, kad V. Kudirka buvo žmogus, kuris nei ramumo nei atilsio nepažinojo — vis gyvas, vis dirba, kruta, ir visuomet linksmas.

3. Vinco Kudirkos „Tėvynės Varpai“.

Vincas Kudirka buvo poetas ir drauge mokslo žmogus. Šitos dvi savybės jį darė gabiu ir galingu publicistu. Tai ypač rodo „Tėvynės Varpai“. Aš ne iš vieno žmogaus girdėjau, kad gavę naują „Varpo“ numerį pirmiausia ieškodavo Kudirkos rašytų feljetonų, pavadintų „Tėvynės Varpai“. Ir ne stebėtina. Šiandien skaitant tuos feljetonus negali žmogus atsistebėti, kaip jų autorius mokėjo pastebėti patį gyvenimo nervą, kaip platus ir gilus buvo jo išsilavinimo laipsnis, kaip jis mokėjo kiekviename atsitikime išėjimą rasti ir t. t. „Tėvynės Varpai“ — tai ištiso dešimtmečio lietuvių visuomenės gyvenimo chronika, nupiešta publicisto — dailininko plunksna. Bet skaitytojus „Tėvynės Varpai“ pritraukdavo ne tik savo aktualumu ir gražiu, lengvu stilium, bet gal dar daugiau savo dvasia. Iš viso Kudirka jeigu ką darė, tai tam darbui atidavė visą savo dvasią ir kūną. Bet ypač tai matyti „Tėvynės Varpuose“. Čia jis pasirodė visas, kaip buvo — su savo galinga dvasia ir karšta, pilna meilės širdimi. Čia jis duoda skaitytojams galybės žinių, čia džiaugiasi, kitus ramina, tai žiūrėk — meilingai bara arba per ašaras juokiasi. Bet visur didžiausias optimizmas ir tikėjimas į šviesesnę ateitį. O ten, kur jis šaukia Perkūną, kad nubaustų neturtingų žmonių skriaudikus ar išdavikus, arba kur jis su ašaromis, bet skaudžiai pajukia, tyčiojasi ir bara lietuvius inteligentus dėl jų apsileidimo, žodžio nelaikymo ir t. t., arba kur jis idejas priešą kritikuoja — ten Kudirka yra savo galybėje tiesiog nepasiekamas. Štai keletas pavyzdžių.

4. Apie išdavimą.

Kudirka išgirsta, kad kur ten lietuvis įdavė valdžiai lietuvi ir rašo: „Žmogus pyksta ant moksliskų nurodymų, būk jis esąs tiktai paskutiniu laipsniu abelnų kopėčių sutvėrimo, visai negalinčiu užsiginti arčios giminystės su žemesniais laipsniais. Užmiršta vienok žmogus, kad tankiai savo pasielgimu nupuola kur kas žemiau už žemesnius sutvėrimus, ir tie, ištikro, tuluose atsitikimuose turi pykti ant nurodymo jų giminystės su žmogumi. . . Žemesis gyvulus pasielgia atvirai: pats pyksta, pats ir ginasi, o jeigu silpnesnis, tai pasitraukia, nors ir labai būtų nuskriaustu.

V. Kudirka 1889 m. Varšuj.

Žmogus pasielgia kitaip: dūksta juokdamasis, kanda bučiuodamas, o negalėdamas įveikti savo artimą daro talką, skundžia jį, kitus paperka, idant tie išvaduotų, o pats stovi nuošalyje, nuduodamas akyse svieto nekalčiausią avinėlį. Kokis žemesnis gyvulys daro denunciacijas? Padėję ranką ant širdies, paklauskime savęs, ar doriška pusė denuncijanto ne žemesnė už dorišką pusę šuns, vilko, hijenos? Ar nenuskriaustume minėtų gyvulių, norėdami juos sulyginti su denuncijantu?“ (II. 25—26).

5. Apie gydytojų ir vaistininukų etiką.

Arba vėl Kudirka išgirsta, kad koks tai geležinkelio gydytojas žemesniajam tarnautojui ligoniui pasakęs: „Tavo liga sunki. Jeigu duosi 5 rb. tai atsiėsiu gerų liekarstų, o jei ne — tai „rundavų“, ir tos tau nieko nemačys“. Ir Kudirka pasipiktinęs sušunka: „Kur sąžinė to daktaro? Pravarde jo reikėtų įstatyti ant visų gryžkelių, idant žmonės žinotų, nuo ko saugotis! Kad daktarui, ypač plėšikui, lengva pastatyti penkrublę ant „vynu žemuko“, tai visi žinome, bet vargdienis turi daug prakaito išlieti, kolaik sudės tą penkrublę . . . Siūlyti neapšviestam žmogui už pinigus „geras“ liekarstas, o be pinigų „rundavas“, matote, „negeras“ — gali tik apgavikas summo gradu (augščiausio laipsnio)“.

Čia pat Kudirka, tuo atsitikimu pasinaudodamas, kalba ir apie kitus daktarus: „Daktarai rauda, kad jiems paveržia duonos kasnį visoki „šundaktariai“, kad prasti žmonės greičiau šaukiasi prie kokio piemens, o ne prie „tikro“ daktaro. O kaip tie tikri daktarai pratina prie savęs žmones? Plėšimas nuo vargdienių nepriuli prie pritraukiančių pragumų.“ (II, 14).

Kitą kartą po įtaka atsitikimo, kurį jam papasakojo atėjusi žmona, prašydama „meilės vaistų“ (ji buvo derėjusi aptiekoje, bet be 5 rb. negavo . . .), Kudirka rašo taip:

„Buvau girdėjęs, būk aptiekoriai parduoda neapšviestiems žmonėms „giliukus“, „raganas“ ir „vuodo taukus“, „velnių mėšlą“, „aliejų, kad būtų vaiku“, „meilevaisti“ ir kt., bet misliju, kad tik žmonių pasaka, nes negalėjau įtikėti, kad apšviesti žmonės taip begėdiškai ir besąžiniškai naudotų iš tamsumo prastų žmonių. Dabar jau įtikėjau. Perkune! turbūt jau tavęs nėra, jeigu tu nenu-trenki žmogų, tiesiantį ranką del nuskriaudimo mažutėlio! . . .“

Yra nekurios valstijos, slėgiančios platinimą apšvietimo tarp gyventojų, idant lengviau būtų juos suvaldyti, nes kaimenei galvijų gana yra parodyti botagą, o visai nereikia laužyti galvos delei išradimo kokių ten žmoniškų rėdymų. Yra draugijose institucijos, kurios bijosi šviesos sau priklausančiųjų, nes apšviestus sunkiau stumdyti ir spardyti. Yra vėl atskiri žmonės, kaip minėtas aptiekorius, kurie lyg apuokai, rodos, negalėtų lekioti, jeigu vieton nakties pasidarytų dieną. Na, ko vertas toks pardavikas „meilavaišio“? Seilių ir žodžių neištenka del pavadinimo jo tikru vardu. Taigi vagis, plėšiantis už niekniekius nuo nekaltų vargdienių kru-

vinai uždirbtą skatiką, biauresnis už tą, kuris naktimis slankioja, tykodamas artymui ką pastverti, — daug biauresnis, nes jo žmonės nesisaugoja, laikydami jį už gera! Tai priešas šviesybės, kuris vieton apšviesti, pamokyti aklą žmogų, prilaiko jį dar aklume, nes iš to geras pelnas. Tai voras, kuris vardan aptiekos užtiesė tinklą del gaudymo kvailių musių!

Minėtas aptiekorius prekiauja „meilavaisčiu“ jau nuo senai, kaip girdėti, ir jau neviena skatiką taip šventvagiškai prisisavino. Kaip tas žmogus neužspringo pirmu kašniu duonos, nupirktu už taip nedorai užpelnytus pinigus!“ (II. 77—78).

6. Apie inteligentus.

Daugiausia tekdavo nuo Kudirkos inteligentijai apskritai, o veikėjams ir ypač laikraštinkams ypačiai. Čia jis dažniausia vartodavo savo neišsemiamo sarkazmo (pašiepimo) vilyčias. Taip, vienoj vietoj jis rašo:

„Meilė . . . tarp lietuvių žydi netik gegužio mėnesį, bet ir per ištikus metus. O kaip mylimės! Jeigu kas netikėtų, tai tegul pažiūri ant meilės mūsų laikraštinkų, o ypač tarp jų išdavėjų, kaišiojančių vienas kitam koją del menko dalyko — del konkurencijos ir pavydėjimo. Mat, mes leidžiamė laikraščius, nesigailime nei darbo, nei pinigų del gero tėvynės, o ne del kokio ten pinigėško pelno. O kaip mes mylime savo brolius, turinčius kitokias pažiūras (nors šie su tomis pažiūromis gali daryti tiek pat, o kartais daug daugiau gero, ne kaip mes patys)! Tokius netikėlius sykiu su jų darbais ant šio svieto atiduodame į žandarų rankas, o po smert tiesiog į nagus velnių . . .“ (II, 75).

Arba vėl:

„Štai kartais (prieblandoj svajojant) rodosi, kad mūs lietuviai, sudarę sutarimus ar ant rašto, ar ant žodžio, nesistengia išsisukti nuo pažadėjimų, neužmiršta apie juos, bet visuomet rūpinasi, idant nė krisleliu neprasikreipti sutarimui, o per tai nesutrukdyti darbo; rodosi, kad mūsų „rašėjai“ tai ne piemens, ką moka tik pagiryt oliuoti, o dar už save neatsako, bet tai jau vyrai nunokę, kurių žodžiu galima pasitikėti, kad paimtajį darbą priderančiai atlieka ir stengiasi juo tolyn, juo labyn jį gerinti; rodosi, kad mūsų laikraščiai, paremti ant tvirtumo tokio mūsų būdo, sutarimų ir pažadėjimų, veikia stosis tokiais, kokiais mes stengiamės juos padaryti . . . Bet kaip viskas toli nuo teisybės! Sutarimai mūs, rašyti ir nerašyti, tai ploniausi vortinkliai: greit juos sutraukome be jokio sudrebėjimo sąžinės; liūdniausis dalykas, kad kartais griebiamės sutarimo delto tik, kad per jo pagalbą galime pagerint savo privatiškus reikalus, o kaip seksis reikalui viešam, paremtam ant išpildymo išlygų sutarimo, tai . . . mums nerūpi, mokame išsisukti nuo paimtų ant savęs pareigų, o jei ne, tai pildome jas, lyg mažas vaikas, priverstas per visą dieną tėmytis į elementorių. O rašėjai: vienas, ištaręs ant susirinkimo garsiai, del visų nusi-

stebėjimo, „aš“, visai neprisiunčia pažadėto rašto ir sudarko sutartą darbą, atimdama proga atlikti tą raštą; nors lėtai tariančiam „aš“, bet turinčiam daugiau sąžinės ir nuovokos apie šventumą išpildymo pažadėjimų: kitas, pradėjęs darbą, pertraukia jį ir nepabaigia, lyg norėdamas parodyti, kaip tai daug Lietuva nustoja, netekus pabaigos taip „svarbaus“ darbo: vieni, rodos, apilsę, vėlinasi ir pėr; tai vėlina laikraščius, o kiti, pradėję darbą gerai ir rūpestingai, juo tolyn juo labyn apsileidžia ir prisiunčia tokius straipsnius, kad gėda juos talpinti į laikraštį . . .“ (II, 106).

Kitoj vietoj Kudirka ironizuodamas neva teisina ir sako, jog tai delto jie savo prižadų nepildo, kad dabar Maskolijoje siaučia kolera (1892 m.), o mat, vienas rašto ženklas esąs visai panašus į koleros bacilas (skirsnelis), tai rašytojai bijo rašyti, ir tą ženklą vartoti, kad neužsikrėstų (II, 182). Užtai kitoj vietoj gana aštriai sako: „Ar tinginystė sulaiko nuo rašymo; — ar nerūpestingumas; ar parsidavimas už činovniko žvaigždutę prie kepurės; ar silpnas būdas; ar bailumas; ar netvirtumas nuomonių; ar klasingumas, liepiantis būt lietuviu tik tarp draugų; ar pasitikėjimas ant kitų; ar pavojus sugriauti buržuazo ramų gyvenimą; ar pasišventimas plunksnos dalykams tolimiems nuo mūs idėjos; ar „mėlynakės“ ir t. t. Lietuvis, pažiūrėjęs į savo sąžinę, tegul priskiria save pats prie tinkančios kategorijos.“ (II, 310).

Štai dar vieną vietelė, kur Kudirka plakte plaka inteligentus apskritai:

„Rodosi, kad kiekvienam lietuviui inteligentui turėtų rūpėti vieši jo tėvynės reikalai, ypač paremti ant jo instinkto užsilikimo; rodosi, negalėtų prisileisti tos mislios, kad tarp inteligentų būtų atšalimas širdžių, žiūrint ant skriaudžiamos motinos; rodosi, kad aukos nuo inteligentų ant gelbėjimo savo tautystės turėtų plaukti be galo ir reikšti jausmus ir išrokavimą tėvynainio, o ne prekėjo. Vienok to viso nematyti.

Išskyrus iš mūsų inteligentų labai, labai mažą skaitlelį, ką tikrai rūpinasi apie savo tėvynės reikalus, nesigaili darbo, nei paskutinio skatiko dėl jos gero, kiti visi „inteligentai“ lyg ledais apsikrovę savo krūtines, idant kartais neužtvinksetų širdis, prisiminus „Lietuvą“; o jeigu kart karčiais ir kas atsimena ją ir primeta skaitiką dėl jos „gero“, tai tik su tokia išlyga, idant jam už tai lyg ant jomarko būtų atlyginta.

Sutinki vieną „inteligentą“, ir, besišnekučiuojant apie šį ir tą, primeni jam „Lietuvą“, „lietuviškus laikraščius“... Išgirdę tuos taip „naujus“ dėl jo ausies žodžius, išverčia akis, nusistebi labiau, ne kaip kad išvystų Antikristo kakalį. Tas „inteligentas — lietuvis“ neištarė niekad savo lūpomis minėtų žodžių. O apie rūpestį jo apie lietuviystę nėra ką ir kalbėti. Teisybė — rūpestis apie tėvynės reikalus kartais neleidžia saldžiai išsimiegoti, skaniai pavalgyti ir smagiai žlebčioti. Taigi neįstabu, jeigu kai kurie inteligentai nuo to rūpesčio šalinasi.“ (II, 122—123).

7. Apie polemiką.

Patsai Kudirka apie savo laikų polemiką taip rašo: „vieton atrėmimo išvadžiojimais išvadžiojimų, vieton parodymo priešininkui klaidingumo jo pažvalgų, mes stveriamės prie rašytojo ypatos, bedėdiškai lendame į jo privatišką gyvenimą, stengdamies surasti ten kokius priepuolius, kuriuos galime drėbt į akis, kaipo* nužemiantį apkaltinimą. Kad šnipinėjimas neturi ryšio su polemika, tai aišku kiekvienam šiek tiek numanančiam žmogui. Kartais polemistas taip toli nužengia, kad priešininkas, norėdamas pastatyti repliką, turėtų keltis iš laikraščio skilčių į teisdarystės įstaigas. Tokią polemiką vartoja, žinoma, žmogus žemos kultūros, kuris neatskiria rašto nuo rašytojaus, pažvilgių rašte nuo privatiško gyvenimo smulkmenų, išvadžiojimo — nuo paprasto koliojimo.“ (II, 368).

8. Visuomeninės Vinco Kudirkos pažiūros.

Sutraukti kruvon visuomeninės ir politinės Kudirkos pažiūros nėra taip lengva, nes niekur nerandame jų trumpo ir pilno formulavimo, o išmėtyta visuose raštuose, laiškuose ir t. t. Rodos, „Lietuvos“ draugijos įstatuose daug kas pasakyta, bet tik bendrais žodžiais. Vienok iš „Lietuvos“ įstatų, taip pat ir paaiškinimo prie jų (laiškas Basanavičiui iš 19, V, 1888), lygiai kaip iš viso veikimo ir raštų, yra visai aišku, kad Kudirka, prie viso savo idealizmo, niekuomet nebuvo „svajotoju“, bet visą savo gyvenimą buvo tikrų tikriausias realistas — praktikas. Jau „Lietuvos“ įstatuose randame štai ką: „pinigai kasos naudojami: 1) ant išdavimo knygu ir laikraščių dvasioje D-stės; 2) ant mokesčių už konkursus; 3) ant paskyrimo stipendijos del neturtingų mokinių (vaikų sąnarių ir abelnai lietuvių); 4) ant uždėjimo mokslaviečių ir skaitlianamių, kur ir kada bus galima; 5) ant uždėjimo knyginyčios ir muzejaus D-stės; 6) ant uždėjimo ir pakėlimo dailių ir teatro lietuviško; 7) ant uždėjimo ir šelpimo dirbtuvių (su mokslinyčia amatų) ir kromų lietuviškų; 8) ant šelpimo išradimų; 9) ant užlaikymo žemės rankose lietuvių ir išpirkimo nuo svetimtaučių, šelpimo, pagerinimo ūkės; 10) ant paskolijimo pinigų sąnariams D-stės, beturčių, našlių, siratų ir ligonių iš sąnarių D-stės.“ (I, 24).

Basanavičiui „Lietuvos“ draugijos programa ir uždaviniai pasirodė perplatūs, todėl Kudirka savo laiške ji ramina: „Kas atsieina su užduotėmis mūsų D-stės, mes greit susiprasime: ji užsiima platum programatu (nors išrodo ant pirmo pažvelgimo ne viskas yra išpildomu) del to, kad 1) D-stę mes uždėjom ne tik ant šios dienos, bet norėtume, kad prie jos artintusi palengva visi lietuviai, idant ji būtų „amžina“, delto ir nesidairėm ant šiandieniško padėjimo Lietuvos. Prie to, matome, dar nėra taip sunkaus padėjimo, idant ir jame negalima būtų ką gero padaryti prie noro ir tikro patrijotizmo dirbančiųjų. 2) Užduotės D-stės, nors jos plačios, bet visos

yra reikalingos lietuviams; koleik mes nieko tarp savęs neturėsimė, kas yra reikalinga dėl tautiškos tvirtybės ir gyvenimo kultūriško, toleik daugelis lietuvių nepaliaus žudyti savo tautystę. 3) Išaiškintos užduotės draugystės yra tiktai kaipo škieavoti išaiškinimai reikalų lietuvių — juos ir siuntinėjame tiktai sąnariams pirmo skyriaus, kokiais gali būti tiktai mokslingi lietuviai, ant kurių tikrai galima užsitikėti; kitiems vėl nežadame to, kas išpildytu būti nėra galima. 4) Savo programate nieko neužtylėjome delto, kad netikime, idant valdžia jį užtvirtintų . . . Mislijame dirbti susijungė į neužtvirtintą D-stę. Norime traukti dėl naudos lietuvių visą inteligentiją, kurios daugumas ligšiolei dėl mūsų, nedavus jokios naudos, pražuvo . . . Išplatinę programą savo D-stės, mes norime sunaudoti tuomi ir darbą tų, kurie negyvena Lietuvoje, ir tų, kurie be privertimo nieko dirbti nenori . . . Esą Peterburge, Maskvoje, Varšavoje ar kitur, tegul gelbi pagal išgalėjimą naujai atkankančius į mokslą, šelpia ir gelbi norinčius pasimokyti amatų ir t. t. — viską tą daryti nesunku, reikia tik noro. Neturėdami šiandien pinigų, negalime dar apdovanoti stipendijomis, bet galima duoti reikalingą pagalbą, koki yra galima per visokias pažintis, protekcijas, susinešimus ir t. t. — Užduotėse D-stės yra ir užvedimas lietuviško teatro, bet, kaip šiandien, nėra ką apie jį mislyti, nes neturime lietuviško repertuaro; kada rašėjai sutvers dramą, užsiimantieji muzika sunaudos lietuviškas melodijas, tą syk teatras rasis pats. Šiandieniškai norai D-stės nesiekia toliau už išdavimą laikraščio, aiškinančio tautiškus reikalus, mokinančio gyventi su lauda dėl tautystės, už išleidimą ir davinėjimą knygų mieryje D-stės, t. y. nešiojančių tikrą šviesą ant tautiško pamato padėta.“ (I, 25—27).

9. Apie pasiskirstymą į partijas.

Kaip matome, Kudirkos veikimo programa ir jo pažiūros yra aiškios, blaivos, praktiškos ir tokios, kad lietuvių visuomenės gyvenimas, tartum pagal kokio paliepimo, jo apibrėžtuju keliu ejo. Tik viename dalyke Kudirka suklydo ir pasirodė „svajotoju“ — tai pažiūroje ir troškimuose, kad prie vienos ir tos pačios programos „artintusi palengva visi lietuviai“, ir kad ji būtų „amžina“. Šitai netrukus pamatė ir patsai Kudirka ir, kaip ir reikėjo laukti iš žmogaus su tokiu šviesiu protu, nepyko ir nesisielojo, bet atvirai pripažino, kad kitaip ir būti negalėjo ir kad taip gal ir geriau. Štai jo paties žodžiai: „Išspradžių „Varpui“ pasirodžius, visi džiaugėsi išvien, nėra visi išvien prisidėjo prie išleidimo. Tolesniame laike viena lietuvių dalis, dvysiskija, atsiskyrė nuo „Varpo“. Teisybę pasakius, tai du gaivalu, kurių vienas turėjo pilna luosybę manymo ir kritikos, kitas gi — suvaržytą per nevalia mintį ir labai siaurus kritikos rubežius, tokiu, sakau, du gaivalu ilgai eiti išvien negalėjo. Ne galėjo ypač, kad prie darbo ėmėsi jauni,

karšti vyrai, kurie už menką mažmožį skubino susiremti, o ugnies nemokėjo užlieti bendro siekimo rimumu. Del šito atsitikimo nebuvo ko nusiminti, nes abi pusės galėjo iš to pasimokyti, kaip elgtis ateityje, kad būtų didesnė nauda tėvynei.“ (II, 378—379).

10. Taktika.

Kaipo realistas — praktikas ir šviesaus proto žmogus, Kudirka netik nesisielojo ir nenusiminė, kad tam tikri visuomenės sluoksniai nedirba išvien, o eina atskirais keliais prie to paties tikslo, bet ir aiškiai suprato, kad laimėti ir savo teises įgyti galima tik per kovą ir pasišventimą, o ne per veidmainingus pataikavimus. Senosios „Aušros“ pradėtoji prisitaikymo politika Kudirkos „Varpui“ buvo visai svetima; jis nebijojo sakyti teisybės į akis nė vienam, nes buvo įsitikinęs, kad tik kovos ir teisybės keliu einant galima šis tas laimėti. Intelligentus, kurie bijosi valdžios, jis skaudžiai pajuokia: „... kaip pernai vasarą pradėjo drebėti inteligentų kinkos, tai nepasiliovė drebėjusios ikšiol ir perėjo į chronišką drebėjimą. Na, su drebėjimu kinkų tiek to — pasityčios merginos ir tiek, — bet chroniška baimė paverčia žmones į avis. O šiandien lietuviais visai nepritinka ir neparanku būti avimis, šiandieną jie privalo būti drąsiais ir turėti labai aiškias galvas. Dabar Maskolijoje plačiai pajudintas lietuviškas klausimas. Gali užklausti lietuvių: ko jūs norite? O tuo tarpu lietuviai, vieton atsakymo, galės parodyti tik kinkų drebėjimą. Bijau, kad su lietuviais neatstiktų taip, kaip anuomet, kada Napoleonas I pasišaukęs lietuvių deputaciją užklausė: ko jūs norite? Vieton atsakymo, lietuviai tik lankstė galvas iki žemės ir siekė bučiuoti rankas neištardė nė žodžio. Tada Napoleonas pasakė: Toms avims reikia gero piemens. Bijau . . .“ (II, 318).

Pataikavimo ir skriaudikų garbinimo Kudirka beveik taip pat nekenė, kaip denunciantų — išdavėjų, o pasipriešinančius tiesiog į padanges kėlė. Taip, kunigus Miknevičių ir Dubinską, kurie sutiko rusų kalba išguldinėti katalikams tikyba (pirmasis Mariampolės gimnazijoje, antrasis Veiverių mokytojų seminarijoje), kitaip nevadina kaip „batiuškomis“, parsišaukė ir t. t., tuo tarpu kuniga Aleksandravičių, kuris velijo geriau nustoti vietos, ne rusiškai tikybos mokyti, nuolat kelia į padanges. Jis netveria piktumu, kuomet po Kražių skerdynių popiežius Leonas XIII išleidžia encikliką, kur išgiriama caras Aleksandra III ir liepama klausyti vyriausybės. O kuomet nekuriš P. B. popiežių mėgina dar teisinti, tai Kudirka visa savo energija užsipuola: „Normališkose sąlygose liept klausyt vyriausybės, — tai dalykas paprastas, nieko dar pikto. Bet turint omeny šviežią faktą, kur vyriausybė, verždamosi į neprigulinčius prievartai dalykus, nuskriaudė nekaltus žmones, kur pasipriešinimas barbariškai vyriausybei turėtų būt net pagirtas, ir liept šviežiai nuskriaustiems nespriešint nuskriaudusiai vyriausybei, klausyt jos, mylėt ją ir t. t. — tai skaudus pasityčio-

jimas!“ (II, 285). „Popiežius, sulig Kudirkos, tokiaime atsitime turėjo parašyti arba teisingą encikliką ir pavadinti dalykus tikraisiais vardais, arba nė jokios. Sakyti, kad „mes“ pataikavimu pelnėme, nėra jokio pamato. Jeigu pelnė, tai tik Vatikano diplomatija. Vienok aš abejoju, kad tas diplomatijos (diplomatija aš vadinu lapės dora...) pelnas eitų greta su pelnu katalikų Maskolijoje“, nes „Vatikano diplomatija turi visai pasaulei žinomus, savo grynai svietiškus siekimus, atskirus nuo tikėjimo siekimų, ir Leonas XIII. parodė jau, kad del Vatikano diplomatijos gali apleist savo aveles, kaip tai atsitiko prie Bismarko.“ (II, 287). Bijoti, kad del atviro teisybės pasakymo gali pasidaryti daug pikto — taip pat nėra ko, ir Kudirka sako, kad „nė koks autoritetas nenubaidys manęs nuo išreiškimo atvirų nuomionių, ir neprivers būti apsimetėliu“, nes „geriau su teisybe laimėt priešininką, nekaip su melu draugą“. (II, 288). Todėl Kudirka tiesiog gėrėsi, kada „Mintaujos gimnazijos mokiniai lietuviai stačiai pasipriešino maskolinančiai juos vyriausybei ir, nors smarkiai tapo nubauti, vienok išturėjo*). Šitas paskutinis atsitikimas pažymėtinas keleriopai. Davė valdžiai smūgį, nuo kurio ji negreit susiramino. Tai viena. Kita: vaikai — didvyriai, parodžiusieji tokį dvasios tvirtumą ir pasišventimo pavyzdį apginime savo tiesų, duoda mums neužslepiamą grebežių, kad mūs priauganti karta turės brolelius, kurie neeis vargus vartuose žydyti. Teisybė, pasipriešinimas reikėjo atpirkti daugeliu aukų. Bet kokia graži ideja įsikūnijo be aukų? Garbė tiems, kurie moka tokiomis aukomis tapti. O kasžin, ar tie drąsūs jaunikaičai bus dekingi už pavadinimą jų aukomis? Jie gali pasakyti: jeigu iš tokios mokyklos, kur slėgia dvasią ir silpnina doriškas pajėgas, būtume išjęję karjeristais, kaip štai jūs, senesniųjų daugumas, arba net valdžios šalininkais, tąsyk tai būtume tikromis aukomis. Antgalo vaikai pamokino mus, suaugusius, kaip turime elgtis kovodami už savo teises. Gėda, kad mes taip nemokame.“ (II, 345—346),

11. Tikėjimo ir sąžinės dalykai.

Čia Kudirka buvo didžiausias tolerantas. Dar daugiau. Būdamas visokios priespaudos didžiausiu priešu, Kudirka visa savo energija stodavo ginti sąžinės laisvės, ir nežiūrint, kad kunigų buvo nekenčiamas, katalikų tikėjimą nuo valdžios persekiojimų jis gynė karščiausiai. Ir tai iš giliausio įsitikinimo. Nes jeigu galima daleisti ir sakyti, kad katalikystės teises mokyklose ir kt. Kudirka užstodavo del lietuvių (kad prigimtoji kalbė bent per tikybos pamokas galėtų būti vartojama), tai šitas mastas visai netinka prie Kražių atsitikimo, ypač gi prie Kijevo komendantų įsakymo. Matai, Kijevo komendantas išleido slapta cirkuliarą, kur įsakyta pašalinti visus gelžkelio tarnautojus lenku

*) 1896 m. už atsisakymą kalbėt poteries (prieš mokslą) rusiškai buvo pavartyti iš gimnazijos „su vilko bilietu“, t. y. be teisės įstoti kiton mokyklon.

katlikus iš tų vietų, kurios yra netolimais tvirtovės. Padavęs tą raštą žodis į žodį, Kudirka sako: „Yra taip dideli širdies skausmai, kad žmogus išsyk lyg nutirpęs, negali to skausmo išreikšti . . . Atsitinka taip įstabūs dalykai, kad žmogus išsyk, lyg užgautas griausmo, negali susipaisyti . . .“

Prie taip skaudžių ir įstabių dalykų galima priskirti anksčiau paduotą raštą . . . Teisybė, nėr ant mūsų, ypač katalikų skūros nė vienos vietos, kur nebūtų skaudžiai pačiupinėję mūsų iš viršaus; bandė leisti ir į vidurius, bet dar buvo nepasiekę mūsų sąžinės . . . Dabar maskoliai įleido nagus ir į mūsų sąžinę. Reikia pašalinti lenkus katalikus, nes ištikus mobilizacijai negalima jais užsitikėti! Mat, kad tie lenkai būtų ne katalikai — tai būtų ištikimais. Kataliku negalima užsitikėti! Na, ar galima kuomi nors skaudžiau užgauti kataliką, padaryt jam didesnį peršulį širdies? Ne, negalima. Negalima taipgi rasti pritrūkančio žodžio dėl padėkavojimo maskoliams už tokį sutrempimą mūsų sąžinės.“ (II, 97—98).

Taip gindamas tikėjimą nuo valdžios persekiojimų, aišku, Kudirka negalėjo tylėti, kuomet jį tremdavo po kojų patys katalikai, juo labiau jo saugotojai. Vienos vietos kunigus, kurie caro prisiegos metu išleido bažnyčion policinius ir žandarus, leido jiems „tvarką daryti ir net rusų kalba žmones bažnyčioje prisaikinti,“ — Kudirka vadina „klapčiukais“, tarnaujančiais valdininkui, atliekančiam šventimą“ (mat, kunigai, kamžomis apsvilkę tik iš šalies žiūrėjo ir visai nieko nesikišo) (II, 276), o kitą kartą į kunigus, kurie, viršininkui paprašius, dėjo aukų „stačiatikių ikonai“ — nupirkti ir katalikiškų vietų valdžios biuruose pakabinti, kreipiasi šitaip: „Dvasiškieji broliai, kurie šelpiate stačiatikiškas „ikonas“, idant gražumu atsikratyti načelniko ir neužsitraukti jo nemalonės ir persekiojimo, paklausykite! Esate sargais tikėjimo, o ar sergate jį, jeigu savo rankomis sodinate į jo dirvą seklas svetimas, vodingas? Vadinate save kareiviais už tikėjimą, o kuris tikras kareivis, sutikęs karėje priešą, gerinasi jam, idant tiktai aplenktų ir neužgautų jo pirštų? . . .“ (II, 117).

Trumpai suglaudus Kudirkos pažiūros į tikėjimo ir sąžinės dalykus išreikšta šiuose žodžiuose: „Jeigu „tikintieji“, gerai darydami, remia savo darbus ant tikėjimo, tai „netikintieji“, gerai darydami, taipgi turi turėti savo pamatus, ant kurių remiasi jų darbai. Argi gali vieni ant kitų šnairuoti, vieni kitiems išmėtinėti ir per prievartą siūlyti savuosius pamatus? Negali, jeigu nori būti teisingais. Jeigu du kaimynai, gyvendami ant vienokio lauko, o tik vartodami kitokius ūkės įrankius, gauna vienokį užderėjimą, argi gali vienas kito įrankius daryti ir sprauti savuosius? Ne. Gali būti, kad persimainę įrankius gautų mažesnį užderėjimą. O tik doros ūkė turi kurkas daugiau liuosybės, tik tikėjimas dalykas ne prievartos, o sąžinės. Kad norite tikėti — tikėkite! Tiktai žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri! Kad nenorite tikėti — netikėkite! Tikrai žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri!“ (II, 218—219).

12. Apie kunigus.

Ant kunigų, kaip ant tokių, Kudirka niekuomet neužpuldavo, bet bėda žmogui ar laikraščiu, kuris pamėgindavo ginti kunigų nelicijamybę ir kaip atskirų draugijos nariu: čia jis gaudavo tiek, kiek tilpdavo . . . Nes Kudirka manė, kad: „Kunigai draugijoje lygiai taip varo savo profesiją, kaip daktarai, mokytojai, juristai ir kiti varo savo. Kol kokia profesija yra draugijoje, tai parodo, kad dar ji reikalinga draugijai; bet nė vieną iš profesijų neturi tiesos reikalauti sau ypatingų privilegijų, sujungtų su pamiršimu arba nužeminimu kitų profesijų. Savo rubežiuose, savo tarpe gali kiekviena profesija manyti apie savę kas-žin-ka, čviev-rytis, aukštinti save, išvesti save nuo ko tik nori — savo viduje gali. Bet draugija ant tokios girpelnystės nežiūri, o reikalauja tik tos naudos, kokios tikėjosi. Ant viešu draugijos reikalų reikia žiūrėti ne akimis atskiros profesijos, o tik draugijos akimis. Deltogi kiekvieną šios ar tos profesijos nuodėmė, kenkianti šokiui ar tokiu keliu draugijai, tinka nubarimui arba užkabinimui.“ Todel: „Nesmagu minėti, kad mūs kunigai visgi per daug aiškiai išsiskiria save iš tarpo visų draugijos narių, per daug ypatingų reikalauja sau privilegijų, per daug spaudžia žymę savo autoriteto net į tokius dalykus, kur atskiros profesijos visai neturi būt žymu, ir kas nesmagiausia — nusprendę a priori, kad toks dalykų stovis yra normališkas, taip turi būti, skaito save už nedasylitėtinus ir verčia, kad net jų paklydimus nieks neišdrįstų patėmyti. Per tai kitaip manančius vadina savo priešais, kiekviename priešingame pažvilgyje mato žabangas priešų užstatytas, kiekvieną patėmyimą ir nurodymą prasikreipimo vadina neapykanta, užpuolimu, noru prapuldyti ir tuoju rėkia: karau! smaugia! Jiems šaukiant vardan draugijos, greta išgirsi aiškiai skambančią natą „vardan savo reikalų“. Nė nepasijunta tokiu būdu, kaip viešais reikalais šelpia savo reikalus ir, žinoma, neduoda draugijai tos naudos, kokią galėtų duoti atsiliuosavę nuo tų aprioristiškų svajojimų nors tada, kada turi rūpėti apskritai grynai draugijos reikalai.“ (II, 241).

Šie žodžiai parašyta 1894 m. Po trijų metų, kuomet lietuvių kuniguose jau buvo eikštėn išėjusi t. v. jaunoji „sargiečių“ kunigų srovė, Kudirka, darydamas praėjusių metų apžvalgą, rašo šitaip:

„Subruzdėjus staiga kunigijos jaunuomenei su organu „Tėvynės Sargu“, galima buvo pasitikėti, kad štai ta jaunuomenė parodys jau kitus, naujus kunigų idealus, ypač jog tarp jaunųjų kunigų atsiranda žmogystos, žiūrinčios į svieta šviesesniomis akimis. Vienok jaunesni kunigai netik ką neparodė naujų savo idealų, ką galima jiems atleisti, bet dar iškeikė visus tuos, kurie drįsta atvirai peikti senuosius kunigų idealus (kurie buvo: „storas pilvas, pasipūtęs kišenius ir riebi gaspadinė“), ir kas įstabiausia, tokį savo darbą pavadino „apginimu tikėjimo“. Menkutis nesusprietas. Tokiu būdu kunigų jaunuomenė apsireiškė tiktai susiben-

dravimu saumylių, kuriems rūpi tiktai savo nauda, kurie dar nepriaugo prie permanymo tiesos: „salus rei republicae suprema lex“ (t. y. kad visuomenės labas turi būti aukščiausiu įstatymu; (II, 347).

Del šių visų priežasčių apie kunigų rolę visuomenės gyvenime Kudirka taip išsitaria: „... pavedimas tėvynės reikalų ir jos likimo į katalikystės sargų rankas būtų tėvynei didelai pavojingas, nes iš pusės katalikystės rastų smarkią konkurenciją. Ištikro, atsitraukus svietiškai inteligentijai, tėvynės reikalai, net ir be katalikystės konkurencijos, turėtų žūti patys per save, nes kaip patemija ir pats „Tėvynės Sargas“ (to laiko kunigų laikraštis Aut.), dviasiškija tada nereikalautų tautiško judėjimo, neturėtų priežasties mokytis lietuvių kalbos ir t. t. (šitokias išvadas Kudirka padarė delto, kad „T. Sargas“ savo atsiradimą ir reikalą kunigams veikti, mokytis lietuvių kalbos ir t. t. aiškino ir rėmė ypač tais faktais, kad svietiškoji inteligentija jau tuomi užsiima ir kad kunigai nustoja miniose įtakos. Žiūr. „T. S.“ pirmųjų metų numerius Aut.). Tokiose sąlygose išpuola, kad kunigų darbai ant tėvynės dirvos turi tvirtumo tik tiek, kol dirba svietiški inteligentai; kad kunigai gali būt nors ir labai naudingais tautiškais darbininkais, bet tik talkininkais, nes nežino nei valandos, nei dienos, kada katalikystė pasakys jiems *ve to* (mat, „T. S.“ Nr. 4. buvo pasakęs: „trokšdami apginti savo tikėjimą ir užlaikyt tautą, stengkimės ją apšviesti; vienok nėkad os neaukaukime katalikystės del gero tėvynės.“ Aut.); kad vadovystė darbuose del tėvynės turi būt rankuose tų, kurie darbą pradėjo pirmi, ne iš prievartos, o tik iš geros valios ir iš aukšto gali pažadėti, tėvynės ir jos gero neapleisią.“ (II, 327—328).

Dvieju dalyku Kudirka negalėjo pakęsti — tai žydų ir davatku. Žinoma, nes iš aklo fanatizmo, bet kad buvo įsitikinęs, jog šitie žmonių sluoksniai yra visuomenei kenksmingi.

13. Apie žydus.

„Jeigu — mano Kudirka — abelnai žiūrint daugume nelaimių gyvenimo žmonių pridera atsiminti *cheerchez la femme* (ieškok moteriškės), tai dauguma nelaimių gyvenime mūsų žmonių reikia atminti *cheerchez la juif* (ieškok žydo).“ „Kiti sako, kad žydas yra vodingu žydu kol jis tamsus, o apšviestas mokslu gali tapti naudingu sąnariu draugijos, tarp kurios gyvena. Tai tikras melas! Nuo žydo ir aukščiausias mokslas nenuvalo purvų, pritinkančių žemiausiems žydijos laipsniams . . . Žydas apšviestas bus draugijos sąnariu net ir naudingas kol pats iš to turės naudą, ar matomą, ar paslėptą; tegul tik papučia kitoks vėjas, o „naudingas draugijos sąnaris“ liks tokiu, koku jam liepia žydija ir jo paslaptys. Teisybę šitų žodžių gali išrodyti paveikslas, kad žydai nenori tapti sąnariais tos draugijos, kurios apstovos guli ant menkų pamatų. Žydas tapo prancūzų, vokiečių, o

nė vienas žydas netapo lietuvių, nes dėl jo tai yra kein *Geschaft* (jokia nauda). Tai dar Dievui dėkui, kad mūsų draugija negavo iš Jeruzolimos „lapės pyrago“, bet ir toliau visom pajėgom pridera ją nuo to ginti.“ (II, 94).

Šitokios Kudirkos pažiūros į žydus turi tam tikras savo priežastis. Kudirkos laikais lietuviai katalikai užsiimti prekyba dar laikė nuodeme, Lietuvos sodžiuose buvo pilna žydu — karčiaminku, „paktoriu“ ir kitų, kurie „paslaptomis prekiauja dektine, užsiima skolinimais pinigų, perka nuo valsčionių vogtus daiktus, audeklą, javus ir t. t., o už viską moka degtine.“ (II, 126). Asmeniškai Kudirka nuo žydu taipgi daug nukentė, nes atvažiuavęs į Šakius praktikuoti atrado žydu sutarimą, kurie už jokių pinigų neparsamdė buto ir ilgai boikotavo, delei ko Kudirka per žiemą turėjo vargti klebonijos svirne (tuomet beveik visi Šakių namai buvo žydu rankose; I, 35). Bet ir anksčiau Kudirka žydams pri-lankus nebuvo, ir, rodos, pirmasis Kudirkos rašto darbas lietuvių kalba dar „Aušrai“ einant buvo satyra apie žydus („kodel žydai nevalgo kiaulienos“).

14. Apie davatkas.

Kas pažįsta Lietuvos davatkas ir jų gyvenimą, kas žino kaip ištisos „armijos“ pačiame stiprume esančių moterų Lietuvos bažnytkiemiuose „Dievą rankomis gaudydamos“ minta beveik vien tik iš žmonių apkalbėjimo ir „pletkų nešiojimo“, visokio rimto darbo šalindamosios, tam nereikia stebėtis iš Kudirkos nekantos prieš davatkas. Nedyvai taipgi, kad Kudirka į Amerikos kunigo Abromaičio kvietimą lietuvačių — „kurios myli artimą, myli dorybę, myli Dievą ir jo prisakymus“ — važiuoti Amerikon ir stoti vienuolynan, griežtai sušuko: Ne, neduosime — tokios lietuvaitės ir mums reikalingos . . . O, kad taip kun. A. būtų atsišaukęs: „Ikūriu mergų klioštorių — siūskite man davatkas“, tai mes patys ant tų pėdų įsteigtume net emigracijos komitetus ir siūstume jas, kaip žydus į Argentina. Iš kiekvienos parapijos galėtume pristaityti po keliolika vagonų. — Būtų net didelė nauda. Mes atsiliuosuotume nuo draugijos piktšausių, o Amerikoje, kur tinginius moka paversti į darbininkus, gal ir iš mūsų valkatų ką gero padarytų. Nežiūrėtume nė ant įkūrimo viduramžinės institucijos, klioštoriaus, nes iš dvejeta pikto velik pasirinkti mažesni. Gerų gi lietuvačių, „mylinčių artimą, dorybę, Dievą ir jo prisakymus“, mums gaila . . .“ (II, 290).

15. Apie tautystės klausimą.

Kudirka, be abejo, buvo lietuvių patrijotas, bet niekuomet ne šovinistas. Jis gina lietuvius nuo lenkystės, visais dorais būdais kelia lietuvių vardą, bet skaudžiai pajuokia tuos lietuvius, kurie savo patriotiniame karštyje iš lenkų stengias, pasisavinti jų geriausius rašytojus. Kudirka pats dalyvauja lenku rengiamuose vaidiniuose, rašinėja korespondencijas į lenkų laikraščius ir t. t.

16. Apie socializmą, darbininkus ir specialistus.

Šiandien galima išgirsti visokių nuomonių, kaip Kudirka žiūrėjo į socializmą apskritai, o į darbininkų klausimą ypačiai, ir daugelis linkę manyti, kad Kudirka šiuo atžvilgiu nieko bendra neturėjo nei su socialistais, nei su dabartiniais valstiečiais liaudininkais, kurie skaitosi Kudirkos įpėdiniais, bet kurių pažiūros į darbininkų klausimą artimos arba net ir panašios į socialistų. Sakoma net, kad jeigu šiandien Kudirka atsikeltų, tai prie šių dienų varpininkų neprisidėtų.

Kaip ten būtų ištikrųjų — pranašauti neverta, nes žmogus priklauso savajai gadynei, ir negalima jo iš vienos gadyinės į kita kilnoti. Bet kad Kudirka darbininkų klausimo neignoravo, o darbo žmonių reikalams visuomet buvo prielankus — tai rodo jo raštai . . . Teisybė, su socialistų nuomonėmis jis nesutikdavo ir „socializmas nuo jo atkrisdavo, kaip žirniai beriami į sieną“ (žodžiai vieno jo draugo). Bet yra pagrindo manyti, jog tai buvo ne dėl to, kad Kudirka iš principo būtų buvęs priešingas socializmui ar socialistiškam darbininkų judėjimui (savo laiku Marksą perrašinėjo ir dėl jo nukentėjo), bet dėlto, kad jo realizmas ir praktikos protas neleido užsiimti „svajonėmis“, kuomet aplinkui buvo tiek daug svarbesnio praktikos darbo. Štai kaip jis atsako „Apšvietai“ (1893 m.), kuri, tyčiodamos iš kitų laikraščių, apreiškė, kad Lietuvos laimė — „tai rišimas darbininkų klausimo“. Kudirka sako: „Jeigu forma tos laimės, teikiamos kitų laikraščiu, ne tokia, kaip nori „Apšvieta“, tai jau ne jų kaltė, o greičiau/kitoniškų apystovų, ir kad kitį laikraščiai išsyk užsiėmė lietuvištos dalykais apskritai kalbant, vienijimu lietuvių, sutvirtinimu tautiško jausmo ir t. t., o ne atskiru klausimu, pav. apginimu katalikystės arba socialistiška draugijos organizacija. Klausimas darbininkų ir lietuvištos tai ne identiški dalykai — gali būti sujungtais, bet gali būti ir atskiriam. Dėlto galima jais užsiimti sykiu be prasižengimo, jeigu apystovos leidžia, bet galima ir skyrium, jeigu apystovos kitaip neleidžia. Darbininkų klausimas tai ne „Apšviestos“ išradimas — tai klausimas viso svieto, o ne vien lietuvių. Kiti laikraščiai jį taipgi pripažįsta. Labai gerai, jeigu „Apšvieta“ apsiima pritaikinti prie lietuvių klausimą, prie kurio linksta visa žmonija, bet tegul nereikalauja, idant visi ir visur taip lengvai galėtų tai atlikti, kaip „Apšvieta“, tegul neužmiršta, kad ne visur Amerika . . . Jeigu mes būtume užsiėmę išsyk varyti „darbininkų klausimą“, tai ne tik ką nieko nebūtume padarę dėl lietuvištos reikalų, bet būtume jai visai užstoję kelią.“

Ir šita savo nuomonę Kudirka čia pat remia pačios „Apšviestos“ žodžiais, kuriems reiškia savo pritarimą net juos pabraukdamas: „Nors Lietuvoje ir randasi gana dirvonų dėl socialistiškos sėklos — ypač ant agrariško klausimo atsimenant, — bet tuotarpu dėl nusitvirtinimo lietuvištos nebūtų naudinga, tautiškąjį mūsų klausimą sukergus su socialistišku. Šitos priežasties dėlei

Lietuvos apšvietūnai nemėgsta užkabinėti socialistiškų doktrinų ir, manding, gerai daro lietuvių inteligentai, turėdami jau ir šiaip visokių painokių ir priešininkų tarpe kunigų ir bajorų su bajorėliais; socialistiškomis idejomis apsipuošę, jie taptų baidyklė del bajorų ir kunigų ir dar menčiau galėtų sėti sėklas lietuvių tautų. (II, 208—209).

Iš šitų žodžių aiškiai matyti, kad Kudirka buvo priešingas ne socializmui ir ne darbininkų judėjimui, bet tik del ypatingų laiko aplinkybių skaitė naudingesniu daiktu į tuos klausimus tuo metu ypatingo dėmesio nekreipti. Kudirkai ypač rupėjo prastų darbo žmonių gyvenimas, ir kad jis: net visą tautystės klausimą sujungė su plačiųjų minių apšvietimu ir jų buvimo pagerinimu, tai rodo netik visas jo veikimas ir raštų dvasia, bet ir tai, su kokia energija ir įsitikinimu jis kritikuoja tas jo laikų rašytojų mintis, kur siūloma dirbti „iš aukšto“. Taip, savo laiku (1896 m.) vienas rašytojas prikišo, kad lietuviai permažai pasauliui žinomi ir delto esą reikalinga stengtis lietuvių vardą pakelti svetimšalių akyse; o tai esą galima atsiekti per tam tikrus mokslo specialistus, kuriais lietuviai ir turi labiausia rūpintis. Kudirka jam taip atsako: „Tiesa, lietuviai tuotarpu davė save ir savo norus pažinti tik artimiausiems svetimšaliams — lenkams, maskoliams ir vokiečiams. Tolimesniam svietui dar save nedavėme pažinti taip, kaip štai padarė čekai, bulgarai, grekai arba armenai, nes nesame dar taip subrendę politiškai, nes privalome dar daugiau apšvietimo įgyti. Visai kita kaslink kelių, kuriais mes galime pakelti tautą akyse savo ir kitų. Ponas S. išranda vieną kelią, tai specializacija mokslo . . .

Gal būt gražiau išrodytų; kad istorija prigulėtų ne nuo purvinų artojų ir mėslavežių, ne nuo suodinių kalvių ir fabriko darbininkų, bet nuo puikiai apsirėdžiusių, gražiai išveizinių mokslo specialistų. Gal taip būtų ir gražiau, bet taip manyti ir garsinti tokia teorija leista buvo tiktai praeitame šimtmeteje; kaip parodė atsitikimų bėgis, vadžias istorijos ima į savo rankas žemesnė luoma, arba tiesiog sakant vulgus. Jeigu p. S. nenori tam tikėti, meldžiu nors paviršium dirstelėti į istoriją šito šimtmečio. Ten jis persiliūdys, kad ne toji tauta pralenkė kitas, ne toji pasiekė „viršunes šiandienykščių reikalavimų“, ne toji „prasimušė naujus kelius“ — kuri visus savo reikalus pavedė specialistams, ne! tokios tautos dar ir šiandien blaškosi pančiuose nelaisvės. Laimingiausios tautos šiandien tos, kurių spēka ne specialistuose, bet viešame apšvietime, politikiškame išsilavinime tautos. Ne specialistai sugriovė feodališką Pranciją ir padarė ją ant ilgo laiko žibintuvu laisvės, ne specialistai pakėlė tautas: čekų, bulgarų, armenų, grekų ir kitų. Tai padarė pati tauta. Juo tauta yra apšviestesnė, juo geriau supranta politikiškus reikalus, juo greičiau „pasiekti viršunes dabartinių reikalavimų“. Spėka ir gerovė tautos yra pačioje tautoje. Per tai ne tas inteligentas atneš didesnę naudą savo tautai, kuris taps siauru nors ir garsiu specialistu savo šakoje, bet tas, kuris, nesiekdamas „viršunių“ specializacijos, aiškina tautai jos politikiškus reikalus ir pla-

tins apšvietimą, populiarizuodamas netik savo speciališką mokslo šaką, bet ir visas kitas, apie kurias jis turi tiek supratimo, kad supopuliarizuoti galėtų. Tatoi mažai naudos iš to, kad koks nors p. A., būdamas specialistu astronomu, atras naują 10-tos eilės planetą, arba p. B., būdamas daktaru, išras naują bakteriją. Daug daugiau naudos ji turi iš tokių, kurie gali duoti patarimą ieškant šviesos ir politikiškos laisvės. (III, 228—229).

17. Vincas Kudirka — žodžio dailininkas.

Ar buvo Kudirka tikras žodžio dailininkas? — Į šią klausimą, be abejo, atsakys kiekvienas sulig to, ką vadina daile. Man gi rodos, kad jeigu žodžio dailininkais vadinama Čechovas, Gogolis ir kt., tai galima juo vadinti ir Kudirką. Teisybė. Kudirka, kaip realistas ir praktikos žmogus, negalėjo pripažinti ir nepripažino kai kurių dailininkų skelbiamo obalsio: dailė del dailės, priešingai, dailininko žodis ir apskritai dailė Kudirkai buvo tik priemonė tam pačiam tikslui atsiekti, prie kurio jis ėjo visą gyvenimą ir kuriam pašventė visas savo pajėgas. Tik, mano nuomone, p. Gabrys dideliai klysta, kuomet sako, jog, pv. Slovackio „Mindaugi“, Asnik'o „Keistuti“ ir Vroblevskienės „Narimanta“ Kudirka išvertė vien delto, kad ten yra „senovės Lietuvos paveiksliai“, „žadinama tėvynės meilė“, arba „kad atskiros dalys yra nusisekusios“, nežiūrint, kad šiaip tie veikalai esą silpni, — matai, tie ir kiti, tuose veikaluose išvesti, Lietuvos karžygiai „nėra ideališki“, daug ką atlieka vien asmeninio egoizmo arba ir keršto delei ir t. t. (1—68—72). Man gi rodos, kad Kudirka buvo per daug išsilavinęs ir per gerai pažinojo kultūros istoriją apskirtai, o feodalizmo gadinę ypačiai, idant būtų galėjęs pasakas apie tų laikų nors ir Lietuvos didvyrių ideališkumą akiai priimti už tikrą pinigą ir susilaikyti nuo padavimo lietuviams tokių veikalų, kur parodoma tų didvyrių gyvenimo ir antroji pusė, kuri lietuvių tautai, jos žmonėms buvo nemažiau svarbi. Jau praėjusiuose rašiniuose mes matėme, kad Kudirka buvo prastų žmonių draugas ir laisvės karžygis ir kad jis buvo šalininkas tos srovės žmonių, kurie prisilaiko nuomonės, jog istoriją tvėria ir privalo tvėrti ne „didvyriai ir ne specialistai, bet visa tauta“ arba, pasak jo, vulgus — tai yra „purvini artojai ir mėšlavežiai, suodini kalviai ir fabriku darbininkai“. Tuo tarpu minimuose veikaluose iš vienos pusės parodoma, kaip tikrieji istorijos tvėrėjai buvo kankinama, ir visuose tuose veikaluose yra daug pozityvių minčių ir darbų, kurie visiškai sutinka su Kudirkos idealais kaip lietuvių ir kaip žmogaus (pasipriešinimas skriaudikams, protestas prieš laisvos minties bei sąžinės laisvės varžymą ir t. t.). Taigi žodžiai apie tėvynės meilę arba senovės Lietuvos paveiksliai čia nors ir galėjo savo rolę sulošti ir į Kudirkos pasirizimą tuos veikalus išvesti savo įtaką turėti, bet tai nebuvo vieninteliai ir, drįstų manyti, net ne svarbiausieji motyvai. Nes jeigu Kudirka savo veikime ap-

skritai, o šiuose atsitikimuose ypač būtų vadovavęsis vien patriotizmu arba senovės Lietuvos garbinimu, tai už jokių pinigų jį nebūtų vertęs Byrono „Kaino“, nes šiame veikalė apie Lietuvos tėvynės meilę nei apie Lietuvą nėra nė pusės žodžio, o nupiešta vien tik protestas ir kova dėl laisvės — sąžinės, žodžio ir veikimo. Na, o pasirinkimas ir išvertimas tokių klasiškų veikalų, kaip Schiller'io „Orleano Mergelė“ ir „Vilius Tell“, Mickevičiaus „Vėlynės“ (iš Dziady), aiškiausia rodo, kad Kudirka buvo netik lietuvis patrijotas, laisvės karžygis ir varguolių užtarytojas, bet ir tikras žodžio dailininkas, nors — ir čia reikia pabrėžti — pirmoj vietoj jis visuomet statė ne dailę savaime, bet tai, kokius tie ar kiti dailės dalykai sukelia vaizdus ir kokias jie gaivina idejas.

Taip su dailės veikalų vertimais eilėmis. Bet jo prozos vertimuose matome tą patį pasirinkimą ir tą patį skonį. Radževičiutės „Žemės Dulkės“, Brolio „Pagieža“ ir „Jurgis Durnelis“, Dygasinskio „Žvirbliai“, Baluckio „Vaitiekus Smaigas“, — tai vis veikalai, kur išreikštosios vadovaujamosios mintys ir veiksmai visai sutinka su Kudirkos visuomeninėmis pažvalgomis. Net ir iš Aisopo-Krillovo verstųjų pasakų mintys nesitolina nuo bendrųjų Kudirkos pažvalgų*).

*) Šitie žodžiai yra parašyti prieš dešimtį metų remiantis vien spaudintaisiais V. K. raštais. Dabar spausdinamieji V. K. privatiniai laišškai šitą nuomonę pilnai patvirtina. Taip, 1898 m. spalio 26 d. laiške į p. Mikolainį, V. K. sako: „Butų gerai, kad „Vilius Tell“ būtų spausdinamas ne tik laikraštyje, bet sykiu ir knygoje, nėra drama didei patrijotiška, geresnė už „Orleano Mergelę“. Anoje knygoje (Orl. M.) patrijotizmas aristokratiškas, o čia šitoje (V. T.) patrijotai demokratai (kaip štai lietuviai ir tokiam pat padėjime po priespauda vietininkų: Orževskių, Hurkų ir kitų).“

„Viliaus Tell“ demokratizmas pabrėžiamas dar ir kituose laiškuose. Bet amerikiečiai, rodos, pirmoj eilėj žiūrėjo ne demokratizmo, o patriotizmo. Dar 1896 m. V. K. susirašinėjo dėl spausdinimo „Kaino“. 1897 m. „Tėvynės Mylėtojų Draugija“ pasižada V. K. raštus išleisti. V. K. pirmoj eilėj nori išleisti „Kainą“. Bet amerikiečiai, matyt, buvo kitokios nuomonės, nes V. K. laiškas Mikolainiui (1897. III. 26) prasideda šiaip: „Šiandien gavau atvirą laišką ir skubinu atsakyti. Gerai — tegul vieton „Kaino“ eis pirmiau „Keistutis“. Šitie žodžiai pabraukti paties V. K., o toliau visame ilgokame laiške apie „Kainą“ nėra nė žodžio, — V. K. susirūpinęs tik dėl „Keistučio“ korektūros, ir bijo, kad neišeitų sudarkytas, kaip „Viršininkai“. Bet kuo buvo V. Kudirkai „Kainas“ (ir „Vilius Tell“) matome iš kito laiško p. Mikolainiui, rašyto jau po trejeto metų, puse metų prieš mirtį (1899. IV. 19). Tarp kita ko ten pasakata:

„Nesenei pasirodė vertimas „Vil. Tell.“ turkiškoje kalboje, tai apie tą faktą paskubino laikraščiai apskelbti svetui. Na, o pas mus... pas mus tokius veikalus laiko per nieką ir nenori spaudinti... kad kartais svietas nepatirtų, esant kokiai ten lietuviškai literaturai... Dėl tos priežasties mano numylėtasis „Kainas“, kurį tikėjau pirmiausiai paregėti atspaudintą skyrumu, užsiliks tikrai perrašytame ir pertaisytame rankraštyje... O ką padarys su juo, man mirus, tai nežinia — greičių greičiausiai padarys taip, kaip štai su „Viršininkais“ padaryta.

Nemanyk, Tamista, kad šitais žodžiais primenu tau spaudinti „Kainą“ — nel aš tiktai taip sau šneku, atsiminęs, ir prisipažįstu, kad visgi rūpinuosi ir svarstau, koku budu atspaudinti mano eiluetus veikalus“.

Visame Kudirkos veikime ir jo raštuose perdėm matyti viena jo būdo savybė — tai dovana juoktis tokiose valandose, kuomet ištikrųjų ašaros byra, ir tik skaudžiai pajuokti kitus žmones — teisingiau tų žmonių pasielgimus tokiuose atsitikimuose, kuomet kitas jo vietoj prakeikimus žodžiais mėtytų. Ir šita, kaip ir kitomis, dovana Kudirka mokėjo ir sugebėjo naudotis taip, kad ji tarnautu vienam ir tam pačiam tikslui — prastų žmonių švietimui ir jų gerovės kėlimui, nes jis gerai žinojo, kad: „Satyros pirštas turi būti atkreiptas į išjuokiamą piktybę, o ne į tą ar tą žmogystą. Per satyrą žmogus turi matyti savo silpnybę ištolo, o niekados neturi matyti ant savęs atkreiptų akių svieto ir girdėti besityčiojimus minių, linksmų, kad nurodyta jiems auka, ant kurios sprando gali sukrauti savo tokias pat išjuokiamas silpnybes. Taigi parašyti satyra kur kas sunkiau ne sustatyti puikiausią pamokslą; prie satyros reikia ir mokslo, ir išminties, o takto kur kas daugiau, kaip prie kitų rašto dalykų.“ (II, 151—152).

Ir šita taisyklę Kudirka labai dažnai naudojo, netik savo feljetonuose, kurie tuomi labai dažnai įgydavo dailės veikalo žymių, bet ypač su pasisekimu vartojo rašydamas originalius apsakymėlius. Jo „Viršinkinai“, „Lietuvos tilto atsiminimai“, „Cenzūros klausimas ir „Vilkai (I, 75—196) — vienvalinis per ašaras prasimušęs juokas iš Lietuvos rusintojų darbo — juokas, kuris savo aitrumu, skaudumu ir drauge skaidrumu prilygsta rusų Čechovo ir Gogolio juokui (kuris, neprošalį atsiminti, iššauktas tų pačių apystovų). Net neužbaigtoje apysakoje: „Nekalta auka“ (III, 189—208), kur jau patsai antrašas rodo liūdną paveikslą, o turinys piešia žiaurais ištvirkusio dvarponio darbus ir nekaltos darbininkės mergaitės kančias, — Kudirka visgi moka laiks nuo laiko skaitytoją prajuokinti.

Be abejo, kad Kudirka šale savo išsilavinimo, veiklumo ir rimtumo buvo drauge ir humoristas — satyrikas bei žodžio dailininkas, tai tam iš dalies padėjo ir prigimimas bei jaunų dienų gyvenimo aplinkybės. Sakoma, kad Kudirkos tėvas taipgi buvęs labai rimtas ir energingas žmogus ir drauge didelis juokdarys — satyrikas, o apie motina patsai Kudirka taip sako: „Mano motina davė man, ką apskritai motina lietuvė gali duoti savo vaikams, dagi daugiau, nes pati daugiau turėjo. Labai gražiai dainavo, labai puikiai margino margučius, labai dailiai sekė pasakas ir prie tų „dailių“ dalykų mane pritraukė. Jeigu aš šiandien muzikantas, pataikau šį ar tą nupiešti ir, atsiprašant, eiledirbis, tai motinos kaltė.“ (II, 253).

Bet Kudirkos „prigimtųjų dovanų“ slėpinys gludi visgi tame, kad laiku suprato jų uždavinį ir „nesičvierijo“, nesididžiavo, bet naudojosi jomis labai atsargiai — vis turėdamas omenyje augštesnius tikslus ir visuomenės labą.

Jau mes matėme, kaip Kudirka suprato ir sunaudojo savo dailininko ir satyriko dovanas. Su tokiu pat rimtumu Kudirka žiūrėjo ir į ritmuotąją poeziją, eiles. Gerai pažindamas eilivimo tai-

sykles (parašė net gerą rankvedėlį) ir suprasdamas eilių uždavinį, o matydamas kaip lietuvių „poetai“ su visa tuo nesiskaito, kartą Kudirka rašo tokią satyrą; „... Žiūrint ant lietuviškų pegazų, rodo, kad juos žydeliai pirkė ant Parnaso laike jomarko kaip atliekanas, ilgą laiką važiojo vandenį, o paskui pardavė lietuvių šios dienos poetams ant skuros. Ką daryt? Neturėdami geresnių, jomame ir ant tokių, varydami juos pentiniais, čiulpimu lūpų ir rėkimu — naaaa! Tie patys pegazai, turbūt pajutę ant savo strėnų jau ne žydo botagą, tik lengvąbę poeto, mat, nežemiško sutvėrimo, muistosi ir užrietę uodegas šokinėja. Atsimenu, kaip gegužyje ir mano kumelpalaikis (norš ploja šonais) šoko piestu ir spardėsi. Norėjau tada viską rašyti eilėmis. Bet atsiminė, kad net ir dėl eilių turi būti pritinkanti vieta ir medega, nuolat stabdžiau savo pegazą eiliuotais žodžiais (pegazai kitaip nesupranta):

Trprrru pegaze iš Parnaso, nesispardyk sveiks!

Dirstelk tik ant savo šonų: ar tau griūt nereiks?

Pegazą tie žodžiai kiekvieną kart apmalšino. Galimas daktas, kad ir kiti atrastų apmalšinimo būdą dėl savo pegazų, jeigu jie kartais ne reikalingai spardosi.“ (II, 73—74).

Kitoj gi vietoj rašo „atvirą laišką eilerašiams“ ir sako: „Burtininkai ir visi įkvėptieji vyrai! Kada pradės kilnotis nuo įkvėpimo jūsų krutinės; kada jūsų akyse užsidegs dangaus ugnis; kada jūsų mintys taikysis išskėst galingus sparnus; kada jūsų lūpos ketins išleisti midum uždarytus žodžius; kada jūsų rankos jau sieks kankles — susilaikykite ir atminkite šitai:

1. Ne viskas, kas rašyta eilėmis, yra jau poezija.

2. Ne visi raštai, kuriuose kiekvieną eilėlę pradeda didžioji litara, o eilelių galai poroje vietų lyg iš netyčių sutaikyti, palikus galams kitose vietose neaprubežiuotą liuosybę, ne visi tie raštai gali vadintis eilėmis.“ (II, 296).

Iš tos satyros ir šių žodžių aiškiausia matyti, kaip rimtai Kudirka žiūrėjo į „eiledirbystę“. Žinodamas, kad dėl eilių turi būti „pritinkanti vieta ir medega“, Kudirka nė nesiskubino per daug jų rašyt. Kiek tuo tarpu žinoma, Kudirka iš viso parašė tik 9 originalines ir keletą sekmųjų arba vertimų — iš Konopnickienės, Mickevičiaus, Gumolickio ir kt. Beprasmių eilių arba „eilių dėl eilių“ pas Kudirką nei originaluose nei vertimuose nėra, bet visose jose išreiškiama arba bendrieji mums jau žinomi Kudirkos idealai bei troškimai, ar karti satyra, ar širdingos dėkavonės jausmai. Čia jis šaukia: Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite... (eilėse „Varpas“), ten kviečia jaunimą „kol dega krutinėj šventa ugnis toji“, stoti į darbą nes:

„Kaip kuns ima stingti, dvasia jau susnūdus,
Vėlu juk prie darbo: nei sėsi, nei piai si...“

Tai vėl piešia, kaip:

„Gražu yra matyti lietuvių burelį,
Kurie tarp svetimųjų vienybę užlaiko . . .“

kaip:

Gražiau, jeigu kiekvienas pripažinti gali,
Kad nuo žodžių jų širdys taipgi neatskirtos . . .“

kaip:

„Gražiausiai vienok esti akimis matyti,
Kada širdims ir žodžiams ir darbai atsako . . .“

Arba — čia jausmingai piešia artojo vargus, kuris „tiek turi kęsti vargo taip kieto, lyg už visus jis būtų kalciausias“, ten vėl prastų žmonių vardu skundžiasi ant „Lietuvos šviesuolių“, kurie tvirtino nuolat, — jog — „mokslas reikalingas“, jog „mokslas sunkiam vargui vaistas reikalingas“, o paskui, kuomet tie varguoliai „ištiesė rankas puslėtas“ tarė:

„Duokite mums jį, broliai, mes trokštame jojo!“ —

Tąsyk tų šviesuolių:

„ . . . garsus kliksmas staiga apsisotojo,
Kas žin kur išsislapstė, tartum niekadėjai,
Ir žadėjimus jų - (su) išnešiojo vėjai . . .“

Išviso, Kudirka net ir ant pegazo įodamas bei Parnaso muzų pagautas niekuomet neužmiršo, kad:

„Ne tas yra didis, prieš ką milijonai
Prispausti retėžiais žemyn galvas lenkia,
O dvasioje keikia; didžiais ne tironai,
Kurie reikia garbinti, nors jie visiems kenkia.

Tik tas yra didis, kurs gyvastį savo
Paskyrė teikimui tik artymams laimės,
Kuris didžius darbus žmonijai aukavo,
Prieš ką svietas klaupia su dėkui, n' iš baimės.

„Ne tas yra galingas, kuriojo galybė
Tik ašarų, kraujo upelių braidytų,
Kurio galę skelbtų griuvesių daugybė,
Sudegintų turtų, žmonių nužudytų.

Galingas tasai, kurs be kraujo gal skleisti
Tarp svieto brolystę iš krašto į kraštą,
Kur vargdieniam duoda jų strėnas attiesti,
Palengvindams sunkią gyvenimo našta.

„Ne tas drąsus yra, kurs, stvėręs už kardo,
Dantims grieždams, rodos, žvėris koks iniršęs,
Ant artymo šoka, jo gyvastį ardo,
Kad pats yra žmogum — — visai užsimiršęs.

Drašiu tiktai tąjį mes turim vadinti,
Kuris už minties mūs kovoja liuosybę,
Kurs nuomones savo išdrysta apginti,
Kurs į akis svetui pasako teisybę.“

Apskritai gi Kudirka dainoms — eilėms didžiausios vertybės nepridavė ir santykius su jomis bei savo, kaip žodžio dailininko ir poeto, troškimą išreiškė šiose (pagal Gumulickio) eilėse:

maliz.
Kad alkana dainomis pasotint galėčiau,
Versčiau dainas į duoną ir jus papenėčiau,
Kuriems duonos kasnelis labiau reikalingas,
Kaip saldus dainų balsas, bet gi apgavingas.

Kad tiktų mano dainos nuogam apsidengti,
Aš imčiau iš dainelių tuoj verpalus rengti
Ir pridengčiau tą vargą, kursai jus taip žeidžia,
Nes nuogas apdengimo, o ne dainų geidžia.

Kad iš dainų galėčiau pastatyti sienas,
Tai dvasią išdainuočiau, idant jūs kiekvienas
Užsislėptų nuo saulės spindulių skaudingų
Ir nuo gamtos tyčiojimų nemieliašindingų.

Bet . . . daina tolyn lekia, troškimas gi lieka . . .
O kad silpnumas spaudžia ir laiko per nieką, —
Trenkčiau kankles į žemę iš gailėsčio tvano,
Kad jums jos nenaudingos, o, vargdieniai mano!

Bet kasgi daryti, kad nežiūrint visa to, daina visgi iš krutinės veržiasi savaime, nors ir negali vargdieniams atstoti nei duonos, nei rūbų, nei namo? Kur ją padėti? — Kudirka jai randa vietą ir uždavinį, tarydamas:

Taigi jau lėk, dainele! Ant griuvėsio naujo
Tur buk kviesliu ramybės, ne verksmo, ne kraujo
O n'įstengdama kūnui — dvasiai peną tyrą
Nešk ir mokink, kad veltui ašaros nebyra!

O štai, ir Vinco Kudirkos testamentas:

Maniemsiems:

Jeigu audra ištikus verstų stulpą vieną
Iš tų, kurie prilaiko jūsų namo sieną, —
Namas negrius — iš baimės jūs neišlakstykit,
Tik vieton ano stulpo tąją pačią dieną
Tuoj kitą statykit!

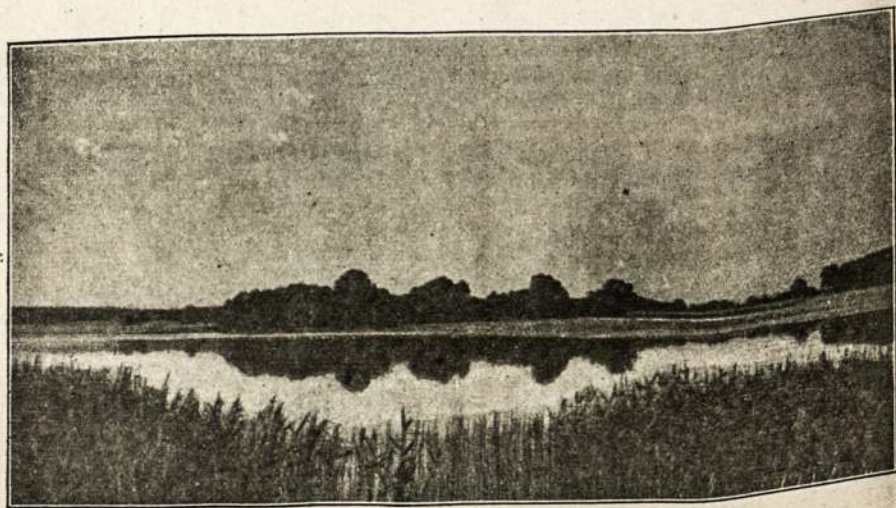
Jeigu žūtų iš rankos priešio, ar likimo
 Viens tu, kur augin garbę, dvasią jūs likimo,
 Rimkit — tegul jūs širdis drąsums neatstoja,
 Tiktai, ką anas darė vyrs pasišventimo,
 Tegul kits kartoja.

Lietuva mano! priešiu ant tavęs inirtus
 Privalai hydra tapti ta, kuriai nukirtus
 Galva, tuoj kelios vieton jos išdygsta.
 Išliksi, tik į hydrą gyvumo pavirtus,
 Nors priešius nestygsta!

* * *

Tai toksai Vincas Kudirka savo raštus išrodo.

Albinas Rimka.

Vinco Kudirkos tėviškė nuo ežero pusės.

D-ro Vinco Kudirkos Raštų Žodynas.

P r a d ž i a.

25 metai, kai mirtis ištrenkė V. Kudirkai iš rankos plunksną. Daug kas Lietuvoj ir visame pasauly tuom laikotarpiu pasikeitė.

Išaugo nauja karta, kuri ima šalies gyvenimą tvarkyti.

Bet V. Kudirkos palikimas nedingo. Juom naudojasi visa Lietuva. Kilnūs jo idealai, kovos būdai, tradicija paduodama kitoms eiliams.

Atsirado platesnių organizacijų, kai Vinco Kudirkos, kai Varpininkų draugijos, kurios žada eiti jo pramintais takais.

Vincas Kudirka darosi pavyzdžiu, kuriuom ima vaduotis plati apšviestiosios visuomenės dalis.

Man atrodo, kad dabar nebus pro šalį suteikus norintiems arčiau pasipažinti su V. Kudirkos raštais ir darbais nors trumpų jiems paaiškinimų, komentarų, juo labiau, kad kaikuriuos jo Raštų vietas jau darosi ne visiems suprantamos.

Pradžią šiam „Žodynui“ davė paminėtos draugijos, kurių kviečiamas 1924 m. atlaikiau 4 pranešimus apie V. Kudirkos gyvenimą ir laikus.

Ne visi V. K. Raštai šiam Žodynui sunaudota, bet tik originaliniai — I, II ir III tomų, ir tai ne pilnai. Tad čia tik dalis V. K. Žodyno.

Berašant daugely vietų įsipynė mano asmeninių atsiminimų ir patėmijimų. Tad ne visa, kas „Žodyne“ įdėta, V. K. Raštuose rasis.

Rašydamas naudojausi Vinco Kudirkos Raštais, Juozo Gabrio surinktais ir T. M. D. 1909 m. Tilžėje išleistais.

Skliauteliuose romėnų cifromis pažymėta Raštų tomas, arabųgi cifros rodo tomo puslapius.

K a u n a s, rugsėjo 1 d. 1924 m.

Dr. K. Grinius.

Žodynas.

Abromaitis. Iš Dzūkijos paeinantis Amerikos kunigas. Jam priklauso atsišaukimas, kad lietuvaitės stotų į vienuolynus ir užsiimtų vaikų mokymu. (II, 289).

Aitvaras. Blindos autoriaus Gabrielio Liandsbergio pseudonimas, dar pasirašinėjo jisai Žemkalniu. (II, 106).

Ajtvaras. L. Ivinskio sumanytas laikraštis, turėjo 1857 m. pasirodyti, bet Rusų valdžia, būk nesuradusi tinkamo redaktoriaus, negalėjo to laikraščio leisti. Ji buvo ir pinigų skyrusi jam. (II, 336).

Akelevičius Nikolojus. 1863 m. Lenkmečio dalyvis, pasimiręs 1887 m. Paryžiuje, aušrininkas, keletos lenkų ir lietuvių knygų autorius, paeina iš Čiuoderiškių Marijampolės apskr. (II, 7, 51).

Akuringumas. V. K. visuomet kovojo prieš lietuvių neakuratingumą ir pasižadėjimų nepildymą. (II, 10, 105).

Aleksa Julius, gydytojas, pasimiręs Aleksote XI. 22. 1892. Paeina nuo Liudvinavo iš Kumečiškių. Rašinėjęs į lietuvių laikr., rinkęs lietuvių gaidas, baigė Varšavos universitetą. (II, 177).

Aleksa Jonas. Brolis Juliaus, Liudvinavo ilgametis teisėjas, tėvas Zigmanto Aleksos-Angariečio ir Jono Aleksos (b. ž. ū. ir v. t. ministerio). (II, 25).

Aleks. (andravičius), kunigas, b. Veiverių mok. seminarijos tikybos mokytojas, bandė įvesti tenai tikybos dėstymą lietuvių kalba, bet nepavyko, nes atsirado kitų kunigų „batiušku“, kurie apsiėmė tikybos mokymą toliau vesti rusų kalba. (II, 179, 220).

Aleksandras II. Žiūr. Švietimo principai. (II, 349).

Aleksandras III. Rusijos caras. Jam 1894 m. mirus, anot V. Kudirkos, visiems palengvėjo. Jo charakteristika Leono XIII enciklikos kritikoje. (II, 278, 284).

Alsėdziai. Telšių a. bažnytkiemis, žmonės nustoję girtuokliauti. (II, 56).

Ambrozevičius Juozas. Paeina nuo Liudvinavo, baigė kartu su V. K. Marijampolės gimnaziją, studijavo Varšavoj mediciną, mokslo nebaigęs apsigyveno tėvų ūky ir ten pasimirė. (II, 25).

Amonai. Taip V. K. vadina Seinų klėrikų seminarijos valdytojus, tą vardą taiko ir seminarijos regensui kun. Giedraičiui. (II, 232).

Anatema. Kalba apie „Varpo“ prakeikimą, kuri kunigai skelbė. (II, 264).

Apage Satana (Atsitrauk šėtone). Taip turėtų lietuviai pasakyti rusintojams, bet neišdrįstą. (II, 133).

Apšvieta. Progresivis Amerikos lietuvių laikraštis, buvo J. Šliupo, J. Andziulaičio redaguojamas. Pradėjo eiti 1892 m. (II, 185).

Aptiekoriai. Peikiama vaistinėkai, kurie pardavinėdami meilevaisčius ir giliukus žmonėms akis monija, (II, 77).

Apžvalga. Laikraštis, kuris patsai šitaip vadinosi: „Žemaičiu ir Lietuvos Apžvalga“. Ėjo iš Tilžės 1890—1896 m., daugiausia b. klėriko Angrabo redaguojamas. V. K. išrasdavo „Apžvalga“ davatkų laikraščiu. Kai atsirado „Tėvynės Sargas“, V. K. rašė, kad „Apžvalga“ bedavatkaudama susilaukė sūnų“. (II, 39, 264).

Apuchtin'as. Varš. mokslo apygardos globėjas, didelis rusintojas, liet. rusų raidėmis knygu leidėjas. Buvo gavęs nuo vieno studento žandan, bet delto caras Apuchtiną apdovanojo, ir daug studentų buvo iš universiteto išvaryta. (II, 338, 345).

Arklevagiai. V. K. spėlioja, kad arklevagystės pramonė, taip puikiai Lietuvoj žydinti, išsivysčiusi iš rusiškos įtakos. (II, 33).

Armėnų ir Lietuvių padėjimų paralelė. (II, 280).

Atsivertimas V. K-os. (II, 211).

Aušros įtaka į V. K. (II, 213).

Badas Rusijoj. Vietos valdininkų bandymai užmesti lietuviams sunkią naštą šelpimo badaujančių rusų. (II, 145).

Bagdanavičius J. Iš Slibinų Vilk. a., kartu su V. K. buvęs Varšavoj ir Naumiesty, gydytojas, Raštuose kelis kart minimas: L. Tiltos atsiminimuose Rylosujevo kratoj, Vilkuose kepurės byloj ir kitur. (I, 147, 195; III, 252). Dabar J. B. yra L. Universiteto profesorium.

Bajorai Lietuvos. Keletas skaudžių patėmijimų del jų suniekėjimo ir išsiveisimo. (II, 6, 15, 18).

Baltramaitis S. Žinomas lietuvių bibliografas. (II, 351).

Bandavičius, Virdulynės teisėjas. Matomai čionai (Viršininuose) iškreipta, tuomet buvusio Kucharskinės teisėjo pavardė, kurio tikra pavardė buvo Bandzevičius. (I, 120).

Baranauskas A. Seinų vyskūpas ir lietuvių rašytojas. (II, 350).

Bartsch. Mažosios Lietuvos gaidų rinkinio autorius. (II, 82).

Baron - Rylosujev. L. Tiltos Atsiminimų didvyris. Nukopijuota parubežinės sargybos karininkas Baranauskas. Lietuvos totorius, išėjęs 4 Marijampolės gimnazijos klesas, tasai karjeristas, bene 1896 m. iškratė Naumiesčio gydytojo Bagdanavičiaus butą, rado lietuvių raštų ir iš to kilo byla. Dr. B. buvo administratyviu būdu liepta apsigyventi bene Viatkos gubernijoje, bet jis pasišalino į užsienį. (I, 147).

Basanavičius. Visiems žinomas „Aušros“ iniciatorius. (II, 212).

Batiuškos. Taip pravardžiuojami kat. kunigai, kurie padeda lietuvius rusinti: Miknevičius, Valaitis, Dubauskas. (II, 134, 220, 273).

Bavolskis Žioplių. Zyplių valsčiaus bene raštininko Turskio (Viršininuose) perkreipta pavardė. Mažojo valsčiaus kyšininko tipas. (Viršinininkai).

Bažnyčios činovnikai. (II, 335).

Bedievybė. V. K. nekarta pašiepia mūsų kunigų, lietuvių judėjimui atsiradus, dizorientacija: bedievių vardo nei šiam, nei tam prikaišiojimą. (II, 43, 322, 324).

Bedievių susirinkimas, katalikų „Apžvalgos“ aprašyme. Varpininkų slapti susirinkimai pas aplinkinius žmonės sukeldavo, žinoma, ne be kunigų pagelbos, legendų: būk privažiudavo šimtai iš viso svieto (iš Amerikos, iš Prūsų) visokių bedievių, apsiginklavusių revolveriais, keikdavę kunigus, bažnyčią, Dievą. „Apžvalgą“ tuos plepalus suglaudus atspaudino feljetoną. (II, 294).

Bellamy. Amerikos rašytojas viename rašte pranašavęs, kad XX amžiuje įvyks socialistinė tvarka. (II, 193).

Blagopolučno vsio — „Viskas laimingai eina“. Tokia būdavo paprasta rusų valdininkų savo vyresnybei pranešimų išvada, nepaisant visokių nelaimių ir nepasisekimų. V. K. pašiepia tokį jų optimizmą ir pranašauja blogą Rusijai galą. (II, 103).

Brazilija. Apie 1890 m. lietuviai buvo panudę emigruot į Braziliją. V. K. kovoja prieš tai. (II, 91).

Borkų „stebuklų“ paminėjimai. Taip vadinosi stotis, kur carui Aleksandrui III bevažiuojant sudužo traukinys, bet caras su šeimyna pasiliko sveiki. Lietuvos vildininkai ėmė ikonas tam stebuklui paminėti taisyti ir savo karjerą gerinti. Ikonoms pinigų iš žmonių įvairiais būdais, neva aukomis, spaudė; pinigų dalį ikonoms įtaisyti paversdavo, o kitą sau pasilikdavo. (II, 55, 144).

Brundza. 1862 m. išėjo lementorius, kurio autorius pasirašė K. M. B. Tai buvo Marijonų Kongregacijos vienuolis kun. Motiejus Brundza. V. K. tą lementorių, dėl spaudos uždraudimo vis tais pačiais 1862 m. perspausdinamą, atranda netikusiu. Bet tai bene vienintelis kunigų marijonų švietimo didesnis darbas, nors tos kongregacijos regulos kaip tik reikalauja nuo vienuolių šviesti žemesnius žmonius sluoogsnius. Kunigų Marijonų Marijampolėj apsigyventa bene 1758 m., jau daugiau kai 150 metų, ir švietimo srity išleista tik vienas lietuvių kalba lementorius. (III, 3).

Bučys P. Žiūr. P. B. (II, 283).

Caro vaišės. Del caro 1890 m. apsilankymo Varšavoj ir del jo vaišių gyventojams V. K. rašo, jog rusų šaukimai į kitataučius, (į lenkus), kad taikoj su valdžia gyventų, neturi vertės, ik maskolių politika bus: žodžiais taip, o darbais kitaip. (II, 100).

Cerkvėj lietuvių pamokslai. Kai kur (Panevėžy) buvę įvesti lietuvių pamokslai pravoslavų cerkvėse. Žmonės eidavę klausyt jų ir rasdavę, kad popai kalba gerai. V. K. krato mintis, kaip turi nupulti bažnyčia parsiduodama politikai. Kartu jis perspėja mūsų kunigus, kad sergėtusi, idant bažnyčių lenkinimas nenuvarytų lietuvius į cerkves su lietuvių kalbą ten sakomais pamokslais.

Cerkvinės mokyklos. Pobiedonoscevas duoda pinigų cerkvinėms mokykloms, o kai kur, kai Bielske Gardino gub., popai su karininkais steigia jau karo - cerkvės - parapijos mokyklas. V. K. atranda, kad iš jų išeis tik karotraktieriaus - cerkvės bei parapijos mokyklos, nes karininkų lozungas — Wein, Weib und Gesang (Vynas, Moteris

ir Daina), ir tą lozungą jie varys ir kaip pedagogai. (II, 48, 52, 314).

Čekų pirmieji tautos darbininkai. Tai buvę tikri vyrai, kurių pėdomis lietuviams reikia eiti. (II, 333).

Čemerzinas. Benderų tvirtovės komendantas gener. majoras Čemerzin pašalino katalikus iš gelžkelių tvirtovės rajono stočių tarnautojus, kaip neištikimus asmenis. V. K. piktinasi maskolių politika — žodžiais tikiybė tolerancija, o darbais visokie kitųjų persekiojimai. (II, 97).

Čikagos Panama. Prancūzas Lesseps bekasdamas Panamos kanalą suėdė akcininkų kapitalus. Čikagos kun. Kriaučūnas šį tą panašaus padaręs. V. K. tą aferą pavadino Čikagos Panama, kur kanalu buvęs prabaščiaus kišenių, akcionerių parapijonų ir prokurorų „Lietuvos“ laikraštis. (II, 183).

Čjunkis. „Vilkų“ didvyris, Vilkaviškio kunigo dekanas giminaitis, kurį dekanas piršo į vaitus ir dėlto gerinosi apskrities viršininkui. (I, 188).

Dainavimas. Daina vargdienio bičiulė, bet dainavimas pas lietuvius nyksta. (II, 257).

Dainos lietuvių konkursas. Lenkų Varšavos muzikos draugijos „Lutnia“ už lietuvių dainų melodijų sukomponavimą paskyrė premijas S. Niedzielskiui ir S. Polinskiui. (II, 75).

Daktarėliai. Kalbama apie puse mokslus arba ir apie visai tamšius asmenis, kurie užsiiminėja žmonių gydymu: kaltūniniai, priepoliniai, kirmėliniai daktarėliai, moterų ligų gydytojai (daugiausia kunigai). (II, 86).

Darvinas. Kunigai ir kitokie moralistai užsipuldinėdavo ant Darvino už sugretinimą žmogaus su beždžione, bet nei vienas tų moralistų Darvino raštų nebuvo skaitęs. V. K. pašiepia juos įtardams vieną bažnyčioj sustreikiavusias kantarkas Darvino įtakai pasidavus. (II, 137, 142).

Daugirdas T. (II, 35, 66).

Daukanto raštai. (II, 45, 150, 370).

Daukanto portretas, vieno artisto iš pažįstamų pasakojimų nupieštas. (II, 371). — Tai buvo atlikęs savamokslis paišytojas Ratus ir portretą pridėjęs prie Daukanto biografijos kun. Milukas.

Davatkos. Jų klasifikacija ir charakteristika, sulyginimas su Išganymo Armija, sumanymas vagonais eksportuoti jas į kun. Abromaičio Amerikos klioštorius. (II, 127, 267, 290).

Delirium Seinense. Seinų vyskupijos administracijos pamušimas, maskolių valdžios bijojimas ir drebėjimas, kad seminarijos neuždarytų. (II, 287).

Denščikas. Taip vadinosi Rusijos kareivis, karininko tarnas. Tai, anot V. K., vyras kvailesnis už galviją. Denščiko svarbiausia

esanti pareiga atstatinėti žandus, kai jo ponas užsimano savo kumščią išbandyti. (II, 195).

Denunciacijos. Denunciantus V. K. vadina šungalviais, judo-šiais ir neranda žodžių jiems pasmerkti. (II, 11, 20, 25, 94, 135, 264). Denuncijuoti gi tai Rusijos piliečio pareiga, nes liepia rusu carui duodama priesaika. (II, 276).

Derži - jubka. Vieno Vilkaviškio apskrities viršininko, mergininko, pramanyta ("Vilkuos") pavardė, kai pas Gogolį Deržimorda. (I, 185).

Dievas, Dangus ir Pragaras, Baltimorės parapijonų 1893 m., knygutė, del kurios kunigai užsiuntę ant M. Jankaus policijos krata. (II, 263).

Dievo valia. Kunigai sutikdavo, kad „Varpe“ galima laisviau rašyti, bet „Ūkininke“ ne, nes, tai piktintų žmones, pripratusius būk viską Dievo valia aiškinti. V. K. rašo į tai, kad žmonės aiškina Dievo valia atsitikimus tada, kai kitaip negali jų išaiškinti, bet tai daro ne tik del dievobaimingumo. Delto kunigų tasai argumentas nevykęs. (II, 60).

Dora mėlynoji. Taip V. K. vadina Rusijos žandarų dora, kurie mėlynais rūbais nešiodavo. (II, 301).

Dowgird T. Taip lenkiškai pasirašinėjo Tadas Daugirdas, žinomas lietuvių darbuotojas ir rašytojas, Kauno muzėjaus įsteigėjas, paišytojas, etnografas, dramų rašytojas ir visuomenės darbuotojas, varpininkas. (II, 35, 66).

Dragomirov. Kijevo karo apygardos vadas; išmintingas, nepriklausomas, šviesus generolas, paliko daug anekdotų. — Taip, kartą Nikolajus II skundėsi jam, kad japonai rusams labai daėda šoviniiais „šimozomis“ vadinamais (su dujomis). Į tai Dragomirovas atsakė: mes gi jiems ne mažiau — ikonomis ir molebnais. (II, 29). Žiūr. Nostalgia.

Dubovskis. Kunigas, rusų valdžios pataikūnas, sutiko Veiveriuos dėstyti kat. tikybos mokslą rusų kalba. Tai buvo vienas iš kunigų - batiuškų, kuriems V. K. tolydžiui pėrė kailį. Kun. D. dar buvo pagarsėjęs, kad beeinant mišių laikyt viena davatka bažnyčioj rėžė jam pagaliu per pečius. Iš to buvo Marijampolėj byla. (II, 345).

Duževskis. Buvusio Naumiesčio apskr. viršininko padėjęjo lenko Malevskio perkreipta pavardė (Viršininkuose). Dabar Švenčionių starosta pas Lenkus.

Dvasiška akušerija. Bostone pasirodęs naujas katalikų laikraštis, kuris rašinėja apie išsipirkinėjimą iš šveistainių (čyščiaus) ir apie Tertulijano dvasiška akušerija, būk dūšia prasideda pirm susivienijimo kūnu. (II, 312).

Dvasiškija tautinė. Ji kruta, nes bedieviai kruta. Kunigai patys prisipažįsta, kad jų tautinis judėjimas bedievių padaras. (II, 326).

Eilėrašiai. Primena jiems, kad ne visa, kas eiliuota, tai jau poezija, kad eilių pamatas tai ritmas, kad pirmiau išmoktų eiliavimo taisykles, o paskui jau rašytų eiles. (II, 296).

Emigracija Maskolijon. Lietuviai baigę mokslus už Lietuvos pinigus turėtų ir dirbti Lietuvoj, bet daugeliui tai atrodo kitaip, ir bėga jie Maskolijon, į „zemstvas“ ir darosi naujos rūšies „žemskiais“. „Žemskiais“ vadindavo Suvilkijoj policistus. (II, 311).

Erelio sparnai. Nėra lietuviuos gyvumo ugnies, nematyt erelio sparnų! . . . Iš kur užaugs ereliai, jeigu mūs vadai, pasirodžius žandarui, ilgam laikui sulenda užpečkin! (II, 310).

Exlietuviai, pseudolietuviai. T. Daugirdo archeologijos rinkiniai sujūdina V. K. ir jis prikaišioja dabartiniams lietuviams, kad jie turėdami daug tobulesnių įrankių, negu prabočiai, negina tėvynės taip, kaip anie gynė. Vadina tokius lietuvius exlietuviais ir pseudolietuviais (buvusiais ir netikrais lietuviiais). (II, 36).

Fanatizmas teologų — davatkadirbių. (II, 279).

Fanatizmo junkeriai. Jie gina senuosius kunigų idealus (storas pilvas, pasipūtęs kišenius ir riebi gaspadinė) ir vadina tai „tikėjimo gynimu“. (II, 347).

Funkat Kr. Laikraščio „Tetutės“ redaktorius. (II, 151).

G(avronskis). Alvito ir kitų dvarų savininkas, Alvito bažnyčios kolektorius (globėjas), blogai bažnyčią prižiūri, stogo taisyma vilkina. (II, 18).

Galagaudžių valsčius. Tai bene bus perkreiptas Gelgaudiškio vardas (Viršminkai I, 99).

Garsas. Mažosios Lietuvos neilgai gyvenęs laikraštis. (II, 39).

Gelgaudiškis. Pajuokiamą vietos lenkų dvaro tarnautojų bandymai įvesti grynai lietuvių bažnyčioj lenkų evangelijas. (II, 277).

Geografiška Peterburgo Draugija. Tai buvo didelė mokslo draugija, kurios įtakingi nariai, kai prof. Lamanskis, E. Volteris ir kiti matydami beprasmį lietuvių spaudos draudimą užtarinėjo lietuvių reikalus. (II, 351).

Giedraitis. (-aitis). Seinų dvas. seminarijos regensas. Tai buvo vienas iš anų Seinų Amonų, kurie klėrikus už lietuvių naująjame judėjime dalyvavimą persekiavo, bijodami, kad valdžia seminarijos neuždarytų. Žiūr. Delirium Seinense. (II, 232).

Giedris. Knygutės — Kaip įgyti pinigų ir turta — autorius, rodos, Petras Vileišis. (III, 20).

Gieysztor. Marijampolės apskrities aprašymo (Przegląd Tygodniowy 1894 m. pried.) autorius, paeinantis nuo Prienų. V. K. apie tai rašinį blogai atsiliėpia. (II, 273).

Gilius. Lietuvis, iš Suv. gub., Varšavos gimnazijos inspektorius, karjeristas, rusų pataikūnas. Jo plunksnai, rodos, priklauso keletas lietuvių knygelių rusų raidėmis atspausių. (II, 143).

Gniaužtiniai. Taip V. K. vadindavo kyšius. (II, 195).

Gorielov. Naumiesčio apskr. policijos viršininkas, kuris liepė šaltkalviui Zalevskui iškapot V. K. paminkle himno žodžius. 1905 m. G. buvo Kalvarijoj apskrities viršininku. (I, 53).

Gramatikos liet. kalbos. (II, 359).

Graždanin. Petrapilies rusų šovinistų kunigaikščio Meščerskio redaguojamas laikraštis. (II, 22).

Gražienė. Perkreipta vienos Naumiesčio apeliokės moteries pavardė (Viršininkai), parubežės kareivių nuskriaustos, kuri Naumiesčio klebono pral. S. Olekos prikalbinta atsisakė nuo skundo prieš skriaudikus, nors pirmu kartu pralotas tarė jai nedovanoti, (I, 106).

Gužynės. Kunigai moralistai, bevarydami preferansą ir vynu užsigerdami, suvarė savo pamokslais gužynes į karčėmą arba į slaptus užkampius. (II, 257).

Gužutis Al. Pirmojo lietuvių dramaturgo Aleksandro Fromo pseudonimas. (III, 28)

H(ohentoe). Vilniaus Verkų savininkas, vokietyš, kunigaikštis, kurį rusų šovinistų laikr. „Graždanin“ įtarė garbinant Vokietijos kaizerį ir darant tam jo varduvėm atėjus Verkų rūmuos iliuminaciją. Graždanino denunciacija nepasitvirtino. (II, 22).

Ilgovskis J. Varšavos lenkų laikraščių korespondentas, nuo Nemuno kranto, dergiantis lietuvių judėjimą. (II, 165).

Ikonos. Del caro Aleksandro III ties Borkais išsigelbėjimo pasidarė valdininkų lenkynės, kuris daugiau nuo gyventojų aukų pririnks ir tam stebuklui paminėti daugiau pravoslavinių ikonų įtaisys. (II, 114). Naumiesčio apskr. virš. Kruglodurovas ikonos pašventinimą liepė aprašyt Varšavos rusų laikrašty, išgirt save. Korespondentu buvęs Šakių mokytojas Cigleris. (I, 110).

Imeretinskis. Varšav. general-gubernatorius, kuris prielankiai priėmė lietuvių prašymus dėl spaudos sugražinimo. (II, 350).

Influcenos liga. Viešpataujančią tuomet influenza V. K. pataria atiduoti priežiūrai maskolių žandarų, kurie padarytų ją politiška prasikaltėle ir gal pelnytų iš to paaukštiniųų. Influcenca visgi pavojingesnė valstybei esanti už lietuvių maldaknyges, kurias taip atsidėję persekioja žandarai. (II, 147).

Inkvizicija. „Tikėliai“ užsispyrę išnaikinti netikėlius ir neigriebdami jų lotynų tekstais ir mokslo argumentais užvedė Europoj inkviziciją, o Amerikoj — anatėmą. „Apžvalgininkai“ netikėlius atiduosią policijai, o „valtininkai“ iškeiks. — Kalbama apie laikraščių „Apžvalgos“ ir „Valties“ rašinius. (II, 265).

Inteligentai — lietuviai. Jie daugiausia lyg ledais apskrovė krūtine, kad širdis nesutvinksėtų atminus „Lietuvą“; jei inteligentas tėvynės labai primeta skatika, tai turi būt jam atlyginta lyg jomarke; jis bijo maskolių, lenkų (kad litvomanų nevadintų). V. K. vadina tokius inteligentus — šaltadūšiais, šiaudadūšiais, zuikedūšiais. (II, 124).

Iskarijoto ir kun. Strazdelio sugretinimas. (II, 281).

Išganymo Armijos (Booth'o) ir davatkų sulyginimas. (II, 127).

Iškilmų ir vyskupo sutikimų uždraudimas. (II, 22). Žiūr.

Teisės.

Išsinėrimas iš lietuvių. (II, 30).

Jankus Martynas. Žinomas Mažosios Lietuvos darbuotojas, aušrininkas ir varpininkas, tebegyvena ir dabar. (II, 263).

Juodapikakliai. Kaimiečių antitezė — miestelėnai, inteligentai. Vardas nuo juodos apikaklės žiemos rūbuose. (II, 256).

Juodišius M. kun. dr. Nuo Marijampolės, Petrapilies kat. dvasiškosios akademijos teologijos daktaras. Amerikoje tarp lietuvių buvo pragarsėjęs, bet ne iš geros pusės. (II, 152).

Jurgis Durnelis. V. Kudirkos versta iš lenkų kalbos Kasprovičiaus apysaka. (II, 226).

Jūrininkystė. V. K. kviečia lietuvius sekti estus, įsitaisyti garlaivį ir užsiiminėti jūrininkystė. (II, 8).

Kalba. Jos vertė tautos išsilaikyme. (II, 135).

Kalėda. Šakių kunigas, kuris iš lenkiško rašydavosi *Ko-lenda*. Iš to per laidotuves išėjęs anekdotas: vienas sermėgius mirusio pavardę karsto paraše beslebizuodamas susilaukė nuo kito atsakymo: „da klausi, k o l e n d a ? turi lysti, kad kiša! ir tu lysi, kai numirsi!“ (II, 153).

Kalvarija Žemaičių. Vilniaus general-gubernatorius Kochanovas noris ir Kalvarijos klioštorių panaikinti. Pasikartosianti Kęstaičių 1886 istorija. (II, 19).

Kantičkadirbiai. Varšavos mokslo apygardos globėjo Apuchтино pakalikai, kurie rašinėjo kantičkas rusų raidėmis. (II, 343).

Kapustianskis. Rusų valdininkų - vagišių tipas. Būdamas Kauno apygardos teismo kasininku pasivogė 18.000 rublių. (II, 63).

Kariuomenės lietuvių mustras. Amerikos „Vienybė“ buvo parašiusi Vytauto divizijai (buvo tokia), kaip reikia mustras (mankštymai) daryti. V. K. juokiasi iš to. (II, 262).

Kasakaitis Jonas. Buvęs vienu metu su V. K. Varšavos universitete, paeina iš Šunskų Marijampolės apskr. juristas, buvo Suvalkų gimnaz. lietuvių kalbos mokytoju; V. K. pajuokiamas kaip blogas mokytojas. (II, 273).

Kasprovičius Jonas. Lenkas, „Jurgio Durnelio“ autorius, pasirašinėdavo Brolio pseudonimu. Rašė lenkiškai. (II, 226).

Kasų vagys. Dažni kasų apvogimai — Kauno apygardos teismo, Šiaulių kasos, Panevėžio banko. (II, 6, 63, 81).

Kaušų kalba į lietuvių. Žiūr. Exlietuviai. (II, 36).

Kėkštas. Aušrininko ir varpininko, Jono Mačio, paeinančio iš Parausių Vilkav. apskr., pseudonimas. Jisai rašinėjo „Aušroj“, „Varpe“ ir kituose laikraščiuose. (II, 234).

Kelcų seminarija. Ten žandarų karininkas Uthof murininku pasidavęs beremontuodamas seminarijos pečius atrado nelegalės

literatūros sandėli, užtraukė paskiau krata ir seminarija buvo uždaryta. V. K. Seinų seminarijos vadovams prikiša Kelcų istoriją, kur visgi dirbta ir taip baisiai nesibijota maskolių. (II, 231).

Keliai. Blogų kelių būta. Jono Mačio apsakymu — žmogus su arkliais vidury kelio tarp Sintautų ir Šakių 1892 m. prigėres. (II, 169).

Kelinių dryžumo klausimas. V. K. pašiepia tuos, kurie del tikybinių partinių menkniekių negali iš vien dirbti. (II, 186).

Kestaičiai. Čia buvo 1886 m. rusų uždaryta bažnyčia, buvo žmonių pasipriešinimas. (II, 18).

Kepurės byla. Vilkaviškio apskr. viršininkas Link'as (Vilkų Liūmp-Levša) apskundė taikos teisėjui gydytoją Juozą Bagdaničių (Bagdoną), būk jisai nenusiėmęs kepurės viršininko raštinėj, kur buvę carų portretai. Ta juokinga byla niekais pasibaigė ir V. K. pašiepta „Vilkuose“ (I, 195).

Keudel. Geldaugiško dvarų savininkas, vokietytis, baronas, turėjo parduoti turtus lenkams, nes buvo Vokietijos pilietis. Nuo jo Kruglodurovas pasiėmė arklį už tai, kad nespriešintų Keudelio sūnui gauti Rusijos pilietybę. (I, 97, II, 277).

Kinkų drebėjimas. Iš to, anot V. K., pažymu lietuvių inteligentą. (II, 318).

Klōsy. Varšavos lenkų savaitraštis, kur buvo Volskio ir Daurido paskelbta margučiams rinkti ankėta — 1889 m. Nr. 1243. (II, 66).

Klubas. „Cenzūros Klausimo“ didvyris. (I, 158).

Knygų deginimas. „Vilniuj iš vienu namų kiemo tankiai kyla stulpas raudonų, lyg kraujas dūmų . . . Ten degina lietuviškas knygas . . .“ (II, 21). Ir patys lietuviai degina lietuvių knygas. Kursto prie to kunigai, įsakydami neskaityti spaudinių nepasiklausus kunigo. (II, 369, 370).

Kochanovas. Vilniaus general-gubernatorius, aklas rusintojas: kalbėdavo vienaip, dirbdavo kitaip, uždraudė katalikams iškilmingai vyskopus pasitikti, skelbė visur Vilnių senovės maskolių miestu esant, jam viešpataujant buvo Kražių istorija. (II, 54, 92). Jis papirkęs caro Aleksandro III pasiūstą tai istorijai ištirti Kontakuzeną. Kochanovas įtaisė taip, jog Kontakuzenas nusipirkęs be pinigų dvarą. Caras sužinojęs apie tai Danijoj išteškino Kontakuzeni žandus, ir šis iš gėdos nusizudė.

Kolberg Oskar. Etnografas, lenkas, išleido lietuvių dainų su gaidomis rinkinį. (II, 82).

Ko liūdį kunigėli. Dainuojama žmonių daina, „Ko liūdi putinėli“ parafraza. (II, 304).

Kolumbo kiaušinis. Per pietus pas karalių didžiūnai Kolumbui kalbėjo, jog Amerikos atradimas menkniekis esąs. Kolumbas atšovęs, jog daug yra paprastų dalykų, kuriuos vienok tik retas pataiško atlikti. — Štai kiaušinis. Pastatykit, meldžiamieji, jį stačia! — Nieks iš didžiūnų negalėjo to padaryt. Tada Kolumbas įmušė kiaušinį galu į stalą, ir kiaušinis stačias stovėjo. (II, 65).

Kraučūnas Petras. Žinomas lietuvių patriotas, Marijampolės gimnazijos mokytojas, toliau Plokščių teisėjas, Marijampolės advokatas ir gimnazijos mokytojas, V. Kudirkos prietelius. V. K. dažnai pas jį viešėdavo Plokščiuose. Pasimirė, rodos, 1917 m. Rusijoje Jaroslavljuje, kur karo metais buvo perkelta Marijampolės gimnazija. (II, 25).

Kratos. Veiverių mok. seminarijoj. Seinų dvasiškoj seminarijoj ir kitur. (II, 11, 155, 160, 229, 300, 332).

Kražiai. 1893 m. Kauno gubernatoriaus Klingenbergo su kazokais buvo imte atimta iš bešimeldžiančių žmonių bažnyčia. Kazokai apdaužė žmones, nuskriaudė moteris, ir tiems patiems žmonėms buvo iškelta byla. Ta istorija sukėlė triukšmo visame pasauly. (II, 242, 269, 291).

Kražiečiai. 1) Nukentėjusie dėl Kražių istorijos ir 2) pasipelnutojai Kražiuose nebuvę, bet prisimesdami kankintiniais vaikiodavosi po svieta, rinkdavosi aukų. (II, 299).

Krečinskis Jonas. Apie jį V. K. mini iš Kornilovo raštų kaip apie psumokslį parapijinį mokytoją. Rodos, iš totorių, buvo Kauno gubern. liaudies mokytojum; mokėdamas kiek lietuviškai yra parašęs lietuvių tekstą Zolotovo lementoriui (Russkaja azbuka s. perevodom slov i fraz na žmudski jazyk). Krečinskis apie 1886—87 m. tarnavo klasų vedėju Marijampolės gimnazijoje. Anot V. K. Krečinskis, tas varguolis parapiinis pedagogas, neįstengiantis parašyt iš savo galvos menka straipsnelį lietuviškai, o priverstas dirbti lietuviams literatūra, turėjo būti labai akyvas sutvėrimas. (II, 343).

Kontribucija Lietuvai. Už 1863 m. sukilimą ant Lenkijos ir Lietuvos buvo uždėta 80 mil. rublių kontribucija, kurią daugiausia lietuvių sumokėjo. (II, 349).

Kopeikoliūbov, Teofilii Dulovič. Pramanyta vieno Naumiesčio apskr. viršininco pavardė. Jisai su inžinierium Nikčemnickiu sugalvojo tiltą taisydami pasipelnaut. (Tilto atsiminimai I, 150).

Kornilov. B. Vilniaus mokslo apygardos globėjas — rusintojas. Jo plunksnai priklauso keletas rašinių apie Lietuvos reikalus. (II, 339).

Kovenskaja Voskresenskaja Cerkov. Jai 1893 m. caro pavesta Kražių klioštoriaus Pažerių ežeras. (II, 244).

Kovenskija Gubernskija Viedomosti. Savaitraštis, gubernatoriaus organas, jame būdavo spaudinama oficialūs pranešimai, o neoficialėj daly šis - tas iš vietos gyvenimo. Tai bene pirmutinis Kauno laikraštis. Kitų gubernijų gubernatoriai irgi turėdavo tokių laikraščių. (II, 78).

Kraj. Petrapilies lenkų tautinių demokratų (endekų) savaitraštis, Erazmo Pilco redaguojamas. Lietuviams nepalankus. (II, 222).

Krašiauskiene Valerija. Šakių notaro (rejento) Olechovskio dukte, Merčių dvaro savininko Krašiausko žmona, jam pasimirus

laikė Naumiesty krautuve. Buvo V. Kudirkos prietelė. Pas ją jisai Naumiesty gyveno. (II, 49, 208).

Kruglodurovas. Taip V. K. praminė ir aprašė „Viršininukuose“ Naumiesčio apskr. viršininą Kusakovą, kuris paskiau buvo Kalvarijos viršininuku. Kudirkos aprašymas bendrai imant artimas esąs tikrenybei. Daug epizodų paimta iš to viršininuko veikimo. (I, 39).

Kubilaitis Dievo loskos. V. K. pajuokia Virbaliaus klebono Saurusaičio nemokėjimą dorai lietuviškai kalbėti. (II, 327).

Kunigų senieji idealai. Ž. Fanatizmo junkeriai. (II, 347).

Kunigai moterų ligų gydytojai. (II, 87).

Kunigų tylumas. V. K. klausia, kodėl kunigai tyliai leido viršininukams bažnyčiose prisaikinėti žmones nekanoniškai t. y. rusų kalba, kodėl leidžia bažnyčiose valdininkams šeimyninkauti. (II, 276).

Kunigų magija. Amerikoj parapijų kasos ėmė nesuprantamu būdu nykti. V. K. pataria kunigams neužtarinėti tų kunigų magikų, kurie stebuklingu būdu pasisavina parapijos pinigus, bet atiduoti juos valdžios rankosna. Taip pat siūlo daryt su tokiais magikais ir ne kunigais. (II, 377).

Kunigų užkabinėjimas. V. K. juokiasi iš kunigo, kuris grąšino, jog jei nori lietuvių laikraščiai užsilikti, tai tegul kunigų neužkabina. (II, 240).

Kuršatis Fr. Karaliaučiaus univers. profesorius, lietuvių gramatikos, žodyno autorius, „Keleivio“ (nuo 1849 m.) redaktorius. (II, 143).

Laikraščiai lietuvių. Jų nekultūringumas, kalbos menkumas, sunkus prie jų priėjimas, medžiaginis skurdas. (II, 39, 141).

Lapės dora. Taip V. K. vadina diplomatiją kalbėdamas apie Leono XIII encikliką. (II, 287).

Lap(inskas). Veiverių mok. seminarijos, paskiau Virbaliaus dviklasės mokyklos, mokytojas, aplenkėjęs lietuvis, karijeristas, rusų valdžios pataikūnas, labai paklusnus savo vyriausybei. Apie jį kartą yra taręs jo viršininukas, Veiverių semin. inspektorius, Jurkevičius - Puzanovskis vyresnysis: Osip Markelovič liepiamas grynomis rankomis mėšlo atneštų. — Jo iniciatyvai priklauso keletas kratų pas Veiverių mokinius ir kai kurių mokinių pašalinimas už lietuvių spaudinius. Be to jam prikiša išsitarimą — leiskite man, o aš juos (t. y. lietuvius veikėjus) ant virvutės sunarstysiu, t. y. surasiu. (II, 155).

Lauryno Bankas. Vienas dievobaimingas lietuvis, rodos, Kušelauskas, buvo sudėjęs Mažojoj Lietuvoj keletą tūkstančių rublių fondą, kad spaudinti tikybinės knygas, o iš jų pardavimo gautus pinigus vėl paversti kitoms knygoms leisti. Atsitiko kitaip. Iš to fondo buvo išleista keletas, ne puikiausio turinio knygu, pinigai dingę Mažosios Lietuvos lietuvių spekuliantų rankose, ir bankas greitai pasidarė neamžinas. Panašiu būdu pranyko ir varpininkų

apie 2000 rublių spaustuvei įsigyti sunkiu būdu surinktų pinigų. V. K. ir skundžiasi, kad mūsų spauda spekuliantų rankose. (II, 149).

Lebedev. Trakų apskr. žmogžudžių organizatorius. V. K. stebisi, kad Lietuvos kriminalistų tarpe maskolių elementas užima žymią vietą, visai neproporcionale tos tautos gyventojų skaičiui. (II, 6).

Lelyva. Grafas Lelyva — būk esąs vieno Lietuvos Platerių pseudonimas. Jis parašė garsią knygą — *Russko-poliskija otnošenija*, 1895 m. — Kita knyga to paties pseudonimo — *Položenie Litovskaho naroda v Russkom gosudarstvie*, 1896 m. — priklausanti ne Plateriui, bet kokiam tai Matrosoviui, kuris Amerikos lietuvių padedamas tą knygą sustatęs. (II, 355, 357).

Lenkai. V. K. nieko bloga nemanydamas apie lenkus, juokiasi iš jų noro, kad lenkams lietuviui bernautų. (II, 305, 319, 321).

Lenkai Lietuvos. Tarp jų daug apsilenkinusių arba besilenkinančių lietuvių. V. K. vadina juos — lenkeliais, lenkpalaikiais, lenkpasturgaliais, puslenkais, paiklenkais. (II, 222, 223, 270).

Lenkininkės. Krokavos Baraneckio kursus išėjusios panos nuskrydę ir Lietuvon, ir kaimuose mokina lietuvių vaikus lenkiškai ir įkalbinėja vaikams, kad jie esą lenkai. V. K. lygina jas anom „išmintingosiom“ Evangelijos panoms (mādre panny). (II, 277).

Lenkų pamokslai lietuvių bažnyčiose. (II, 277).

Leonas XIII, popiežius. L. XIII ir Bismarkis apsimainę rūbais (II, 287); L. XIII. Kristaus Kryžiaus orderis Rusijos užsienių reikalų ministeriui (II, 293); L. XIII. liepia būt visiems ištikimais Rusijos carui (II, 260); L. XIII. gromata lenkų vyskupams 1894 m., kur pamiršti lietuvių ir Kražiai ir kur daug komplimentų carui Aleksandriui III (II, 259); L. XIII. apie Kražius nieko matyt negirdėjęs (II, 283). Ta L. XIII. 1894 m. enciklika V. K. buvo labai pasipiktinęs ir nemaža yra dėl jos prirašęs.

Liaudies Bičiulis. Kornilovo rašte (Žurn. Ministerstva Narodn. Prosvieščjenja I, 1868 m.) yra žinių, kad Rusijos valdžia 1863 m. manė lietuviams leisti du kartu per mėnesį lietuvių kalba laikraštį *Liaudies Bičiulį* (Drug Naroda). Sumanymas neįvykęs, nes nerasta tinkamo redaktoriaus. (II, 341).

Lietuvaitės. Didesniam lietuvių inteligentų skaičiui atsiradus nebuvo apsišvietusių lietuvaičių, su kuriomis būtų galima apsi-vesti. Dėl to kilo „Varpe“ ginčų, į kuriuos įsikiša ir V. K. (II, 233, 248, 255).

Lietuviai kitur. Amerikoje, Sumatroje, Tasmanijoje, Sibirijoje. (II, 16).

Lietuviškasis Balsas. Jono Šliupo laikraštis Amerikoje, ėjo 1885—89 metais. V. K. jis netiko, (II, 37).

Lietuvių litaros. V. K. stebisi, kad pačių maskolių 1863 m. lietuvių litaros pripažintos prigijusiomis lietuvių literatūrai, dabar

(1896) m., kada jau susilaukėme net 15 lietuvių laikraščių, maskolių abejojama, kokias litaras duoti lietuviams. (II, 343).

Lietuvių kalba Kauno seminarijoj. (II, 163).

L. kalbos pamoksluose darymas. (II, 162).

Lietuvos Ūkininkų Kalendorius. „Aušros“ šalininkai netekę to laikraščio dalyvavo kiek „Šviesoje“ ir ėmė leisti kalendorius. Lietuvos Ūkininkų Kalendorius nuo 1889 m. pasidarė jų leidinių ir toliau perėjo visai varpininkams. Jis buvo gerai redaguojamas ir tuoj susilaukė plagiatorių, kurie ėmė panašiu vardu kitiems kalendoriams naudotis ir net ištus iš jo straipsnius autorių nesiklausę persispaudinėti. Jo įpėdinis Lietuvos Ūkininko Kalendorius. (II, 283).

Lietuvių pamokslai. Šv. Katarinos bažnyčioj Petrapily 1889, Panevėžio cerkveje. (II, 9, 20).

Litvomanija. Lenkai nenorėdami ar nepajėgdami suprasti naujo lietuvių judėjimo pramanė tai esant proto liga, kuriai litvomanijos vardą davė, o lietuvius, patriotus litvomanais vadino. (II, 298).

Liudvinavas. 7 kilometruose nuo Marijampolės bažnytkiemis, kurio apielinkėję gana daug buvę susipratusių lietuvių, kai Stebuliškių Matulaičiai ir kt.; gana daug tokių būta tarp Padovinio valsčiaus gyventojų ir kt. V. K. raštuose Liudvinavas gan dažnai minimas. (II, 181).

Lukšiai. Bažnytkiemis 8 kilometruose nuo Šakių. Čionai iš seno buvo pradžios mokykla, kurioj J. Basanavičius apie 1865 metus mokėsi. V. K. savo raštuose mini apie Lukšių šnipą, Jakaitį, dėl kurio įskundimų buvo išdygusi politinė byla bene 1890 m. (II, 146).

Lump - Levša. Perkreipta (Vilkuose) Vilkaviškio apskr. viršininko Linko pavardė. Tai buvo gudrus, darbštus, mokantis pasirinkti bendradarbių biurokratas, karjeristas, pralobęs iš kyšių. Linkas augštai laikė Joną Mačį (Kėkštą), kaip gabų darbininką, bet galų gale Jonas Mačys turėjo su savo protektorium persiskirti. (I, 186).

Lutnia. Varšavos lenkų muzikos draugija, surengusi lietuvių dainų melodijoms sukomponuoti konkursą, kurį rodos 1898 m. laimėjo S. Niedzielskis ir S. Polinskis. (II, 75).

Mačys Jonas. Rašytojas. Jo yra tomelis eilių. V. K. mini jo paskyrimą Virbalio burmistru ir paiklenkių denunciacijas į vyresnybę, kad burmistru paskirtas esąs litvomanas, kontrabandnešis. (II, 223). Žiūr. Kėkštas.

Magdaplė. Apie Virbaliaus Magdę eina tokių pat pasakų, kaip apie Raseinių Magdę. V. K. „Vilkuose“ vadina dėlto Virbalių Magdaplilim. (I, 191).

Malda mokyklose. Rusijos mokyklose prieš pamokas ir joms pasibaigus būdavo kalbama rusų kalba tam tikra malda (Preblagy Gosподi . . . ir Blagodarim Tebe, Sozdateliu . . .). Liepojaus gimnazijos katalikai lietuviai mokiniai 1896 m. pakėlė riaušes rei-

kalaudami maldos prigimta kalba ir sulig tikybos ritualo. Galų gale VI. 25 d. 1897 m. Augščiausiu įsakymu buvo leista mokyklose maldos kalbėti gimtąja kalba. Tai buvo didelis lietuvių laimėjimas — tai iškovėjo katalikams (kartu ir lenkams) ne lenkai, bet lietuviai. (II, 345, 352).

Mandarinai. Taip vadinami augštieji Kinų valdininkai. V. K. vadina taip lietuvius inteligentus, sibiritus, pasipelnavimui atsidavusius. Idealas jų esąs „u - ta - ta“ (kad šilta būtų). Išrodo kiniškai. (II 358).

Mania redactoria. V. K. skundžiasi, kad perdaug atsiranda naujų efemerimų lakraščių, kurie tuojau ir miršta. Aiškina tai ligustu kai kurių asmenų noru (mania) tapti redaktorium, pragarsėti. (II, 173).

Margučiai. Apie juos ir apie jų rinkinius V. K. kalba II. 65. Žiūr. Dovgird, Volski.

Marijampolės apskrities aprašymas. Gieysztoro. (II. 273). Žiūr. Gieysztor.

Marijampolės batiuška. Taip V. K. pravardžiuoja Marijampolės gimnazijos katalikų tikybos mokytoją kun. J. Miknevičių, kuris apsiėmė rusiškai tą dalyką dėstyti. Jis, anot V. K., Jėzų ir Mariją rusų papratimu vadinąs — Isus Josifovič ir Marija Joachimovna. (II. 221).

Markuza. Iš Slavikų parapijos, Maskvos universiteto filologijos kandidatas, b. inspektorius Siberijos Tomsko gimnazijoj, Fortunatovo mokinytis, rašinėjo į liet. laikraščius Svarūno pseudonimu. Sugrįžęs iš Siberijos Lietuvon, pusę emeritūros išsitarnavęs, pasimirė pas gimines apie Šakius 1892 m. sulaukęs 45 metų amžiaus. Jis figuruoja „Viršininkuose“ kaip Svarūnas. (II, 178).

Marma. Mokytojas šnipas, kurį žmonės nepakęsdami išbugdė į Mozuriją. V. K. pataria, kad tokiais atsitikimais būt naujon vieton pranešama, idant žmonės ir ten žinotų, į kokių asmenų rankas pavedama vaikų auklėjimas (II, 378).

Maskoliavimas. Koksai tai savo kaily nerimavimas verčia lietuvius verstis svetima kalba ir pasiduoti svetimai įtakai. V. K. nuliūdęs pripažįsta, kad mūsų inteligentų savosios tautybės pajautimas yra apmiręs ir mūsų juodžiponiai vengdami lietuvių kalbos duoda blogą pavyzdį kitiems lietuviams. (II, 133—136).

Maskolių kalba. V. K. bevažinėdamas po kaimus patėrmio, kad ir priemenukai ima maskoliškai kalbėti. Ir čia, anot V. K., kalti inteligentai, kad patys duoda blogą pavyzdį, kalbėdami tarp savęs svetimomis kalbomis. (II, 6)

Matviejev. Taip pavadintas b. Naumiesčio apskr. viršininkas Andriejev, kuris kartu su apskr. gydytoju Petrauskiu (autorium knygų Ludzie bez jutra, Jurek) buvo patraukti teisman už liuosavimą naujokų nuo kareiviavimo priedermės. (Viršininkai I, 87, 100).

Mellė tarp lietuvių. Meilės tarp lietuvių, tarp laikraščių nėsą, tolerancijos tarp turinčiųjų kitokias pažiūras nėsą. (II, 75).

Meilėvaistis. Kai kurie vaistininkai verčiasi pardavinėdami meilėvaisčius ir kitokius monų vaistus. (II, 77, 206).

Merzavcevas. Vieno Vilkaviškio apskr. viršininko pavardės perkreipimas (Vilkai I, 151).

Mickevičiui Adomui paminklas Varšavoje. (II, 382).

Miestai. Jų pajamos. (II, 56).

Miežinis kun. Jo žodynas, gramatika. (II, 7, 51, 149, III, 51).

Mikalajui II priesaika. V. K. piktinasi, kam priesaikoj net keletą kartų prisiekiama danešt (i donosit). (II, 275).

Mikkola. V. Kudirkos geri pažįstami. Suomų filologas su žmona, kokį laiką gyveno Plokščiūose Kraučūnuos kartu su V. Kudirka. Mikkolams bebūnant Kudirka buvo žandarų areštuotas. (I, 37, II, 302).

Miknevičius. Iš Vilkaviškio apskr., aplenkėjęs kunigas, sutikęs Marijampolės gimnazijoje dėstyti tikybos mokslą rusų kalba, nors kiti kunigai buvo atsisakę. Mat, apie 1881 m. buvo visų lenkų Karalystės kunigų susitarta nedėstyti rusų kalba tikybos mokyklose. Prieš Miknevičių to dalyko dėstytojas, Marijam. gimnazijoje kun. marjonas Jurgis Čėsna, buvo nuo tos vietos atsisakęs. Tokį boikotą sulaužė kun. Miknevičius. V. K. ne vienoj vietoj jį garbina. Kun. Miknevičius yra išvertęs iš italų kalbos knygą, rodos, O doskonałości ser dca. Tarp mokinių kun. Miknevičius buvo įgijęs blogą vardą. Nors rusiškai buvo apsiėmęs tikyba dėstyti, bet jis tos kalbos nemokėjo, ir dabar dar jo mokiniai atsimens jo kaip kurįs juokingus išsireiškimus, kai štai: a djavol vo obrazie prekrasnoi dievicy sidit v uglu i čichajet na čeloviečeskuj dušu; — Piotr Amjenski ischodil vsiu Evropu pieškom, a imenno verchom na oslie. — Šiudviejų išreiškimų druska tame, kad kun. M. lenkų žodį czyhać išvertė rusiškai čichat (čiaudėt) ir imenno vartojo ne vietoj. (II, 134, 220, 273).

Milukas. Amerikos kun., iš Dzukijos. Jo redaguojamas buvo laikraštis „Dirva“, kur tilpo keletas svarbių leidinių, kai Pabrėžos, Dankanto raštų. (II, 370).

Mintaujos didvyriai. Taip V. K. vadina gimnazistus, kurie atsisakė kalbėti mokykloje maldas rusų kalba. Žiūr. Malda (mokyklose).

Miškagaliai. Turbūt taip pavadinta Šilgaliai, Naumiesčio apskr. (kaimo, dvaro ir valsčiaus vardas). (I, 86 Viršininkai).

Mokyklos cerkvinės. (II, 48, 52, 314).. Ž. Cerkvinės mokyklos.

Mokslas. Žmonės miatą iš mokslo naudą, jei pasimokinęs vaikas gal kunigų pasidaryti; kas siekia augščiau, neina į seminariją, tam nėra pašalpos iš tėvų ir giminių. Toks šnairavimas į inteligentus perėjo ir ant jų laikraščių. (II, 139).

Mokslo Draugija. Amerikoj J. Šliupo pastangomis buvo susikūrusi tuom vardu draugija, bet dėl jėgų stokos nedaug tebuvo padariusi. (II, 186).

Moteris sveikata. Atsirado kunigų ginekologų, moterų ligų

gydytojų. V. K. perspėja juos, kad tokios ligos gydyt nelengva, kad reik tam daug mokslo ir patyrimo, ir dėl to pataria akių monijimu neušiuiminėt. (II, 87).

Motina V. K-os. (II, 253).

Muraška. Iš Baltgudžių kaimo Naumiesčio apskr., juristas, pasidarė rusų šovinisto Katkovo talkininku, rašinėjo jo laikraštį „Moskovskiją Viedomosti“, gerinosi rusams, ėjo prieš lenkus. Tipas maskolėjančio lietuviu, kai A. Botyrius, Lapinskas, Gilius. Vienas tokių rusofilų sakydavęs: Luče osobačicsia čiem opoliačicsia. — (Geriau šunim negu lenku virsti). (II, 21).

Muravjovui Korikui Paminklas Vilniuj. V. K. piktinasi, kaip katalikų vyskupas Zvierovičius drįso dalyvauti to paminklo atidengimo iškilmėse. (II, 381).

Muzėjus laikraščių Akvizgrane. (II, 58).

Nakaznoi. B. Kauno teisėjas. Obrusiteliaus pasipelnautojo tipas. Žmogus be apšvietimo, tik kelis metus teisėju prabuvęs nusipirko Salupių dvarą, o jo draugai Bunakov ir Knyšev, irgi teisėjai, taip pat įgijo sau po dvarą. (II, 72).

Nauja Aušra. Neilgai ėjęs (1892 m.) gotų šriftu laikraštis, M. Jankaus redaguojamas. (II, 172).

Nauja Gdynė. Laikraštis, ėjo Amerikoj, Mont. Carmel'y 1893, 1894, 1895, 1896, turėjo pasimirti, nes ėmėjai nesugražinę 400 dolerių, kuriuos buvo skolingi už prenumeratą. (II, 334).

Nauja Lietuviška Ceitunga. Tilžės laikraštis 1889 ir 1890 m., gotų šriftu. (II, 107).

Naujos Žinios. Ragainės 1889 ir 1890 m. gotų šriftu Voskos redagavimo laikraštis. (II, 39).

Naupilė. „Viršininkuose“ Naumiesčio, tuomet apskrities miesto (Suv. gb.), pavadinimas. Kontrabandos centras. (I, 86 ir kitur).

Nediella. Savaitinis Petrapilies rusų laikraštis, liberalinės pakraipos, patalpines keletą palankių lietuviams straipsnių. (II, 32).

Niedzielskis. Lenkų kompozitorius gavęs bene 1890 m. „Lutnia“ draugijos (Varšavoj) premiją už sukomponavimą lietuvių dainų gaidų. (II, 75).

Nemuno garlaiviai. Apie juos nemenkai V. K. prirašyta. (II, 69, 84, 118, 388).

Nemuno pertvara. Juokiasi iš „Kovensk. Gubernsk. Viedomosti“ (gubernatoriaus organo), būk vokiečiai už Jurbargo padarę Nemune pertvarą ir neleidžią žuvių augštyt Nemunan. Ne pertvara, anot V. K., kalta, kad apie Kauną žuvys pranyko, bet nemokėjimas rusų administracijos žuvis nuo naikintojų (nuodytojų) apsaugoti. (II, 79).

Nemuno Sargas. Tilžės gotų šriftu šiek-tiek patrijotinis laikraštis, J. Mikšo 1884 m. pradėtas, ėjo kartu su „Aušra“ iki 1886 m. (II, 39).

Nikčemnicki. Naumiesčio (Naupilies) apskrities inžinieriaus „Viršininkuose“ pramanytas pavadinimas. (I, 150).

Nostalgia. Tėvynės pasiilgimas, kuris privertė vieną Kijevo kareivį, čuvaša, nusižudyti. General. Dragomirovas dėl to įsakė leisti kareiviams laisvu laiku kalbėti ir dainuoti savo gimtąja kalba. (II, 30). Žiūr. Dragomirov.

Novoje Vremia. Suvorino redaguojamas Petrapilies rusų labai prasiplatinęs Amerikos tipo dešinysis dienraštis. Kartais ir apie Lietuvą rašydavo. Jame buvo dr. J. Basanavičiaus rašinių — „Po povodu polskich radostei“ (N. V. 1883 m. NNr. 2502, 2529, 2557), „Polaki v Litvie“ (N. V. 1883, Nr. 2634). Kairieji rusai vadindavo „Novoje Vremia“ — gazeta čeho izvolite (laikraštis ko norite), nes tvirtos pakraipos nebuvo jame. (II, 32).

Novost. Petrapilies rusų Nosovčiaus apyliberalis dienraštis. (II, 100).

Obelaitis, K. Jono Jablonskio vienas „Varpo“ pseudonimų. (II, 216).

Okunievskis. Galicijos rusinų Vienos parlamento atstovas, pavadinęs pravoslaviją tamsybės ir despotizmo tarnaitė. (II, 99).

Olechovskis P. Šakių notaras (rejentas), geras V. K. pažįstamas. Jisai buvo pristatęs Varšavos parodai lietuvių naminių išdirbinių ir gavęs padėką už tai. Olechovskio duktė Valerija Krašauskienė buvo V. K. prietelė, prie jos ir pasimirė jisai. (II, 125).

Oliaka S. Pralotas, Naumiesčio klebonas, „Viršininkuose“ figuruoja veidmainingu Gražienei patarėju, kad dovanotų maskoliams skriaudas. Senosios datos, aplenkęs kunigas, bet lietuvių judėjime laikėsi neutralės dirvos. Žiūr. Gražienė.

Olševskis Chikagos. „Lietuvos“ laikraščio ir knygyno savinikas. Ten dirbo vienas „Varpo“ iniciatorių-redaktorių ir V. K. artimas žmogus — Juozas Šernas (Adomaitis). Olševskio firmos išleista daug mokslo populiarizacijų, daug J. Šerno darbų. (II, 375).

Ol(šiauskas, ar Ališiauskas) - Veiverių seminarijos mokytojas, lietuvių knygų pas mokinius kratytojas. (II, 155).

Orževskis. Vilniaus general-gubernatorius, buvęs žandarų korpuso generolas, Lietuvos obrusitelius - kankintojas, pasimirė 1897 m. (II, 349).

Padaryt be koju. Nugirdyt. Taip kalbėdavo Naumiesčio žydėliai apie valdininkų vaišinimą. (I, 121).

Padauža Motiejus. Fiktivis V. K. pažįstamas, su kuriuom veda kai kada „Tėvynės varpuose“ pasikalbėjimus. (II, 373).

Padleckoi. Marijampolės ir Naumiesčio (Vladislavovo) žandarų viršininko Vonsiackoi perkreipta pavardė. Jisai 1896—97 m. yra sukėlęs pirmutinę didelę politinę lietuvių bylą, kuri gavo vardą „Sietyno“ (ros. Plejada) bylos. Vonsiackis paskiau Liepojuj būdamas padarė kitą lietuvių bylą, žinomą d-ro Vaineiko bylos vardu. V. lenkų revoliucionierių buvo užmuštas Piotrkave 1905 metais. (Cenzūr. Klaus. I, 162).

Pajevskis. Lenkas, Marijampolės gimnazijos senovės kalbų

mokytojas, kuris už pinigus yra išvertęs rusų kalbą Schickopo lietuvių kalbos gramatiką. Mat, Varšavos Apuchtinas norėjo tą rusų kalbą versta gramatiką padaryt rankvedžiu lietuvių kalbai dėstyti. Lietuviai, kai tos pačios gimnazijos irgi senovės kalbų dėstytojas V. Staniškis ir kiti, nuo to darbo, buvo atsiskę. V. K. pašiepia tokį lenko pasitarnavimą lietuviams. (II, 143).

Paleistuvybė. „Tėvynės Sargo“ prikaišiojimams, būk bedieviai kartu esą ir paleistuviai, V. K. to paties klerikalų laikraščio tekstais išveda, jog bedievių paleistuvybė yra tarp lietuvių p r i m a c a u s a (pirmutinė priežastis) tėvyniško judėjimo Lietuvos kunigijoj. Tai jie patys pripažįsta. (II, 325).

Parėdai lietuvių. Apgailistauja jų nykimą. (II, 303).

Parodos. (II, 15, 26, 35, 67, 126, 143).

Pasivėlinimai. „Varpo“ pavėlinti pasirodymai aiškinama inteligentų apsilėidimu, neakuratingumu. (II, 266).

Pašto betvarkė. Pašto valdininkėliai nesiliauja atplėšinėję ir skaitę svetimus laiškus. Žinoma, toksai laiškas jau į adresato rankas nepareina, nes valdininkas slėpdamas savo prasižengimą laišką naikina. (II, 11).

Pazdziernickis. „Vilkuose“ aprašyta tos pavardės veterinaris, kuris pagavęs žydą bevežant gyvulių skūras, liepė užsimokėti 7 rb., mat, žydelis reikalingo liūdymo prie savęs neturėjęs. — Tai taip darosi pinigai — pamokino Pazdziernickis kitą savo jaunesnįj kolegą Piernikovskį. — Rodos, V. K. Pazdziernickiu pavadino Marijampolės veterinarį Majeviskį Enriką, bet ištikrųjų tas įvykis priklauso ne jam, bet jo pirmtakūni. (I, 178).

Penzos gubernija. 1891/92 m. Rusijos badaujančios gubernijos buvo prikamandiruotos sočiosioms gubernijoms, kurios turėjo gelbėti badą kenčiančioms gubernijoms. Sūvalkų gubernijai buvo prikirta Penzos gubernija. (II, 145).

P. G. Petkevičaitė Gabrielė, „Žiburėlio“ įkūrėja, Varpo rašytoja (Bitė), tebegyvena Panevėžy. (II, 313).

Pirmoji lietuvių ūkio draugija. Pažerių valsčiaus Vilkaiv. apskr. 4 valstiečiai bene 1897 m. buvo prašę Sūvalkų gubernatoriaus leisti įsisteigti žemės ūkiui gerinti draugiją. Gubernatorius neleido, nes įsteigėjai patys, girdi, skolų turį ir savo ūkiu nepajėgia prideramai apsirūpinti. Tarp tų ūkininkų buvo M. Matulaitis ir A. Žilinskas Domeikų. (II, 372).

Plater. Rūpinasi gelžkelį praveisti iš Mažeikių į Palangą. Rusų valdžia strategijos planais besivaduodama neleido jo. (II, 8).

Pobiedonoscevas. Pravoslavų Sinodo oberprokuroras, aklas pravoslavijos ir rusinimo apaštalas. (II, 48).

Polemika. V. K. atranda, kad lietuvių laikraščiuose esti dažnai ne rimti ginčai, bet denunciantų polemika. (II, 368, 374, 377).

Policija. Ji dažnai tyčia suiminėjanti nekaltuosius, nes turi ką nors suimti, kitaip vyresnybė gali policijantą pavaryti nuo tarnybos. Kartais policija paleidžia tikrus prasikaltėlius, nes gauna kyšių. (II, 271).

Polinskis S. Laimėjęs 1890 m. antrą „Liutnės“ premiją už sukomponavimą lietuvių, melodijų. (II, 74).

Popai ir kunigai. Vilniaus gub. vienam popui išpuola 13 kartų mažiau parapijonių, negu katalikų kunigui, bet stačiatikis visgi nėra 13 kartų labiau apšviestas doros dalykuose už kataliką. Net kitaip, stačiatikis mažiausia 13 kartų greičiau už kataliką užsitarnauja kalėjimo. (II, 71).

Poška. Jo raštai slepiami. (II, 45).

Pranaitis. Justinas, kunigas, paeina nuo Šakių. Petrapilies R. K. dvas. akademijos profesorius. Turkestano misijonierius. Bilio bylos ekspertas, ebrejų kalbos ir talmudo žinovas, autorius knygutės „Christianus in Talmude“, įvedė liet. pamokslus Petrapil. Šv. Katarinos bažnyčioj. (II, 9).

Prietarai. (II, 206).

P. B. Kun. Pr. Bučys, dabartinis Lietuvos universiteto rektorius, kuris su V. K. polemizavo del Leono XIII enciklikos lenkų vyskupams, (Varpe 1895 m. Nr. 1, II, 283).

Pristavas. Apskritis policijos vado (Rusijoj) padėjėjas, o patsai vadas vadinosi ispravniku; Suvalkų gi gubernijoj — pirmutinis turėjo žemsgarių viršininko, antrasis gi apskritis viršininko vardą. (II, 24).

Prūsų lietuviai. Jų nykimas. (II, 31).

Przedswit. Lenkų Socialistų Partijos (Polska Partija Socjalistyczna arba P. P. S. arba Pepesų) Londone ilgą laiką ėjęs laikraštis. (II, 304).

Przegląd Katolicki. Lenkų Katalikų Varšavos savaitraštis. (II, 239).

Przegląd Tygodniowy. Lenkų progresistų Varšavos savaitraštis. (II, 219).

Przegląd Wszepolski. Lenkų Tautininkų Demokratų arba Endekų (Narodowa Demokracija) laikraštis. Nekartą gvildendavo lietuvių problema. (II, 304, 319).

Psarskis. Kartu su („Viršininku“) Bavolskiu, Pstrumskiu, Psarskis (Cenzūros Klausime) reprezentuoja valsčiaus raštininko lenkininko — kyšininko tipą. Aprašytieji asmens atatininka tikrelybei ir daug kas vietose juos dar atsimena. (I, 158).

Pstrumskis. Valsčiaus raštininkas Šumskis. (I, 86).

Puslovskis. Grafas, V. K. peikiamas, kam pasamdęs žydams Kaškuriškių (Vilniaus gub.) popieros dirbtuvę. (II, 15).

Puzyna. Panevėžio bajorų maršalka (bajorvedis), pragarsėjo darbštumu ir 90.000 rublių Kredito bendrovės prašvilpimu. Pabėgęs užsienin. (II, 6).

Q. D. ir K. Vienas V. K. pseudonimų. Tariant išeina Kudeirka.

Raibutis. Vieno po Naumiesčio apskritį besibastančio raštininkėlio, rodos, Margevičiaus pavardės perkreipimas. (I, 116).

Rašyba. Sugretinta 1898 m. 12 laikraščių rašyba — kas su c z, s z, l. Pasirodo, kad dar tuomet dauguma laikėsi lenkų rašybos, tarpe jų ir „Tėvynės Sargas“. (II, 360).

Rašytojai. Jų silpnosios pusės — bailumas, neakuratingumas, užsitarnavimas į „Varpo“ muziejų pakliūti, kur busią išstatyti iš ty-lėjimo sudžiūvę ir mūmijomis virtę. (II, 3, 107, 157, 184, 194, 309, 362).

Raštadariai. Taip pavadinti netikusių raštų gamintojai. (II, 59).

Rojaus bilėtai. V. K. pajuokia kokių tai tikybinių spekulantu tuomi vardu leidinių, išverstą iš lenkų kalbos. (II, 204).

Rochefort. Prancūzų griežtas antisemitas, pamfletistas, gyveno nuo 1830 iki 1913 m. (II, 101).

Rusijos valdžios pakraščių politika. Gan plačiai aiškinama visa Rusijos administratorių à la Orževskis nesąmonė valstybės pakraščių politikoj. (II, 330).

Rusinimas. (II, 97, 133).

Rusiškos sąmanos. Bergždžias kamšymas jomis Lietuvos plyšių. Apuchtino eksperimentai. (II, 239).

Russkija Viedomosti. Doras Maskvos progresistų dienraštis, kuriuom vadovavosi visos Rusijos doresni žmonės, bolševikų, rodos, 1918 m. uždarytas. (II, 48).

Rusų įtaka. (II, 32, 34).

Senapilė. Taip buvo prasimanę kaikurie patriotai vadinti Marijampolę, kurią žmonės ir šiandien Starpole vadina, ir taip ji senesniuose žemlapiuose rašoma. Marijampolės vardas, rodos teko tai vietai daug vėliau, turbūt, nuo kun. Marijonų klioštoriaus. (1757). V. K. irgi Senapilė M. vadina. (I, 166).

Seserys vienuolės. Amerik. kun. rev. Abromaičio sumanyta įtaisyti seserų vienuolynas, kurios užsiiminėtų vaikų mokymu. Kun. Abromaičio išleista buvo tam atsišaukimas, kurį V. K. pajuokia ir pataria eksportuoti į tokį vienuolyną Lietuvos davatkas. (II, 289).

Sietynas. Slapta apie Marijampolę lietuvių draugija, kurios tikslas buvo platinti lietuvių raštus. 1896—97 m. žandarų rotmistras Vonsiackis susekė „Sietyną“ ir likvidavo. (III, 84, I, 161). Prie „Sietyno“ bylos buvo patraukti: Juozas Kačergius, dr. Petras Matulaitis, F. Vitkauskas ir kiti.

Skersadryžiai ir išilgadryžiai. Menkniekiais nesitaikančių partinių patrijotų ginčų pašiepimas. (II, 187).

Skirmundt. Konstancijos Skirmundtaitės Lietuvos Istorija, Jono Šliupo išversta. (II, 88).

Smilga A. P. Verstas, neaugšto proto ir doros išsilavinimo Petrapilies lietuvis, kuris yra kiek prisidėjęs prie spaudos atgavimo, Lietuvos Laikraščio leidėjas, pasimirė rodos 1921 m. Žemaitijoje. (II, 351).

Spaudos Rusijos veikėjų suvažiavimas Petrapily 1895 m. užstojo lietuvių spaudą ir priėmė palankią jiems 6 punktų rezoliuciją. Dalyvavo: J. Lamanskis, S. Volteris, S. Smilga ir kt. (II, 351).

S. M. Stanislovas Matulaitis, „Varpo“ ir „Ūkininko“ bendradarbis, redaktorius, varpininkų komiteto narys, toliau socialdemokratu virtęs. Paeina iš Stebuliškių nuo Ljudinavo, išėjo Marijampolės gimnazija, pabaigė 1891 m. medicinos Maskvos universiteto fakultetą, Parmazono, Smerties, Lietuvos Istorijos ir kitų rašinių autorius. (II, 248, III, 36).

Saltykovas M. E. Žinomas rusų satirikas, Šcedrino pseudonimu pasirašydavęs. Mylimas V. K. autorius. (II, 230).

Sapnas à la Bellamy. V. K. atsidūręs 3000 m. Kaune, pasirodė vienintelis žmogus mokąs rusų graždanka spaudintas knygas skaityti. (II, 193).

Saulė. Amerikos, bloga kalba, nepraustas, Šunskų karabelninko D. T. Bačkausko įsteigtas ir ilgą laiką redaguotas, laikraštis, tebeina ir dabar. Pradėjo eiti 1888 m. Mahanoy City. Garsūs buvo Saulės feljetonai, Taradaika vadinami. (II, 38, 49, 120).

Seinai. Jų dvasiškajai seminarijai ir persekiojantiems už lietuvių raštus klėrikus Amonams V. K. duoda gana daug vietos. V. K. patysai 2 metus mokėsi toje seminarijoje. (II, 230).

St. Peterburgskija Viedomosti. Kunigaikščio Uchtomskio redaguojamas konservatyvis, bet palankus lietuviams, rusų dienraštis, ejęs Petrapily. V. K. skaito tą dienraštį pirmutinį pakėlus rusų spaudoje lietuvių klausimą. (II, 48, 256).

St. ir St. Stanislovas iš Starpolės — St. Civinskis, Marijampolės advokatas, pradžios mok. mokytojo sūnus, baigęs Suvalkų gimnaziją ir Maskvos universitetą. Jo plunksnai priklauso Liet. Ūkin. Kalendor. 1893 m. straipsnis *Apie valsčių arba gminų valdymą*. V. K. gėrisi tuom rašiniu. (II, 24).

Stačiatikybė. (II, 98)..

Statrašos Ramčiai. Hektografuota liet. kalbos gramatikėlė, bene V. K. sustatyta. (II, 316).

Strazdelio kun. fotografijos boikotavimas ir su Karijoto Juda sugretinimas. (II, 281).

Strašinskis. Liublino kurpiaus sūnus tapęs Seinų vyskupu stengėsi įvesti grynai lietuviškose parapijose lenkiškus giedojimus, didis lietuvių lenkintojas. Žiūr. apie jį *Lietuvių Tautos* 1909 m. (II, 164).

Stražnikas. „Zemsky Stražnik“ Rusijos atatinka policininkui. V. K. tuos stražnikus vadina žmonėmis einančiais šunų pareigas. (II, 197).

Sukilimai. Rusijos gubernatoriai, à la Kražių didvyris Klipenbergas, tyčia, anot V. K., žmones erzina ir laukia sukilimų, kuriuos pigiu būdu numalšinę galėsią parodyt savo darbštumą ir gauti atsižymėjimų. (II, 333).

Suomiiai. Elsinkuos Suomiu Draugioj 1895 m. X. 10 d. buvo padainota keletas lietuviu dainu, Mailos Mikkola iniciatyva. (II, 302).

S. L. A. Susivienijimas Lietuviu Amerikoje — viena iš stipriausių Amerikos lietuviu organizaciju. V. K. nepatinka, kad per daug giriasi ne visai savo nuopelnais. (II, 355).

Susivienijimas R. Kataliku Lietuviu Draugiju Amerikoje su savo organu „Saule“. (II, 120).

Suvalku gubernija. Apie priskirima jos prie Vilniaus general-gubernatoriaus. (II, 122).

Svarūnas. Žiūr. Markūza.

Sviet. Rusu Petrapilies Komarovo dešinysis dienraštis. (II, 52).

Šakiai. „Viršininkuos“ vadinami Žydpilė, dabar apskrities miestas, vietoj Naumiesčio (Vladislavovo).

Šcedrinas. Žiūr. Saltykovas.

Šeimyna lietuviška. (II, 108).

Šernas. Juozo Adomaičio pseudonimas, „Varpo“ ir „Lietuvos“ (Čikagos) redaktoriaus ir daugelio knygų autoriaus. Anot d-ro J. Šliupo, vienas Šernas yra daugiau už visus kunigus parašęs lietuviu kalba mokslo knygų. (II, 374, III, 39).

Šiaulių gimnazija. (II, 72).

Šiaur - Vakarinis Kraštas. Taip Rusijos valdžia vadindavo Kauno, Gardino ir Vilniaus gubernijas. Jisai buvo valdomas Vilniaus general-gubernatoriaus. (II, 80).

Šlavikai — Perkreiptas Slaviku Naumiesčio apskrities vardas. (I, 120).

Šliupas. Dr. Jonas Šliupas. (II, 40, 89, 346, III, 451).

Šnairavimas. (II, 131).

Šungalviai. Taip V. K. vadindavo denunciantus. Žiūr. Denunciacijos.

Šunskai. Marijampolės apskr. bažnytikiemis. Šunsku parapijoj lietuviu judėjimas buvo sustiprėjęs. (II, 239).

Šviesa. Tilžės lot. raidėmis laikraštis ėjęs 1887, 88, 90 m. (II, 39).

Švietimo principai Aleksandro II. Jo 1864 m. reskriptas: mokykla ne politikos įrankis, vien švietimui tarnaus, žemesnėse mokyklose mokymas gimtąja kalba. Apuchtinas tuos principus po koju pamynė. (II, 349).

Tarnybos gėdimas. Apsireiškusių pas žmones kokia tai epidemija tarnauti valdžios įstaigose. Rusai biūrokratai lietuvius priminėja į žemesnias vietas, tik turi išipirkti. Atsirado ypatingas vietomis pirkliavimas. Vienus pavarą, kitus priima ir taip eina de capo al fine. (II, 13).

Teisėjai lietuviai: Petras Kraučūnas Plokščiuose ir Jonas Aleksa Liūdvinave. Šis likęs teisėju Juozo Ambrozevyčiaus vietoj. Atsitiko *qui pro quo*, juokauja V. K. (II, 25).

Teisės (įstatymai) — žmonėms, bet ne žmonėms teisėms. V. K. vaizduojasi, kai, Vilniaus general-gubernatoriui Kochanovui uždraudus taisyti kokias nors iškilmes už savo buto slenkščio, kaimiečiai priversti bus prašyti policijos, kad leistų Sekminių šventėms vartus žalumais pasipuošti. Pagalios, girdi, policija prisikabins prie tavęs ir už „linksma ir iškilminga“ veida. (II, 24). Žiūr. dar: Iškilmės.

Tetutė. Satyros 1891 m. laiškėlis, bet V. K. atrodo, kad didžiausia čia satyra tai „Tetutės“ pasivadınimas satyrišku laiškėliu. „Tetutės“ redaktorium pasirašinėjo Funkat, o leidėju M. Jankus. (II, 151).

T. M. R. Tėvynės Mylėtojų Draugija. V. K. giria T. M. D. kartu su „Lietuva“ (Čikagos) ir „Vienybe“ (Brooklyno N. Y.) už knygų leidimą. T. M. D. yra išleidusi ir Vinco Kudirkos Raštus (šeši tomai). (II, 357).

Tėvynės Sargas. — „Apžvalga“ bedavatkaudama susilaukė sūnų, kuriam krikšte davė vardą — „Tėvynės Sargas“. Tai klėrikalinis (1896—1904 m.) organas, daugiausia kun. J. Tumo vedamas. Ilgai V. K. aiškina jo programą ir idealus. Tai buvo rimčiausias idėjinis V. Kudirkos ir „Varpo“ priešininkas. (II, 321).

Tikėjimo pasas. V. K. pašeipia kunigus, kurie žmogų ne darbas vertina, bet tikybos pasu. (II, 218).

Tikėliai, Tai vis vien, ką katalikai, antitezė netikėlių, bedievių, parmazonų. (II, 263).

Tikyba pirmoj vietoj — tėvynė-antroj. Toksai buvo ir tada kunigų devizas. (II, 327).

Tikybos laisvė. „Apžvalgos“ ir „Tėvynės Sargo“ išmanymu tikyba lietuvių cementas; tikėjimas, Dievas, popiežius, bažnyčia, kunigai — sinonimai esą. (II, 324).

Tikybos mokymo kalba. Prūsų lietuviai prašo švietimo ministerio, kad tikybos mokymas eitų lietuvių kalba. (1892 m. ?). V. K. pavydi Prūsų lietuviams, nes jie gali prašyti, Lietuviai gi po Maskolium ir to negali daryti. (II, 158).

Tygodnik Illustrowany. Lenkų Varšavos savitraštis, kurio 1889 m. Nr. 328 yra apie margučius T. Daugirdo ir Volskio ankėta. (II, 66).

T. Tyškevičius, Palangos, grafas, būk perkėles Palangon mairinę mokyklą ir įsteigęs ten portą. (II, 8). — V. K. čia apsirakta, nes tai neišpildyta.

Trocki. Vilniaus general-gubernatorius, generolas, vietos apygardos armijos vadas. Jo kalba: visa kas tikrai rusiška ras many sąjausmą. (II, 361, 366).

Trumpuva. „Viršininkuos“ taip pavadintas Nemuno pakrantės bažnytkiemis Ilguva. (II, 108).

Turkai ir rusai. Rusai piktinasi turkais, kam žiauriai persekioja armėnus. Bet idėk į rusų aimanavimus vieton žodžių: Turkija, Armėnai, Rusija, Lietuviai, Kražiai — gausime tą patį. (II, 280).

Tuzintai. Taip „Viršininkuose“ Sintautai pavadinti. (I, 95).

Ūkininkas. Varpininkų laikraštis, skiriamas kaimiečiams. Ėjo 1890—1905 m. iš Tilžės. Nuo 1905 m. jo tradicijos teko „Lietuvos Ūkininkui“. (II, 28, 59 ir kitur).

U-ta-ta. Anot V. K, matomai kinų išsireiškimas, pasisavintas kaipo idealas lietuvių — inteligentų — mandarinų. (II, 358). Žiūr. Mandarinai.

Valaitis. Kunigas, Veiverių mok. seminarijos tikybos rusų kalba mokytojas, vienas iš Lietuvos „batiušku“. Jisai apsiėmė dėstyti tikybos mokslą Veiveriuose rusų kalba. Žiūr. Batiuška. (II, 220).

Valsčių reikalavimai. V. K. „Varpo“ 1896 m. Nr. 9 rašo, kad Pažerių ir Karklinių (Suv. gb.) valsčių sueigos nutarusios prašyti iš valdžios švietimo gimtąja kalba. (II, 331).

Valtis. Amerikos klėrikalinis laikraštis (1894 m.), kuris mėtė prakeikimus ant „Varpo“. (II, 264).

V. Varkala, kunigas, Šunskų (Marijampolės dėkanato) klebonas. Varšavos „Przegląd Katolicki“ išgyrė tą kunigą pasimirus, o „Ūkininko“ korespondentas Šunskietis (Juozas Kačergius?) išpeikė. Iš to kunigų grasinimai „Ūkininkui“ mirtim, jei kunigus užkabinės. V. K. piktinasi tokiais kunigų pasikėsinimais ir juokiasi iš jų. (II, 258).

Varpas. 1889—1905 m. be perstojimo ėjęs iš Prūsų laikraštis, vėliau „Varpas“ irgi ėjo, bet su pertraukomis, tebeina neperiodinai ir dabar.

Varpo bedievybė. (II, 43, 322).

Varpo X-metis (1889—1898). V. K. skundžiasi (V. 98, Nr. 6), kad inteligentai mainą tautinius idealus į ragaišinius. (II, 378).

Varšavski Dnevnik. Varšavos general-gubernatoriaus laikraštis. (II, 172).

Vedybų klausymas. (II, 233, 248, 255).

Wein, Weib und Gesang. Vokiečių karininkų dainos žodžiai — Vynas, Moteris ir Daina. V. K. pašiepia rusų patriotų sumanymą: pavest vaikų mokymą popams ir karininkams, kurių idealas glūdi anuose 3 žodžiuose. V. K. jiems pranašauja, kad iš to išeis vien cerkvinės — traktierinės ir parapijinės mokyklos. (II, 48, 52).

Veiveriai. Marijampolės apskr. bažnytkiemis, kur pastatytose dar Prūsams viešpataujant triobesiuose buvo Aleksandro II metais įsteigti ypač lietuviams mok. seminarija. Iš jos išėjo daug lietuvių mokytojų ir visuomenės darbuotojų. Kaipo Lietuvos švietimo įstaigai, V. K. paveda savo raštuose ne maža vietos. (II, 220).

Vidurių sugedimas. Šiaurės dvigalvis erelis visiems sveti-
miems Rusijos gaivalams išsyk praryti turis per maža galvų. V.
K. pranašauja, kad to erelio neišpasakytas godumas prives prie
vidurių sugedimo. (II, 48). Tie žodžiai išsipildė.

Vienybė. Tebeeina dabar, Brooklyno N. Y. laikraštis. Atsi-
rado 1886 m. ir vadinosi *Wienibe Lietuwniku* ir buvo tuo-
met J. Paukščio ir A. Pajaujo nuosavybė. (II, 37, 83 ir kt.).

Vienybės reikalingumas. (II, 34).

Vienuolės, sesers - mokytojos. Amerikos kun. Abromaičio
(1895 m. ?) pirmutinis tos rūšies sumanymas (II, 289);
Čikagos kun. Kriaučūno (1898 m. ?) projektas parsikviesti lenkes
vienuoles lietuvių vaikams mokyti. Dabar tokie sumanymai vėl
kartojami pačioj Lietuvoj. (II, 373).

Vilkpilė. „Vilkuose“ taip vadinamas Vilkaviškis. (I, 173).

Vilenskija Gubernskija Viedomosti. Vilniaus gubernatoriaus
laikraštis. (II 22).

Vilenski Viestnik. Vilniaus general-gubernatoriaus dienraštis.
(II, 23).

Vilniaus kat. dvas. seminarija. Klėrikų skaičius (1890 m.)
einąs mažyn. (II, 63).

Vilnius. Vilniuj katalikai miršta be išpažinties (rašyta 1896
m.), nes kunigai nemoka su lietuviais susikalbėti. (II, 335).

Virdulynė. Taip „Viršininukuose“ pavadinta Kucharskinės kai-
mas, kur buvo gminos teisėjas. (I, 120).

Vyskupų apsilankymai. Gen.-gub. Kochanavo uždrausta juos
iškilmingai pasitikti. (II, 23). Žiūr. Teisės.

Vytor'as. Lenkų Petrapilies savaitraščio „Kraj“ iš Lietuvos
korespondentas. Apie lietuvių judėjimą rašinėjo nepalankiai.
(II, 222).

Volskis Z. Kartu su T. Daugirdu margučius studijavo. Juodu
surinko apie 3000 margučiu. T. Daugirdas parašė bene dvejetą
apie margučius knygučių. (II, 66).

Volteris Eduardas. Latvys, Lietuvos etnografas, dabar Kauno
Miesto Muzėjaus direktorius. (II, 8, 118, 351).

Vonsiackis. Žiūr. Podleckoi.

Vronskis. Žiūr. Gavronskis.

Zan'as A. Žemosios Panemunės dvarininkas, ano, garsaus A.
Mickevičiaus draugo, Tamo Zano giminaitis. (II, 70).

Z. Vienas Vilkaviškio apskr. viršininco valdybos valdininkas,
labai dievobaimingas katalikas bažnyčioje, o dar labiau nemiela-
širdingas plėšikas biūre. (I, 176).

Zd(anavičius). Vilniaus vyskupijos administratorius, tikras
bažnyčios činovnikas, kuris labai šiurkščiai buvo priėmęs Vilniaus
lietuvių delegaciją, prašančią duoti nors vieną bažnyčią, kur būtų
kunigai mokantis lietuviškai. Apie tai V. K. rašė 1896 m. V. Nr. 9.
(II, 335).

Žvierovičius. Vilniaus kat. vyskupas, kitas bažnyčios činovni-

kas, dalyvavęs Muravjovui-Korikui paminklo atidengimo iškilmėse (1897 m. ?). V. K. neranda žodžių, kaip pasmerkti tokį katalikų vyskupo pasiūlymą. (II. 381).

Žandarai. Karinė Vid. Reik. Ministerio žinioj esanti oįrganizacija, turinti sekti vidaus valstybės priešus. Kovoį su Lietuvį ju-dėjimu V. K. metais pragarsėjo Marijampolės žandarų viršininkas Vonsiackis. (II, 94, 301, 298, Viršininkai, Cenzūros Klausimas).

Žebriis, J. Amerikos kunigas, autorius nevykusios knygutės: Trumpas aprašymas žemės arba žemrašys. T. 1896 m. — Dar jam priklauso — Knygelė del lietuviszkų kareiviu Amerikoje. Plymouth Pa. 1894. (III, 32).

Želmuo. Paryžiaus lietuvių draugija. (II, 26).

Žemaičiai besijaučiantis lenkais. V. K. mini kokio tai Woły-niak'o lenkų kalba išleistą knygą Bazyljanie na Żmudzi (Baziljonys Žemaitijoj), kuri aukuojama „visiems Žemaičiams dar besijaučiantiems lenkais,..“ (II, 270).

Žemaičių Kalvarija, kuriai gresia Kęstaičių likimas, kur Ma-skolių buvo atimta bažnyčia. (II, 19).

Žemkalnis. Varpininko, Blindos, Eglės Žalčių Karalienės, auto-riaus, Gabrieliaus Liandsbergio pseudonimas. Dar jis pasirašinė-davo Aitvaras. (II, 209).

Žiburėlis. Moterų, rodos, tarp 1880 ir 1890 m. įsteigta slapta draugija — neturtingiems lietuviams ir lietuviams mokslą einan-tiems šelpti. Steigėjomis buvo: Gabrielė Petkevičaitė, Felicija Volodkaitė, Teresė Goesytė, Jadvyga Juškytė, K. Višinskis. Vardą sugalvojo J. Jablonskis. V. K. stato tas moteris vyrams pa-vyzdžiu ir pranašauja „Žiburėliui“ ilgą gyvenimą. (II, 313). Žibu-rėlis 1906 m. XII. 7 d. buvo Vilniuj legalizuotas, Rusijoj veikė per karą ir tebedirba ir šiandien. Apie jį žiūr. L. Ūkininko 1907 Nr. 8, L. Žin. 1922 m. Nr. 60, L. Ž. 1924 m. Nr. 223. Jo sušelpų asmenų dabar gana daug yra Lietuvoj.

Žilinskas Andrius. Vilka. apskr. Skardupių stambus ūkinin-kas, policijos iškratytas ir tardytas del varpininkų pas jį (1893 m. ?) susirinkimo. V. K., turbūt, norėdamas policijos akis nuo to susi-rinkimo nukreipti perstato jį kaipo paprastas vaišes, bet iš tikrųjų ten būtą varpininkų suvažiavimo. (II, 227).

Žydai. V. K. bendrai imant nepalankiai apie žydus rašo. (II, 15, 68, 81, 94, 126, 270, 272).

Žydpilė. „Viršinkuose“ taip vadinami šakiai. (I, 87).

Žmona. Autorės apysakos Del tėvynės ir Lietuvos Gaspadinės, Didžiulienės pseudonimas. Ji rašinėjo „Varpe“, „Ūkininke“. (II, 255).

Žodynas. Jo reikalingumas. Patarimas papildyti Širvydo žo-dyną ir išleisti, ik susilauksime montstr-žodyno. (II, 7).

(Galas).

D-ro Vinco Kudirkos Laiškai.

„Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ Vinco Kudirkos Raštų III tome randame tik 3 V. K. laiškus kun. J. Žilinskui Amerikoje, rašytus 1898 ir 1899 metais.

Iš Juozo Gabrio prieraišo prie to III tomo skyriaus (psl. 238) matyt, kad V. Kudirkos laiškų buvo surinkta Vinco Mickaus (Kapsuko), kurie pasilikę sudėti pas M. Zaunytę Rokaičiuose Mažojoj Lietuvoj ir iki šiol, rodos, nepaskelbti.

Geistina būtų, kad V. Kudirkos laiškai būtų jau atspausdinti. 25 metai nuo žmogaus mirties pakankamas laikas bent daugeliui jo laiškų parodyti visiems. Vinco Kudirkos palikimas priklauso visai lietuvių tautai ir slėpti jo nebūtų reikalo.

Spausdindami V. Kudirkos laiškus, gautus iš p. Petro Mikolainio (53 Hudson Ave, Brooklyn, N. Y.), kartu kviečiame visus, kas tik turi V. Kudirkos laiškų, atsiųsti juos „Varpui“ — originalus, visai tikrus nuorašus ar fotografijas, — kad būtų galima paskelbti spaudoje.

Laiškai spausdinami raidė į raidę be jokių atmainų, tik chronologinė eilė sunumeruoti (palikta net ir klaidos).

I.

Tamista! Nuplėšęs savo laišką, atiduok straipsnį į redakciją — tik paskubink. Prisiunčiu 10 rublių į skolą — kas žin, ar da daug liko? Esmi jau atkeliavęs į Krymą; kaip ilgai busiu, nežinau. „Juoda žemė“ (Rusvas dulkęs) jau turėjai gaut. Spaudink Tamista ir pelnyk. Tiktai korektą siųsk į Mintaują — pataisys, žadėjo. O atspaudinęs kokią ¼ dalį, gali ir man paskui prisiųst, gal ir aš kokią klaidą rasiu. Jeigu iš Mintaujos neatsiųstų ant-rašo knygos, tai vadžis šiteip: Tamista! Nuo Naujų metų siųsk man „Ukininką“ su priedais (paskyk redakcijai, kad man 1 egz. duotų). „Varpo“ nereiks — turėsiu ant vietos. Adresą, pagal kurį reikę rašyt ir siuntinėt man, paduodu ant kitos pusės šio laiškėlio.

Juoda žemė
(Szary proch)

apysaka

→ lenkiškai parašė
Rodzevyčių Marė
vertė

Dras V. Kudirka (perbraukta)
Vincas Kapsas.

Sudiev . . . .

въ г. Севастополь
Малая Морская № 37
Врачу 50 пѣх. Бѣлостокскаго полка
Л. Терціяну
съ передачей В. К.

J. Bulota, V. Kudirka. Sim, Vaičekauskas.

II.

15. XII. 96.

Iškeliavai, Tamista, ir išleidimas lietuviškų knygų rodo trukte truko: neturime nė kalendoriaus, nė priedų, nė kitokių atskirių knygelių. Ant Prūsų žmonių tame dalyke, kaip pasirodė, visai negalima pasitikėt, nors jie labai gražiai moka pažadėt. O be knyginko, kuris ant savo rizikos spaudintų knygas, ne vien tik pardavinėtų kitų atspaudintas, augimas lietuviškos literatūros neturės tvirto pamato. Gavau laišką su paminėjimu apie draugystę „T. M.“, kuri apsima spaudinti lietuviškas rimtesnes knygas. Laiške paminėta teipgi, ar aš neprisiuščiau peržiūrėjimui savo rankraščių, apgarsintų „Varpe“, buk D-stė malonėtų atspaudint. Supranti, Tamista, kad siuntinėjimas, viena į Amerika, o gal ir atgal, jeigu nepatiktų, yra pavojingas, nes rankraščiai gali pražuti. O man, jau suvisai sergančiam, sunku būtų išnaujo viską perdirtb, gražiai ir aiškiai perrašyt — kaip dabar yra padaryta. Tai gi siuntinėjimo tiktai peržiūrėjimui aš nenorėčiau, ypač, kad tai nereikalingas daiktas ir iš kitos pusės: Rankraščiai tie jau buvo spaudinti syki (Aušroje, Lietuviškame Balse, Varpe ir Ūkininke), tai gi pažįstami jums. Permainos tiktai tokios, kad eilėse visur (Kaine, Laisv. valandose ir Pasakose) pertaisiau kalbą ir eilių miērą. Keliose tik „Kaino“ vietelėse permainiau patį vertimą. Tai gi galite numanyt ir be matymo vertėtų raštų. Pridėsiu tik, kad „Laisv. val.“ bus 20 su viršum NN., o „Pasakų“ 10 NN. „Kaino“ didumas lieka toks kaip ir „Varpe“ 1894 metų.

Da kitas dalykas:

Kur spaudintumete: ar Amerikoje, ar Tilžėje? Ar turite Amerikoje litaras č ir š? Korektą noriu daryti pats. O jeigu jau kokios, tai korektą da galėčiau pavesti Tamistai, nes, žinau jūg, Tamista esi permanęs „Varpo“ statrašą ir, žinau, nesigailėtum atidos daryt korektą pagal rankraštį ir prižiūrēt vietas, kur statrašoje prisilaikau savo pažiuru.

Apspręskite šitai, ką rašau, ir duokite atsakymą į red. „Varpo“, pridėdami, idant man perduotų atsakymą tą.

Važiuoju dabar ant pusmečio į užrubežį, tai lengviau bus susirašyt. Adresą, prireikėjus, priduosiu — šiandien da nė pats jo nežinau.

Veliju pasisekimo
VK a p s a s

III.

10. II. 97.

Maloningas Tautietii!

Gavęs laiškeli, pranešanti, kad D-ė „Tevynės Myletojų“ apsimą atspausti mano raštus, išsiunčiau ant Tamistos vardo užklausa, ar turite Amerikoje č ir š*), o teiposgi pateisinima, kad

*) be kurių jūg mano raštų spaudinti negalima.

esančiųjų Redakcijoje rankraščių peržiūrėjimui siųsti nereikalingas daiktas, — nes 1) tie raštai žinomi jau iš laikraščių 2) o dabar tik pertaisyta vietomis kalbos ir eiliavimo prasišokimai.

Da ant to mano atsiliepimo atsakymo ne esmi gavęs, vienok skubinu atsiliepti antrakart, idant negaišytų laikas. (Gavau tik laišką, rašyta Redakcijai.) Žinomas dalykas, kad spaudinimą mano raštų pavedu „Tėv. Myl. D-tei“, o ne kitam kam — tiktai stengkites neužvilkti darbo.

Vienok man svarbu žinoti, kur tie raštai spaudinsis: ar Amerikoje, kur neturite tur but č ir š ir kur turės daryt korektą ne mano rankos, ar Tilžėje, kur viešpatauja mūsų alfabetas ir kur korektą imu aš pats į savo rankas. Suprantama, aš malonėčiau, kad spaudintusi Tilžėje (laiškas, minėdamas apie spaudinimą „Juodos žemės“ nurodo, kad spaudinsis Tilžėje, bet ar visi raštai, to nenumanau), nes tuomet darbas būtų atliktas geriau, nes mano paties doriška pareiga rupintis apie tai, o jums rupėtų vien tik rokiūnda su spaustuve.

Nesiulau aš čia savo nusprendimų D-tei, kuri jug turi savo tiesas ir valią, tiktai parodau savo nuomonę, kaip būtų geriau, kur aš pats galiu pagelbėti D-tę atlikime darbo, kad tik jis išeitų geresnis.

Taigi, jeigu spaudinsite Tilžėje, tai tiesiog nurašykite p. Lapinui, ar kam kitam — tegul spaudina ir korektą siunčia man. Dabar labai lengva man susirašinėti su Tilže, nes esmi užrubežyje, kur busiu iki 1 Gegužio. Per tą laiką galima daug ką padaryt, tik truskitės.

„Juoda žemė“ išgriebsiu pargrižęs namo vasarą — šiandien aš pats nežinau, kur ją nudangino, nors klausinėju nuo 1894 metų. Tai gi pirm vasaros ir spaudinti jos nebus galima, nes daug bus darbo su korekta — aš pats turėsiu atlikt pertaisymą kalbos pirmame vertime.

Vasarą teipos gi pertaisysiu „Keistuti“ (žiur. „Varpe“ 1896 m.) ir vėl bus puiki knyga spaudinimui, jeigu į tą tarpą geresnių neatsiras. Lauksiu greito atsakymo ant šio laiško.

Veliju „D-tei T. M.“ pasisekimo
Vincas K

Adresas: Oesterreich. **Abbazia** (via Wien)
villa Victor Dr. V. Kudirka

IV.

Abbazia 26 III. 97.

Šiandien gavau atvirą laišką ir skubinu atsakyti.

Gerai — tegul vieton „Kaino“ eis pirmiau „Keistutis“. Šiandien parašiau Lapinui laišką, prašydamas, kad man

prisiųstų pereinų metų „Varpa“ su „Keistučiu“ — pertaisysiu ir tegul spaudina.

Tiktai man rodosi, kad aš jau nesulauksiu korektos į Abaziją. 2 nedėlias eis mano šitas laiškas iki jus, 2 nedėlias nuo jus iki Tilžei, o kokia nedėlia, arba 2 perein, iki susitarsite ant vietos — tai gi tiek tiktai laiko busiu Abazijoje. Jeigu žinočiau, kad visas darbas eis greit, tai galėčiau da ant kokių 2 nedėliu likti ilgiau Abazijoje, bet jau ne dėl sveikatos, tiktai dėl korektos „Keistučio“.

Dėlto gi, jeigu jau darote, tai darykite greit, nes aš be pertaisymo savo ranka „Keistučio“ neleisiu.

Seniaus da rašė man iš Tilžės, kad jie pradėję darbą tada, kaip prisiųsite pinigų ir kad jūsų D-tės raštus spaudins Jagomasto spaustuvė.

Aš tilžiečius persergėjau, kad už darbą išaugšto negalima reikalaut, o čia bijotis apgavimo nėra ką; nėra atsako jūg visa D-stė, o ne pavienis, mažai pažinstamas žmogus; teipos gi užklausia, ar Jagomasto spaustuvė turi visas litaras ir reikalingus lietuviškiems raštams ženklus — atsakymo negavau, nors seniau da Lapinas tvirtino, kad Jagom. atliksės darba gerai, nes turis naują spaustuve. Kad nesudarkytu teip, kaip „Viršininkus“ — tąsys aš darbo nepriimčiau vardan jūsų D-stės. Apie sumažinimą formato mažesniųjų raštų teipos gi rašiau. Pasirupinkite savo išleidimams vienodą spalvą apdarų — nors tai rodos menkas dalykas, o vienok turi savo vertybę estetišką, kurios niekad os nereikia niekint. Jums tiktų viena iš tautiškų spalvų.

Tuo žygiu sveikinu jus visus!

V K a p s a s

V.

5. V. 97.

Šiandien išsiunčiau atliktą korektą „Keistučio“ iki 32 puslapių (viso 1 akto). Taigi jau darbas pradėtas ir tikiuosi jį atlikti, da budamas čia; nės išvažiuosiu tur but gale šio mėnesio. Prašiau, kad skubintų darbą. Spaudina Jagomastas — darbas išeis neblogas. Kiti mano rankraščiai guli pas J. L. ir laukia, kada bus įsakyta, koki raštą spaudinti, nėra dvejojant draugystei, bangu buvo pradėt kitus raštus spaudinti, nors viena spaustuvė buvo apšėmusi visus raštus, (o bent gi „Pasakas“ ir „Laisvas valandas“) atlikti iki pusės šio mėnesio. Jeigu T. M. D. noretų tuojau po „Keistučio“ ir kitus mano raštus spaudinti, tai aš pasi-stengsiu vis gi atlikti korektą, nors ir iš kitos vietos — tiktai reikia žinia man duoti. Dabar jau su manim rašinėtis prisieis per redakciją, iki nepaduosiu kokio adreso kito.

Pasisekimo T. M. D.!!

VK.

VI.

23. V. 97.

Rašiau, kad jau esmi atlikęs korektą „Keistučio“ iki 32 pusl. ir kad darbas bus atliktas gerai. Šiandien turiu atšaukti pažadėjimą gero atlikimo darbo, nėra darbas iš spaustuvės p. Jagamasto neišeis niekad, kad ir jis auksinėmis litaromis spaudintų, arba išeis už kokių 3 arba 4 metų. Tiesa, litaras turi geras, bet neišpildo žodžio ir tiktai suvadžioja žmones. Tegul tokio lietuvio spaustuvė, trukdinanti mums darbą, musų priešams tarnauja! Nuo anų 32 p. iki šios dienos, nežiurint ant mano raginimo ir prašymo, sulaukiau (vakar dieną) vos 7 puslapius (lyg ant juoko) tolesnės korektos. Tai gi, nėra skaitę s, sugražinau p. Jagamastui tą korektą atgal, pridurdamas, kad aš parašysiu apie viską T. M. D. ir pridėsiu kad 1) mano raštus, jeigu norės spaudinti, T. M. D. duotų Mauderodei (ten yra statytojas, lietuvis, su kuriuo aš esmi šiek tiek susiartinęs) 2) kad „Keistuti“ T. M. D. atimtų nuo p. Jagamasto, ar kaip kitaip šiame atsitikime pasielgtų, 3) kad be mano laiškelių, patvirtinančio, kad aš korektą atlikau, T. M. D. nepriimtų iš spaustuvės darbo.

Šitai pranešiau p. Jagamastui ir pranešu tapat T. M. D.

Aš norėjau padaryt gerai, bet per visą pusmetį likau tiktai trukdomas ir suvadžiojamas žmonių, turinčių lietuviškąs spaustuvės, ir nieko atlikti negalėjau. Tegul ant manęs neruguoja T. M. D., nėra čia kaltė Tilžės vyrų.

Dabar aš galiu pasakyti tiek: Jeigu norėsite spaudinti katrą iš mano raštų, tai tikrai išsakykite, idant būtų duotas į spaustuvę Mauderodės ir praneškite man per Redakcija „Varpo“ — tad aš pasirūpinsiu apie korektą.

„Keistuti“ atimkite nuo Jagamasto, nėra jo niekad neatspaudins. Arba priverskite jį, kad greit užbaigtų (bet tokiu budu, kad negalėtų išsisukti ir tikrai turėtų atlikti darbą) Kitų mano raštų anaipol p. Jagamastui neduokite!

Jau išvažiuoju. Dabar, prirėkęjus manęs, reikia rašyt laiškus per redakciją „Varpo“, iki nepaduosiu kitokio adreso.

VKapsas

VII.

23. VIII. 97.

„Keistutis“ jau atspaudintas. Perveizėjau visą ir klaidų, bentgi stambesniųjų, nepalikau. Smulkutės klaidos, kurios nješko nenkenkia, ne-visos išdildytos, nėra per vėlinimą ir trukdymą darbo, negalima buvo atlikti dviejų korektų. Vienok darbas atliktas spaustuvės gana gražiai ir rupestingai — vienu žodžiu, išėjo gera knyga; tegul tik jai sekasi patikti skaitytojams!

Prie literališko komiteto iš mus pusės prigulėti galima, bet negalima prisirašyti nė vardu, nė pseudonimu, nėra dabar pas mus eina gaudymas pseudonimų ir susekimas visokių draugysčių. Iš Amerikos rašinėdami, bukite atsargus su minėjimais vardu žmonių ir draugysčių. Laiškus taip gi saugokite (laiškus europiečių tiesiog deginkite), nėra maskoliai išsiuntinėjo šnipus į prusus gaudyti laiškus ir rankraščius. Galima tikėtis, kad ir tarp jus, Amerikoje, atsiras papirkto maskolių ypatos.

Patėmyk, Tamista, ar „Garsas“ atsiliepė da po patalpinimo „Varpe“ 2 N. atsakymo „Vardan teisybės“, ar ne. Jeigu atsiliepė, tai prisiusk, Tamista, iškarpa (per redakcija), nes aš visu „Garso“ NN nemačiau, o tiktai kelis.

Sudie!

VK

VIII.

15. I. 98.

Maloningas Tautietii!

Gavęs nuo Tamistos laiška, teip apsisukau greit su „Orleano Mergelė“, kad jau šiandien išsiunčiau ketvirtą arkušą korektos. Už poros nedėlių knyga bus atlikta, nes Mauderode pats teip pasakė.

Pagal mano nuomonę knyga bus naudinga ir gera (n e d ě l t o, kad aš verčiau), o jau tikrai galima tikėtis, kad mus literatūrą pakels svetimšalių akise: „Orleano Mergelė“ priguli prie perlų tarp-tautiškos literatūros ir kiekviena tauta skubina pasigirti, tą veikala prisisavinusi savo kalboje. (Lenkiškoje kalboje ši knyga priskirta prie popoliariškų liaudinių knygų). (Šernas visados gyre „O. M.“ ir gundė mane versti). Tikiu, kad ir mano vertimas nebūs perblogas.

Tai gi, Tamista, prirengk prie to mano pranešimo „T. M. D.“

Gavau žinią, buk sugražisė man „Juoda žemė“. Dėlto gi ir Tamista duok man žinią, ar T. M. D. ją spaudis, nės aš tam dalykui turėčiau pritinkamai prisirengti da laiku.

Kas bus su „Kainu“, „Laisvomis valandomis“ ir „Pasakomis“? Man rodosi T. M. D. ilgai jų nespaudis — negalima tuo žygiu, dėl suprantamų man priežasčių, nė reikalauti to. Bet visgi nenorėčiau tų knygų korektą pavesti svetimoms rankoms . . . na, o mano gyvasties dienos suskaitytos, galima sakyti.

Tai gi ar Tamista negalėtum savo kaštais tų dalykų spaudinti? O gal suraši kitą kokį išleistoją? (Spaudisės Tilžėje, nės čia korekta atliekama ir litaros visos yra) Aš teipos gi rupšiuos surasti žmogų, kuris arba pats galėtų išleisti, arba prisidėtu prie kito.

Tikiu, kad T. M. D. (jeigu pati negalės spaudinti) nerugos, jeigu kas kitas tuos raštus norės spaudinti greičiau.

Kaip Tamista šita dalyką apsvarstysi, tai duok man žinia (per redakciją „Varpo“).

Pasisekimo naujoje vietoje!

Vin

IX.

29. VI. 98.

Maloningas Tautietii!

Valcas „Nemuno Vilnys“ bus atspaudintas teip, kaip Tamista norėjai t. y. su Nemuno paveikslėliu ir autoriaus veidu. Gavęs nuo Tamistos laišką, tuojau nurašiau į Leipzigą (lizdą spaudinimo natų) firmai Breitkopf & Haertel ir ant užklausimų gavau tokius atsakymus:

1) 200 ex. Valco (paprastas skaitlius spaudinant natas) su paveikslu ant antgalvinio lapo ir autoriaus veidu kaštuos 75 markes (mit einem dreifarbigen Titel — be paveikslų — 68 m. į mit einfarbigem Titel — be paveikslų — 58 m.). Pagal mano nuomone tai išeina nebrangiau — pigiau ne kaip Varšavoje, o darbas, žinoma atliktas bus gerai — geriau ne kaip Tilžėje. Reikia atminti, kad valcas didelis (256 taktai — „Varpelis“ turėjo tiktai 72 taktus).

2) Klišės, po atspaudinimo, yra savastim išleistojaus, tik lieka sudėtos spaustuvėje, iki išleistojas nepareikalaus naujo atspaudinimo — žinoma, jau už menką primokėjimą.

Natas tuoj nusiunčiau į Varšavą geram artistui muzikui da kartą peržiūrėt ir, kaip tik gausiu atgal, siųsiu į Leipzigą. Darbas bus atliktas, skaitant korekta, į kokias 10 dienų. Tai gi, Tamista, perskaitęs šį laiškėli, tuojau gali siųsti 75 markes į redakciją „Varpo“, idant man perduotų. Breitkopf & Haertel rašė, kad užmokestis reikia prisiųsti išaugšto — aš tuotarpu už Tamistą nusiųsiu savo pinigų 75 markes, kad darbas galėtų buti atliktas greičiau.

Neturėdamas informacijų nuo Tamistos, kokį vardą išleistojaus padėti ant natų ir kur jas sukrauti — padėsiu tikrą Tamistos pravarde, o natas liepsiu nusiųst Lapinui į Tilžę.

Turiu priminti, kad firma Breitkopf & Haertel Leipzig turi filiją New Yorke.

VK

X.

15. VII. 98.

Tamista! „Nemuno Vilnys“ jau sugrižo iš Varšavos pertaisytos ir tuojau siųsiu į Leipzigą, kaip tiktai sugriebsiu fotografiją gražesnės vietos nuo Nemuno krantų — pagal ta

fotografija spaustuvė padarys ant natų paveikslėlių. Rašiau jau apie tas natas Tamistai, ir prašiau, kad atsiųstum 75 markes, nės tiek kaštuos atspaudinimas pagal Tamistos norą. Tuo tarpu aš savo pinigų uždėsiu už Tamistą.

Negerai padarei, nė pasakėš man, kokią pravardę išleistojo padėti ant viršaus (ar tikrą pravardę ar Noveskio firmą) ir kur bus natos sukrautos nėsa ir krautuvė reikia paminėti ant natų antgalvinio puslapio. Kitu žygiu, jeigu ką Tamista norėsi spaudinti, tai kiekvieną kart pridėk nuo savės koki dalykai turi buti paminėti ant antgalvio iš pusės išleistojo. Šeip aš galiu nepataikyt ir užkenkti kartais nenėroms.

Jeigu da norėtum spaudinti natų daugiau, tai siūlyčiau „Ober-tas“ (truputį didesnis už „Varpelį“) — tos geros.

Už tai, kad rizikuoji spaudinti šeip natas, šokiams, tai pasakysiu Tamistai naujieną: rengiu antrąją dalį „Kanklių“. Turiu jau pusę medegos rankose, o kita pusė išsiuntinėta viršiausiams Varsavos kompozitoriaus harmonizuotų dainų. Jeigu visi viską prisūs, tai bus 25 numeriai, tarp kurių bus viena daina Solo su pritarimu fortepijono ir dvi ilgos dainos su varijacijomis. Jeigu daugiau neprisiųstų net niekas nieko, tai ir tą medegą, kurią turiu, galima spaudinti — užteks: yra 9 numeriai, tarp kurių anodvi ilgosios dainos ir ta su pritarimu fortepijono.

Šitą žinią pranešu pirmiausiai Tamistai, nėsa ji tau prigulėjo, kaip išleistoju I d. „Kanklių“. Jeigu norėsi spaudinti ir II dalį, tai tuojau duok žinią man ir parašyk Mauderodei, kad imtų darbą, kada aš pristatysiu ir, žinotų, kas jam už darbą atlygš. Aš iš savo pusės atliksiu viską sąžiniškai — padaryk tiktai teip, kad spaustuvė netrukdytų darbo — nės aš to labai nekenčiu. Aš mėgstu, kad darbas, sykį užmanytas, tirtų rankoje — rodosi man, kad ir Tamista tai mėgsti. Tai gi ką tik norėsi spaudinti iš mano darbų, tai tik parašyk skyrium spaustuvei ir duok žinią man — o bus atlikta kaip reikiant.

Pasarga: jeigu žinai mano materijališką padėjimą, tai nėsi-stebėsi, ką toliau išgirsi. Malonėčiau, kad už II dalį „Kanklių“ man šiek tiek primokėtum. Nesakau kiek. Pats Tamista, turėdamas rankoje mano darbą ir pagal savo ištesėjimą, apsprėsi, kiek galėtum primokėti. Žinok išaugšto, kad dėl tos priežasties tarp mudviejų ginčas nepakils ir nepasirodys rugojimas arba pritenisija iš mano pusės — kiek bus galima, tiek bus gana. O jeigu ir nieko negalėtum, apsirokavęs, primokėti, tai ir teip bus gerai.

Nelaimė, kad Tamistos nėra Tilžėje — galėtume nėišpasakytus daiktus padaryti — o šeip sunku per tokį atstumą susikalbėti kiekvieną kart. Štai dabar sudėjau į redakciją du nauju rankraščių v: Vilius T e l l drama Schillerio (geresnė už „Orleano Mergelę“ daug patrijotiškesnė ir pritinka labiau mūsų lietuvių gyvenimui) ir „Mindaugis“ tragedija Slovackio. Abudu dalykų rašytu eilėmis. Ką su jais padaryt, nežinau. „Mindaugį“ kaip mažesnį, paskirsiu turbūt „Varpui“ ant kito meto. „Vilių T.“, kad butų rašytas proza,

atiduočiau Amerikai, bet eilinio dalyko korektą turiu daryti pats — tai gi turi būti spaudinamas Tilžėje.

T. M. D. nė nesulysiu tų raštų, nės jų nespauđis ir . . . aš neturiu laimės su T. M. D. Pasirodo, kad del „Orleano Merg.“ pasidarė nesutikimai ir užpuolimas ant Tamistos — tur but už tai, kad atlikai darbą greit, kad nedavei formalizmui užtraukti darbo da ant pusės metų, nės, kitokios priežasties neatrandu: raštas jug buvo neperblogas ir niekur nespauđintas — geresnio tur but T. M. D. nė neturėjo tuo žygiu. Tas užpuolimas ant Tamistos, žinoma, atsimuša šiek tiek ir ant manės. Tiek to! Aš veliju T. M. D. viso gero, ką jug darbais parodžiau, neturiu prie jos pretensijų (nors galėčiau turėti), tegul tik T. M. D. neturi pritensijų prie manės, kad aš išnaujo apgarsinu savo rankraščius, kuriuos buvo paėmusi spaudai T. M. D. — jug ji pati žino, kad tų rankraščių jau nespauđys. Antgalo, aš neturiu kredito pas T. M. D., nės ji, turėdama net rankoje atliktą mano darbą, da man netiki.

Rudenį, žiemą ir pavasarį išgulėjau lovoje. Dabar vaikštinėju, bet tiktai po kambarį. Iki žiemai da tur but išliksiu gyvas.

But gerai, kad „Vienybė“ duotų žinia, koki straipsniai, mus prisiųsti, bus patalpinti „Vienybėje“, nės mes turime duoti atsakymą tame dalyke sandarbīninkams.

VK

(Laiško pakraščiuose dar prirašyta):

Atsakymas: per redakciją „Varpo“, kaip visada — ant mano vardo tiesiog negalima.

* * *

„Vienybė“ apgarsīsime „Varpe“ du kartu, o „Ukininke“ kokius keturis kartus. Pagal tai pritinkančiame laike garsink, Tamista, mus laikraščius. Jeigu kas pirmiau apie šitą dalyką rašė, tai reikia laikytis, kas pirmiau buvo parašyta) ir sutarta.

* * *

Apie „Juoda žemė“ nieko, o nieko negaliu patirti — nė kur jį yra, nė kas su ja pasidarė. Reiktų daug išnaujo versti, norint spaūđinti ant tikro.

XI.

24. VIII. 98.

Maloningas Tautietei! Valcas „Nemuno Vilnys“ jau atliktas — šiandien siunčiu korektą. Antgalvis su autoriaus portretu ir paveikslu Nemuno ties Aleksota išėjo gražiai. Pirmiau esmi jau nu-siuntęs 50 markių, o dabar laukiu rokundos ir siūsiu da apie 25 m a r k e s (da paskutinišios rokundos nežinau). Bet aš ne-

žinau, kaip dabar su tuo valcu padaryti. Paskutineme laiške Tamista tik paminėjai Valcą, visai neminėdamas, kas su juo toliau daryt, ar išsiuntei jau, ar da išsiūsi pinigų už spaudinimą ir t. t. Viename Tamistos laiškelyje buvo minėta apie 50 markių, siųstu ant vardo Bruažio — bet, ar tie pinigai buvo man, ar kam, tai aš nieko nežinau. Kadangi susirašymas su Amerika reikalauja daug laiko, tai aš padarysiu šiteip: imsiu tuojau pardavinėti valcą pats visais tinkančiais tam keliais (per pažįstamus, per komisą ir t. t.). Negalima ilgai laukti, nės vasara baigiasi ir paskiau sunku man bus su pardavinėjimu. (Prekė pastatyta 50 kap.; per komisą eis iki 25 kap.; prekė neaugšta tai ir išpirks greičiau; per pažįstamus gausiu po 50 kap.). Jeigu Tamista nuo to valco neatsimesi, tai parašyk man, o aš tada paduosiu rokundą kiek pardaviau ir kiek surinkau pinigų; Tamista gi man paskui primokėsi, kiek nepriteks da prie spaudinimo kaštų ir atsimsi likusius egzempliorius su visomis išleistojaus tiesomis. Taigi, Tamista, teikkis man apie tai aiškiai parašyti.

Beje! Ant antgalvio pažyminau tiktai: sukrauta pas J. Lapiną Tilžėje — daugiau nieko, nės nežinojau, ką ir kaip pažyminti. Užteks ir to žinoti, kur valcą galima gaut.

Kanklėms II turiu jau prirengtų 15 dainų. Dabar renku prie jų tekstus ir galiu duoti spaudai, nepaisydamas, ar prisiūs man daugiau dainų, ar ne — užtektų ir tų pačių, jeigu neprisiųstų. Ir šiame dalyke Tamista pasiskubink parašyti Lapinui ir Mauderodei, kad imi spaudinti „Kankles“, tiek ir tiek egzempliorių ir t. t. y. viską, kas priguli išleistoju. Aš gi, gavęstik nuo Lapino žinia, (arba nuo Tamistos, kad viską atlikai su spaustuve) duosiu rankraščių ir atliksiu viską, kas priguli korektoriui. Tiktai skubinkis su žinia, kol da šiltos dienos, kol da aš galiu pasijudinti ir keltis iš lovos.

Kad Amerikos laikraščiai turėtų š, č, tai aš žinočiau ką padaryti su „Viliu Tell'u“. Argi jus negalite pamaži įvesdinti naujo alfabeto, jeigu jau bijotės konkurencijos obskurantų?

Darbas, kurio Tamista prašai, tai ne mano; jis netyčia prirašytas prie mano rankraščių ir nežinau, keno jis.

Ar negalėčiau gauti svarbesniųjų iškarpų kovos Šerno su kun. Kraučunu dėl minyškų (iš „Lietuv.“, „Vienyb.“, „Garso“ — kur buvo Šernas išbiaurintas). Aš laikraščių Amerikos senei jau nemačiau.

Sudie!

VK

XII.

4. IX. 98. Vakar gavau Tamistos laišką, rašytą 23 Liep. m. — tur but pervėlai man jis pateko (bet ne J. L. kaltas). Tamie laiške pasakyta, juogiai išsiuntei 75 markes, iš ko aš numanau gerai, kad tie pinigai buvo man. Kadangi aš laišką savo išsiunčiau pirmiau, tai apie 75 mrk. da buvau nieko nežinojęs. Bet gi turiu pasakyti, kad ypata, ant kurios vardo siuntei pinigus, paimta į namus bepročių (nuo 10. VIII) tai nė nežinau, ar aš tuos pinigus gausiu.

Jeigu gausiu greit, tai padarysiu teip, kaip Tamista rašei paskutiniame (23 Liep. m.) laiške. O jeigu Tamista pats turėsi išgriebti savo pinigus, tai ilgai truks ir aš padarysiu teip, kaip rašiau savo paskutiniame laiške, t. y. pats skubinsiu pardavinėti valcą. Fotografiją bučiau senėj prisiuntęs, tik neturiu — negaliu išvažiuoti nuimtu. Bet ant natų tuotarpu bus gera.

Prisiusk iškarpaš, ką kalbėjo apie alfabetą laikraščiai. Žinau tik nuomonę „Vien.“, „Lietuv.“, „Garso“ ir „Tėv. Sargo“.

Prisiusk iškarpa „G.“ kur kun. K.-čunas užsipuola ant Šerno.

XIII.

Visas išleistojaus tiesas prie Valco v. „Nemuno Vilnys“ pilnai pavedu Petruį Mikolainiui (M. Noveskiui). Klišos, kurios yra savastim išleistojaus, sukrautos Leipzige spaustuvėje firmos „Breitkopf et Härtel“.

Naumiestis, 18 Spalnio 1898 m.

Dr. V. Kudirka

XIV.

Prisiunciu „Vienybei“ dramą „Vilius Tell“, pasitikėdamas, kad pavedu geroms rankoms, sąžiniškai korektai (t. y. tokiai, kuri nieko rankraštyje nomainytų — nė rašybos, nė žodžių, nė ženklų).

Palengvinimui korektos pridėsiu čion keletą pasergėjimų:

1) „Vilius Tell“ parašytas eilėmis baltomis, jambi-
nėmis, 11 silabinėmis ir 10 sil. einančiomis paeilium*).

— 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — (11 s.)
— 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — (10 s.)
— 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — (11 s.)
— 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — 1 — — (10 s.)

ir t. t.

*) Spaustuvė tikrųjų ženklų neturėjo. „Varpo“ Red.

2) Pilna žodžio forma ar sutrumpinta turi savo tiesą, paremta ant skaitliaus siliabų:

žvan—gė—ji—mas	(4 s.)
žvan—gė—jims	(3 s.)
žvan—gėj—mas	(3 s.)
žvan—gėjms	(2 s.)

3) Svetimus vardus, geriau sakant, pravardes ypatu rašiau teip, kaip rašoma originale, tik prie galo pridėdamas apostrofą su pabaiga linkio:

Rudenz, Rudenz'o, Rudenz'ui, Rudenz'a ir t. t.

Geografiškus vardus, turinčius, teip sakant, kosmopolitišką vertybę, rašiau be apotsrofų, pabaigas pridėdamas tiesiog, tarytum tai būtų jau prisavinti žodžiai.

4) Kadangi lietuviai nevysi žino vokiškas litaras ä, ö, ü, o kartais ir spaustuvė gali jų neturėti, tai aš vieton tų litarų parašiau visur jų sudėtinės dalis: **ae** (ä), **oe** (ö), **ue** (ü) (— ką net patys vokiečiai tankiai vartoja).

Butų gerai, kad „Vilius Tell“ būtų spaudinamas ne tik laikraštyje, bet sykiu ir knygoje, nėra drama didei patrijotiška, geresnė už „Orleano Mergele“. Anoje knygoje (Orl. M.) patrijotiškumas aristokratiškas, o čia šitoje (V. T.) patrijotai demokratai (kaip štai lietuviai ir tokiampat padėjime po priespauda vietininkų: Orževskių, Hurkų ir kitų).

Galutiną korektą knygos, žinoma da nesubrošiuuotos, padarysiu aš, jei gyvas da busiu. O jeigu nesulaukčiau tos korektos atlikti, tai ją atliks Tamistos sąžiniška ranka pagal rankraštį (kuris aiškiai parašytas, mano peržiūrėtas su atida ir pertaisytas teipgi aiškiai).

Ir da man rodosi, kad „Vilių T.“ spaudysite pagal naują alfabetą (teip, kaip esate užmanę tulus straipsnius ypatingesnius spaudinti nauju alfabetu). Malonėčiau, nės tada ir mano raštai turėtų jau vienokį alfabetą, ir neaugtų skaitlius knygų su senuoju lenkišku alfabetu.

(Iškirptas lakšto tarpas).

Tuo žygiu siunčiu 1, 2 ir 3 akta, o už kokių dviejų trijų dienu išisūsiu 4 ir 5, o tada, kaip gausi visus aktus, tai ant tų pėdų pranešk man, rankraštį sulaukęs. (adresuok tiesiog į Naumiestį — tik atsargiai rašyk!) Beje, už siuntima „V. T.“ Tamista man pagražįsi, nės velniškai daug reikės pačtui mokėti, kas mano liesam kišeniui nesveika.

„Mindaugį“ vakar išsiunčiau „Lietuvai“.

Fotografijos nė koku būdu negaliu prisiųsti, nėra jos neturiu, o išvažiuoti atsimuštų niekur negaliu. Siųsdamas į Leipcigą, turėjau pasiskolinti savo fotografiją.

Pereitą seređą išsiunčiau laišką.

26. X. 98.

VK

XV.

27. X. 98.

Išsiunčiau 4 ir 5 aktą „Viliaus“.

Pridedu eiles „Nemunui“, kurias, Tamista, teikkis patalpinti savo laikraštyje, iško bus dviguba nauda: 1) užkimštas bus plyšys „Vienybėje“ ant keliolikos eilių ir 2) paduotas bus pavyzdys pertaisymo mano eilių; ir jeigu kartais kas norėtų iš mano darbų eiliuotų pasinaudoti, tai žinos, kad reikia kreiptis prie pertaisyto rankraščio, o ne prie laikraščių, kuriuose eilėlės buvo išmėtytos pirmutinėje formoje. Šiuo žygiu eilės „Nemtunui“ pataisyje yra artesnes originalo ir parašytos jau pagal tikrą oficiališką giesmių formą.

Jau per visą pereitą sanvaitę yra man labai negera: karštis neatleidžia . . . . . Kad nors „Kankles“ aprupinus! . . .

XVI.

(be datos).

„Kanklėms“ išsiūsta 18 N. (atsakančių beveik 27 numeriams trumpų dainų), o šiandien da sulaukiau pažadėjimą, gausės ir iš anų 6 dainų šį tą — tai gi „Kanklės II“ bus apščios. Bet nespau-dina — ikšiol nė nepradėta (tur but prietaisų techniškų nepri-tenka). Reikėjo pinigų duoti po atspaudinimo, tai būtų paskubinė, o šiaip nežinau, kaip priversti. Negerai, kad nesutarėme spaudinti Leipcige — tai būtų atspaudinę gražiai, greitai, nebrangiai ir ne-butų buvę rupesčio su keliomis korektomis.

„Naujiems metams dovanėlė“ — knygutė su natomis spaudinta buvo pas tapat „Breitkopf et Härtel“, kur spaudinome „Nemuno Vilnis“.

XVII.

1) Atskaita už valčą „Nemuno Vilnis“:

Už atspaudinimą galutinai paskaitė tiktai . . . 70 mr. 50 pf.
Už prisiuntimą į Širvintą . . . . . 1 —

išviso M. 71 50

Tai gi iš prišįstų Tamistos 75 markių liko da M. 3.50. Pasitikiu, kad Tamista man paliksi tas liekanas ant kaštų, kuriuos aš atlikau susirašinėdamas su spaustuve, siųsdamas rankrašti, korekta, fotografijas ir išsiuntinėdamas natas. Tu smulkmenų rokundos nedariau, bet rodosi busime atsikvitavę. —

100 egz. nusiunčiau į krautuvę pas J. Lapiną.

10 egz. palikau Širvintoje ant komiso.

90 egz. pergabenau į šia pusę ir jau išdalinau pardavimui į rankas, kurios pinigų nepasilaiyks, o rupjįs greičiau išparduoti. Žinoma, da teip trumpame laike nesuspėjau iš niekur sulaukti pinigų, o aš pats pardaviau kelis egz. ir gavau 3 r. 75 k., kurie pinigai priguli Tamistai. Pasakyk tik dabar man, Tamista, ką daryti ir kam pavesti pinigus, surinktus už natas? Laukiu tame dalyke atsakymo.

2) „Kanklių“ II dalį pavadžiau spaustuvei — jau pusė rankraščių ténai. Bet da ikšiol neatpaudino nė vieno lapo, nors prašiau skubinti. Visų rankraščių išsyk nesiunčiau dėlto, kad da tikiuosi sulaukti 6 dainas (kuriuos buvo pervėlai paduotos harmonistai, nesenei tik sugrįžusiam iš užrubežio), o jų ir spaustuvė išsyk visų rankraščių atspaudinti neištesės. Šiuo žygiu turiu 18 dainų, tarp kuriu 1 su pritarimū fortepijono, o 2 ilgos, turinčios po 5 varijantus. Jeigu da sulaukčiau anų 6, tai turinys butu apstus labai. Jau 14 dainų spaustuvėje — ilgasis laikau prie galo ir norėčiau anas 6 išprausti da į vidurį. Tai gi, sakau, tegul po pluošta spaudina, o tuo tarpu gal ateiti anos 6 dainos. Jeigu neateis, tai tiek to — bent gi nebus sugaišines darbas. —

3) „Vilių Tell“ prisiūsiu „Vienybei“. Turiu tiktai, parsigabenes iš redakcijos „Varpo“, da kartą peržiūrėti. Pasitikiu ant Tamistos sąžiniškos korektos. Nesuprantu, dėlko sakai, spaudįsės tiktai laikraštyje? dėlko negali spaudinti vienu žygiu ir knygoje? Knyga bus geresnė už „Orl. Merg.“ Jūg turite č š, o jeigu spaudinimui dramos, reikalaujančios yvairaus šrifto, didesnio ir mažesnio, neištenkate litarū, tai pasirupinkite — jųg nekiek čia reikia. Galutiną korektą knygos — da nesubrošuruotos, žinoma — aš padarysiu. Arba galima bus daryti korektą prisiūstų iškarpu — apie tai sutarsime. Užmanymas „Vien“ ir „Liet.“ spaudinti paprastas, visų dienų žinias laikraštyje senuoju alfabetu, o straipsnius ypatingesnius — moksliskus ar beletristiškus — naujoju alfabetu yra geras, ypač, kad jau toki straipsniai, išeidami atskiroje knygoje, patys per save mažis skaitlių knygū senojo, lenkiško alfabeto.

VK

Prierašai kraštuose:

Iškarpas ypatingesnių straipsniū Am. laikr. (arba polemiku su „Varpu“) galima siuntinėti tiesiog ant mano vardo į Naumiestį, žinoma nepridedant laiško.

Pinigus, apie kuriuos rašei ((100 (101?) Mr. + 91 Mr.)) gavau.

XVIII.

11. XII. 98.

Maloningas Tautietei!

Tai gerai, kad „Vilius Tell“ atkako ant vietos su visais aktais — dabar jau man nerupės.

130 markių gavau, tik nežinau, ant kokios intencijos.

„Nemuno Vilnių“ turėjau da 20 egz. parsigabenti iš Tilžės — neištekau ano šimto. Ikšiol už valčą turiu surinkes pinigų 25 r. 75 k. Taigi, Tamista, paimk 25 rublius iš mano aukuš, o aš 25 rublius įsirašysiu tarp apturėtų nuo „Vienybės“ aukuš del manės. Greit susirinks išleidimo kaštai. Beje, apie 10 egz. „N. V.“ išėjo ant dovanų, tokioms ypatoms, nuo kurių imti pinigų neišpuolė, o kurios platino žinią apie valčą ir lengvino pardavimą.

„Kanklių II“ jau atspaudinome 14 pusl. Eina pamaži, bet greičiau neištesame — ką gi darysi žmogus. „Kankles II“ turės 24 numerius dainų, tai gi gana apstinga dainų knyga.

Čia vėl turiu pranešti Tamistai, kad reikės apie 10 egzempliorių paimti dovanoms: visiems Varšavos kompozitoriams, kurie pritaikė balsus, latvių giesmininkų draugystei ir t. t. — žinoma ir man porą egzempl. Man rodosi, kad prieš tai nieko, Tamista, nepasakysi.

O prekė ar reiks pažyminti ant „Kanklių“? Pats apie tai pasirupink, nės tai ne mano dalykas.

Da noriu prašyti prieglobos „Viliui T.“. Taikyk, Tamista, teip spaudinti, kad ilgesnės eilės nereiktų prie galo nulaužti ir perkelti pav.:

..... neišpa-
 ..... sakytas
 ..... prasi-
 ..... dėjo
 ..... erzini-
 ..... mas

ir t. t.

Turiniui tai nekenkia, bet paviršių eilių subjaurina. Jeigu eilė netilptų, tai geriau špalta paplatinti, o knygoje puslapį. Vienu žodžiu, tegul teip bus spaudinama, kaip rankraštyje — tada bus viskas gerai.

Tai jau „Kanklės II“ užbaigtos. Užvakar išsiučiau korekta paskutinių dviejų dainų ir turinį. Peržiūrėjau visus, pirmiau atspausčius lapus — klaidų neužtikau, teip kad ši dalis II bus, galima sakyti, visai be klaidų, jei tiksliai pataisyti vienintelę klaidą paskutiniame puslapyje. Užsilikusi kokia klaidelė tekstui nieko nekenkia — ir čia svarbių klaidų nėra visai. Laimingo pasisekimo tam naujam Tamistos išleidimui!

Paskutiniai mudviejų laišakai prasilenkė. Aš rašiau, kad pasiųskit man iš mano aukų 25 rublius, kuriuos esmi surinkęs už „Nemuno Vilnis“, o tuotarpu Tamista man prisiuntei 25 rb. sykiu su 50 rb. nuo kun. Žilinskio. Ačiu judviem širdingai! Su tais pinigais turėjau šiek tiek painių, nės Varšavos bankas, versdamas mano adresu maskoliškai, iš V. padare Ф. Bet parašęs reklamacijas į Leipzigą ir į Varšavą, pinigus išgriebiau. Medegos laikraščiams amerikoniškiams turime jau vėl pririnkę, bet viena tik beletristika. Kitokios medegos nės mes patys neturime. Tai da „Ukininkas“ neva turtingesnis.

O kas girdėti su „Vilium Tell'u“? Atsiųsk man, Tamista, iškarpas iš „Vienybės“, jeigu spaudini jau „Viliu“. Jeigu gi spaudini atskiroje knygoje, tai prisiųsk man geriau atspausčius lapus — galėsiu pamaži atlikti korekta.

Girdėjau, kad, Tamista, ketini į Prusus pargrįžti. Ar teisybė? Butų gerai: bebunant arčiau, galima butų lengviau šį ar tą gero išleisti, arba išpildyti kokią naudingą užmanymą. Ir „Juoda Žemė“ greičiau išleistume, nės ketinu, apsidirbęs, versti išnaujo mandarinų pradangintą dalį. Na, žiurėsim, ką laikas parodys, o giltinė tur but užlaikys mane ir šią žiemą nejudinusi.

Terp kitų darbų esmi užsiėmęs rinkimu apskritai lietuviškų melodijų ir jau turiu surinkę beveik 100 dainų. Ketinu to veikalo padaryti 2 knygas: vieną su gaidomis, kitą — su tekstais prie tų gaidų. Butų tai nės šio nės to dalykas, ypač, kad randu dainų da niekur neužrašytų.

Likk sveikas tuo žygiu ir, pasimatęs, padėkavok kun. Žilinskiui už dovaną, nės aš tuotarpu da neprisirengiu jam parašyti.

VK

Laiško pakraščiuos dar prirašyta:

Knygutė „Naujų Metų Dovanėlė“ spaudinta buvo prieš 15 metų. Kur galima gauti, nežinau. Man rodosi, kad Tamista turėjai ją kadanors matyti.

„Vienybė“ buvo pernai apgarsinta „Varpe“ tiksliai vieną kartą (per kaltę spaustuvės), tai gi antrąkart bus apgarsinta š. m. 1 N.

XX.

(Be datos ir be parašo, bet popieris ir patsai raštas rodo į tai, kad greičiausia tuo pačių laiku rašyta kai XIX).

Tamista! Pasimatyk su kun. Žilinsku ir užklausk, ar „D-stė Ivinskio“ atsisakė jau nuo parodos „lietuvištos“ Paryžiuje, ar sustinka pavesti parodą literatūros aniems vyrams, kurie prisiumė į „Varpa“ savo atsišaukimą. Tegul „D-stė Ivinskio“ ant to atsišaukimo atsiliepia, idant būtų žinia, kaip ir su kuo tame dalyke priguli turėti reikalus.

XXI.

19. IV. 99. Prieš porą sanvaidių išsiunčiau ant Tamistos vardo 3 egz. „Liet. Gramatikėlės“ (Vienybei, Tėvynei ir Garsui). Vakar išsiunčiau teip gi 3 egz., kuriuos, meldžiamas, perduok, pagal nurodytus adresus, redakcijoms: Vilties, Naujos Draugijos ir Bažnyčios Tarno. Aš pats nežinau tų redakcijų adreso ir nesmi jų niekur atitikęs. Apskritai, nežinau dabar, koki ištikro yra Amerikoje mūsų laikraščiai, o koki pasimire. „Liet. Gram.“ išsiuntinėju visoms redakcijoms (Lietuvai ir Saulei išsiunčiau teip gi prieš porą sanvaidių).

„Liet. Gr.“ sustatyta specialisto, pagal „V.“ ir „U.“ rašybą, su keletu menkų permainų. Mes pradėsime jos laikytis tvirtai tur but jau nuo 3 N, palikdami, žinoma, be kokių permainų tik tuos straipsnius, kuriuos spaudinti pradėjome jau, sykiu su laikraščiu, atskiroje knygelėje.

„Vilius Tell“ tegul lieka su taja rašybą, kokią turi rankraštyje. Jeigu jau pradėtas spaudinti, tai siusk man, Tamista, vien tik iš-karpas ant adreso: An Herrn Jastrzemski, Apotheker in Schirwindt (Ostpr.) für A

Nesenei pasirodė vertimas „Vil. Tell'o“ turkiškoje kalboje, tai apie tą faktą paskubino laikraščiai apskelbti svietui. Na, o pas mus . . . . pas mus tokius veikalus laiko per nieką ir nenori spaudinti . . . . kad kartais svietas nepatirtų, esant kokiai ten lietuviškai literaturai . . . Del tos priežasties mano numylėtasis „Kainas“, kurį tikėjau pirmiausiai paregėti atspaudintą skyrium, užsiliks tiktai perrašytame ir pertaisytame rankraštyje . . . O ką padarys su juo, man mirus, tai nežinia — greičių greičiausiai padarys teip, kaip štai su „Viršininkais“ padaryta.

Nemanyk, Tamista, kad šitais žodžiais primenu tau spaudinti „Kainą“ — ne! aš tiktai teip sau šneku, atsiminęs, ir prisipažįstu, kad vis gi rupinuosi ir svarstau, koku budu atspaudinti mano eiliuotus veikalus.

Išsiusta į Ameriką (anf adreso „Lietuvos“) diktokas pundas straipsnių — apščiai beletristikos. Žemaitės apysakos yra ge-

riausios; tris pasilikome sau, o dvi duodame Amerikai. Mes spaudiname jas sykiu atskiroje knygelėje.

Sudie tuo žygiu!

VK

P. S. Ar teisybė, buk „Vienybė“ tapusi grynai socialistišku laikraščiu, kaip garsina lenkiška brošiūra „W kwestyi taktyki i...“ (pamiršau vardą)?

XXII.

18. V. 99.

Sveikinu „Vienybę“ su š č ir veliju, kad lietuvišką alfabetą įvestų kuoveikiausiai į visą savo turinį.

Dėkavoju Tamistai už rupestingą korektą „Viliaus“, nes klaidų nėra visai. Radau tiktai savo paties klaidų eilivime; ant 12 p. 9 eilėje nuo apačios turi būti:

Čia gyvasties dalyks. Turėki širdį!

Del viso ko pridėsiu lapelį su pataisymu klaidų — ką darysiu su kiekvienu siuntiniu — ir jei klišos dar nesuardytos, tai galima bus pataisyti išsyk; jeigu gi butu išardytos, tai pataisymą klaidų, pagal pataisytus lapelius, pridėsi prie galo knygos.

Atkreipsiu tiktai atidą ant techniškios pusės susstatymo: vietose, kur eilė sudėta iš sakinių keleto ypatų, nereikia statyti tarp tų sakinių, teip didelio tarpo; sakiniai eis, lyg butų viena ištisa eilė, tik vienas nuo kito bus žemiau kastatytas. Negali teipos gi vienas sakinyš užlipti ant kito t. y. žemiaus pastatytas negali prasidėti pirm pabaigos augštesniojo.

Ant 14 pvz. puslapio sustatyta:

Ar perkelsi?

R u o d i

Ne, negaliu!

T e l l

Duok valtį!

O turėtu būti šiteip:

Ar perkelsi?

R u o d i

Ne, negaliu!

T e l l

Duok valtį.

Ant topat puslapio yra:

Menkų bandysiu.

K u o n i

Štai kur tikras vyras!

Turėtų būti šiteip:

Menkų bandysiu.

K u o n i

Štai kur tikras vyras!

ir t. t.

„Nemuno Vilnių“ vėl šiek tiek išparduota, bet da ne visus pinigų turiu rankoje, tai ir rokundos šiuo žygiu nepaduodu.

Parašiau į Varšava, kad man prisiųstų originalą „Juodos Žemės“, nes mano knyga, sykiu su vertimu, pradangino mandarinai. Kas bus tai bus — versiu išnaujo, žinoma, tiktai tą dalį, kur buvo „Varpe“ ne mano versta. Norint ir tolesniame mano jau vertime atsiras daug kas pataisyti, bet tai galima bus atlikti prie korektos.

Su sveikata — blogai; esmi silpnesnis ant kojų labiau, ne kaip pernai vasarą — nepaeinu ir gana. Skaitydamas, ar rašydamas teip gi pailstu kur kas greičiau. Bet, išlaikęs žiemą, tikiuosi išlaikyti iki kitai.

VK

XXIII.

6. VI. 99. „Gramatikėlė“ prisiunčiau ne konkursui, kurio jau ir atmintis tur but išgaravo, bet redakcijoms, idant jos, arčiau prisižiūrėjusios, imtų ją vartoti. Ne aš jos autorius, o žmogus specialistas tame dalyke (Obel.)*), delto teip drąsiai „Gramatikėlė“ siulau, o da ypač, kad ji ištikro gana paranki, praktiška ir sutinka su visų laikraščių rašyba — tiktai ką sulygina ją ir suvienija raštinkus. Antgalo, jeigu Susivienijimas priimtų ją, kaipo konkurso, tai aš pasistengčiau priversti autorių ją užbaigti (arba, neprivertus, mes patys užbaigtume kaip nors). Atspaudinti ją butų gerai, nes biauariai litografuota, bet tuotarpu reikia susilaikyti; gal autorius užbaigtų darbą, o gal atsirasti kokis nors praktiškas patėmyjimas, kuris reiktų įtalpinti. Pagal mano nuomonę, spaudinant, butinai turėtų likti „Gramatikėlėje“ akcentai (raštuose, žinoma jie nereikalingi), nes išsyk sulygintų literatūros kalbą ir labai butų pravartu eilirašiams. Pasikalbėkite apie tai ir man parašykite, o aš pagal išgalėjimą stengsiesiu pavaryti darbą pirmyn. —

*) galima pasakyti kn. Žil., o daugiau niekam.

Apie paroda liet. liter. Paryžiuje reikia rupintis — jeigu tik su spėsime. Tamista esi praktiškas ir energiškas žmogus, tai nepasigailėk truso. Plianą darykite išvien su tilžiečiais (kuriems aš apie tai rašiau) ir su anuo Šveicarijos komitetu. Susitarkite, kad mažiau kaštuotų siuntinėjimai raštu, o ką siųsti — pasidalysite. Pasirupinkite, idant, nepasisekus pasirengti prie parodos, neprapultų surinktos aukos. Labai gerai, jeigu iš Amerikos bus siustas į Paryžių delegatas. Man Šveicarijos komiteto pradžia labai nepatiko: apgarsino adresą aukoms, o nepasisakė, kas per vieni priims aukas ir kokią duoda gvaranciją — da aš ikišiol nežinau, kas paroda užmanė ir kas tas komitetas. Delto pareikalavau, kad tilžiečiai ištirtų ta dalyką. Aš pats negaliu prisidėti su trusu, nes neišlipu iš lovos ir gyvenu vienui vienas, neturiu nė šešėlio lietuvių aplink save ir esmi visai atskirtas nuo svieto — tai ką mano trusas pagelbėtų? Prakalbos prie „Statistikos“ Zanavykučio užtenka, kitos nereikia. Jug ji parodo maskolių neteisybę pasiėlgime kulturiškame su tauta, kuri savo kalboje turi tiek raštų, su tokiu vargu išleistų ir persekiojamų, ir teip yvairių raštų, pradant nuo maldaknygės, einant per populiariškas knygeles mokslo ir baigiant beletristika su poezija, kur susitinka vokiečiai su savo mylimiausiu Schiller'iu, o anglai su savo dievaičiu Byron'u (dievaži, aš nesigiriu! jug aš nekaltas, kad europejinės literatūros arkiveikalų nevertė kiti — net man nesmagu tuos raštus minint), su Youngu ir t. t. Delto gi Tamistos užmanymas perspaudinti „Kainą“ turi vertybę dvigubą. Jau šitos vienos priežasties užtenka pritarimui Tamistos užmanymui. Antgalo, paliekant salyje paroda, perspaudinimas „Kaino“ sykiu „Vienybėje“ ir atskiroje knygoje, papiktinimo nepadarys: „Kainas“ buvo spaudintas 1894 m. ir didei sudarkytas; Amerikos žmonės vargiai su juo pasipažįsta, o galės pasipažinti jau su pertaisytu. Rankraščių parsigabėsiu, peržiūrėsiu ir prisiųsiu — daryk, Tamista, ką nori. —

Aukas ištremtiems galite rinkti, aš tuotarpu pasirupįsiu patirti, koks adresas siuntimui pinigų bus geriausias ir apie tai rinkikams aukų pranešiu — luktelkite truputėlį. —

Rankraščius atliekamus siunčiame visus per „Lietuvą“ sykiu ir „Vienybei“ — dalinkitės. —

Apie „Juoda žemė“ minėjau pereiname laiške. —

Na, ar „Vilius Tell“ ne geresnis už „Orleano Mergelę? ką?

Labai tinka demokratiškai lietuvių tautai, suprantamas ir didei pakurstantis patrijotizmą. II-me pluošte radau šiek tiek klaidų (mano ir spaustuvės), kurias skyrium pridedu.

XXIV.

28. VIII. 99.

1) Teisybė, už „Kainą“ nuo manęs nulupo: norint buvau nusi-nešęs ant pačto po juoste, bet nepriėmė ir liepė padaryti „Brief“.

2) buvo pas mane M-lė Morta. Da nebuvau suspėjęs parašyti, bet atkeliavo ant vestuvių D-ro Bagdanavyčiaus sesers, tai ir pas mane tuopat žygiu atsilankė. Pasikalbėjova, pažinau, kad karštai yra atsidavusi mūsų reikalams darbininkė ir reikia tikėtis, bus naudinga.

3) „Vil. Tell'o“ korektos ikšiol gavau tik 5 pluoštus.

4) Adresas Širvintoje jau pasibaigė. Iki kitas nebus parinktas, tai viską reikia siuntinėti per redakciją. Iškarpos iš laikraščių (be gromatos) galima siųsti tiesiog ant mano vardo į Maskoliją. Pabandyk, Tamista, vieną pluoštą „Vil. Tell'o“ prisiųsti man tiesiog ant mano vardo (gromatoje), siųsdamas savo keliu tą patį pluoštą ir į redakciją.

Oi, negaliu toliaus rašyti — imu vėl trokšti. Nuo trijų dienu esmi labai silpnas ir jeigu da viena tokia diena būtų, kaip vakar, tai šitą laišką galima būtų skaityti už paskutinį.

V

XXV.

13. IX. 99.

Atsigriebiau truputėlį ir vėl rašau, ypač turėdamas Tamistai porą žodžių pasakyti.

1) „Vil. Tell'o“ gavau 6 ir 7 pluoštą — prisiūnčiu korektą.

2) Prie „Kaino“ prisiųstąją paskiausiai korektą (8 išviso eiles) Tamista pataisyti pats. Kokioje vietoje reikia įstatyti pertaisytosios eilės (į vieta nepertaisytų), galima atrasti tiktai skaitant rankraštį — ir tai bus labai lengva, nėra ko baugintis. 5/I 3/II ir t. t. išaiškina gerai, bet ir tie puslapiai gal nesutikti, nes pagal naują kopiją rašyta paskiausiai korekta — aktai, žinoma sutinka.

3) Apie „Laisvas Valandas“ ir „Pasakas“ parašiau Lapinui ir įsakiau, kad skubintų — korektą aš atlikti da įstengsiu.

4) Įstengsiu da, tikiuosi, išverstį pradžia „Juodos žemės“, nes tai galima atlikti lovoje begulint, be didelio rupesčio. Tik nesu-prantu, dėlko Gebetneris iš Varšavos taip ilgai nepaleidžia išpo spaudos II — o šiaip negalima knyga niekur gauti.

5) „Gramatikėle“ man labai rupi ir aš net pats norėjau užbaigti ir pertaisyti. Bet kad taip baisiai susmukau su sveikata ir tiesiog turiu atsisakyti nuo kiekvieno darbo, reikalaujančio rupesčio ar susirašinėjimų į visas puses, tai ir „Gram.“ imkite į savo prieglobą; prispirkite iš visų pusių (atsargiai, kad neužkenktumėte) Obelaitį!! — jeigu jį prižiūrės kas, tai /bus viskas atlikta. Jeigu kartais aš da šiek tiek pasitaisyčiau, tai teipgi prisidėsiu prie to rupesčio apie „Gramatikėlę“ — šiuo žygiu negaliu.

XXVI.

(Be datos, bet su pieštuku rašytas ir be parašo kaip ir XXVII).

Atsišaukimą, pridėta prie Zanavykučio Statistikos esmi seni skaitės ir sakau, kad jos užteks, jeigu nesuspėtume kito parašyti.

Tegul tiktai knygų ir laikraščių turės paroda užtektinai. Truskitės, vyručiai, netingėkite — jau aš beveik negaliu jums padėti nieko.

„Juodos Žemės“ originalo dar negavau nes antras leidimas nepasirodė iš spaustuvės; bet neužilgo gausiu ir rupįsuiosi kas reikia padaryti — tiek dar ištesėti galėsiu.

Aukas „Kankintiniams“ galima siųsti ant mano vardo (be laiškų!), o aš perduosiu toklam, kurisai žinos tikrai, kad pašelpa reikalinga. Jau kalbėjau apie tai, su kuo reikėjo.

Ar „Kainas“ atkeliavo? Ar „Tevynei“ rankraštis mano pateko? (siunčiau per Tamistos adresą).

XXVII.

10 X. 99.

Abudu pluoštu (8 ir 9) siųstu man ir tiesiog ir per anapus teip gi tiesiog (del viso ko siųsk ir per anapus) — tegul pamaži gavau ir prisiunčiu korektą. Paskutinį pluoštą siųsk, Tamista, maskoliai apsipras, juog čia nėra teip daug pikto.

Jeigu kiek sustiprėsiu (dabar da niekam netinku — tiktai korektai spaustai), tai pasistengsiu parinkti adresą iš anos pusės smarkesniems dalykams.

„Laisvos Valandos“ ir „Pasakos“ jau atspaustos. Padaręs esmi jau vieną korektą ir laukiu antrosios. Gerai, Tamista, padarei, apsėmęs tuos raštपालाकियुs atspaudinti — da mat galėsiu juos pargėti prieš smertį knygose; ir mano raštų testamentas šiek tiek susidavadyjęs liks.

Da vienas dalykas man rupi, o tai: kad galėčiau suspėti su „Juoda žeme“ — tur but da suspėsiu, norint giltinē gana arti suka aplinkui mane.

Adreso ano vyro nežinau, tiktai tiek težinau, kad yra Reve-lyje mokintoju gimnazijoje.

* * *

Daugiau p. Mikolainis iš V. Kudirkos laiškų jau negavo: 1899 m. lapkričio 16 d. įsai pasimirė.

Iš Vinco Kudirkos jaunystės dienų.

Vieton įvadu.

Aš gerai nebeatmenu, kada Amerikos lietuvių inteligentų tarpe kilo sumanymas sutvarkyti Vinco Kudirkos raštus ir parašyti jo biografiją. Tą prakilnų ir didelės reikšmės darbą pasiėmė dirbti „Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ vadai, kurių priešakyje tuomet stovėjo daktarė Joana Želvienė, vėliau Baltrušaitienė.

Vinco Kudirkos biografijai parašyti ir jo raštams sutvarkyti amerikiečiai bendrai kreipėsi į Lietuvos inteligentiją ir atskirai į artimus Vinco Kudirkos draugus su prašymu tai padaryti už tam tinkamą atlyginimą. Bet pasirodė, kad visoje Lietuvoje neatsirado nei vieno inteligento nei V. Kudirkos artimo draugo, kuris būtų tai apsiėmęs. Vis dėlto išsyk, rodos, kas nors buvo bemanąs tokį darbą pradėti, ir iš Amerikos per d-rę Baltrušaitienę buvo parsijusta Tilžėn gana didelis pluoštas medžiagos V. Kudirkos biografijai. Bet vėliau paaiškėjo, kad su Lietuvos inteligentais ir Vinco Kudirkos draugais negalima bus darbo atlikti dėl gresiančio pavojaus iš rusų valdžios. Vienok amerikiečiai, o ypačiai „Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ vadai, rankų nenuleido. Kada „Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ vadai pamatė, kad Vinco Kudirkos raštams išleisti yra mažai lėšų, tad susirinkus minėtos draugijos Valdyba nutarė: „išleisti Vinco Kudirkos raštus ir jo biografiją keliu prenumeratos“; ir pagarsino tą savo nutarimą per laikraščius Amerikoje, paskelbdama drauge prenumeratą ir patiems Vinco Kudirkos raštams. Šis „Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ Valdybos atsišaukimas nepasiliko balsu tyruose. Atsisakius Lietuvos inteligentams ir Kudirkos draugams nuo minėto darbo, šis didelės svarbos darbas buvo pavestas Juozui Paršaičiui (Gabriui), tuo laiku gyvenusiam Paryžiuje.

Kiek Juozas Paršaitis sugebėjo dirbti šį darbą, tai ne mano dalykas apie tai čion spręsti. Paršaitis tvarkė ir redagavo Vinco Kudirkos raštus ir išleistųjų raštų pradžioje pridėjo trumpą jo biografiją.

Kokia medžiaga pasinaudojo Paršaitis Vinco Kudirkos biografijai ir ar surinktą Amerikiečiais medžiagą sunaudojo, aš nežinau. — Vienok turiu pagrindo spėti, kad Paršaitis amerikiečių surinktos medžiagos Vinco Kudirkos biografijai nesunaudojo, kadangi 1903 m. pabaigoje minėta medžiaga, nežinomu man keliu, jau buvo rankose Vinco Mickevičiaus (Kapsuko), tuomet buvusio studento Šveica-

rijos Universitete. Kur šiandien randasi minėta medžiaga, pakliuvusi rankosna Kapsuko, sunku žinoti . . .

Tai tiek įvado vieton.

I. Vincas Kudirka Mariampolės Vyrų Gimnazijos mokinys

Vincas Kudirka penktoje klasėje. Aš Vinčą Kudirką gerai atmenu nuo 1875 metų. Jis tais metais iš ketvirtos klasės perėjo penktojon — su pirmojo laipsnio dovana. Tuomet jis buvo visai jaunutis, — pilnas energijos, smagus ir linksmas. Bet jo rimtas ir ramus būdas, tvarkingumas ir gal augalotumas kiekvieną vertė manyti jį esant iš saugesniųjų.

Tuo laiku Vincas Kudirka buvo jaunikaitis nežemo ūgio, tiesaus liemens, miklus, skausaus ir malonaus veido, tylus ir švelnus kaip pavasario pinavijo žiedas, gabus, tvirtas būdas ir visame mylūs tvarką ir švarą; su vyresniais už save buvo pilnas mandagumo, o su draugais kupinas linksnumo ir mėgo pajuokauti.

Gimnazijos Direkcijos pažymėjimas. Šiomis kilniomis ypatybėmis, matomai, Vincas Kudirka pasižymėjo netikėtai penktoje klasėje, bet jis turėjo būti toks ir pirmiau. Nes po atostogų 1875 metais Mariampolės gimnazijos mokytojų personalas suteikė jam pažymėjimą ir paskyrė jį būti mokinių globėju tulos senutės, Galkauskienės, kambariuose (tais laikais tokius mokinių globėjus vadino iš lenkiško: dozorca).

V. Kudirkos paskyrimas mokinių globėju įvyko jam visai nežinant ir neprašant, kadangi jau jis po atostogų buvo apsistojęs pas tūlą Hofmaną, kur buvo Direktorius įsakytą priimti mokinius tikėtai penktosios klasės. Jis buvo apsistojęs pas Hofmaną lygiomis teisėmis kaip ir kiti penktosios klasės mokiniai.

Kudirka mokinių globėjas. Gimnazijos Direktorius buvo įsakytą Galkauskienei savo kambariuose priimti mokinius pirmosios klasės. Galkauskienės namas stovėjo ant taip vadinamo Šešupės kranto ir buvo gana senas; visuomet atrodė tartum mieguistas ir raivosi. Mes, pirmosios klasės mokiniai, buvome jau susirinkę visas dešimtis ir tarp mūs buvo Stasys Daugela iš antrosios klasės su savo pirmosios klasės broliu.

Po atostogų mums suvažiavus pas Galkauskieneį pirmas dvi dieni buvome be jokios kontrolės ir laukėme drauge su šeimyninke ateinant globėjo (dozorcos).

Mes visi, ir pati šeimyninkė Galkauskienė, niekuomet nesitikėjome gauti globėju mokinį iš penktosios klasės, kuris buvo labai jaunutis ir niekuo nepagarsėjęs, nežinomas, jei bent savo draugams, penktosios klasės mokiniams.

Betvarkė Galkauskienės kambariuose. Bebūnant mums pas Galkauskieneį kambariuose be jokios globos buvo didžiausia betvarkė: triukšmas begalinis, barnis ir užsipuldinėjimai vienas ant kito, dulkės kaip debesys stovėjo mokinių kambariuose. Prie

skobnio per pietus buvo triukšmas, stumdymasis arba mėtymasis duonos gabalėliais nenustodavo ir prašant šeimyninkei.

Kudirka pas Galkauskiene. Trečiąją dieną parėję iš gimnazijos ir pavalgę pietus su paprastu triukšmu, jau buvome išėję į kiemą darytis, nes mums, neseniai iš kaimo atvykusiems vaikėzams, gimnazistų žaidimai buvo nežinomi. Mums pradėdant siausti ir darytis iš Šešupės gatvės užvažiavo su vienu arkliu žydelis, turėdamas ant vežimo: lovele, patalinę ir kitus mažesnius daiktus, kuriuos viena ranka prilaiškė, o kita — laikė arkli; jis sustojo prie pat mūsų šeimyninkės Galkauskienės durų ir laukė paliepimo nuimti daiktus nuo vežimo.

Mes visi nutilome, sustojome žaidę ir, viską metę į šalį, tik laukėme pasirodant paties daiktų savininko; jau mums buvo aišku kaip ant delno, kad tai yra daiktai mūsų globėjo, Vinco Kudirkos, kurį mes pirmą kartą turėjome paregėti. Neilgai trukus, iš Šešupės gatvės pasirodė ir patsai Vincas Kudirka, nešinas didelį knygų ryšelį po pažasčia.

Kudirka, mus pasveikinęs, paliepė žydeliui nešti daiktus kambarin. Kai kurie daiktai vienam žmogui išimti iš vežimo buvo keblu, todėl mes, vaikėzai, kurie buvome kieme, kaip skruzdės sukibome į savo globėjo daiktus ir ūmai sunešėme į kambarį ir sudėjome globėjui paskirton vieton.

Kudirka pirma sutvarkė savo daiktus ir, apžiūrėjęs mokinių kambarius, tuč tuojau nuvyko į kitą galą, kuriame gyveno šeimyninkė su savo dviem vaikais, pareikšti, kad jis yra jau nuo šios dienos joks, Galkauskienės, kambariuose mokinių globėju, nuskirtas šiems mokslo metams gimnazijos direktoriaus.

Vincas Kudirka, kaip mokinių globėjas, buvo paliuosuotas nuo mokesčio ir išlaikymo, nes tuose laikuose mokinių globėjai nieko nemokėjo šeimyninkei už kambarį ir išlaikymą, jei kambariuose būdavo nemažiau kaip dešimtis mokinių; bute su mažesniu mokinių skaitliumi globėjas turėdavo šeimyninkei šiek tiek primokėti.

Kudirka, sugrįžęs nuo šeimyninkės ir susipažinęs su mumis, išėjo miestan. Išėidamas miestan, šeimyninkę paprašė, kad arbatą paduotų septyniose vakare. Arbata septyniose buvo ant skobnio, ir mes, drauge su savo globėju, prie vieno skobnio gėrėme arbatą ir jau be triukšmo.

Iš ryto pas Galkauskiene visuomet aštuoniose būdavo pusryčiai: arbata arba kava. Jau ant rytojaus gimnazijon ėjome savo globėjo apžiūrėti nuo viršaus iki apačiai, kad būtų švarios kepurės, viršutinės drapanos, rankų pirštai, batai ir knygos su sąsiuviniais. Gimnazijon išleido mus visus penkiolika minučių prieš skambutį.

Kaip žaibas aplėkė žinia Mariampolė, kad penktos klasės mokinys, Vincas Kudirka, yra paskirtas gana skaitlingų mokinių globėju, kuomet daugelis aukštesniųjų klasių mokinių buvo apilenkti. Šeimyninkės stebino tokio jauno globėjo paskyrimas, ir joms nemažai rūpėjo, kaip čia vyks jam mokiniai tvarkyti.

Ketvirtą dieną gyvendami pas Galkauskiene mes visi mokiniai valgėme pietus prie vieno skobnio jau draugė su savo globėju. Aš gerai atsimenu tą dieną, nes nuo šios dienos Galkauskienės kambariuose pasidarė dideliausia atmaina. Mes iš pirmos Kudirkos globoje dienos buvimo tapome kitais ir pasijutome ne tais pūslaukiniais kaimo vaikėzais. Visų akys buvo atkreiptos į elgėsi išsilavinusio globėjo, kuris savo mandagumu ir švelnumu mus žavėto-žavėjo. Tai pastebėjome netikėtai mes, mokiniai, bet ir mūsų šeimyninkė su artimomis kaimynkomis džiaugėsi tvarka pas Galkauskiene.

Mes, nekultūringi kaimo vaikai, nuo tos dienos nukrypome gerojon pusėn ne iš baimės, bet dėl Kudirkos sugebėjimo tvarkyti, dėl didelio jo takto ir mokėjimo su vaikais švelniai elgtis. Tiesiog iš pirmos dienos mūsų santykiai pagerėjo — sušvelnėjo. Mūsų žaidimai kieme virto visai kitais ir įgijo daug gražumo bei švarumo. Mes nustojome vartoti šlykščius ir mokiniams netinkamus žodžius; nustojome viens kitą pravardžiuoti ir iš mūsų kiemo dingto tas šiurkštus kaimiškas darymasis.

Mokymo pradžia. Porą dienų Vincas Kudirka, būdamas su mumis vienuose kambariuose, praleido tylomis be jokių pastabų ir tikėtai žiūrėjo, tartum nieko bloga mummyse nematydamas. Bet tai buvo jo būdas — taktas: iš pradžių tēmyti ir gerai viską galvoti išdėti. Toliau valgant pietus arba geriant arbatą mūsų globėjas jau pradėjo daryti pastabų ir nedovanojo mums nė vienos paklaidos, kurių mes, kaimo vaikai, buvome aibes atsigabėję.

Ištikro pās senutę Galkauskiene pirmose dienose laike pietų ir arbatos būdavo didžiulė netvarka, kurią pati šeimyninkė pavadino: „Sodoma ir Homora“. Triukšmas sėdant prie skobnio negirdėtas; bildesys lėkštėmis, šaukštais ir peiliais — tartum prekyvietėje arba indų krautuvėje, ir klegesys taip būdavo įsivyravęs, kad joki mūsų šeimyninkės meldimai ir išpėjimai negelbėjo. Vieni nemokame atpiauti mėsos su peiliu ir nesiduodame pamokyti, ir, būdavo, valgome iš viso gabalo; kiti, nemokėdami paimti mėsos su šakute, grabaliojame iš bliūdo rankomis; arba sriubą semiame su koku tai ypatingu liežuvio plekšėjimu. Taip buvo prieš Kudirkos atėjimą pas Galkauskiene.

Kudirka, matydamas mūsų nekultūringus kaimo įpročius, ėmėsi darbo, bet su jam tinkamu mokėjimu ir energija. Į penktą ar šeštą dieną prasidėjo pamokinimai su įvairiomis linksmomis pasakutėmis, vis taikomomis į mūsų nekultūringus elgėsius: duoną trupinti į sriubą arba arbatą — paprotys negeras ir netinka; tai esą daug panašumo į elgėsi, kupranugario, kuris privarytas prie tyro vandens gerti pirma sudrumščia, o paskui jau geria.

Vieną kartą Kudirka mus visus paprašė prieš pietus prie skobnio ir sulig savo nuožiūra susodino ir prašė, kad laike pietų ir arbatos visuomet užimtume ir laikytumės tikėtai savo vietas. Toliau taip kalbėjo:

— Kultūringų šalių gyventojai visuomet prisilaiko tvarkos valgydami ir žaizdami. Taigi ir mes turime pasekti papročius kultūringų šalių gyventojų, o užmiršti mūsų kaimo netinkamus įpročius ir naikinti juos tarp savųjų pačiame kaime. Mūsų privalumas prie skobnio visuomet būti džentelmenais: imti sau valgi paeiliui, nesiekiant viens už kito arba viens per kitą; sriubą valgant ir arbatą geriant nereikia srėbti ir liežuviu arba lūpomis plekšėti; mėsos neimti rankomis iš bendros arba savo lėkštės, bet būtinai kiekvienas privalo su šakute paprasti paimti mėsa ir peiliu tinkamą gabalėlį atsipiauti ir taip valgyti; šaukštų ir šaukštukų nelaižyti, nei į dantis jais nebarškėti; ir bendrai privalome dantis saugoti nuo metalinių daiktų, nes to reikalauja dantų higiena; valgyti reikia nesnaudžiant, tai yra — nei skubinti per daug, nei tęsti pietus per daug ilgai. Laike pietų turi būti viskas padėta į šalį. Šypsodamas ir juokaudamas mūsų globėjas savo pamoką baigė šiais žodžiais: „sergėkimės, kad iš šalies į mus žiūrėdami nepamanytų apie Amerikos indijonus arba Sibiro buriatus ir samojedus“. Tokio turinio buvo pirmoji pamoka; mums prie skobnio susėdus prieš pietus. Mes atsidėję klausėme Vinco Kudirkos pamokinių ir džiaugėmės jo pasakomis.

Kada jau buvo paduoti pietūs ant skobnio, Kudirka netingėjo kiekvienam parodyti, kuris tiktai negalėjo iš karto prisitaikyti, kaip reikia elgtis su šakute ir peiliu; kada pavartoti peilį ir šakute; parodė kaip mes turime sėdėti prie skobnio ir kad rankos turi būti už vis švariausios.

Bendrai pietus valgant sakė, kad esą reikia rūpintis baigti valgyti kartu visiems ir kartu pasikėlus apleisti skobnį. Taip gi reikia atminti, kad einant prie skobnio valgyt, viskas turi būt padėta į šalį: knygos ir visokios rūšies žaidimo priemonės turi būt užmirštos. Ir čia baigė Kudirka savo pamoką šiaip: „tuomet bus tvarka ir gražu; ir mes viens kitam nedarysime skriaudos ir bus kiekvienam labai sveika ir protinga.“

Visą tai, ką mus Kudirka pamokino ir parodė, kruvon suglaudus, tai buvo mums didelis turtas. Mes visi rūpinomės visomis išgalėmis elgtis taip, kaip Kudirka mus mokino. Toliau jau mes patys vieni — kitus įspėdami, išmokome elgtis visame ir visur.

Mūsų globėjas nepamiršo ir žaidimų, kurių keleta mums parodė, kaip žaisti tyrame ore, būtent: „bita — meta, lapka, palianta“; bet patsai, nors mikliai žaidė, tačiau žaidimus mažai mėgo. Nustatydamas laiką žaisti, jis pasirūpino žaidimams priemonės; ir laiką taip nustatė, kad po pasivazojimo būtų galima pamokas priuošti ir nevisai gabiems. Jis taipgi nustatė laiką vakare gulti ir rytą — kelti.

Kudirka ir mes. Kudirka labai rūpinosi mūsų žvilgėjimu iš viršaus, bet dar daugiau jam rūpėjo jo globoje esamų mokinių pamokos. Nespėdavome pareiti iš gimnazijos; jis tuoju pareikalavo nuo mūsų dienynus, kuriuose būdavo pažymėjimai ir būdavo užrašomi nusikaltimai — prasižengimai gimnazijoje.

Kudirka vakarais prie žiburio sodindavo mokinius taip, kad gabesni mokiniai būtų susimaišę su tinginiais; tuo būdu jam buvo lengviau pagelbėti nespėjantiems pamokose. Prieš eisiant gult beveik kiekvieną vakarą perklausdavo mokinius, žiūrėdamas kaip būdavo priręgtos pamokos. Neišmokusius pamokų labai dažnai būdavo paliekti po devinių mokytiis ir patsai Kudirka, pasiėmęs skaityti knygą, likdavo sėdėti drauge; bet vakarodavo neilgiau kaip iki dešimtai valandai.

Savo pamokomis Vincas Kudirka labai mažai tesirūpino ir daugiausia būdavo skaito knygas, kurias gaudavo gimnazijos knygyne. Bet jis labai norėjo, kad jo globoje esančių mokinių pamokos būtų atsakomos gerai ir pažymėjimai nebūtų žemiau vidutinio; todėl jis atsidėjęs darbavosi mūsų naudon ir kuomi tik galėdamas mums pagelbėjo: užduotis daugumai jis padarydavo ir rašto namų darbus pataisydavo. Mes, būdami Kudirkos globoje pas Galkauskiene, turėjome gerus laipsnius, visi perėjome antron klasėn ir trys su pagyrimo lakštais.

Mokslo metų gale dailiaraščio mokytojas Rutkauskas reikalaujavo iš pirmos ir antros mokinių klasės ant storos, gražios popieros pateikti lakštą gražiai įvairiomis raidėmis ir raštu parašytų: turėdavo būti ant pirmos vietos parašyta antgalvis gražiomis, didelėmis raidėmis; toliau turėjo eiti raštas po eilutę stambiomis ir gulščiomis raidėmis ir prie pabaigos — po eilutę vidutinėmis ir mažomis. Taigi Kudirka nepagailėjo įdėti savo triūsio ir čion, parašydamas kiekvienam dailiaraštį. Aš atmenu, kad man iš dailiaraščio labai gražiai nupiešė dvi litari „AA“ (upė Latvijos šaly), tai buvo nupieštos tušu labai didelės ir gražios raidės ir už tai mokytojas Rutkauskas man pastatė „penkis“.

Kudirkos darbštumas. Jau pradžioje savo jaunystės Vincas Kudirka pasižymėjo savo darbštumu ir gabumais. Jis daugiau dirbo ir gyveno kitiems negu sau. Ir būdamas jis mūsų globėju pas Galkauskiene niekuomet nesėdėjo be darbo ir laiką pasiskirtęs turėjo sekamai: pirmiausia po pietų apie valandą laiko imdavo smuiką į rankas ir smuikuodavo iki rengimo pamokų pradžiai; paskui knygą skaitydavo, protarpiais gelbėdamas nespėjantiems pamokas ruošti. Po arbatai apie valandą iki pradžiai vakarinio mūsų užsiėmimo jis piaustė piukleliu iš būko lentučių įvairius gražius braižinius, iš kurių tvėrė gražais dėžutes, tinkamas prie sienos arba ant rašomo stalo pagražinti; ir kai kada einant gult, turėdamas laiko, apsakydavo kokį nors juokingą nuotikį iš kaimiečių gyvenimo.

Mums Vinco Kudirkos globoje kambariuose pas Galkauskiene gyvenosi labai linksmi ir smagiai. Būdavo neįtantame, kaip atėidavo šventadieniai arba sulaukdavome didelių švenčių: Kalėdų, Velykų ir Petrinių. Mes Vinčą Kudirką gerbėme širdingai del jo švelnaus ir nerustaus būdo ir buvome prie jo prisirišę; mes jo niekuomet neregėjome rustaujant nei šeimyninkės užgaunant.

Pas Galkauskiene kambariuose Vincas Kudirka įvedė pavyz-

dinga tvarką ir jo globoje esančiuose kambariuose buvo švaru. Per mokinių žaidimus buvo vėdinimi kambariai, patalinės, grindys būdavo plaujamos kas antradienis ir šeštadienis.

Pati senutė Galkauskienė džiaugėsi ir didžiavosi, nes kaimynkoms – šeimyninkams ir jų kambarių globėjams klasių vedėjai ir jų padėjėjas, Kisternis, rodydavo Galkauskienės kambarius pavyzdžiu. Ir per ištikus metus jis savo globojamų mokinių nė vieno nenubaudė ir nė vienam nepasakė rustaus žodžio.

Juokdarys. Vincas Kudirka buvo linksmo būdo ir mokėjo pa juokauti. — Kartą ketvirtoje klasėje, baigiantis mokslo metams, lotynų kalbos mokytojas, Kvirinas Pseorskis, kuris nemėgo žydu, pašaukė atsakyti pamokas savo papročiu mokinius su raide „K“. Tarp iššauktųjų greta stovėjo gerais lotynų kalbos laipsniais Giršas Krukauskas ir Vincas Kudirka. Kada atėjo eilė atsakyti pamoką Krukauskui, kuris šį kartą nevisai buvo prisirengęs, jis stuktelėjo koją Kudirkai ir tyliai tarė: „podskaži“. Pseorskis beklau sinėdamas Krukauską, taip jį supainiojo, kad jis, išstumtas iš vagos, jau nepajėgė net atsakyti kaip jo vardas ir kada jis gimė. Paklaustas: kiek metų? Krakauskas vėl stukt koją Kudirkai, kuris į ausį Krukauskui pašnabždėjo: „tūkstantis aštuoni šimtai septynesdešimt penki“. Krukauskas, iš baimės nieko negalvodamas, greitai atsako: „tūkstantis aštuoni šimtai septynesdešimt penki“. Visoje klasėje juokas . . . Pseorskis taipgi tiktai gardžiai nusikvatojo ir sušuko: „O! tai naujas Matuzelis!“ ir tuomi pasibaigė pamoka, nes gimnazijos koridoriuje pasigirdo skambutis. Galima būtų ir daugiau Kudirkos juokavimų nurodyti, bet, kad nenubostu, užteks!

Vincas Kudirka įsigijo smuiką. Po pirmam mokslo bertainiui, tai yra po Visų Šventų, paaiškėjo, kad Vaclavas Dackevičius ir antros klasės Stasys Daugela labai silpnai mokosi, tai yra turi blogus laipsnius. Tėvai apie tai sužinojo, ir jiems parūpo vaikų likimas. Po Visų Šventų, jų tėvams prašant, Kudirka už tinkamą atlyginimą sutiko teikti jiedviem atskiras pamokas. Kudirka daug aikvojo laiko ir dėjo visas pastangas, kad kaip nors šie du atsilikę mokiniai pasivytų juos pralenkusius. Kudirka savo tikslo pasiekė. Ant Kalėdų šie du mokiniai gerai pasitaisė ir abudu pateko į antrąjį skyrių.

Praslinkus apie porai savaitių po Visų Šventų Kudirka gauna nuo Daugelos ir Dackevičiaus pinigų, už kuriuos, jis su pagalba šalia gyvenusio Stasio Dambravičiaus, gero smuikininko, įsigijo sau smuiką. Pirko smuiką pas tulą žydelį Mariampolėje „Joške Špil“ ir priedo sukalbėjo keletą pamokų: „Juške Špil“ turėjo parodyti Kudirkai smuikavimo pradžią ir pamokyti griežti gamas. Bet „Joške Špil“ nebuvo tikęs kitus mokyti, o tiktai paprastas praktikas; ir po pirmai pamokai Kudirka pamatė, kad su „Joškės Špil“ pamokomis bus tiktai bergždžias laiko eikvojimas ir nuo jų atsisakė.

Kudirkos kaimynystėje gyveno Stasys Dambravičius, kuris buvo geras praktikas ir žinojo smuikavimo teoriją. Dambravičius

buvo Kudirkos draugas ketvirtoje klasėje ir buvo likęs antriems metams. Kadangi Dambravičius ir antrais metais, būdamas ketvirtoje klasėje, šlubčiojo tuloše pamokose, tat jam Kudirkos prašant pagelbėti pamokas išmokyti, Kudirka sutiko, bet su sąlyga, kad Dambravičius po pietų ateis jį pamokyti smuikuoti.

Kudirkai iš pradžių nekaip vyko smuikuoti, bet jis savo tvirtu būdu ir energija pergalejo tas visas kliūtis, kurios trukdė jam smuikuoti, ir jau Kalėdoms patsai vienas galėjo nustatyti smuiką ir gerai griežti gamas. Velykoms jai galėjo smuikuoti „Polka Paulina“. Kudirka smuiką mėgo ir mylėjo. Savo smuikavimu nė kiek nekenkė jo globoje esamiems mokiniams, nes jis smuikavo, kada mokiniai išeidavo po pietų kieman pažaišti.

Kudirka mokosi lenkų kalbos. Tai buvo laikai lenkomanijos Lietuvoje. Jau nekalbant apie miestus, kaimas taipgi po truputi buvo užsikrėtęs lenkomanija. Pas Galkauskienę atėjo Kudirka labai mažai mokėdamas lenkiškai; jeigu su lenku galėjo jis susiprasti, tai labai sunkiai ir tikrai iš bėdos. Kalbėti lietuviškai tuose laikuose buvo žema, o nemokėti lenkiškai — labai negražu. Del šeimyninkės Galkauskienės, kuri visuomet kalbino lenkiškai, būtų buvę netaip didelė bėda burbtelti pusiau lūpų ir trumpai atsakyti . . . . Bet jos graikšti, skaitstaveidė duktė Filipina noroms nenoroms vertė Kudirką rimčiau pagalvoti apie lenkų kalbą. Kudirka labai malonėjo su Filipina pasikalbėti, pajuokauti; ir Filipina, būdama jau penkiolikos ar šešiolikos metu, tai jautė. Bet visa bėda tame, kad vienas gali gerai kalbėti rusiškai, o kitas — moka lenkiškai ir abudu puikiai galėtų susiprasti, pasikalbėti ir pajuokauti tik lietuviškai, bet lietuviškai kalbėti gimnazistui su panele nemada ir negražu.

Čia ir vėl teko grįžti prie Dambravičiaus, kuris šale smuikavimo suteikė Kudirkai rakta į lenkų kalbą. Kadangi Dambravičių šeima buvo grynai lenkiška ir nė vienas nemokėjo nė žodžio lietuviškai, tai Kudirkai buvo gera proga mokytis lenkiškai — teorijos su pagalba Stasio Dambravičiaus, o praktikos mokėsi lankydamas Dambravičių šeimą. Prie tam Dambravičių šeima buvo globoje seno lenkų valdininko, kuris rūpestingai rinko periodinius leidinius ir knygas ir mirdamas paliko savo šeimai šioją tokį lenkišką knygynėlį, kuriame buvo įdomių ir lengvo turinio knygų.

Savo troškimų Kudirka neslėpė, kadangi nebuvo ir reikalo slėpti. Jis kartą pabėdavojo prieš Filipiną Galkauskaitę, kad čion pas juos gyvenant negalima gauti lenkiškų knygų pasiskaityti. Teisybė! pas Galkauskus nebuvo jokios lenkiškos knygos, be maldaknygių.

Sužinojęs Dambravičius iš Filipinos Galkauskaitės apie Kudirkos norą pasimokyti lenkiškai, tuojau pasiūlo Kudirkai iš savo knygynėlio lenkiškų knygų pasiskaityti ir jis pasižadėjo Kudirkai pagelbėti išmokyti skaityti arba bent tarti lenkiškai žodžius. Tuojau po pirmam pasikalbėjimui apie mokymasi lenkų kalbos, Dambravičius atnešė Kudirkai J. Kraševskio apysaką „Pojata“; tai buvo

pirmoji knyga, iš kurios Kudirka mokėsi lenkiškai. Apie porą popiečių Dambravičius paskaitė po keletą puslapių iš „Pojata“ ir ypač pabrėžė nosinių tarimą, o toliau jau patsai Kudirka lavinosi. Jis pirmiausia skaito J. Kraševskio apysakas, kurių daugiausia buvo Dambravičių knygynėly; toliau pamėgo A. Mickevičių, Sirokomlę ir kt . . .

Po Velykų 1876 m. Vincas Kudirka jau liuosai vartojo lenkų kalbą ir drįso su Filipina Galkauskaite ir kitomis pasikalbėti ir pa juokauti priemyje tyliais gegužio vakarais.

II. Seinų Dvasinė Seminarija ir Vincas Kudirka.

Seinai ir Seinų Dvasinė Seminarija. Seinai — nedidelis apskrities miestas tarp didelių ežerų ir miškų — nieko savyje masinančio ir viliojančio neteikė ir nieku nepasižymėjo. Čia gyveno vienuoliai, o vienuoliams išnykus, tapo įsteigta Seinų Dvasinė Seminarija. Del to ir Seinų Dvasinė Seminarija iš lauko ir iš vidaus buvo niuri, kaip paprastai senovės vienuolynai būna.

Mokytojai Seinų Dvasinėj Seminarijoj tuo laiku buvo su menku mokslu, ir menkai prisirengę mokytojauti. Daugelis jų buvo baigę vos tik tai Seinų Seminarijos mokslą.

Tvarka. Gal būt visose dvasinėse seminarijose pirmoj vietoj reikalaujama nusižeminimo, sulig kuriuo buvo matuojama pašaukimas arba tinkamumas jauno auklėtinio į kunigus. Nusižeminimas prieš viską! Seinų Dvasinėje Seminarijoje visoki galvojimai ir klausimai, kurių gali kilti pas auklėtinius, buvo neleistinas jokiū būdu dalykas. Nekalčiausias paklausimas, užduotas mokytojui, buvo skaitomas įžeidimu vyresnio asmens ir paklausėjas už drąsą tuojau galėjo atsidurti už Seminarijos sienų. Prieštarauti arba vesti nors nekalčiausio turinio ginčą — polemiką su mokytojais — tai buvo įrodymas, kad auklėtinis neturi pašaukimo ir galėjo būti pašalinamas iš Seminarijos.

Knygas pasiskaityti auklėtinis galėjo gauti tik tai per rankas Direktorius arba kitaip kalbant per cenzurą. Patys Seminarijos mokytojai mėgdavo šnipavimą: klausydavo po auklėtinų kambarių durimis arba žiūrėdavo per rakto skylę į kambarius. Šnipavimo paprotys buvo mokytoju skiepijamas ir tarp pačių Seminarijos auklėtinų.

Seinų Dvasinės Seminarijos auklėtinų tarpe pasireiškė ir buvo gana plačiai išisakojęs girtuokliavimas, lošimas kortomis ir slaptas išėjimas meistan pas pažįstamas arba smūklėn pagirsnoti. Tai vis negeistini ir blogi apsireiškimai mokslo įstaigoje.

Dalykams taip Seinų Dvasinėje Seminarijoje esant, ne nuostabu, kad ir kurių atsitikdavo.

Kriozas. Anksti rytą pralotas Marma ėjo Seminarijos kario riumi bažnyčion pasimelst, ir eidamas staiga užuodė smarkų kvapą degtinės, kuri kontrabandos keliu buvo skirta Seminarijos

auklėtinams. Pralotas sulaiko kontrabandnešį su degtine ir papliepia jam nešti asotį, apie viedro didumo, beveik pilna degtinės paskui save ir užrakina asotį su degtine savo kambariuose.

Tuojuo po visą Seminariją pasklido gandas apie sulaikymą ir konfiskavimą kontrabandos. Bet tarp seminarijos auklėtinių atsirado žmonių su Salemono galvomis, ir jie pasitarė tarp savęs juokaudami tarė nelaimingajam tarnui: „tik nenuliusk! bus tuojuo Kana Galilejos!“ Stubūkladariai sudaro Praloto Marmos tarną, su kurio pagalba įėjo praloto kambariuosna ir, tyru vandeniu gražiai pakeitę degtinę, laukė kas bus toliau . . .

Pralotas Marma po pamaldų nesiskubino pusryčiauti, kaip paprastai darydavo, bet, turėdamas faktus rankoje, norėjo greitai padaryti tardymą ir surasti kaltininkus. Pralotas pasirinko tuojuo sušaukti Seminarijos mokytojų pasitarimą, idant potam mesti dėmę ant Seminarijos Direktoriaus (regento) ir Vice-Direktoriaus (vice-regento) dėl betvarkės seminarijoje (nes juodu Pralotas Marma laikė netinkamais užimti atsakomingas vietas) ir drauge suradus prisizengimo dalyvius apkaltinti ir tinkamai juos nubausti.

Seminarijos posėdyje pralotas pranešė apie kontrabandos su degtine suėmimą ir tuojuo paprašė mokytojus į savo kambarius įsitikinti ir paragauti. Kada mokytojai paeiliui, kaip ekspertai, paragavo ir patyrė, kad tai yra tyras vanduo, pralotas nusiminė ir tikėtai pečiais trukčiojo ir atsiprašydamas mokytojus pasakė: „mea culpa!“

Antano, tarno, kailis liko sveikas ir degtinė vakare buvo auklėtinių išgerta; o pralotas, netikėtai bylą pralaimėjęs, ilgai buvo pajaukiamas seminarijoje . . .

Kudirka seminarijoje. Vincas Kudirka visai nebuvo pasirengęs važiuoti į Seinus ir pas jį nė noro nebuvo pastoti Dvasinėn Seminarijon. Tėvas jį prikalbino ir 1876 metais pusiau rugsėjo mėn. nuvežė į Seinus ir paliko Seminarijoje. Kudirikai iš pirmų dienų nepatiko Seinų Dvasinė Seminarija, kurioje jis jautėsi kaliniu. Kartą atvykęs pas savo draugą, Šimanauską, būdamas septintoje klasėje, šiaip apibūdino, juokaudamas, Seinų Dvasinė Seminariją: „tai yra tamsi lindyne, kurioje yra gera proga pavirsti niekšu ir labai panaši į Bazilių*) veliušį, — su tuomi tikėtai skirtumu, kad Baziliuose senas mergas pervedia į jaunas, o Seinų Dvasinėje Seminarijoje eina darbas atvirkščiai: iš jaunų, sveikų ir skaisčių jaunikaičių padirba tikrus elgetas . . .“

Kudirka augo fiziniai ir jo protas bujojo; jis nebuvo patenkintas Seminarijos mokytojų pamokomis ir rankvedžiais, kuriose bendrai imant Kudirka matė miglotumą ir neaiškumą. Jam vis rūpėjo daugiau ir daugiau žinoti, išmokti ir mokslu aprėpti kiek galint daugiau žmonių gyvenimo tikrenybę.

*) Baziliai — kaimas netoli Šumsku — yra nuo senai žinomas savo prašmatnumu.

Kudirka kankino Seinų Dvasinėj Seminarijoj ne tik mokytojų pamokos ir pasakojimai apie visokeriopos rūšies šventuosius ir šventenybės, ne tik praktikuojamas begalinis žmogaus žeminimas, stumdymas kaip ir nekenčiamo sutvėrimo iš vienos vietos kiton, bet ir patsai mokymo būdas, kur visos pamokos buvo išguldomos savotišku žargonu.

Del to V. Kudirka negalėjo būti patenkintas nei mokytojais, nei mokslu, ir jis ėmė ieškoti išeities. Jis susipažino su Seinų miesto inteligentais, su kurių pagalba gaudavo gerų knygų, kurios patekdavo į Kudirkos rankas kontrabandos keliu. Daugiausia gaudamas knygų iš miesto inteligentų lenkų kalba, Kudirka pirmiausia pradėjo studijuoti lenkų literatūrą. Jis skaito senus lenkų rašytojus: Dlugoša, Kadlubką ir kitus, — skaito istorikus: Narbutą, Balinskį ir t. t., — toliaus imasi už poezijos ir skaito klasikus: Krasickį, Trembeckį ir daugeli kitų . . . Pagaliau pereina prie literatūros, su pamėgimu skaito poeziją Adomo Mickevičiaus, Slovackio, Sirokomles ir kitų. Jis taipgi perskaito vertime Dantės „Divina Comedia“ ir daugelį kitų autorių, kurie buvo verti skaityti vien tiktai del turinio.

Šalia lenkų literatūros jam vienas Seinų miesto inteligentas pasiūle rimtą filozofo Kanto veikalą, kurį perskaitęs Kudirka patsai prašė kaip nors parūpinti jam iš filozofijos srities daugiau rimtų veikalų. Po Kantui jis gauna Spenserį, Šopenhauerį, Dekartą ir kitus. Minėtų filozofų darbai Seinų Seminarijos sienose Direkcijos buvo griežtai draudžiami, todėl Kudirka sau įsitaisė skaityklą viename Seminarijos bokšte, kur popietines valandas jis sau prie knygų ramiai praleisdavo. Kudirka, būdamas Seinų Seminarijoje, perskaitė daugelį knygų tiesiog uždraustų dvasinės cenzūros.

Ir jeigu Kudirka atgal sugrįžo į Mariampolės gimnaziją tikru džentelmenu ir su dideliu žinių apstumu, tai už tai jis negalėjo būti niekam dėkingas, tiktai patsai sau.

Vincas Kudirka, išbuvęs beveik du metu Seinų Dvasinėje Seminarijoje, neužsikrėtė įsišakojusiais Seminarijoje tarp auklėtinių negeistiniais įpročiais: jį nepatraukė nei girtuokliavimas, nei rūkimas, nei kortomis lošimas.

Jis dar gi peikė girtuokliavimą arba kortomis lošimą, kurį skaitė bergdžiu laiko eikvojimu be jokios naudos, ir nepaisė, kad jį šnairiai žiūri kiti.

Vincas Kudirka, po pirmų atostogų sugrįžęs Seminarijon, peikė pajuokdamas savo draugų lankymasi per atlaidus pas gimines arba pažįstamus kaimynus, laikydamas tai žemu daiktu, negeistina, neprotinga ir nesveika kalėdojimo praktika; sakydamas, kad tokiu būdu nukenčia abi pusės: mes, kaip Seminarijos auklėtiniai, rodome blogą pavyzdį ir doriniai nusižengiam, žmonėms gi daroma dideli medžiaginiai nuostoliai . . .

Seinų Dvasinės Seminarijos mokytojai, kurių didelė dauguma buvo lietuviai, nuduodavo nemokančius lietuviškai kalbėti, veidmainiavo ir su pamėgimu pašiepdavo lietuvybę ir lietuvių kalba.

Todel ir Seminarijos auklėtiniai šalinosi nuo lietuviybės ir drovėjosi lietuviškai kalbėti net su savais, — antra vėl — bijodavo pakliūti litvomanų eilėms ir būti persekiojamais . . .

Nes lietuviybė Seinų Dvasinėje Seminarijoje, kurį buvo persekiojama jau nuo senai rusų žandarų, buvo didelis ir nedovanotinas prasižengimas ir nuodėmė, dėl kurios kiek vėliau pagarsėjo Seinų Diocezijos Administratorius, kun. Juozas Antanavičius, užgirdamas veiksmus Seminarijos Direkcijos, kuri pasižymėjo auklėtinių šalinimu be jokio perspėjimo už lietuviybę: pirmieji buvo pašalinti Antanas Milukas ir Vaclavas Matulaitis.

Seminarijoje reforma. Seinų auklėtojai gerai numanė, kad pas juos Seminarijos sienose neviskas yra gera. Jie matė, kad jų įstaigoje daug kas yra taisytina ir kad jų visas darbas rieda į pakalnę. Nemažai susirūpinę, jie galvojo ir tarėsi, iš kurio galo pradėti taisyti ir šalinti įsibrovusius Seminarijos gyveniman netobulumus. Seminarijos Direkcija ir mokytojų personalas ilgai posėdžiavo ir tarėsi, negalėdami prieiti prie tinkamų išvadų. Po ilgų ir karštų ginčų nutarta imtis griežtų priemonių.

Po atostogų 1877 metais Seminarijos Direkcija uždraudė muziką ir kitas pasilinksminimo pramogas, pašalino Kalėdines ir Velykų atostogas, griežtai uždraudė miesto publikai lankyti Seminarijos sodną, kurį pirmiau galėjo lankyti visi be skirtumo lyties ir vaikščioti drauge su auklėtiniais. Taipgi uždraudė Seminarijos auklėtiniais išėiti miestan ir atlankyti gimines arba pažįstamus.

Seminarijos šulai manė, kad tokiomis priemonėmis bus galima atnaujinti visą Seminarijos pablogėjusį gyvenimą. Bet Seminarijos Direkcija griežtomis savo priemonėmis tikslo nepasiekė ir atsitiko visai atvirkščiai: girtuokliavimas ir lošimas kortomis Seminarijoje padidėjo, be to dar prisidėjo auklėtinių slapti pasimatymai arba randez vuoz . . .

Seminarijos Direkcija ir Vincas Kudirka. Sako: „nėra taisyklės be išimties“; taip lygiai atsitiko ir su Seinų Seminarijos Direkcija. Seminarijos šulų išgalvoti suvaržymai, kurie jiems nesuteikė pageidaujamų rezultatų, palietė visus Seinų Seminarijos auklėtinius, išskyrus tiktai vieną Vincą Kudirką, kuriam ne tiktai buvo padaryta išimtis, bet jis visiškai naudojosi laisve. Vincas Kudirka Seminarijos sienos gyveno visai nevaržomas ir; Seminarijos Direkcija į jį žiūrėdavo per pirštus, jį glostė ir tylėjo. Jis ir toliau naudojosi dvasinės cenzūros uždraustomis knygomis; jis eina pas pažįstamus į miestą; jis smuikuoja kaip ir pirmiau ir jam vienam buvo nedraudžiama romansuoti su gražuole, Seminarijos šeimyninkės auklėtine.

Vincas Kudirka savo gabumais toli gražu prašoko visus auklėtinius, todėl apie jį Direkcija taip daug rupinosi ir jam buvo suteiktos visos privilegijos, kuriomis kiti Seminarijos auklėtiniai nesinaudojo. Iš viso buvo matyt, kad Kudirka visais atžvilgiais buvo pageidaujamas asmuo Seinų Seminarijos sienose ir Semina-

rijos Direkcija nebenorėjo Kudirkos paleisti iš savo globos, manydama ir norėdama jį padaryti kunigu.

Visi Seminarijoje gerai žinojo, kad Kudirka jau pasižymėjo ir trumpą laiką kaip istorikas ir literatas. Su juomi šiuose dalykuose priversti buvo skaitytis ne tiktai auklėtiniai, bet ir mokytojai, kurie toli gražu negalėjo susilyginti su savo jaunu auklėtiniu. Tai aiškiai matėsi iš jo namų darbų, kurie būdavo visuomet gražiai, rūpestingai ir rimtai parašyti. Lenkų kalba buvo vartojama graži ir tobula. Jo namų darbais labai gerėjosi net patys mokytojai.

Ant visada apleidamas Seinų Dvasinę Seminariją Vincas Kudirka parašė Justinui Pranaičiui iš kelionės ilgą laišką gražiomis eilėmis lenkų kalboje „Czego się waham“? Šiame laiške jis išdėstė išstojimo priežastis, pažymėdamas daugelyje vietų, kaip trošku ir sunku jam buvo gyventi Seminarijos sienose*).

III. Antru kartu Vincas Kudirka Mariampolės gimnazijon.

Vincas Kudirka vėl Mariampolėje. Nors Vincui Kudirkai Seinų Dvasinėje Seminarijoje buvo taikomas bendrai romėnų posakys: „quod licet Jovi, non licet bovi“, jis visgi nerimo Seminarijos sienose ir ruošėsi ankščiau ar vėliau ją apleisti. Bet apie Vinco Kudirkos pasiliuosavimą iš Seminarijos iki paskutinei dienai niekas nežinojo; net jo artimas Seminarijos draugas Justinas Pranaitis didelei nustebo, pamatęs civilius rubus, atneštus Kudirkai. Toksai netikėtai ir staigus Kudirkos pasiliuosavimas stebino ne tiktai auklėtinius, bet drauge stebėjosi ir mokytojai, kurie visuomet ir visame teikė jam pirmenybę prieš kitus Seminarijos auklėtinius**).

Po Velykų 1878 metų Vincas Kudirka jau vaikštinėjo Mariampolėje civiliuose rūbuose. Pirmomis buvimo dienomis Mariampolėje jam laimė į akis nesišypsojo. Jis žinojo, kad dėl jo pasiliuosavimo iš Seminarijos tėvas bus rūstus, nepatenkintas ir nebe teks jam materialės paramos. Bet jis nieko nepaisė.

Vincas Kudirka daug pinigų neturėjo ir negalėjo jų daug sudaryti už parduotas nereikalingas knygas ir kitus menkesnius daiktus. Todėl pirmomis dienomis buvimo Mariampolėje Vinco Kudirkos ateitis buvo gana miglota. Vienok jis atvykęs į Mariampolę nė kiek nenusiminė, atvirksčiai — buvo gana linksmas ir smagiai jautėsi tartum naujame pasaulyje, nors ir miglotose apystovose.

Tuose laikuose, kada Vincas Kudirka sugrįžo atgal, Mariam-

*) Palygink atitinkamas vietas J. Jablonskio, V. Palukaičio ir J. Tumo rašiniuose. Re d.

**) Kaip matyti iš J. Tumo, V. Palukaičio ir Vinco Kudirkos raštuose I, 10 p. atspausdinto dokumento, V. Kudirka, bent formaliai, iš seminarijos buvo pašalintas „dėl stokos pašaukimo. Re d.

polės gimnazijoj tarp kitų mokytojų mokytojavo gana simpatingas žmogus, Liudvikas Ostrovskis. Nors Ostrovskis Vinco Kudirkos pirmiau nepažinojo, bet nuo kitų sužinojęs apie jo gabumus, panorėjo jį pamatyti. Taipgi Ostrovskiui buvo gerai žinoma, kad daugelį gimnazijos mokinių tėvai, pakurstomi kunigų, priverčia įstoti Seinų Seminarijon.

Kartą Ostrovskis paprašė pas savę Vincą Kudirką pietų. Iš pirmo karto Vincas Kudirka patiko Ostrovskliui, su kuriuomi kalbėjo Ostrovskis kaipo su tikru džentelmenu. Čia Ostrovskis sužinojo apie viską, tai yra apie Vinco Kudirkos padėtį, ir patyręs, kad Kudirka yra pasiryžęs tašti toliau gimnazijos mokslą, visomis išgalėmis ėmėsi Kudirkai gelbėti.

Pirmiausia Ostrovskis suteikė Kudirkai veltui išlaikymą ir kambarį ir rūpinosi įstojimu Vinco Kudirkos į gimnaziją. Pasi-kalbėjęs su Direktoriūm Abromavičium ir gimnazijos mokytojais, Ostrovskis Kudirkai pranešė, kad jo įstojimas gimnazijon yra užtikrintas, bet turėšes laikyti kvotimus pabaigoje metų drauge su kitais gimnazijos mokiniais.

Drauge su Kudirka pas Ostrovskį turėjo kambarį Sokolupių dvarponio sūnus, Juozas Florijanavičius, trečios klasės mokinyš, kurį Ostrovskis pavedė Kudirkai už gerą atlyginimą pamokyti.

Toliau Kudirka įsigijo rankvedžius ir patsai ėmė ruoštis prie kvotimų gimnazijon. Bet turėdamas atliekamo nuo savo prisiruošimo kvotimams laiko, dar mieste paėmė dvi pamokas prirengti trečion gimnazijos klasėn.

Kudirka, išlaikęs kvotimus gimnazijon*), už sutaupintus pinigus už pamokas įsitaisė gimnazijos uniformą, ir atostogų išvažiavo iš gimnazijos į Sokolupių dvarą drauge su savo mokiniu, Juozu Florijanavičium. Sokolupiuose Vincas Kudirka buvo Florijanavičiaus sūnaus ir dukters mokytoju. Kudirka, kitus mokydamas laike atostogų, ilga laiką nesusitiko su savais ir nė nesimatė su tėvu.

Mariampolės gimnazijoje mokytojas Ostrovskis vaidino žymią rolę. Tuose laikuose buvo pilna gimnazija mokinių. Pirmiausia Ostrovskis suorganizavo iš gimnazijos mokinių chorą, kuris, padedant Veiverių mokytojų Seminarijos orkestrui, surengė du koncertus. Koncertai buvo rengiami nepasiturintiems mokiniams. Kaip pirmas taip ir antras koncertai gana gerai pavyko ir davė didelį pelną. Už pelnytus pinigus buvo daugelis paliuosuota mokinių nuo mokesnio už mokslą ir gimnazija įsigijo fortepijoną.

Po atostogų 1878 metų Ostrovskis suorganizavo iš mokinių mėgėjų orkestrą, į kurį įstoja ir Vincas Kudirka, būdamas jau prasilavinęs smuikorius. Vesti orkestrą Ostrovskis parsikvietė iš Veiverių Seminarijos muzikos mokytoją Buinauską, gana gabų žmogų. Vadovaujant Buinauskui mėgėjų orkestrą, į trumpą laiką daug jam

*) J. Jablonskiō liūdymu, antru kart stojant į gimnaziją V. Kudirkai jokių kvotimų laikyti nereikėjo. Red.

pasisekė padaryti: kadangi orkestrui dar stokavo kai kurių instrumentų, tai Buinauskas įsimanė surengti koncertą išgijimui reikalingų instrumentų. Koncertas pavyko visais atžvilgiais. Toliau vėl surengė antrą koncertą beturčių mokinių naudai.

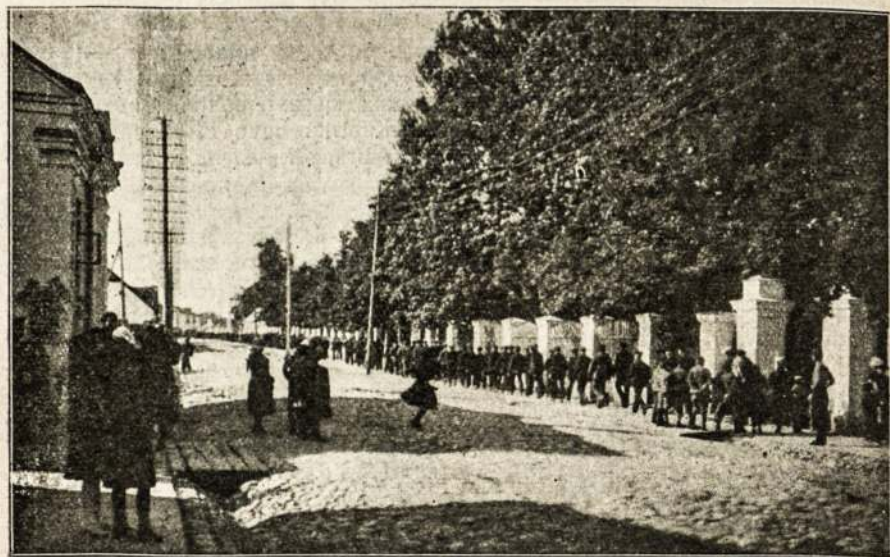
Tai buvo laikai Mariampolės gimnazijoje, kada gyvenimas joje tik virė kunkuliavo. Vincas Kudirka jame aktingai dalyvavo. Kaip prasilavinęs muzikas, orkestre jis grojo; chore taipgi dalyvavo, nes turėjo neblogą balsą.

Nors Vincas Kudirka jau nebuvo gimnazijoje arti dviejų metų, bet jis į trumpą laiką suspėjo daug pažengti pirmyn ir pasivyti savo draugus.

Po Naujų 1879 metų jis stoja į geriausių gimnazijos mokinių eiles. Kada kilo tarp tarybos pedagogų sumanymas paruošti viešą referatą temoje: „Kakoje značenijė imieli Olimpijskije igri v drevnej Greciji“, tai iš visos gimnazijos mokinių buvo išrinkti tiktai du mokiniai: Vincas Kudirka ir Abramavičius parašyti minėtą referatą. Referatą parašė Abramavičius, nes Kudirka turėjo daug pamokų, todėl griežtai atsisakė rašyti.

Ir taip Vincas Kudirka tęsė gimnazijos mokslą sėkmingai ir pabaigęs gimnaziją įstojo Varšavoje Universitetan . . .

J. Kačergius.

Mariampolė palei gimnazijos sodą.

Vincas Kudirka — muzikas.

V. Kudirkos rolė muzikos srityje būtų visai be vertės, jeigu ne jo pajauta, kurią jis, matomai, turėjo iš priginimo. Jis, kaip muzikas, be teorijos supratimo, bet jausmu pagavo lietuvišką dvasią, nors iki šiam laikui ir geresni teoretikai, negu V. Kudirka, rimtame įvertinime lietuviško muzikaliao vingio lankstumo labai svyruoja. Jis, Kudirka, pasigavo keletą lietuviškų motyvų ir sudarė „Nemuno vilnis“ ir kitus, nors menkesnius, dalykus. Surinko iš Bartscho ir Juškevičiaus dainas, nors ne jis jas sutaisė, nes jis to atlikti negalėjo, kas parodo jo prie muzikos sąžiniškumą — neimti to, kas ne pagal pajėgų. Ir tos dainos yra parinktos lietuviškiausios dvasios, senosios lietuviškos muzikos, kas turi būt pamatu naujai mūsų kurybai. Kudirkos rolė, kaip matyt, ir užsibaigė parinkimu tų dainų melodijų, ištaisymu žodžių ir išleidimu arba jų sutvarkymu. Tas dainas harmonizavo beveik vis lenkai ir net dvejetainį jų įsidėjo „Lutnia“, kur versta lenkų kalbon ir pažymėta kaip „piesni ludowe“ — žinoma — lenkiškos. Kas vertimus darė, man nežinoma, tik gaila, kad tikriausi lietuvių motyvai kitų tapo pasisavinti.

Kudirkos piano leidiniai ne pilnai paties Kudirkos parengti. V. Kudirka, tiesa, buvo parašęs pats akompaniamentą, bet, matyt, jautė, kad jis to daryti negali, pasiteiravo su kitais (daugiausia bene su I. Pranaičiu, Petrogrado buv. vadinamos dvasiškos katalikų Akademijos vargonininku) ir piano veikalai buvo neva taisyti.

Reikia dar pakalbėti apie svarbiausią dalyką — himną — „Lietuva tėvynė mūsų“. Apie jį buvo daugelio kalbėta, bet, rodos, nebuvo atatikta tikrojo rakto. Dar prieš karą vienas korespondentas po Seredžiaus vakarui rašė apie dainavimą, kad nors „Lietuva tėvynė mūsų“ imta iš Glinkos ir net iš operos „Žizn za caria“, tai nieko, bile iš geros muzikos“. Ten gi nieko bendra su Glinka nėra. Pirmoji himno dalis yra visai identiška Metfesselio dainai — „Studentų daina“. Tą dainą dainuodavo anais laikais Slowianskio choras ir Kudirka ją galėjo girdėt. Antra dalis po įtaka muzikos iš Moniuškos — operos Halka — „Po Nieszporach“. Kadangi Kudirkai, kaipo ne teoretikui ir ne specialistui, nebuvo galima būti verpete muzikalės literatūros, o patsai, būdamas jauslus, pasiduodas

įtakai, nesukontroliavo įžymėtų savyje svetimų motyvų ir išliejo juos su prakilniais ir giliais žodžiais. Vienok himno muzika labai gerai nušviečia ir pabrėžia žodžių mintį, taigi nė priešintis tam nėra reikalo, kad tai nevisai savarankiškas muzikos kurinys.

Vienok Kudirka geidė kelti savąjį muzikos meną, ir jis, jausmais vadovaudamos, padėjo gerą pradžią mūsų muzikai nors tais mažais veikalėliais.

Žmogus, visapušiškai apsišvietęs, greičiau atranda teisingesnį kelią, negu kad ir šioks toks technikas specialistas, kurio proto horizontai labai aprėžti. Šiandien mes tikrai turime daug muzikos gadintojų, kurie dirba tik dėl ambicijos. Tegul jie sektų Kudirkos pėdomis.

M. Petrauskas.

(Iš "Jaunosios Lietuvos" 1915 m. sausio m. Nr.).

Dvasios galiūnas.

Jis paliegęs gyveno Naumiesčio pakraštyje menkoje trobelėje Prūsų pasienyje. Iš lango už poros šimtų žingsnių buvo matyt upelis, skiriamas dvi didžiules valstybes, pasidalinusias lietuvių kraštą.

Dažnai žiūrėdavo jis į Prūsų pusę, giliai susimąstęs. Pirmas pasisiūlydavo jo domėsiui Rusų kareivis, nuobodžiai žingsniuojas šen ir ten Širvintos upelio krantu su šautuvu ant pečių. Toliau, anapus upelio, daugiausia per kilometrą, raudonavo Širvintos, Prūsų miestelio, stogai; iš jų šovė į dangų gotiško stiliaus bažnyčios bokštas. Dar toliau, jau akiai nepasiekiamas, turėjo būt Tilžės miestas. Tenai skrijo jo mintys. Tenai buvo liejamas tas varpas, kurs turėjo gausti visai Lietuvai, gausti galingai, kaip galinga buvo Didžiojo Varpininko siela.

Jis buvo paliegęs kūnu, bet milžinas dvasia, stojęs į kovą su žiauria caro valdžia už savo tautos teises. Jo ginklas buvo meilė, caro valdžia ėjo prieš jį su neapykantos ginklu rankoje.

Žiauri liga galutinai pakirto dvasios galiūną. Ligos parblokštąjį kūną palaidojo Meištų kalnelyje, iš kur dar plačiau matyt Prūsų kraštas.

Kūnas ilsėjosi kapuos, dvasia tebesiūbavo varpa. Varpas gaudė kaip gaudęs, tik jo gaudime radosi naujas tonas, tonas skurdaus pasiilgimo nuėjusio ilsėtis galiūno. Tas tonas skaudžiai jaudino galiūno pasekėjų širdis, dar smarkiau žadino, šaukė prie švento darbo tėvynei.

Ant galiūno kapo atsistojo ažuolas, viesulo nulaužtas, bet tvirtai pasiryžęs savo vietos neapleisti; jis skelbė: „Čia ilsisi toks pat stipruolis, taip pat kovos viesulo nulaužtas“. Ažuolo kamiene buvo iškirsti galiūno troškimai:

Tegu saulė Lietuvos tamsumus pašalina,
Ir šviesa ir tiesa mūs žingsnius telydi!
Tegu meilė Lietuvos dega mūsų širdyse!
Vardan tos Lietuvos vienybė težydi!

Caro valdžia išsigando milžino testamento, plienu išstrupino iš akmens jo troškimų žodžius ir džiaugėsi paleidus juos dulkėmis.

Užėjo karo viesulas. Sutriuško caro galybė. Vėjo išblaškytos akmens dulkės virto gyvu žodžiu, tautos himnu. Ir šiandien, kur tik plaka lietuvio širdis, ten skamba galingi to himno žodžiai.

Rusų kareivis nebevaikščioja Širvintos krantu. Dvasios galiūnas ilsisi Meištų kalnelyje.

Mes, lūpomis kartojam jo troškimus, dažnai nepajėgdami tinkamai įsidėti jų į širdis.

Pr. Ašakaitis.

Truputis atsiminimų apie Dr. V. Kudirką

(1896—1899).

Jonui Kraučiuūnui nuo „Varpo“ ir „Ūkininko“ redagavimo pasitraukus tas darbas iš Tilžės perėjo į šią pusę ir pirmučiausia teko dr. St. Matulaičiui, kuris tuomet Pilviškiuose gyveno. Redaktoriaus susisiekimas su Tilže ėjo per dr. J. Bagdoną (Naumiesty) arba per Kybartus, kur varpininkams padėdavo du totoriai, priklausantys Lenkų Socialistų Partijai (Polska Partija Socyalistyczna arba P. P. S.): Aleksandras Sulkevičius ir Juozas Vilčinskas, beto šiek tiek pagelbėdavo Virbaliaus bulmistras, Jonas Mačys (Kėkštas).

Kai Širvintoj, taip Eitkūnuose buvo patikimų žmonių, kurių adresu pareidavo raštai ir spaudiniai iš Tilžės ir iš Amerikos.

1896 m. dr. J. Bagdonas buvo parubežio sargybos karininko Baranausko (Baron — Rylosujev V. Kudirkos Tiltos Atsiminimuose) iškratytas, rasta buvo pas jį „Varpų“ ir kitokios draudžiamos literatūros. Pasekmė — policijos priežiūra, uždraudimas pereiti Širvinton ir vieno aktyvaus darbininko nustojimas.

Tada buvo padaryti mainai — dr. J. Bagdonas persikraustė į Vilkaviškį, aš į Naumiestį, o St. Matulaitis pasiliko Pilviškiuose.

Dr. V. Kudirka tuomet (1896 m.) irgi sugrįžęs iš Krymo apsigyveno Naumiesty pas p. Valeriją Krašiauskiene, šale Petruškų (Lukaševičiaus) vaistinės prie rinkos.

V. K. daugiau jau gulinėdavo negu vaikščiodavo, kartais nuėdavo dar pas pažįstamus, į Širvintą ir net nuvažiuodavo į Šakius.

1897 m. pradžioj V. Kudirka pasiėmė „Varpo“ redagavimą, o man pamažu teko „Ūkininko“ redakcija. Dr. St. Matulaitis pasi-liko aktyviu bendradarbiu.

Tokia kombinacija buvo gana naudinga, nes susisiekimas su užseniu pasidarė lengvesnis, negu iš Pilviškių, ir laikraščiai ėmė eiti akuratingiau.

Tuo metu netoliese vienas nuo kito buvo apsigyvenę keletas lietuvių darbuotojų: dr. V. Kudirka ir K. Grinius Naumiesty, dr. J. Bagdonas ir mokyt. V. Paliukaitis Vilkavišky, dr. St. Matulaitis Pilviškiuose, dr. J. Staugaitis ir J. Adomaitis (Šernas) Šakiuose. Be to dar Palangoj gyveno dr. L. Vaineikis ir Kretingoj dr. L. Janušis, kuriuodu buvo rezervėj, jei žandarams būtų pavykę likviduoti anoji grupė. Su jais per Prūsus susisiekimas naumiestiškiems buvo irgi nesunkus.

1897 m. pavasarį V. K. buvo 2 mėnesiam nuvykęs prie Adriatikos jūros į Abaziją, bet po to sugrįžęs su Naumiesčiu jau nesiskyrė iki pat mirties.

Begyvendamas viename mieste susieidavau su V. K. beveik kasdien.

V. Kudirkos gyvenimas Naumiesty atrodė neįvairus, bet raštais labai turtingas. Čionai parašyta jo svarbiausi veikalai. Jis rašydavo arba versdavo lengvai, iškart, dailiu raštu, perrašinėti nereikėdavo, taisyti, perbraukinėti irgi nedaug prisieidavo.

V. K. akuratingumas ir tvarkingumas buvo pavyzdingi. Pažadus savo visuomet šventai išpildydavo ir net sirgdamas laiku atlikdavo, ką buvo apsiėmęs.

Pinigai V. K. būdavo antraeilis dalykas. Jis jų nerinkdavo ir neturėjo, bet skolas akuratingai reguliuodavo. Pinigus išleisdavo spaudiniams, paveikslams, prezentams. Žodžiu, pinigų nebrangindavo. Nustojęs iš gydytojo praktikos uždarbio pasijuto be pinigų esąs. Bet atsirado gerų prietelių, kurie sušelpė jį ligoj esantį ir gyvenimą užbaigė be materialių vargų.

Už raštus savo, jei ir gavo kiek nuo P. Mikolainio, tai nedaug. Tuomet toki dalykai būdavo nemokami. Autoriai rašinėjo ne dėl uždarbio.

Iš savo praeities V. K. nemėgdavo pasakotis. Su giminėmis santykiai buvo nekoki, nes iš seminarijos 1879 m. pasitraukęs užrūstino tėvą ir nuo to laiko pasidarė, rodos, neišdildomas atšalimas. V. K. tėvas neilgai trukus po sūnaus mirties irgi pasimirė, rodos, kepenų vėžiu.

Štai dvejetas V. K. pasakojimų apie savo gyvenimo atsitikimus.

1885 m. besėdėdamas Varšavos kalėjime, žandarų įtariamas priguljis lenkų revoliucinei organizacijai „Proletariat“, buvęs nu-fotografuotas, nes tokia jau tuomet buvusi pas juos tvarka. V. K. juokdavosi, kad žandarų puskarininkas kviesdamas kalinį fotogra-fuotis svetimą žodį suambrindamas sakes: „p o ż a l u i t e k p a k - t r e t u!“ (Prašome prie portreto).

Dar pasakojo, kaip žandarų karininkas kalbindavo jį, kad vi-same kame nuoširdžiai prisipažintų, tada, girdi, bausmė būsianti sušvelninta. Žinoma, V. K. nė manyte nemanė prisipažinti. Tik paskiau jau paleistas iš kalėjimo, bet pašalintas iš universiteto del tos bylos, įisai kartą žandarams bandė juokus iškirsti. Kad pa-kliūt atgal universitetan reikėjo gauti iš žandarų raštas, jog jie nieko neturi, kad V. K. būtų atgal priimtas į universitetą. Žan-darų viršininkas pagalios sutiko tokią atestaciją duoti ir davė. V. K. atsisveikindamas pasisakė noris jam sekretą pasisakyt. Žanda-ras susidomėjęs ištempė ausis, o V. K. žiūrėdamas jam į akis pa-sakė — žinokit, kad aš visai nekaltas buvau ir jūs mane visai be-reikalingai tardėt. — Į tai apviltas žandaras atrėžęs — nego-vorite, molodoi čeloviek, my znajem, čto i vaše rylo v puchu. (Nekalbėkit, jaunikaiti, mes žinom, jog Tamstos nosis irgi pūkuose, t. y. kaltas buvai).

1885 m. Šakius V. K. bute buvo krata. V. Kudirkos nebuvo namie. Gyveno pas jį tuomet J. Šernas. Beviešėdamas tuomet Plokščiuose pas Petrą Kraučūną kartu su Antanu Kraučūnu nuke-liavau į Šakius pasiteirauti, kaip ten su ta krata dėjosi.

Iš paimtų pas V. K. raštų, rodos, labiausiai pasirodė pavojinga dro A. Sketerio (Vaistininko) knygutė: „Kaip apsiginti nuo ko-leros ir kiti naudingi skaitymai“. T. 1893 m. Tie kiti „nau-dingi skaitymai“ ir buvo prieš rusų valdžia, atkreipti Del jų ir buvo V. Kudirka tampomas. J. Šernas pa-sakojo, kad žandarų viršininkas pulk. leit. Sosnovskis liefuviškai nemokėdamas klausinėjo vieną žandarą puskarininką, ar imti, ar ne knygutę. Bet matomai ir to eksperto menkai buvo suprantama knygučių kalba, nes paklaustas, ar knygutė „Apie pakrai-kas“ priešvaldiška, ar ne žandarėlis pavartęs ją ir pa-kaušį pasikasęs atsakė — „och nedobraja knižionka, vaše vysokoblagorodje!“ (ak, negera knygutė, jūsų malonybė!) — V. K. ne kartą juokdavosi iš žandarų neapšvietimo ir menko orien-tavimos lietuvių dalykuose.

Iš seminarijos gyvenimo nedaug ką papasakodavo. Vyskūpa Vieržbovskį (Wierzbowski de Wierzbowa Magna, kaip jis save tituluodavo) V. K. nupeikdavo, kaipo gana storžieviška bažnyčios činovnika. Lietuvius klėrikus, kurie jam patarnaudavo einant mi-šias celebruoti, vadindavęs: ciela k i l i t e w s k i e.

Apie omiletikos profesorių, kun. Romanauską, rodos, juokais paduodavo, kaip jis mokydavo klėrikus pamokslus sakyti ir pa-tardavo taip daryti, kaip jis pats būdamas sakykloj darydavęs, ir tada, girdi, išeis gerai. Ištikrųjų tam kunigui pamokslai neiš-

eidavę gerai, nes pamokslus blogai sakydavo.

Iš Mariampolės gimnazijos profesorių gerai atsiliepdavo apie Ostrovskį, kitus gi vadinamus gerais mokytojais, kaip St. Savickį, jis laikydavo tik geromis mašinomis vaikams tokių ar šiokių žinių įkalt.

Iš Varšuvos universiteto profesorių minėdavo chirurgą blagerį Tauberį, kuris mėgdavęs auditorijai juokų daryt, kai štai: „šią operaciją tik aš vienas esmi visame pasauly kartą laimingai padaręs, bet ir aš išdrįsau ją atlikti tik . . . lavonui.“ —

V. K. pasimirė Naumiesty kun. Čarneckio namuose lapkričio 16 d. 1899 m., tame gale, kuris atkreiptas į bažnyčią prie sienos, kuri yra nuo Širvintos. Aš tuomet gyvenau Pilviškiuose ir buvau V. Krašiauskienės telegrama iššauktas Naumiestin į šermenis. Iš V. Krašiauskienės pasakojimo išeitų, jog V. K. bene apsinuodijo morfinu. Mat, išvakaro buvo parnešta 12 miltelių morfinos, mirties dieną iki 2 val. po piet. būk buvo suimta tik 3 milteliai, ir turėjo likti dar 9. Popiet tą dieną apie 2—3 val. V. Krašiauskienės buvo išeita į Širvintą, namie pasiliko V. K. ir tarnaitė. Tą vakarą apie 4—5 val. V. Kudirkos pasimirta. Rastas jis buvo be žado. Parkviestas kunigas, koks-tai jaunas džiovininkas, negalėjo susikalbėti jau ir davė tik paskutinius patepimus. V. Krašiauskienė patėmijo, kad visos morfinos popierėlės tuščios. Iš to ji spėja, kad V. K. mirtį pagreitino priėmęs vienu kartu apie 9 davinius morfinos.

Dr. K. Grinius.

Kaunas, IX. 15 d. 1924.

Žiupsnelis atsiminimų apie Vinčą Kudirką (Kapsą).

Dabar aš negalėčiau pasakyti, nuo kokio būtent laiko pradėjau iš matymo pažinti V. Kudirką; turbūt, nuo pirmos klasės, 1876—1877 metų. Aš buvau keliomis klasėmis žemiau už Kudirką, o mes, mažesnieji, pažinome iš veido visus aukštesnių klasių mokinius. O gražaus, skaitaveidžio Kudirkos, dargi dalyvavusio gimnazijos orkestre, kas galėjo nepažinti? Labiau suinteresavo jis mus savim tuomet, kai pabuvęs apie du metus Seinų Seminarijoje jis metė ją ir pavasarį, prieš pat kvotimus, sugrįžo į 6-tąją klasę Mariampolės gimnazijon. Patsai faktas, kad Kudirka metė dvasiškių seminariją ir grįžo gimnazijon, buvo labai retas ir beveik visiems gimnazistams labai įdomus. — Jau tuomet teko girdėti, kad Kudirkos tėvas dėl jo išstojimo iš klierikų seminarijos atsisakė daugiau medžiaginiai šelpti jį; teko girdėti tuomet ir tai, kad gimnazijos moky-

tojai, labiausia Ostrovskis (lenkas), parėmė Kudirką jo sunkioje padėty.

Arčiau dvasiniai susipažinti mudu su Kudirka pradėjova 1887—1888 metais, kuomet Varšavos universiteto keli studentai — lietuviai, tarp jų ir Kudirka, aktyviai stėjo darban — tautos atgimimo dirvonų plėsti. — Jie sumanė organizuoti plačią, žinomą slaptą, draugiją, į kurią turėjo įeiti visi norintieji dirbti tautos darbą lietuviai inteligentai, vis vien kur kas gyvena. Tos draugijos įstatų projektą “Varšuviečiai” atsiuntė mums, “Maskviečiams”; Varšuviečių vardu rašė mums Kudirka. Draugijos įstatų detalių dabar neatmenu, gi jos esmę ką-tik apibrėžiau. Mes, Maskviečiai, nurodėme į sunkenybes tokiai draugijai gyventi ir veikti prie to laiko žiaurių politinių sąlygų. Taip tos draugijos organizavimas ir neįvyko. Rodosi, dėl Maskviečių išreikšto šiuo reikalu atsargumo V. Kudirka paskui “Varpe” pajuokė mus savo eilėse “Žvirbliai ir Kaliausė”. Kartu su draugijos projektu Varšuviečiai per V. Kudirką savo laiškuose išskėlė klausimą dėl naujo laikraščio leidimo, dėlto kad ėjęs tuomet laikraštis “Šviesa” negalėjo pasaulinės inteligentijos patenkinti. Reikalą leisti naują laikraštį pilnai jautėme ir matėme ir mes, Maskviečiai, kurių vardu teko man dažniausia koresponduoti su Kudirka. Bet su laikraščio leidimu buvo surišta visa eilė klausimų, kuriuos sunku buvo išspręsti ir kurių svarstymas ėjo abiejose draugijose ir pasitarimuose laiškais; tie klausimai tai toki: 1) neturėjome lėšų; iš kur jas surasti, 2) nebuvo užsienyje (Tilžėje) tinkamo asmens redakcijai — kaip sutvarkyti ją, 3) nebuvo organizuoto platinimo, gi rūpėjo taip susitvarkyti, kad laikraštis ko plačiausia eitų į žmones ir keltų juose tautinį susipratimą; manyta buvo, kad tam tikslui būtina reikia pritraukti į bendrą darbą ir kunigai; ir t. t. ir t. t. Besvarstant dalyką laiškais, prisiartino ir vasaros atostogos. Buvo laiškais susitarta suvažiuoti per Petrines (n. kal.) Mariampolėje, Varšuviniam viešbutyje laikraščio leidimui galutinai aptarti. — Sutartą dieną ir sutartoje vietoje suvažiavome keli vyrai, tarp jų ir V. Kudirka (1888 m.). Čion mudu pirmą kartą asmeniškai pasipažinome. Dėl laikraščio, būsimo “Varpo”, nieko realaus nenutarėme, būtent dėl leidimo įvykdymo, dėlto kad niekas negalėjo nurodyti — bent tenai nenurodė — lėšų šaltinio. — Reikia pažymėti, kad patsai pavadinimas buvo ankščiau dar Maskvoje aptartas, dalyvaujant Jonui Jablonskiui, kuris tuomet — 1888 m. pavasarį — buvo atvykęs Maskvon; Jablonskio buvo pataisyta “mokslo, politikos ir literatūros”, o projektuota buvo tas sąvokas būdvardžiais išreikšti. — Kas dėl lėšų, tai pasirodė, kad Varšuviečių būta ne visai atvirų su mumis, Maskviečiais: jų būta laimesnesnių už mus; jų rasta gera moteris, pasiturinti, kuri sutiko paskolinti jiems laikraščiu leisti apie porą tūkstančių rublių. Taigi, turėdami lėšų, Varšuviečiai (Vincas Kudir-

ka, Jonas Gaidamavičius, Jonas Staugaitis ir k.) ėmė leisti "Varpą" nuo 1889 metų pradžios. Kadangi tarp jų ir Maskviečių buvo sutarta bendrai leisti laikraštį, kaip tik bus lėšos, tai Maskviečiai tuoj prisidėjo prie to dalyko: savo straipsniais, galimomis pinigėmis pašalpomis, triusu del didesnio platini-mo (pav., buvo vedama gana plati korespondencija tuo reikalu su pažįstamais kunigais ir klerikais). — Aš čion praleisiu suvažiavimus: 1889 m. prieš Petrines (n. kal.) Lozoraičiuose, kur buvo nutarta leisti nuo 1890 metų pradžios atskirą laikraštį liaudžiai, kas ir buvo įvykdyta leidžiant "Ūkininką", ir 1890 metų vasarą Matulaičiuose, kur buvo aptariami įvairūs tų laik-raščių leidimo reikalai; dabar aš neatsimenu, ar buvo V. Kudirka šituose suvažiavimuose, — manau, kad buvo. — Pereisiu prie 1892 m. Šitais metais man teko gana dažnai susieiti su V. Kudirka. Jisai gyveno ir užsiėmė gydytojaus praktika Ša-kiuose, gi aš kelis mėnesius gyvenau Naumiestyje, eidamas teismo tardytojaus pareigas. Tarnybos reikalais man tekda-vo būti Šakiuose, gi Kudirkai tekdavo savo reikalais buvoti Naumiestyje — tai ir susieidavome. Man vedant tardymą apie kun V. nusižudymą, Kudirka buvo antru ekspertu, kartu su apskrities gydytoju Grabovskiu, darant lavono skrodimą ir nustatant mirties priežastį.

Tais - pat metais vasarą Naumiesčio apskrities Žemie-čių Sargybos Viršininko žmona Svatlovskienė sumanė su- rengti koncertą ugniagesių — savanorių draugijos naudai; ji pati buvo muzikali moteris, turėjo gana gerą balsą ir mokėjo dainuoti ir fortepionu skambinti. Svatlovskienės prašomas aš pakviečiau V. Kudirką, kad jis prisidėtų prie koncerto įvykdy- mo. Kudirka maloniai sutiko ir iš Šakių važinėjo Naumiestin repeticijoms ir galop koncertui. Kudirka griežė smuiku ir kon- certo numerius atliko tai dviuje su Svatlovskiene, kuri jam griežiant skambino, tai trise, Svatlovskienei dainuojant ir kam kitam fortepionu pritariant. — Buvo koncerto numeris ir be Kudirkos, bet jo griežimas padarė į mane ir į kitus klausyto- jus didelio, gilaus ir malonaus įspūdžio: Kudirka smuiko bal- sais reiškė savo gilios, gražios, grynos sielos ploniau- sius jausmus. O siela Kudirkos buvo labai skaisti, gry- na; jisai buvo grožio įkūnijimas ir įdvasinimas: skais- taus veido, plonų linijų, gana aukšto gražaus stuomens, visuomet kiekvienoje draugystėje linksmas, malonus ap- siėjime, moraliai grynos-grynos sąžinės. — Būti su juo buvo žmogui didelis smagumas, delto, kad visa kuo jis buvo gražus, malonus, grynas; ir apsirengęs jis visuomet buvo gražiai, šva- riai, skoningai; net rašysena jo buvo graži. — Gryna V. Ku- dirkos siela nemėgo nešvarumo, ypač etinio; taip pav., jisai dažnai pasiskųsdavo savo profesijos draugu, apsigyvenusiu Šakiuose ir netinkamomis priemonėmis variusiu gydytojaus konkurenciją — patsai gatvėje gaudė ir traukė į save ligo-

nius ir t. p.

Tą — pat vasarą (1892 m.), rugpiūčio mėnesio gale aš buvau paskirtas teismo tardytoju į tolimą Turkestano šalį, Taškento miestan. Reikėjo ruoštis kelionėn. Prieš išvažiuojant teko apsivesti. Vincas Kudirka pažinojo mano uošvius, atsilankydavo juose, bet jau rečiau mudu matydavomės. Prieš išvažiuosiant iš Lietuvos, mudu su žmona nuvykome atsisveikinti su Kudirka; atminčiai jįsai padovanojo mudviem Grotgerio "Lituanijos" paveikslų fotografijų albumėlį ir savo fotografiją, padaręs ant jų savo ranka tam tikrus užrašus, kuriuos čion nuotraukose paduodu.

Užrašas albumėlyje:

Mylimiems mano: Petriui ir Celinai Leonams
 šita dovanėlė ant atminties atsilankymo
 pas mane. Šilutė d. 11 Lapkričio 1892m
 aukauja
 Vincas Kudirka

Užrašas ant fotografijos kitos pusės:

Jamėči mūsų brolius, tik mūsų neišsiųsi
 palieči mūsų krašto, tik jį neapleisi!
 11 Lapkričio 1892. Vincas Kudirka

Man begyvenant Taškente, mudu su Kudirka retkarčiais atlankydavome vienas kitą laiškais; savo laiškuose Kudirka vis prašė raginti Joną Gaidamavičių, kad jis baigtų pradėtąją apysaką "Antanas Valys", kuri buvo spauzdinama "Varpe". J. Gaidamavičius, istojęs tarnauti kariuomenėn gydytojum, 1893 m. vasarą buvo atkeltas Taškentan. Gyvenimo aplinkybės ir Gaidžio būdo savybės nedavė jam baigti tos apysakos. Tiek V. Kudirkos laišakai, tiek kitų asmenų, kaip pav. Jono Šliupo, laišakai, kurių buvau turėjęs nusivežęs nemaža, kurie dabar būtu turėję tam tikros istorinės vertės, Taškente atsiėjo sudegin-

ti: vieną gražią dieną gavau iš Kalvarijos telegramą, kurios žodžių dabar neatsimenu, kur buvo patarta tuoj sunaikinti, jei ką turiu pavojinga. Nors, rodosi, esmi nebailaus, tik atsargaus būdo, bet telegrama tą kartą paveikė taip, kad visą kalbamą korespondenciją sudeginau. Vėliau sužinojau, kad tu - pat laiku, kai aš gavau tą telegramą, Kudirka buvo žandarų pasodintas Kalvarijos kalėjiman. Matomai, jo iniciatyva kas pasiuntė man telegramą.

Pasimatyti su V. Kudirka ir tai paskutinį kartą man teko 1898 metų vasarą, kai aš, gavęs ilgas atostogas, atsilankiau Lietuvoje. Mudu kartu su žmona nuvykome Naumiestin atlankyti V. Kudirkos ir radome jį silpną ligonį lovoje, negalintį jau pasikelti iš jos. Prie lovos stovėjo staliukas ir prietaisais rašyti, ir V. Kudirka tai gulėdamas, tai sėdėdamas vis rašė ir rašė, vis dar tarnaudamas jo numylėtajai tautai ir tėvynei. Važiudamas iš Lietuvos Turkestanan, aš maniau sugrįžęs iš ten nuolat Lietuvoj gyventi daugiausia po kokių penkių metų. Gyvenimo sąlygos kitaip susidėjo ir 1898 metais aš dar negalėjau visai sugrįžti. Vincas Kudirka, mums su juo besikalbant, išmėtinėjo man, kodėl aš dar negrįžtu tėvynėn. Tai buvo paskutinis mudvieju pasimatymas...

P. Leonas,

Kaune 1924-IX-3 d.

Keli draugo atsiminimai iš V. Kudirkos gyvenimo.

1879 metais, besimokydamas Mariampolės gimnazijoje, priėjau 7-ją klasę. Tais pačiais metais rudenį, tuoj po vasaros atostogų, į tą pat klasę įstojo be kokio egzamino ir Vincas Kudirka, išbuves lygiai dvejus metus Seinų seminarijoje. Prieš dvejus metus jis buvo baigęs Mariampolėje šešias gimnazijos klases. Gimnazijos mokytojai jį, gabų gyvą mokinį, dar galvoj tebeturėjo ir priėmė dabar į tolesnę klasę be kokio egzamino. Jei buvo koki egzaminai padaryti, tai jie ir V. Kudirkai ir mums, būsimiesiems V. Kudirkos draugams, praėjo nejučiomis, bent V. Kudirka nesiskųsdavo paskum egzaminavusių jį mokytojų reiklumu ir pats apie tuos egzaminus nieko mums nesakydavo.

Anksčiau su V. Kudirka nebuvo pasižinęs, tik daug buvau apie jį girdėjęs: jo būta ir pirmiau labai žymaus mokinio; ne tiktai mokiniai su mokytojais, bet ir šiaip jau miestas jį tebeturėjo galvoje ir šį tą apie jį pasakodavo.

Tuoj pradžioje, atsimenu, kiek arčiau su juo suėjęs ir susitikęs kartą klasėje, paklausiau, ar daug naudos turįs iš s e-

minarijos mokslo. Paklaustas tuoj pasakė, kad buvimas seminarijoje esą jam ne bė naudos: dabar bent žinosias, jog žmogaus siela tikrai nemirtinga; seminarijoj daug tekę apie rimtesnius dalykus imt galvoti, pagaliau ir pati seminarijos disciplina, aišku, nebūsianti be naudos tolesniam gyvenimui... Atsakydamas į nepaprastą tuoj pradžioje mano klausimą, Kudirka kalbėjo, man rodė, visai rimtai. Daugiau apie šią dalyką nėr tekę man su Kudirka kalbėti.

Gimnazijoj su V. Kudirka, naujuoju savo draugu, gyvenau, kaip ir visi kiti mano draugai, visai gerai, nors nebuvau jo visų dienų nepakeičiamas draugas: pats aš buvau jau tuokart "klasikas", man rūpėjo savotiškai senovės kalbos, — turėjau gerų mokytojų tiems dalykams, — jam, buvo matyti, ypačiai tiko literatūros dalykai, poezija, muzika...

Apie artimesnius mokyklos dalykus pasikalbėdavova gana dažnai. Kokių griežtų skirtumų tarp mudviejų nebūdavo, bartis ar spyriuotis netekdavo. Vasiljevas, rusų kalbos mokytojas, tuoj pradžioje ėmė skirti iš kitų jo rašinius: rasdamos pradžioje daug "polonizmų" jo rašiniuose, Vasiljevas jo rašinius vis delto pagirdavo klasėje, nes tie rašiniai, kaip pažymėdavo Vasiljevas, būdavę sklandūs, turiningi ir tikrai mokamai parašyti. Netrukus ir tų "polonizmų" V. Kudirkos rašiniuose vis mažiau ir mažiau rasdavo mokytojas. Vasiljevas, sugrąžindamas mokiniams rašinius klasėje, kartais patardavo prastesniems mokiniams paskaityti ir V. Kudirkos rašinį, dabar Vasiljevo Kudirkai gražintą. Tas Vasiljevas tikrai buvo geras mūsų mokytojas (rusų kalbos ir literatūros).

Draugai ir mokytojai į V. Kudirką, rodos, niekad nesišnairuodavo, niekas jam nieko negalėdavo prikišti. "Kalte kalti" jam nieko nereikėdavo; mums rodėsi, kad jam, pamokoms prirengti, vadovėliai tereikia pavartyti, kiek paskaityti, šyp-
telėti ir pagalvoti.

Gimnazijoje tais laikais buvo gimnazistų orkestras; jame žymus žmogus buvo ir V. Kudirka. Žymus jis buvo tada ir šiaip mūsų gyvenime. Jis buvo laukiamas ir malonus svečias visur įžymesniuose miesto namuose, lenkų draugijose: džen-
telmenas, sąmojingas, gražus juokdarys, mokąs ir sugebąs dažnai ir paškoti, nekvailas jaunikaitis patikdavo ir vyresnie-
siems šeimos nariams ir panelėms, juo labiau, kad lenkų kalba su literatūra buvo jam beveik savi dalykai.

Dar septintoje, rodosi, klasėje V. Kudirka pradėjo leisti gimnazistų laikraštėlį "Klamstwo" (m e l ų laikraštėli).

Tik žiūriu — vieną kartą ėmė ir pasirodė ta "Klamstwo". Jos prakalboje, V. Kudirkos parašytoje, buvo pažymėta, kad "Klamstwoje" būsią daugiau t i e s o s nekaip jos yra Varšuvos "Prawdoje" (Tiesoje),ėjusiam tuo laiku Varšuvoj Šwiętochowskio laikraštyje: V. Kudirkai, tuoj grįžusiam iš

Seinų seminarijos į gimnaziją, toji "Prawda", bardavusi dažnai ir kunigus, nepatikdavo.

"Mūsų" laikraštyje, toje "Klamstwoje", būdavo daug lengvų skaitymėlių su poezijos ir šiaip literatūros dalykėliais. Mokiniai, lenkai ir lietuviai, — aukštųjų klasių visi lietuviai mokėdavom jau lenkiškai, — džiaugdamiesi ir gėrėdamiesi skaitėm tą "Klamstwą". Miesto mergaitės irgi mums pritardavo. Daugelis mokytojų apie laikraštį žinodavo, bet tylėdavo, ir gimnazijos valdžia gimnazistų dėl jo nebardavo. Man pačiam, kaip dabar rodos, gerėsnio laikraštėlio mūsų gimnazistai neprasi-mano. Ir dabar, atsiminęs tą laikraštėlį, gerai nusiteikiu ir šyptelti noriu. Beveik visas laikraštėlis buvo vieno Kudirkos darbo; jo sąmojo ir literatiškumo poezijos buvo pilna ta "Klamstwo". Išlikę gyvi draugai, gali būt, ir tur vienas kitas atskirą laikraščio numerį, bet kur dabar juos suvaikysi po tiek metų, jei dar kas ir gyvas yra išlikęs lig šiol!

Gimnazijoje buvo einamas ir lietuvių kalbos mokslas: vieną kartą savaitėje Vincas Staniškis ką-ne-ką su mumis skaitydavo, lyg aiškindamas, lyg šiaip atmindamas mums vieną kitą gimtosios kalbos mažmožį. Kokios sistemos tame moksle nebuvo, apie lietuvių kalbos gramatiką ir kalbos taisykles, rodos, nieko negirdėdavau iš savo mokytojo. Mokytojas tik paaiškindavo mums vieną kitą "žemaitišką" žodį. Tam "moks-lui" neturėjom nė vadovėlių: lietuvių kalbos tekstai šioje pusėje buvo jau r u s ū raidėmis spausdinami, mokytojas paskai-tydavo mums kokį senesnį mažmožį; pačios pamokos rimtes-nių galvojimų apie kalbos dalyką ir jos reikšmę mums nesu-keldavo... Mums, būsimiesiems studentams, reikalingas buvo tik lietuvių kalbos pažymys (atestate), be kurio negalėdavom paskum naudotis tam tikromis stipendijomis Maskvoje ir Pe-trapilyje.

Lietuvių kalbos aukštosiose klasėse "mokydavosi" beveik visi lietuviai, jos "mokiausi" ir aš su V. Kudirka. Vienu kitu išgirstu per pamoką savo kalbos žodeliu ar pasakymu pasinaudodavom paskum draugai ir savitarpio pašnekesiuose: draugai, lietuviai ir lenkai, ne gimnazijos rūmuose, šnekėdavomės tarp savęs paprastai lenkiškai. Lietuvių kalba "rimtam inteligentui" lyg nepritikdavo...

Del lietuvių kalbos dalyko lietuviams tekdavo kartais ir kiek rimčiau imt galvoti. Jau girdėdavom apie J. Basanavičiaus prasimanymus, apie tai, kad jis norįs lietuvių kalbą ir į literatūros kalbą įtraukti, kad imąs net drąsiai lietuviškai šnekėti su kitais mokytais lietuviais. Iš jaunuolių Lietuvos inteli-gentų mieste pasisukdavo kartais dvasinės Akademijos auklė-tinis, baigęs Mariampolės gimnaziją, Petras K r i a u č i ū n a s. Mieste, kur užeidamas, gatvėse ir krautuvėse, jis gar-siai jau kalbėdavo lietuviškai ir gindavo, kur reikiant, lietuvių kalbos dalyką. Gimnazijoje būdamas nei aš, nei V. Kudirka jo

arčiau nepažinova. Iš to, ką to laiko inteligentai (ponai, kunigai) apie jį kalbėdavo, ir mudu išrasdavova, kad jis, taip smarkaudamas, vis delto negerai daro: sakydavom (ne tiktai mudu), kad m ū s ū literatūros kalba turinti būti lenkų kalba, kad svajoti apie kokį iškėlimą lietuvių kalbos į visus mokslo, literatūros ir šiaip gyvenimo reikalus yra, mažių mažiausia, neišmintinga ir nerimta. Mūsų raštų kalba, sakydavomės, turinti būti ta pati, kuria rašomi dabar lenkų liakraščiai, kuria buvo parašyti Mickevičiaus, Kraševskio ir kitų tokių žmonių veikalai. Sakydavom, kad Petro Kriaučiūno ir kitų tokių — jų buvo labai maža — naujienos esančios labai nesveikos. Tas naujienas V. Kudirka kartais koku pasiutimu (“szalenstwo”) tiesiog vadindavo, — su tuo ir aš sutikdavau, atsakydamas pasikalbėjime Kudirkai; tų savo pažiūrų draugų tarpe drąsiai mes negindavom, del jų nesibardavom. Tas “naujienas” tik niekindavom, ir gana. Tarp draugų buvo ir tokių, kuriems, matyti, naujovės apaštalai gana patikdavo, bent nieko jie nesakydavo prieš tos naujosios evangelijos skelbėjus — toks buvo kiek dabar atsimenu mano draugas J. Kaukas (iš Penkvalakių kaimo, netoli Pilviškių). Kaukas mėgdavo ir daugiau nekaip vieną kitą lietuvišką žodelį įterpti į paprastąją savo kalbą; bet ko nors iš tikrųjų ginti ir tvirtinti šiuo reikalu ir jis neišdrįsdavo.

Kol buvau gimnazijoje, mokiniai lietuviai savo tarpe kalbėdavosi, kaip jau sakiau, paprastai lenkiškai. Taip darydavo, tik nuosekliai ir kiek smarkiau už kitus, ir V. Kudirka. Baigęs gerai gimnaziją (su sidabro medaliu), jis galėjo įstoti į Maskvos universitetą ir gauti ten tuojau arba po kiek laiko stipendiją. Bet r u s ū miestas jo ne traukė į save; jis verčiau norėjo būti l e n k ū centre, Varšuvoje, kad ir sunkesnis ten laukė jo gyvenimas (be stipendijos), ne kaip Maskvoje. Pats aš buvau mažesnis “lenkas” — ir į Maskvą išvažiavau; kiek skyriausi nuo V. Kudirkos, bet nei aš jo nebariau, nei jis man kokių priekaištų nedarė.

Taigi, baigęs gimnaziją, nuvažiavau studentauti į Maskvą. Ten radau jau l i e t u v i ū draugiją. Šalia jos, toliau nuo jos, buvo ir l e n k ū studentų draugija. Aš įstojau į l i e t u v i ū draugiją, vienas mano gimnazijos draugas lietuvis (K. Markauskas) įstojė į l e n k ū draugiją; ir čia pradžioje gana šaltai pažiūrėjau į savo draugo pasielgimą — su juo nesusipykau; jo neišbariau, santykių su juo nenutraukiau... Bet gyvenimas Maskvoje, tarp lietuvių draugų, kurių tarpe radau jau J. Šliūpa, tuoj mane perdirbo — po kiek laiko jaučiausi jau visas “lietuvis”. Rašinėti su V. Kudirka, senuoju savo gimnazijos draugu ir bičiuliu, lyg nediršau — nenorėjau jo mokyti, barti ir į tikrąjį kelią vesti tokioje vietoje, kur nėra smarkesnio lietuvių būrelio (studentų draugijos), griežtai perdirbusio mane. Po kiek laiko, antraisiais, rodosi, metais, V. Kudirka, atsiminęs

seną savo draugą, parašė man į Maskvą trumpą laiškeli. Paklausęs keliais žodeliais apie mano draugiją, Lietuvos studentų būrelį ("jak się ma wasze towarzystwo wzajemnej adroccji?"), jis davė savo adresą, davė suprasti, jog reikalingas jam draugo atsakymas... Pagyvenęs ilgiau Maskvoje ir visai atvirtes nebegalėjau šaltai atsakyti ir šiuo tarpu gražiai keliais žodeliais pašnekėti apie tą naująją mano draugiją. Ėmiau ir parašiau lietuviškai smarkų laiškeli senam savo draugui. Atsakymo iš Varšuvos nebebuvo. Paskum, kai buvau jau trečiajame kurse, pasirodė užsieniuose "Auszra", jos pirmąjį numerį tuoj gavome Maskvoje; netrukus, kiek vėliau, užėjo ją ir V. Kudirka (Lietuvoje). Perskaitęs ir radęs joje naują evangeliją, V. Kudirka... susiprato negerai daręs, atsivertė ir, būdamas jautrus, sąžiningas ir doras žmogus, taip išpirko savo jaunųjų dienų nuodėmes, kaip retas kas temoka jas atgailėti ar išpirkti: pats ėmė savotiškai tą evangeliją skelbti Lietuvai.

Kai pradėjo eiti Tilžės "Varpas", kai įsidirbo jame V. Kudirka ir pradėjau kiek dirbinėti jame aš pats, — tada gyvenau Mintaujoje, — po ilgo nesimatymo atlankiau Šakiuose ir didįjį "Varpo" darbininką, senąjį savo draugą. Prisikalbėjęs apie "Varpo" dalyką ir vietinius santykius, paklausiau, pagaliau, radęs progos, ar atsimenas jis mūsų "korespondenciją", kada jis gyveno Varšuvoj ir gavo iš Maskvos mano atsakymą. Man vis koštu buvo, kad aš jį savo rašteliu, atsakymu į jo Varšuvos laišką, smarkiai ar skaudžiai užgavau. Pasakiau, kad tas mano laiškas buvęs jam, tur būt, labai skaudus, lyg prašiau užmiršti jį, man dovanoti... Kudirka tik šyptelėjo, mostelėjo ranka ir pasakė: "Gerai padarei, to reikėjo!" Tuo ir pasibaigė tas mūsų incidentas iš to laiko, kada brendo tas didysis mūsų darbo žmogus.

J. Jablonskis.

Iš mano atsiminimų apie d-ra Vinčą Kudirką.

Apie Vinčą Kudirką aš pirmą kart išgirdau, kuomet jis, apeidęs Seinų Dvasiškąją Seminariją, vėl grįžo gimnazijon tęstu mokslą. Buvo tai 1878 metais, man esant Mariampolės gimnazijos I-joj klasėj. Jis ateidavo pas mūsų „stancijos“ (bendrabučio) „dorzorą“ (užveizda). Kairūkštį, matyt, buvusį savo draugą, kuris baigė Dvasiškąją Seminariją ir aštuoniais metais vėliau gyveno Varšuvoj. Mums, mažiems sodžiaus vaikams, puolė į akį, kad jis dėvėjo vilkais.

Iš šalies kalbėjo, kad jis turįs turtingą dėdę kuniga, kuris jį leidęs į mokslą ir įtaises jam vilkus. Ar jis buvo paskirtas „dozorca“, ar ne, nežinau, tik atsimeņu, kad V. Kudirka su smuiku dalyvavo gimnazijos orkestre, kuris sekmadieniais po piet grieždavo gimnazijos sodne. Tuo metu miesto inteligentija kalbėjo lenkiškai, rečiau rusiškai. Taip pat kalbėjo tarp savęs ir aukštesniųjų klasių mokiniai. Būdamas 4-oj klasėj (1882 m.) aš pats stropiai mokiausi lenkų kalbos gramatikos.

Pabaigęs gimnaziją (1886 m.) aš įstojau į Varšuvos Universiteto Medicinos Fakultetą ir ten turėjau progos arčiau susipažinti su Medicinos Fakulteto vyresniojo kurso studentu V. Kudirka. Buvo tai liesas, linksmo būdo jaunikaitis, nuo kurio lūpų nenueidavo šypsena, juokdarys, muzikos mėgėjas . . . Varšuvoj tuo metu buvo lietuvių būrelis, kurio tarpe buvo Gaidamavičius su žmona, Adomaitis (Šernas), V. Kudirka, Beržanskis, Radžiukynas, Kaunas, Vabalas ir kt. Tame būrely kilo sumanymas įsteigti „Varpa“. Sumanytojų pryšaky stovėjo V. Kudirka, Adomaitis, Gaidamavičius ir Kaunas. Tas sumanymas buvo pasiūlytas ir Maskviečiams, t. y. Maskvos lietuvių draugijai, kurios pryšaky tuo metu, kiek atsimeņu, stovėjo P. Leonas. Maskviečiai tuo metu rėmė gėstančią „Šviesą“. Kaip į tą sumanyimą reagavo Maskviečiai, gerai neatsimeņu, bet Varšuviečiai vis tik buvo nusprendę leisti „Varpa“. Teisybę sakant, Varšuviečiai turėjo savo tarpe žymių literatiškų pajėgų, iš kurių ypač buvo pasižymėjęs „Kraįaus“ bendradarbis Adomaitis - Šernas ir Gaidamavičius. Įžengiamuosius straipsnius rašydavo J. Gaidamavičius (-j-g) ir Adomaitis (a-d). V. Kudirka rašė: „Isz tėvyniszkos dirvos“ (V. Kapsas), vėliau „Tėvyniškus varpus“ (Q. D. ir K.), „Literatizšką peržvalga“, eiles, „Iš higienos“ ir dainų melodijas, kurias padėjo jam sukompnuoti lenkų kompozitoriai. Pirmam „Varpo“ numerui V. K. parašė eiles, „Varpas“, kuriose kvietė į darbą miegalius — apsileidėlius, šaukdamas: kelkite, kelkite, kelkite, kelkite! Šernas rašė: „Isz svetimų laikraszčių“ ir polemiką „Audiatur et altera pars“. Gaidamavičius rašė apysaką „Antanas Valys“ (J.... G....). Skyrių iš visur vedė Beržanskis (Dagis).

„Varpo“ Nr. 1 pasirodė 1889 metų pradžioj. Darbas ėjo šiaip taip, tik išėjo siurprizas su apysaka „Antanas Valys“: apysaka nutruko, ir viename susirinkime galvota, kas čia daryt. Tuomet Šernas buvo apsiėmęs tą apysaką tęsti ir užbaigt. Vėliau tas pats išėjo su Radzevičiūtės apysaka „Szary proch“ (Pilkos dulkės). Ją kas tai buvo apsiėmęs verst, bet neištesėjo ir prisėjo darbas tęsti V. Kudirkai.

1889 m. vasarą buvo Varšuviečių ir Maskviečių studentų suvažiavimas, kuriame nutarta: 1) 1890 m. leisti sodiečiams „Ūkininką“ ir 2) siųsti Tilžėn Adomaitį - Šerną redaktoriantų ir mokėti jam algą.

1889 m. iš Varšuvos Universiteto aš persikėliau Maskvos Uni-

versitetan. V. K. baigęs Varšuvos Medicinos Fakultetą grįžo Lietuvon ir apsigyveno Šakiuos.

Baigęs Maskvos Un-tą ir padirbėjęs per žiemą Maskvos apskrities žemietijoje, aš 1892 m. grįžau Lietuvon. Sugrįžus man Lietuvon, V. K. prašė manęs pavaduoti jį Šakiuos, o pats norėjo apsilankyti pas pažįstamus ir pasilsėti. Tuomet jau jis skundėsi dėl savo menkos sveikatos ir prašė jį apžiūrėti. Apie jo ligą aš jau buvau girdėjęs Varšuvoj, kuomet jis baigdamas mokslus buvo susirgęs. Tuomet ėjo galvą, kad jis užiskrėtęs džiova. Aš konstatavau gan išsiplėtusį chroninį plaučių viršūnių katara, be to sužinojau, kad jo motyna buvo mirus džiova. Aš patariau jam mažiau dirbti, daugiau gulėti — ilsėtis.

Gyveno tuomet V. K. gana patogiuose mediniuose namuose, netoli klebonijos. Praktiką jis galėjo turėti ne blogą, nes Šakių apygarda yra gana plati, ūkininkai turtingi. Liuosu laiku jis lankydavosi Šakių notaro Olechovskio šeimynoj, dažnai grieždavo smuiku pritariant fortepianui. Į artimesnę pažintį buvo suėjęs su našle p. Krašauskiene-Olechauskiute, kuri mirus vyrui su duktere buvo apsigyvenus pas tėvus. V. Kudirkai sunkiai susirgus ji, kaip gailestingoji sesuo, būdavo, ateidavo jam pagalbon, be to padėdavo susisiekti su Širvinta (šale Naumiesčio), artimiausia Prūsų pašto stotim, ir apskritai padėjo apsisaugoti nuo visuomet grėsiančio jam pavojiaus dėl jo užsiėmimo, ir kuomet jis negalėjo apieiti lovos ir susisiekti su miestu ir sodžium, ji teikdavo jam žinių apie paprastus gyvenimo įvykius.

Apsigyvenęs Naumiesty aš turėjau progos užmegsti ryšių su Lenkų Socialistų Partijos (P. P. S.) nariais literatūros transporto reikalais. Aš jiems padėjau, o jie man. Vienas jų — pasienio akcųžės valdininkas — iš mano tėviškės veždavo literatūrą į Vilkaviškį pas P. Matulaitį vežimais ir nieks tokio vežiko nesulaikydavo. Tie ryšiai davė man progos susipažinti su lenkų, rusų ir vokiečių literatūra, ir tokios literatūros suteikdavau ir d-rai V. Kudirkai. Bet, pasirodė, kad socialiai-ekonominis klausimas jam mažai terūpėjo, bent jis tokios literatūros nesunaudodavo.

1893 m. Kražių bažnyčios uždarymo istorija sujudino visą veikusią tuomet Lietuvos ir Lenkijos visuomenę. Vilniuje įvyko garsi Kražių byla. Man pavyko gauti bylos protokolų nuorašai ir lenkų kalba raštų apie tą bylą. Tuos dokumentus ir raštus aš nusiunčiau V. K-kai. Iš tų raštų vieną (nebeatsimenu kuri) V. K. išvertė ir patalpino 1894 m. „Varpe“ pažymėdamas kiekvieną apleistą eilutę tašku. Veliau bylos protokoliai buvo nusiųsti d-ruui S. Matulaičiui, kuris parašė knygutę apie Kražių įvykius.

1894 metais V. Kudirkos sveikata žymiai pablogėjo ir jis kvietė neseniai baigusį mokslą d-ra J. Staugaitį atvykti ir apsigyventi Šakiuose, nes jam per sunku buvo aprūpinti gydytojo pagalba plati Šakių apygarda. Rudenį išvyko jis Kryman ir apsigyveno pas d-ra Tercijoną, o jo vietoj Šakiuos pasiliko d-ras J. Staugaitis. Nuo to laiko jau jis nebeužsiiminėjo gydytojo praktika ir sugrįžęs iš

Krymo visą laiką, kiek leido sveikata, buvo paskyręs savo numylėtam darbui.

Bet netrukus ištiko jį nauja nelaimė — jis buvo areštuotas už lietuviškąją propagandą. Žandarai, susipažinę su „Varpo“ ir „Ūkininko“ raštais, lengvai galėjo iš pseudonimų susekti straipsnių autorius. Lietuvius inteligentus galėjai tuomet ant pirštų suskaičyti, ir jie labai puolė į akį sulenkėjusiųjų miestelėnų tarpe. Aprašymas kokios nors vietos įvykių tuojau atkreipdavo akį į tos vietos inteligentą lietuvi, be to ir patys pseudonimai kartais ne sunku būdavo perskaityti, pv. Q. D. ir K. Nors V. Kudirka delei ligos greit buvo iš kalėjimo paleistas, tačiau tas areštas turėjo didelės įtakos į jo dvasios gyvenimą, į jo politinį, ūpą. Viena kartą jis man buvo atsuntęs laišką per ištikimą asmenį ir prašęs, kad nuvažiuočiau pas „Varpo“ bendradarbį Virbalio bulmistrą Mačį (poetą), peržiūrėčiau jo visą korespondenciją ir sudeginčiau V. Kudirkos laiškus. Man išrodė nepatogu daryt reviziją svetimam bute — nors Mačio didelio apsilaidėlio būta — ir aš tik perspėjau Mačį per laišką. Delei to V. Kudirka labai buvo supykęs. Po arešto dar labiau paskendo savo darbuose, labai atjautė apleistos tėvynės reikalus ir kiekvienai progai pasitaikius pliekė inteligentus - apsilaidėlius... Kaip jis žiūrėjo į pareigas lietuvių inteligento, liudija vienas jo atsiliepiamas, kurio aš negaliu užmiršti. Susitikus mumis trise Vilkaviškio stoty, ar pačiam Vilkavišky, vienas iš mūsų bendradarbių M. S., užsiminus V. K.-kai apie inteligentų apsilaidimą, pasakė: vis tik kartais gerai, kad kas paragina, primena. Į tai V. Kudirka pasakė: „ar žinai ką, įsitaisyk tokį laikrodį, kuris mušdamas valandas sakytų: „kiaulė“, „kiaulė“, „kiaulė“!. Šiaip mandagus, švelnus kolega pasidarė nervingas, įžiolus. Jis nesuprato žmogaus silpnumo, gyvenimo aplinkybių, profesijos pareigų... Jam išrodė, kad visa turi būti aukojama idejai, kad negalima užmiršti apleistos tėvynės dirvos, šventų pareigų...“

Bene 1895 metais V. K. buvo išvažiavęs į pietų kraštą, į Adriatikos pajūrį — Abaziją gydytis. Išvažiavimas kurortan buvo surištas su didelėmis kliūtimis, nes jis pats pinigų neturėjo, o sukolektuoti pinigai buvo sunku tai dėl pažinčių stokos, tai dėl pinigų stokos pas draugus.

Sugrįžęs iš Abazijos V. K. apsigyveno Naumiesty, kame 1894 ar 1895 metais buvo įsitaisiusios šale aptiekos krautuvė jo pažįstamos šakietės p. V. Krašaučienė iš p. Krzyvoblockaitė. Šale krautuvės buvo butas ir prie to buto buvo ant aukšto kambarys — salka. Tame kambari ir apsigyveno V. K. ir čia gyveno mažne ligi pat mirties, p. V. Krašaučienės prižiūrimas ir liginamas. Gyventi Naumiesty jam buvo daug parankiau iš atžvilgio į susisiekimą su Prūsais. Apie apsigyvenimą Naumiesty V. K., matyt, svajota dar gyvenant Šakiuos ir ne be jo įtakos ir patarimo įvyko krautuvės įtaisymas. Tame pat laike jis buvo susiinteresavęs prekybos klausimu Lietuvoj ir paskelbęs „Ūkininke“ straipsnį, raginantį visuomenę imtis versti prekyba.

1896 metais pas mane bute buvo padaryta revizija, atrasta užgintos literatūros, buvau atiduotas policijos priežiūron ir nebe-galėjau vaikščiot Prūsosna, Širvinton. Po to jau nebebuvo tikslo gyventi Naumiesty, ir aš persikėliau Vilkaviškin, juo kad P. Matu-laitis, mirus d-rui Kaunui, buvo nusikraustes į Seinus užimti Ligo-ninės Gydytojo vieta.

Mano vieton į Naumiestį atvažiavo d-ras K. Grinius. Tą pasi-keitimą vietomis Suvalkų Apygardos Teismo Prokuroro padėjėjas Samochockis suprato kaipo pozicijų persigrupavimą („peretasovka miest“) ir apie tai šypsodamos pasakodavo pažįstamiems.

Nusikrausčius man Vilkaviškin retai tekdavo matytis su V. K. Jis iš lovos jau nebesikeldavo. Šale lovos buvo staliukas su tokiu prietaisu, kad reikalui atėjus galima būtų ūmai sudeginti rankraš-čiai; be to ant stalo buvo tam tikras morfinos skiedinys, kurio jis dažnai imdavo nuo kosulio, išipylęs į atloštą kairiojo nykščio duo-butę (Fossa Tabatier). Neveizint į sunkų sveikatos stovį V. K. nepaliovė rašes. „Varpaš“ tai, gali sakyt, buvo jo kūdikis, jo auk-lėtinis, jo paguoda ir energijos šaltinis. Pabaigoj „Varpo“ redak-cija perėjo į jo rankas. Šernas buvo redaktorium 2—3 metus (1890—1893), po jo buvo V. Kriauciūnas ir paskutinius 2—3 metus redakcija perėjo į V. K. rankas, t. y. tuo metu, kada jo sveikata buvo silpniausia. Neveizint į tai jis „Varpo“ ne apleido ligi galėjo nulaikyti plunksną rankoje . . .

D-ras J. Bagdonas.

Kaunas, 1924 m. IX. 24 d.

Kudirkos aplankymas 1898 m.

(Atminimai).

Gyvenusiems mūsų tautos atgijimo sambrėšky, Kudirkos „Tė-vynės Varpai“ buvo lyg kompasas, rodas, kurion pusėn turime savo veikimą lenkti.

Galėčiau ramiai Kudirką anų laikų diktatorium pavadinti, jei su tuo pavadinimu nebūtų rišamos žiaurumo ir prievartos sąvokos. Kudirka buvo tačiau diktatorių, tik ne žiaurioje to žodžio pras-mėje. Jis sugebėjo savo talento jėga ir savo širdies užsidegimu despotiškai valdyti mus, anų laikų susipratusius inteligentus, val-dyti mūsų širdis, kurios akiai ir visomis pastangomis pasiduodavo jo valiai.

Nė kiek nesuklysiu tvirtindama, kad ne greta rusų valdžios, bet viršiau rusų valdžios koncentravos mūsų šalies valdymas to didelio ligonio rankose. Jo išakymai, Tėvynės Varpuose įvai-

riausia ir niekuomet tiesiogine forma neištariami, buvo labiau ir karštesniais jausmais pildomi, nekaip žvaigždėtų ir siulėtų rusų caro tarnų žiauriausi paliepimai.

Ar gali būti nuostabu, kad mes, jo garbintojai, mokiniai ir pasekėjai, panorėjome su juo pasimatyti, įvairiais tautos klausimais pasitarti, pasiaiškinti?

Dabar mažai kam bus suprantama, koks tat žygis buvo kau-
niečiams inteligentams 26 metus atgal aplankyti Kudirką.

Ilgai buvo ruošiasi tam žygiui, tartasi, ieškota progos, ilgai su savaisiais politikuota, kol pagaliau, pasisekė įvykinti tą, kas visų šios ekskursijos dalyvių jau senai taip buvo ilgėtasi ir trokšta.

Kadangi turiu ir noriu dabar vien tik apie Kudirkos asmenį kalbėti, tai visas ruošimos smulkmenas praleisiu, nors jos labai charakteringos anų laikų veikėjų padėčiai.

Susiradome tai kelionei: dvi Juškyti, Jadviga ir Marė (dabar Rindzevičienė) Kauno apskr. bajoraitės, Višinskis Povilas, dar studentas Šiaulių apskr., Petras Avižonis (dabar profesorius) tada dar studentas ir aš, — abu Panevėžio apskr. ir po gana įdomios Odissėjos atsidurėm pagaliau Pluokščiuose, Suvalkų gub.

Išlipę iš garlaivio, kaip pridera slaptai organizuotiems, visi apsimetėm gerai nusiteisusiais tuščiais pramogai pasiruošusiais keliauninkais. Mudvi su vyresniąja Juškyte jau buvome buvusios Plokščiuose, todėl vedėm visus ir pasukome į pirmą pakelį pasi-
pynusį užvažiuojamąjį namą (gal jis buvo ir vienintėlis Pluokščiuose, pasakyti nemoku).

Prie Plokščiuose gyvenančio teisėjo Petro Kriaučiūno tokioje skaitlingoje draugystėje nedrįsime eiti, nors puikiai žinajome ir pačios buvome prityrusios, kaip širdingai buvo jo namuose sutinkami visi anų laikų susipratę lietuviai.

Atsisėdę užkasti, ėmėm vietos žmonių teirautis, kur galima būtų gauti arklių pasisamdyti kelionei į Naumiestį? Ar toli Naumiestis nuo Plokščių?

Taip buvome negudrūs, o gal per visas kliūtis ir užmiršome, bet niekas iš mūsų nei Suvalkų gub. žemėlapiu su savimi neturėjo, nei iš mokyklos tiek žinių nebuvo išsinešęs, kad galėtų tame tėvynės kampe orientuotis.

Mums prie užkandos besišnekant, besiteiraujant, prasivėrė staigu durys, ir išvydome joje tipiška, mūsų visų aukštai gerbiamojo Petro Kriaučiūno asmenį. Mudvi su Jadvyga Juškyte pažinęs, iš karto ėmė bartis: — Tai jūs šitai padarėt! Šitai padarėt! Prie mūsų neužėjote! —

Tas barimas buvo toks tikrai iš širdies plaukiąs, toks tėviškas, kad iš karto mums gėda pasidarė, kad ne po tokio patrijoto sparnais ieškojome prieglaudos, o lindome į nežinomą užkampį.

Sužinojęs mūsų kelionės tikslą surimtėjo P. Kriaučiūnas:

— Mūsų pusėje (t. y. Suvalkų gub.) bijosi visi Kudirkos lankyti. Smarkiai jis žandarų prižiūrimas, kiekvienas jo žingsnis se-

kamas. Kievienas bijosi žandarų akis į save kreipti. Jie juoku nekrečia. Tiek jau geriausių vyrų pražudė. —

Mums šitaip ir toliau kalbą betęsiant apie visokius tėvynės vargus ir veikėjų nuotikius, Juškytė Jadvyga su Avižonių Petru išėjo arklių tolimesnei kelionei ieškoti. Iki Plokščių buvome tai savais arkliais, tai gelželiu važiuavę, tai Nemunu plaukę, bepigū buvo ir keliauti! Dabar ilgokai teko mūsų pasiuntiniams svetimas duris varstyti, svetimus slenkščius mindžioti, kol surado žmogų, pasiketinusių mus į Naumiestį nugabenti.

Pavažiavo paprastas vežimas pora arklių pakinkytas. Sėdynės — paprasčiausi lentgaliai virvėmis priraišioti ir sauja šiaudų pridengti. Kriaučiūnas mūsų vežiko nesupeikė, pareikalavo iš visų drauge ir iš kiekvieno skyrium pažadėjimo, grįžtant niekur kitur, tik prie jo užvažiuoti Plokščiuose ir visus kelionės nuotikius atpasakoti.

Persiskyrėm su seneliu apie penktą valandą vakare. Išrodė mums, kad dar su šviesa turime Naumiestį pasiekti. Pavažiavę tačiau kelius kilometrus, ėmėm klaidžioti. Mūsų vežikas važiuoja, važiuoja, staigu sustoja ir aiškinasi:

— Palaukite! reikia gręžti . . . Ne tuo keliu nuvažiuovome . . . arba: — Privažiavome kelio galą . . . Toliau kelio nėra . . . Pasibaigė . . . Reikia grįžti. —

Ir šitaip kažki kiek kartų. Kojos mums tirpsta, šonai nuo lentų skauda. Bet kas mums tada buvo visi nepatogumai?! Siela skrido aukščiau visų tų smulkmenų. Stebėjomės tik, kaip žmogutis (Gluodas pavarde), kurs pats sakęs, nuolat ponus vežiojęs į Naumiestį, gali taip priprasto kelio nežinoti. Būtų kažki kokios mintys pradėjusios galvon lįsti, jei P. Kriaučiūnas nebūtų pasakęs, kad ši žmogų pažįsta ir jo nepeikia.

Šitaip privažiavome Šakius. Petras Kriaučiūnas buvo pataręs mums būtinai prie d-ro J. Staugaičio (visų mūsų dabartinio Seimo sesijų vicepirmininko) sustoti ir pasiteirauti, ar nepakenksime sau per daug drįsdami lankyti nelaimingą mūsų varpininką.

D-ras J. Staugaitis ir viešėjęs tada prie jo d-ras Kudirka (ne Vincas, rodosi, ir ne giminė) vienu balsu nutarė, kad pavojus mums grėsia, ypač studentams, kadangi žvalgų akys kaip tik tokius ponaičius seka. Patarė suslėpti studentiškus rūbus, apsivilkti paprastesniais.

Mūsų sankeliauninkai paklausė. Kiekvienas turėjo su savimi milinį sodiečiams priprastą švarkelį, nusipirko Šakiuose kepures. Persivilkę išrodė tikri pusberniai.

Tai ir vėl toliau keliavome, nes grįžti ir kliučių išsigąsti nė vienas iš mūsų neparorėjo. Kartojome sau rusų patarlę: „smielym Bog vladiejet“ (narsųjį Dievas valdo) ir galvojome, kad, norint, viską galima pasiekti, reikia vien tvirto būdo ir drąsos, — nors nervai mūsų kaskart didžiau juto įtempimą ir nuovargį. Šitaip keliaujant užstojo ir naktis ir miegas ėmė lįsti į akis, o mes vis tikro kelio nepataikome. Kad ir ne seniems dar, bet tokia kelionė va-

landų valandomis račiuuose, veik ant plikų lentų, juk atgristi galėjo.

Prašome vežiko, kad eitų kelio klausis, o jis užsispyręs kar-toja: — „Kur eisi? Dievas aukštai, o žmonės sumigė.“

P. Višinskis, didžiausios kantrybės žmogus, galų gale neiš-turėjo ir, iššokdamas iš ratų, pats mėgino kelio klausinėti. Tiesa, buvo naktis ir kur vien tik pabelsdavo klausdamas, ten turėdavo paaiškinimo vietoje pakelti tiek neįaukių žodelių, tiesiog koliojimų, jog vienu balsu nutarėm visi niekumet daugiau Suvalkų gub. ne-ke liauti.

Prasčiausis buvo tai kelionės galas. Pasiekėm Naumiestį, jau gerokai po pusiaunakties, neilgai prieš aušrą, o buvo tat liepos mėnesį.

Visi išsiilgę lovos, kad sutrunkytus sąnarius nors kiek ištiesti, o mūsų vežikas sustojo rinkoš vidury ir prašo užmokėsio, ir kad mes jį kogleičiau namo atleistumėm.

— Užmokėti užmokėsime, bet nuvešk mus į kokį viešbutį. Mes čia pirmą kartą, miesto nepažįstame ir nežinome, kur eiti — aiškiname jam.

— Ir aš čia nieko nežinau — aiškinosi jis mums. — Būdavo atvežu ponus, čia sustoju, o jie išlipę išsivaikščioja.

Nebuvo kas daryti. Turėjome ir mes atsilyginę su vežiku „iš-sivaikščioti“. Patraukėm pirmą, kur mums pasipynė, gatvę. Su-lindome taip pat į pirmą mums pasipynusį viešbutį.

Vos ne vos mes moterys išsiderėjome sau atskirą kamba-riuką, o vyrams teko, rodosi, bendrame karčiamos kambarių drauge su kitais žmonėmis išsitiesti suoluose. š

Iš ryto, kiek ten per naktį ilsėjomės, kiek ne, po tokio nuo-vargio, — pirma naujiena, kokią išgirdome, buvo šeimyninkų žydų reikalavimas, pasirašyti viešbučio knygoje. Aš viena turėjau šioji tokį dokumentą asmenybės išrodymui, tai ir pasirašiau, tikėdamasi, kad to užteks, bent toms merginoms, su kuriomis buvome kam-barį užėmusios. Bet kas tau duos? Pareikalavo iš kiekvienos ir iš kiekvieno parašo skyrium. Merginos, neturėdamos jokių doku-mentų, pasirašė ant greitųjų sugalvotais pseudonimais, o mūsų stu-dentai pusbernių rolėse, kad ir rašė savo tikras pavardes, bet savo profesiją užslėpė.

Po tokios ceremonijos norėjo mūsų studentai nubėgti prie Daniliausko, tada ir gi studento, P. Višinskio iš Peterburgo pa-žįstamo, kad jau vietoje apie Kudirką artimesnių žinių gauti, o ypač sužinoti kur jo butas. Bet čia iškilo naujos kliūtys ir jau visai rimtos. Policija, pristatyta prie durų, neleidžia išeiti, kol pa-sportų neparodys, o jei pasportų nebus, tai grumoją suėmimu ir varymu į gyvenamąją vietą.

Pasitarimas mūsų tarpe rimtas. Tiesą pasakius, ne pasitari-mas, tik galvojimas, nes dėl žmonių akių laikomės ko ramiausiai, veik tik pusžodžiais savo nuomonės reikšdami.

Pagaliau nutarta, kad P. Višinskis raštu susineštų su Daniliausku. Nors protekcija išrodė mums ne kokia, nes Daniliauskas buvo ką tik paleistas iš Peterburgo kalėjimo, kur už politiką sėdėjo, bet vis dėlto čiabuvys žmogus, gerai vietos aplinkybes žina, gal ir sugalvos, kaip mums iš tų spąstų išsiveržti, į kokias buvome iklivę.

P. Višinskis parašęs laiškutį, užkalbino pro langą pro šalį einantį žyduką, kurs mielu noru už kelius skatikus sutiko Daniliauskuį laiškeliį pristatyti.

Netrukus atbėgo laukiamas (dabartinis Mariampolės gimnazijos direktorius) jaunutis, šviesplaukis, raudonskruostis studentėlis. Pasisakė mokytojaujās prie Naumiesčio policmeistro sūnaus ir todėl turįs viltį mums tikrai padėti, tik reikia jam del mūsų pirmą su tuo policmeistru pasitarti.

Nusiraminę, laukēm jo grįžtant. Pagrįžęs, įsakė mūsų studentams ištraukti paslėptus studentų rūbus, apsilvkti jais ir skubiai keliauti su juo. Nuvedė prie policmeistro, tas ponelis patikrinęs dokumentus, mums merginoms atleido vizitą, tik pareikalavo pažadėjimo, kad visi drauge ilgiau kaip 12 valandų Naumiesty nepasiliktumēm ir praslinkus tam laikui būtinai iš Naumiesčio išsidangintume.

Lengva įsivaizduoti, kaip prie durų pristatyti policistai nuštebo pamatę pusbėrnius, virtusius studentais, kurie ir be jų malonės gavo leidimą švaistytis Naumiesty.

Kaip dabar apie visą tą mūsų ekskursiją imu galvoti, tai rodosi aišku, kad ir Plokščių žmogelis (Gluodas) ir policistai laikė mus kažį kokiais bėgliais, norinčiais slapta pro sieną arba Amerikon arba į kitus „nepasviečius“ išsprukti. Kitaip sunku sau išsiaiškinti tą mūsų kratymą šunkeliais, tą laiko gaišinimą . . . Taip pat, matyti, kad ir Naumiesty pataikēm į smuklę glaudžiančią visokios rūšies emigrantus.

Del Kudirkos aplankymo stud. Daniliauskas tą patį tvirtino, ko jau buvome iš P. Kriaučiūno ir d-ro J. Staugaičio girdėję. Kudirka neapsakomai yra žandarų saugojamas ir grėsia lankantiems jį pavojus pakliūti po jų globa. Bet visi tie tvirtinimai nesujudino mus.

— Pasimatyti turime — tarēm sau — tiek vargo padėję, juk negrįšime. O toliau? — Te dangus griuva, — kaip tojė pasakoje — galvojome tikru mūsų tautai užsispyrimu.

Daniliauskas patarė mums bent visiems drauge neiti, taip pat nekeliauti viena ir ta pačia gatve. Todėl išsisklaidė, Daniliausko vedami, nuėjome.

Nemokėčiau dabar nei tų namų rasti, kur nuėjome, nors žinau, kad jie buvo prie rinkos, nei apskritai nieko Naumiesty susekti. Menu tik, kad pirm įėjome į kažin kokią krautuvėlę, paskui pasimatēm su kažį kokia nepaprastai gražia, vidurinio amžiaus, maž daug trijų dešimčių metų moteriške (paskui sužinojome, kad ta moterė, pavarde Kraševskienė, prižiūrėjusi Kudirką ligojį ir jis

jai ir apie ją parašė savo eilėrašty „Valerijai“). Ji davė Daniliauskui raktą nuo Kudirkos buto antrame aukšte (krautuvėlė buvo pirmame), kur Kudirka užrakintas vienas pats gyveno.

Atsirakinęs duris, įėjo prie Kudirkos Daniliauskas vienas. Mes ilgokai turėjome pasilikę už durų laukti. Daniliauskas paaiškino mums: Kudirka nori apsilkęs mus sutikti. Be to turi ir morfino sau įsileisti, nes esąs jau taip apsilpęs, kad, neįsileidęs to narkotiko, ilgeliau šnekėtis negali.

Įėjusi ir į Kudirką pažiūrėjusi taip nustebau ir drauge taip susijudinau, kad žodis užkliuvo gerklėj, o ašaras visu valios stiprumu laikiau, kad iš po vokų neišsiveržtų.

Savo šeimoje turėjau daug džiovininku, kuriuos jau teko kapan palydėti. Buvau prie jų išvaizdos per daug pripratusi. Iš karto pamačiau, kad mūsų šeimyninko gyvybė jau ne be metais skaitoma, o vien mėnesiais, o gal tik ir savaitėmis . . .

Buvau 1894 m. Kudirką mačiusi Jablonskiuose Rygos pajūry. Su juo drauge buvome jiems kūnuose, kada gimė jų dukrelė Onytė, dabar daktarė Landsbergienė. Jau ir tada buvo sakoma, kad Kudirka džiovininkas. Bet tada buvo jis, taip sakant, žmogus kaip žmogus. Tiesa, liesas, pabalęs, aukšto ūgio, per daug siaurų pečių ir įdubusia krūtine, bet gana vikrus vyrukas, mėgstant ir pajūry pasivaikščioti.

Dabar išvydau žmogaus šešėlių. Puiki, naujintėlė, šviesiai pilka drabužių eilė kabėjo, kaip ant medžio, veidelis neapsakomai sumulkėjęs, palšas, akys tokiais juodais plačiais ratais apriestos, kad matyti buvo vien duobė ir tik išžiūrėjus jos dugne švietė žmogaus minties žiburiukai.

Žerėjo tik stambus auksinis žiedas savo didele brilianto akia . . . žerėjo ant apmirusios, be kraujo lašo, dar gyvo lavono kaulėtos rankos. Ir tuo savo žerėjimu didino gal dar didžiau to pasimatymo valandos tragizmą.

Be manęs, visi kiti mano sankeleivinkai pirmą sykį matė Kudirką.

Mūsų apsilankymas, matyti, ir jį sujudino . . . Ilgoką valandą tylėjome visi, niekas žodžio išbelsti negalėdamas, o gal ir dėl to, kad niekas to „tikrojo“ žodžio, kurs jam iš širdies ant lūpų veržėsi, ištarti nedrįso.

Atėjo pagalbon, kaip visuomet tokiose aplinkybėse, žmonių bendravimo formos. Kudirka ėmė mus kviesti sėstis ir pats lovoje atsisėdo.

Kambariukas mažutėlis, apytuščias, jokių pagražinimų, jokių patogumų: lova, stalas apkrautas knygomis. Pro pravertas duris matyti buvo dar mažesnis, antras kambariukas, kur kabėjo jo mylima smuika.

Kad šiaip ne taip kalba mūsų tarpe ir užsimezgė, bet sklandžiai nėjo. Nuolat truko ir nuolat reikėjo mazgo ieškoti . . .

Visą laiką negalėjau nuveikti giliausio susijudrinimo. Vaizdavosi tik kapai, kryžiai . . . Kiek kartų pažvelgiau į šeimyninką,

ties kartų vaizduotė rodė man jį karste . . . O ši tą kalbėti reikėjo ir tai ramiai kalbėti.

Visa, apie ką buvau žadėjusi teirautis, iš galvos išdulkėjo, nė pėdsakų nebeliko . . .

Iš tų suskaitomų žodžių, kuriuos ištariau, įsmėgo visiems atmintin mano nevykusiai išreikštas malonumas:

— Tamsta mums visiems pavyzdys . . . —

Pažvelgęs į savo sulysusį liemenį, Kudirka karčiai šypterėjęs atsakė:

— Pavyzdžio iš manęs neimkite. Gydykitės kol ne per vėlu . . .

Vos ne vos ėmėm pratintis prie taip neapsakomai liūdnos mūsų šeimyninko išvaizdos, vos vos mums ėmė rodytis, kad jau pavyks mums nugalėti tą jausmų audrą, kuri sukilo mūsų krutinėje jį išvydus, kaip staiga kažį kas pabeldė į duris ir nematomo žmogaus ranka įkišo raščiuką.

Kudirka paskaitęs, dar didžiau apsiblausė ir liūdnai nusišypojo tuo nusišypojojimu, kurs lanko lūpas vien žmonių mirties slenksty stovinčių. Tylėdamas ištiesė į mus ranką su raščiuku. Radome žinutę, jog, mums suėjus, visus namus apsiautė žandarai.

Tas reginys mūsų mirštančio karžygio tokioje vienetvėje ir tokiaime persekiojime dar didžiau mus sujudino ir dar smarkiau surakino mums žandus. Aš bent bijojau ir pakrutėti, kad tik nepradėčiau balsiai kukždžioti.

Kalbėti teko beveik vienam šeimyninkui. Skundėsi, kad niekas net iš artimiausių draugų jo nelanko, bet drauge pateisino juos: kam malonu patekti budelių globon?

Vienas pats sau paliktas, jau nebeįstengias nė iš kambario iš-eiti, — visą nuraminimą randa darbe: užtai tiek ir parašo: redaguoja „Varpa“ ir nežiūrint visų kliūčių veda to laikraščio korektūrą. Kol buvo sveikesnis, samdydavos arklių pasivažinėti.

Paklaustas, kodėl dulkėtam miesčiuke, o ne sodžiujė gyvena, paaiškino, kad galėtų prie tėvų gyventi, bet iš to kiltų daug nepatogumų.

Žandarai galėtų sodžiujė jo kiekvieną žingsnį sekti, trukdytų redagavimą, o apie korektūros vedimą nebūtų nė ką galvoti, o kitas žmogus tuotarpu tam darbui nenumatomas. Be tų visų kelbimų žandarai galėtų ir jo namiškius pradėti kaltinti.

Žandaras Vonsiackis ir taip jau išblaškęs, išžudęs geriausius Suvalkų gub. žmones.

— „Mes suvalkiečiai kėlėm iki šiol viso mūsų judėjimo našta. Netrukus ji nukris ant Jūsų, kauniečiai“ . . — kalbėjo, matyti, savo sužuvusią sveikatą minty turėdamas.

Ir tiesa, netrukome įsitikinti, kaip teisingai jis pranašavo. Dar toliau pažvelgęs į ateitį matė mūsų tautai nesiliaujančios kovos.

— „Jei teks jums kada rusų valdžia nusikratyti, turėsite dar sunkesnę kovą, kol savo juodujų nenugalėsite . . .“

Ir čia vėl pranašavimas, kurs pradėjo jau pildytis. Šitokios nuomonės buvo Kudirka, kurs kiekvieną patrijotą gerbė, vis tiek kokius rūbus jis dėvėtų, kurs prieš tikyba niekumet nė mažiausiu žodeliu neprasitarė, kurs kovojančių su tikyba klausė:

— Ką tikybos vietoje duosite liaudžiai? — bet kurs istorijos pavyzdžiais užtekinai buvo pamokytas, kokios nelaimės plaukia toms tautoms ir valstybėms, kur dvasininkai, palikę bažnyčias, griebiasi valstybės vairo.

Aiškino dar, kodel jis sėdžia užrakintas savo bute. Visus savo raštus rašė ant labai plono popierio, kurį pavojui užtikus galėtų greitai sudeginti. Tuo tikslu prie jo lovos buvo visuomet ir degtukai padėti. Jei žandarai ateitų jo lankyti, tai jam būtų duotas sutartas perspėjimas, o ten apačioj tuo laiku pasistengtų gaišti ieškodami rakto, kad jis suspėtų sudeginti visa ką turėtų prirašęs.

Nors kalba mums dėl jau pažymėtų priežasčių sunkiai pynėsi, bet kaip reikėjo atsisveikinti — dar sunkiau pasidarė. Taip likimo daugomam žmogui, koku Kudirka tada buvo, juk neišdrįsime atvirai papasakoti, kokiam padėjime mes patys buvome čia atsidūrę.

— Juk taip toli atkeliavę, man savo apsilankymu tiek džiaugsmo padarę, būtinai aplankysite mane rytoj. Yra juk tiek klausimų, apie kuriuos reikia pasikalbėti. Rytoj, būtinai rytoj, jei šiandien jau taip skubate, plačiau išsikalbėsime! . . . — kalbėjo jis spausdamas mums rankas. Mes tylėdami tęsiame jam savasias, tikrai įsitikinę, kad jau mūsų kūno akimis nebebus lemta jo pamatyti.

Jausmų audra vėl siautė krutinėje, bet nė akių sumirksėjimu stengėmės to neparodyti ir sausa atsisveikinimo forma pasitenkindami, išėjome tarsi artimą brangų velionį kapuose palikę. O žandarų žvalios akys lydėjo mus, primindamos, kad mums mūsų tėvynė užginta net savo jausmą rodyti . . . Daniliauskui palikome kiek pinigų, kad nupirtų gražių gėlių ir rytdieną nuneštų mūsų brangiam Varpininkui ir paaiškintų, kodel mes buvome priversti ne ilgiausiai prie jo viešėti ir tikrai tą vieną kartelį.

Pasisamdę arklių, laimingai ir jau neklaidžiodami pasiekėm Kriauciūnus Plokščiuose, kur buvome taip vaišinami, kaip, rodosi, vieni Kriauciūnai, padedant puikiai Plokščių gamtai ir Nemunui, tik ir mokėjo vaišinti.

Ten išgirdome dar šį bei tą apie Kudirką pasakojant. Kudirka nemėgęs savo prėsijos, su ligoniais rūščiais elgdavosi, bet šiaip draugystėje, susirinkimuose buvo labai branginamas, nes buvo nepaprastai linksmas, malonus ir šokėjas ir muzikas.

Įkliuvo žandarams į nagus tik dėka savo neatsargumui. Kriauciūnas buvo sužinojęs, jog būsianti prie Kudirkos krata, žinojo ir pranešė jam net dieną, kada neprašyti svečiai jį lankyti žada. Kudirka, jau labai ligotas, viešėjęs tada prie Kriauciūnų Plokščiuose. Kriauciūnai prikalbėjo jį grįžti, kad savo raštus paspėtų kaip reikiant kratai paruošti. Kudirka, išvažiavo į Naumių kelias dienas prieš krata ir . . . kažki kodel nė kiek neapsikraustė. Žandarai rado

prie jo daugybę spauzdinių ir rankraščių, buvo jį suėmę, bet bevežant jiems jis apalpo, todėl paliko jį gyventi jo paprastame bute, tik po be galo smarkia priežiūra.

G. Petkevičaitė.

Atsiminimai apie d-ą V. Kudirką.

Savo rašinyje „Petro Kriaušaičio „Lietuviškos kalbos gramatikos“ istorija“, išspausdintame „Mok. ir Gyvenim.“ 1921 m. Nr. 5, esu paminėjęs apie savo apsilankymą pas d-ą V. Kudirką Naumiestyje. Čia žadu papasakoti truputį daugiau apie šį mano gyvenime įvykį.

Visų pirma pati kelionė. Kelio pradžia buvo iš Joniškėlio, kame aš, būdamas IV k. studentu, pratinaus pas d-ą Petkevičių prie medicinos darbo, gavęs vasarai felčeriaus vietą. Vasaros atostogoms baigiantis susitariau su p. G. Petkevičaitė pavažinėti po Lietuvą. Visų pirma nuvažiuoju, gavę iš Gavėnionių Chodakausko arklus, į Ušnėnų kaimą (Užvenčio pav.), aš pas savo draugą Povilą Višinską, gi Petkevičaitė pas Žemaitę-Zymantiene. Iš čia Višinskis nuvežė mane į Užventį supažindinti su Šatrijos Ragana, kuri Petrapičio studentų tarpe buvo žinoma ne tiek iš jos keleto apysakėlių, kiek iš Višinskio papasakojimų apie ją. Atsitiko taip, kad Šatrijos Raganos namuose radome svečių, būtent svarbiuosius asmenis iš jos vėliau parašytosios „Viktutės“.

Paviešėję savaitę Ušnėnuose ir pasiėmę Višinskį išvykome į Pernaravos dvarą (Eiriogal valsč.) pas p. Juškevičių, kurio vieną dukterų, p-lę Jadvygą, Petkevičaitė buvo pirmiau pažinusi. Iš Pernaravos jau penkiese (su panelėmis J. ir M. Juškevičaitėmis) nuvykome į Butkiškį susipažinti su kunigu Geniu, kurį buvome girdėję esant nukentėjus nuo savo dvasiškosios vyresnybės už prisirišimą prie lietuviybės, o iš Butkiškio nuvažiuoju į Plembarką Tado Daugirdo aplankyti ir jo archeologinių rinkinių pažiūrėti. Labai nedrąsiai įėjome pro užpakalines fligelio duris, bijodami, kad nebūsime įleisti į aristokrato rūmus, bent mudu su Višinskiu, tekalbančiu tik lietuviškai, nors ir buvome girdėję tą aristokratą esant palankų lietuviams. Bėgalo nusteboje Tado Daugirdo mandagumu ir ponios Daugirdienės vaišingumu. Išklause kad ir sunkiai, bet vis tik lietuviškai pasakytą išsiaiškintą apie Lietuvos senovės piliakalnių ir apie randamus juose archeologinius turtus ir užkandę priešpiečių, nesitikėto lipšnumo sužavėti išvykome į puikųjį Dubysos slėnį ir palaipioję po „Farmazono“ kalną sugrįžome į Pernaravą.

Kitą dieną išvykome vėl penkiese tolimesnėn kelionėn, pasiryžę aplankyti Vilkijos dvare kunigą Jaunių, tą patį pavasarį

p-lės Jadvygos Juškevičaitės parvežtąjį iš Kazaniaus, ir paskui d-rą Vinčą Kudirką Naumiestyje. Kunigo Jauniaus Vilkijos dvare neberadom, jis jau buvo išsikėles į Kauną. Tad paviešėję čia pas p Juškevičių prietelį, kurio pavardės neįsidėmėjau, Nemunas išvykom į Plokščius ir apsilankę pas Petrą Kriaučiūną išvažiom į Naumiestį. Ganydamies Šakiuose arklus, Kriaučiūno patarimu, apsilankėm pas d-rą J. Staugaitį. Nuo jo mes sužinojom šiek tiek apie tai, kuriose sąlygose d-ras Kudirka gyvena ir kaip jis yra žandarų sekamas ir laikas nuo laiko krečiamas D-ras Staugaitis gerokai pribaidė mus Naumiesčio žandarais ir patarė mudviem su Višinskių pasislėpti savo studentiškumo žymes. Jo patarimu, čia pat Šakiuose nusipirkome paprastas kepure, studentiškasias gi susikišome į maišą, o apsiaustus ir be to turėjome civilius.

Buvo jau pavakarė, kai išvažiom iš Šakių. Plentas tarp Šakių ir Naumiesčio buvo vienoje vietoje taisomas ir mes gavom pasisukt į šalykele, bet sutemus ir kelio nežinodami nuklydome į Griškabūdį ir tik po pusiaunakties teprivažiom Naumiestį. Nors mūsų vežikas, Plokščių ūkininkas, sakėsi gerai žinąs kelią į Naumiestį ir nekartą vežiojęs tenai ponus, tačiau prie pat Naumiesčio buvo vėl išklydęs iš kelio ir nuvežęs į kažninkų dvarą, kur, jam atsisakius, mes važiuotojai patys gavome baldytis po kumetines ir prašyti kelio parodyti. Atvežęs gi į Naumiestį ir prašomas privažiuoti prie kurio viešbučio, mūsų vežikas sustojo viduryje rinkos ir pasakė mums, kad jis visada tik iki čia vežiodavęs ponus, o čia jie išsivaikščiodavę. Gavome patys patamšėje ir nežinomoje vietoje ieškotis nakvynės, bijodami, kad koks žandaras mūsų neužkluptų. Laimė patikome žydėlį, kuris mus nuvedė į „viešbutį“. Čia mus suleido visus penkius į vieną nedidelį kambarėlį, kuriame stovėjo staliukas ir kelios kedės, ir, rodos, tebuvo tik viena lova. Paprašius numerio, viešbučio šeimininkas nuvedė mus ant aukšto, kur dideliame pastogės kambaryje gulėjo keletas žydu, moterų ir vyrų ir buvo dar tuščia viena kita nepatiesta lova. Nors šeimininkas mums užtikrino, kad nakvotojai čia esą visi „počivi“ ir kad mums jie nieko pikta nepadarysą, tačiau mes atsiskakėme gulti ir sugrįžę į savo kambarėlį vieni sėdom persėdėjom, kitį prie stalelio perrymojom per kiaurą naktį.

Anksti rytą šeimininkas pažadino mus ir pranešė, kad policijantas reikalaujās mūsų pasų. Mūsų tik viena G Petkevičaitė teturėjo pasą. Ėmėm tartis, kas daryti. Besiteiraudami sužinojom, kad mudviejų su Višinskiu draugas Petrapilio universiteto studentas Daniliauskas gyvena čia pat Naumiestyje pas apskrities viršininką, mokina jo vaikus. Eiti stačiai į apskrities viršininko namus mums atrodė pavojinga, o reikėjo kuriuo nors būdu pasimatyti su stud. Daniliausku, be nepadėtų jis mums atsipirkti nuo policijos. Sugalvojom šitaip. Aš parašiau laiškėlį ir nuėjau į bažnyčią, kuri buvo čia pat netoli. Apsidairęs ir įsitikinęs ne-

sekamas, pašnekinau bažnyčios prieduryje vieną ubagę. Atsakė žinanti viršininko butą, kuris pasirodė bėsas čia pat ties bažnyčia. Įkišau jai rankon „desetką“, padaviau laiškėlį ir vos spėjau pareiti viešbutin, kaip atėjo Daniliauskas. Susipažinęs su mūsų padėtimi jis mus nuramino ir pažadėjo užtarti už mus pas viršininką. Po valandėlės sugrįžo ir pasakė, kad viršininkas žadęs mums nekliudyti pabuvus per dieną Naumiestyje išvažiuoti atgal, tik reikalaujās mudviejų su Višinskiu jam pasirodyti ir nori mūsų studentiškujų paliudymų pažiūrėti. Tad pametę Šakiuose pirktąsias armulkas ir vėl išsitraukę iš maišo studentiškasias kepures, draugo Daniliausko vedami, nuėjom pas viršininką, kuris paklausinėjęs, kas mes tokie ir mūsų kompanijos panelės, kur ir ko važinėjame (melavome nekaisdami), paleido nieko pikta nepadaręs.

Dabar buvo klausimas, kuo būdu pasimatyti su d-ro Kudirka, nekritis žandarams į akis. Ir čia stud. Daniliauskas davė mums naudingų patarimų. D-ras Kudirka gyveno pagal rinką mezonine. Jo šeimininkė laikė sankrovą Taigį sutarėm mes, išsiskyre į dvi grupes, pavaikščioti per sankrovas, būk tai ko pirkti ieškodami, ir pro d-ro Kudirkos šeimininkės sankrovą užeiti pas patį Kudirką. Mano grupėje, be manes, buvo dar Petkevičaitė ir viena Juškevičaičių. Įėjus į įsidėmėtąją sankrovą ir pasakius, ko mums reikia, mandagi ponia išvedė mus iš sankrovos pro užpakalines duris, užvedė ant aukšto, atrakino iš lauko pusės salkos duris ir mes stačiai atsidūrėme d-ro Kudirkos mažame kambarėlyje.

D-rą Kudirką radome begulintį lovoje. Jis jau maža bepaįgdavęs pavaikščioti. Pasisveikinus ir pasisakius, kas tokie esame ir ko atvykome, d-ras Kudirka, kiek buvo matyti iš jo išblyškusio ir išdžiuvusio veido, labai nudžiugo, jo akys nušvito. Atsisėdo lovoje ir paprašė mus sėstis. Pasirodė jis jau žinąs ir p. J. Petkevičaitę ir mane iš mūsų raštų, jei šitokių vardu galima būtų pavadinti mano vieną kitą siųstą „Varpui“ ar „Ūkininkui“ korespondenciją ir mano knygutę „Apsakymai apie žemę, vandenį ir orą“.¹⁾ Jis ragino mus rašinėti daugiau, pagirdamas mane, kad iš manęs būsiaš geras mokslo popularizatorius. Po to aš nedrąsiai išsitraukiau iš užančio savo „Lietuviškosios gramatikėlės“ rankraštį ir padaviau jam, prašydamas, kad jis, peržiūrėjęs jį ir radęs reikalo ir galimybės, atspausdintų

¹⁾ Beje, dėl šios pastarosios knygutės. Parašiau aš ją būdamas Petrapiilio profesoriaus anatomo P. Leshaft'o įtakoje ir sulig jo sudarytos komisijos gamtos mokslui popularizuoti programa. Buvau ketinęs parašyti tąja pačia programa naudodamasis dar kitą knygele apie gyvąją gamtą, todėl šiai knygelei apie žemę, vandenį ir orą, taigi apie negyvąją gamtą, buvau padėjęs prierasą „I dalis“. Kai aš šios knygelės rankraštį parodžiau J. Jablonskiui, nuvykęs pas jį į Revelį, jis patarė man tą prierasą išbraukti, nes kolei dar nėra parašytos antrosios dalies, nereikia girtis, kad ją parašysi: pažadėjęs gali neištesėti. J. Jablonskio būta pranašo. Antrosios dalies taip ir neparašiau, nors anuomet buvau tvirtai pasiryžęs tai padaryti.

ar „Varpe“, ar skyrium. Mūsų klausinėjamas jis šį tą papasakojo ir apie save. Visų pirma mus buvo labai nustebinęs klausimas, kodėl jis guli iš lauko pusės užrakintas. Pasirodo, dalykas visai paprastas. Kadangi jis nuolat yra apsikroves lietuviškąja, taigi nelegalia literatūra, ar tai svetimais rankraščiais, ar korektūromis, spausdiniais, arba pats ką nors berašęs, o kadangi laikas nuo laiko jį aplanko žandarai kratos daryti, tai neužsirakinius negalima būti. Gyvena jis perdarytoje į du kambarėliu salkoje vieniui vienas. Jei būtų, tai yra, gulėtų užsirakinęs iš vidaus, tai kiekvieną kartą turėtų keltis, o žandarams atsibeldus galėtų būti užkluptas. Gi dabar, kolei žandarai suranda šeimininkę, kolei ji juos įleidžia, jis suskumbąs sunaikinti, kas naikintina.

Sunku buvo nesusigriaudinti besiklausant šitokio papasakojimo žmogaus, kurio kūno belikę tik oda ir kaulai, o dvasios pasiryžimo buvo dar milžiniško. Nelyginant kalėjime uždarytas, ligos prie lovos prikaltas, nesiliovė žadinęs Lietuvą iš tautiško apmirimo ir drąsiai skleidęs dorą, paremtą kilnesniais principais, negu egoistiškieji konfesiniai jos pagrindai.

Netrukus pasibeldė į duris antroji grupė, Višinskis su J. Juškevičaitė, ir mūsų pirmoji grupė turėjome atsisveikinti, lydimi dėkingo žvilgsnio, kad nepabijojome savo apsilankymu atkreipti į save žandarų akis. Dvasios milžinas neiškentė nepasiskundęs inteligentų baikštumu, kuris neleidžia jiems bent retkarčiais aplankyti savo paliegusį kaimyną ar net draugą.

Tikslą buvome pasiekę: savo akimis pamatėme d-rą Kudirką, pamatėme, kokiomis aplinkybėmis gaminami „Tėvynės Varpai“, ir kilnių jausmų kupini, grįžome atgal. Vėlai vakare parvykom į Plokščius ir apsinakvojome pas P. Kriaučiūną. Ant rytojaus grįžome į Kauną, apžiūrėję pakeliui Raudonės pilį ir palaipioję po Veliuonos piliakalnį. Veliuonoje tik nepatekome į policiją ar į kleboniją. Mat žiūrėdami bažnyčios radome jos prieduryje sienoje įkaltą suneriamą geležinę grindę, kuria būdavę didesnieji griešnikai „pakūtai“ prirakinami už kaklo prie sienos, žmonėms ant tako. Višinskiui tą grindę befotografuojant, pamatė keli vyrai ir buvo bekimba.

Kaune mums pavyko surasti kunigą Jaunių. Gyveno jis tuokart bene Elgėtyno gatvėje, kažin kur kieme, menko medinio namo pastogės kambarėlyje, visas knygomis apsikroves. Aplankėme visi ir kunigą Dambrauską, kurį pažinome garlaivyje. Nemunu važiuodami mes visi kalbėjomės demonstratyviai garsiai lietuviškai. Važiavęs tuo pačiu garlaiviu kunigas Dambrauskas, mūsų šneką užgirdęs, priėjo prie mūsų ir tuo būdu susipažinome. Apsidžiaugėme pažinę dar vieną žmogų, prielankų lietuvibei, tad būdami Kaune negalėjome neaplankyti jo.

Kaune buvo mūsų tos vasaros (1898 m.) kelionės galas. Nuvaziavęs į Dorpatą, po kokio mėnesio gavau atgal savo gramatikėlės rankrašį su d-ro Kudirkos pastabomis dėl kai kurių

mažmožių. Pridėtame laiške d-ras Kudirka rašė neturįs lėšų tai gramatikėlei atspausdinti. Taigi M. Biržiškos „Mūsų raštų istorijoje“ (p. 96) yra įsibrovusi klaida.

Baigdamas turiu pasakyti, kad šiai visai mūsų ekskursijai materialę galimybę patiekė p. G. Petkevičaitė, be kurios pagalbos nei aš, nei P. Višinskis nebūtume galėję nei iš vietos pasijudinti. Netenka aiškintis, kiek laike tos ekskursijos pamatyti puikus Lietuvos gamtos vaizdai ir pažintieji Lietuvos veikėjai sustiprino mus moraliai, kiek jie sutvirtino mūsų prisirišimą prie savo krašto ir mūsų pasiryžimą visomis jėgomis ir visu išmanymu dėtis prie savo tautos kultūros ir materialės gerovės kelimo. Tad tebus man leista, pasinaudojus šia proga, dar kartą pasakyti didžiai gerbiamajai p. G. Petkevičaitėi mano širdingą ačiū.

D-ras med. P. Avizonis.

Vincą Kudirką prisiminus.

Apie Vincą Kudirką jau tiek daug parašyta, kad, tartum, sunku būtų surasti ką nors pasakyti naujo. Tačiau Kudirka tos rūšies žmogus, apie kurį dar ilgai bus rašoma ir kiekviena smulkmena iš jo gyvenimo visadės bus pageidaujama.

Lietuva iš tikro „didvyrių žemė“. Vienoje klasėje su manim mokiniosi Pridotkas. Jis buvo tiek gabus, kad aš jam lygaus savo amžyje nepatikau. Tai buvo genijus. Jis 5-toje klasėje būdamas lengvai vertė Homerą iš graikų kalbos tiesiog į lotynų ir taisė extemporalės 8-tai klasei. Bet jis ir matematikoje ir kituose dėstomuose gimnazijoje dalykuose buvo lygiai gabus, lygiai tobulas. Jisai niekad nesimokino, tiktai kiek klasėje, kitiems prašant, jiems paaiškindamas galėjo tobulintis. Jeigu jis būtų ėjęs kasmet 2 klases, tai jis būtų į 4 metus baigęs gimnaziją su aukso medaliu ir būtume turėję genialų mokslininką. Bet jisai, neturėdamas darbo, smilko nekultūringoje apystovoję Mariampolės bendrabučio ir neveizint jo atletiško sudėjimo mirė 6-oje klasėje. Viena klase žemiau ėjo Vincas Kudirka. Ir jis buvo labai gabus, nors ne tiek kiek Pridotkas, bet ir jam namie mokyti nereikėjo. Jo laimei, jisai susirišo su smuiku ir jisai nuolat grieždavo. Jis buvo sudaręs net orkestrą iš tokių pat savamokšlių (Lapinskas, Dombavičius). Grieždavo jis labai gražiai, nors niekad jokių pamokų nebuvo ėmęs. Būdavo kiti balsiai mokinasi: kitkart jis apsistodavo, kiek paklausydavo ir vėl tęsdavo savo muziką. 6-oje klasėje Kudirka mane pasivijo ir man teko būti su juom drauge. Pamenu, kaip jau paskutinę dieną klasėje, laike pertraukos tarpu pamokų, jisai švolu tiesiog švariai rašydavo iš rusų kabos naminius darbus

ir čia jau nė neperskaitęs atiduodavo ir paprastai gaudavo 5. Klasė buvo labai gera ir įsiai turėjo stiprius konkurentus, ypatingai Kriščiūna ir Jasulaiti, kurie ačiū jų darbštumui imdavo viršų. Kriščiūnas numirė Maskvoj studentaudamas.

Kudirka buvo mylimas mokytojų, nors kitkart kuriems iškrėsdavo šposa. Turėjome prancūzų kalbos mokytoją Berlingerį; mes jį vadindavome „Lecoq“. Berlingeris buvo psichiškai nenormalus žmogus: būdavo klausinėja mokinio pamokų, o viens kitas iš mokinių, kuris turėjo gražią seserį (būtinai turėjo turėt seserį) užrašo laipsni, kokį jam liepia. Berlingeris baigia kvotimą klausimu: „a u vas sestra jest?“ ir, gavęs atsakymą: „jest“ diktuoja: „postavte jemu plus!“ arba: „dva plus“. Vieną kart Kudirka ėmęs nupiešė jį klasėje bestovintį prie katedros taip gyvai ir tokioje juokingoje pozoje, kad kiti mokytojai nusigriebę už to portreto nešiojosi ir juokėsi ir, turbūt, prie progos suteikė į mokslų apygardą, ir pagalias Berlingerį iš Mariampolės pašalino.

Kudirka buvo labai gražus ir skaištaus veido, tai buvo tikras „bijūnėlis“ (toks buvo ir Jablonskis, kai buvo jaunas) ir gražiai išauklėtas. Tuo įsiai žymiai skyrėsi iš visų kitų tarpo. Pertat jis kiekvieną į save patraukdavo ir visi jį mylėdavo. Jis buvo linksmo malonaus būdo ir niekad nesiginčydavo. Kalbėdavo trumpais lengvais sakiniais ir paprastai pro juokus. Šis jo kalbos būdas jam labai pritikdavo ir pasiliko tokio pat ir paskiau, kada jau Vincas daktaras buvo.

Atmenu vieną kart Vilkaviškyje pas mane, rodos 1893 metais, tarp kitų atsilankė Kudirka ir Staugaitis (dabar Seimo viceprezidentas); buvo gautas naujai atspauzdintas kalendorius. Kudirka bevartydamas jį ir sako Staugaičiui: „Jūs kasmet kalendorių pamėziate“. Staugaitis užkaito . . . mes visi nusijuokėme. Svečiams išsiskirščius mano tuomet jauna žmona, pirmą ar antrą kart iš viso mačiusi Kudirką ir nesupratusi kalamburo, nustebusi klausė: „Ką tai reiškia? Tu visados gyriai p. Kudirkos aukštą išauklėjimą, o jis taip negražiai užgavo p. Staugaitį!“ Man prisiejo paaiškinti, kad tai nebuvo užgavimas, bet įprastoj Kudirkai formoje pagyrimas, kadangi jis atkreipė akį į jauno rašėjo pagirtiną darbą; tenai buvo parašyta apie mėšlą, trašas.

Sunkiau man buvo išteisinti Kudirkos tuo pat metu pasielgimą su savo tėvu. Tėvas atsilankydavo į mane gana dažnai veterinarijos reikalais, prašydamas patarimų del apsirgusių gyvulių, o kai kada, tur būt, ši- tą ir apie sūnų išgirsti, su kuriuo matomai norėjo susigerinti. Jiedu susidurė pas mane pripuolamai. Jiedu abudu buvo visai panašūs iš veido ir, matomai, iš būdo. Tėvas taip pat žymiai skyrėsi iš kitų savo apsiėjimu ir kalbos rimtumu. Jis ne be reikalo buvo lovininku. Vincas daug paveldėjo iš tėvo. Tiktai pažinus tėvą galima buvo suprast, kodėl Vincas taip maloniai skyrėsi išauklėjimu iš tarpo kitų savo draugų.

Čionai pas mane prie žmonių jiedu abu laikėsi oficialiai, mandagiai. Skiriantis tėvas ryžosi prašyti sūnų važiuot su juom pas

save į svečius. Vincas šiurkščiai atsakė: „Ka aš ten veiksiu!“ ir apsisukęs išėjo.

„Vincus“, kaip visi ir visos lenkai, lenkės ir lenkuojantieji jį vadindavo, neturėjo priešų, bet rodos visi be išimties buvo į jį įsimylėję. Tiktai vien su savo tėvu jisai žiauriai išsiskyrė. Tai buvo tragedija, kurioje daugelis kaltina tėvą, pasakodami būk tai jis buvo priveręs sūnų stoti į dv. seminariją, o po tam, šiam seminariją metus, baudė jį.

Vincas man apie tai nieko nepasakojo ir, manau, niekam nepasakojo. O tėvas man kitaip pasakojo. Aš su Vincu drauge baigėme 6-tą klasę. Jis perėjo su dovana į 7-tą. Dabar jam jau nereikėjo tėvų pagalbos. Mokytojai, kaip sakiau, buvo į jį įsimylėję, ypatingai graikų kalbos, Varšuvos lenkas Ostrovskis; dozorcós (bendrabučio perdėtinio) vieta buvo jam užtikrinta ir užtai tėvas negalėjo priversti jį mest gimnaziją ir važiuot į Seinus, kad ir būtų norėjęs. Ir už tai aš tikiu tėvui. Jis gi man aiškinosi, kad ne tik ką nevertė bet, priešingai, siūlė sūnui baigti gimnaziją. Seminarijoj jis jam daug pinigų kainavęs, o pamesdamas ją padaręs jam didžiausią sarmatą nuo žmonių ir už tai jis ant jo turėjęs tiesą supykkti.

Vincas, stodamas į seminariją be abejo padarė didelę klaidą ir jis ją turėjo sunkiu vargu atvargti. Reikėjo baigti gimnaziją, po tam universitetą, dabar jau neturint jokių lėšų, aišku, tėvas buvo atsiskęs jas duoti. Ar jiedu kada nors susitaikė — abejojau. Vieną kart aš buvau jo tėviškėje ir Vincą radau tenai. Jisai linksmai šnekučiuodamasis su moterimis, mieravosi naują milinę, māt, jisai mūsų milą Varšuvoje protegavo: jis dar studentu būdamas, buvo sutaręs su kokia ten firma jį pristatyti ir dabar džiaugėsi jo gražumu . . . Bet tėvo tuomet nebuvo namie.

Vincas prie kitų juokaujantis, linksmas, pasilikęs vienas giliai užsimastydavo ir susirūpindavo. Atvažiuodamas į Vilkaviškį paprastai pas mane apsistodavo ir aš turėjau progos jam arčiau prisiziūrėti. Aišku jis turėjo dvi sunkias ligas, kurios abi jį kankino: viena asmeniškai: „bronchitas“. — „Ko tu kosi?“ vieną rytą paklausiau. „Bronchitas terioja“ atsakė, bet iš akių mačiau, kad jis tą „bronchitą“ jau įtaria, tiktai aršesniam nenori tikėti. Antra — mylimosios Lietuvos sunkioji liga ir dėl šitos jis apleisdavo asmeniškąją. Būdavo, prisėdęs prie stalo čia jau rašydavo receptą. Rašydavo ir nė neperskaitęs ikišdavo į voką ir: „te“, sako, „persišuk!“ Ir potam visa Lietuva gėrė tuos gaivinančius vaisčius, Basanavičius davė impulsą, stuktelėjo. O Kudirka atnaujino, organizavo ir išvystė Lietuvos prisikėlimą. Visi narveliai, veikusieji skyrium netobulai pasijuto tarpu savęs sujungti ir kiekvienas savo darbą dirbo. Buvo organizuotas spaudos leidimo komitetas ir mudu su Petru Matulaičiu suvažiavome (jame dalyvavo, tuomet dar studentas, d-ras Grinius) buvome išrinkti nariais to komiteto. Mūsų uždavinys buvo prižiūrėti materialę spaudos tvarką Tilžėje, apmokėti tenai redaktorių ir spaustuve, čionai surinkus pinigus.

Kudirka parsigabeno iš Varšuvos gabų prityrusį lenkų žurnalistą Adomaitį (Šerną), pasirašydavusį, rodos, „Budrio“ pseudonimu, kuriam jis Lietuvos dvasią buvo sugražinęs. Spausdinimas buvo pavestas M. Jankui, tam reikalui D-ro Kauko ir Lozoraičio buvo jam duota ant ipotekos 2000 rb. Darbas turėjo eit. Tai buvo, rodosi, 1889 m.

Tačiau „Varpo“ ir „Ūkininko“ spaudos ir redakcijos reikalus ūmai prisiejo reorganizuoti. Pradžioje 1891 m. Šernas, vokiečių policijos persekiojamas, pabėgo iš Tilžės, laikinai pavedęs redakciją J. Kraučiuui. Kiek laiko jisai paviešėjęs pas mane Vilkaviškyje, nuvažiavo į Šakius ir atsisėdo ant Kudirkos sprando, kankindamas jį priekaištais, kam jis jį iš Varšuvos išgabeno. Praslinkus tulam laikui atvažiavo J. Kriaučiūnas ir mums pavyko vėl išgabent Šerną į Tilžę. Bet ne ilgam. Jis nuolat skundėsi del stokos pinigų. Mes mokėdavome jam 80 rb. mėnesiui. Tai nebuvo daug, bet daug vežimu veža; ir mes turėjome ne daug. Matulaitis užsidirbdavo 80 rb., aš turėjau algos 66 rb. ir apie 30—40 rb. praktikos. Visgi buvau manęs pridėti jam iki 100-tūi. Sunkų buvo su akuratiškumu. Kas kart reikėjo pinigų man pačiam vežt į Eitkūnus; kitkart porą dienų pasivėlindavau ir tuoju gaudavome laišką su tūkstančiais paralių (à propos ir J. Kriaučiūnas tokius laiškus rašyti mokėjo). Viena kart po tokio laiško, rodos 1892 m., mudu su Matulaičiu nuvažiavome asmeniškai pasikalbėt į Tilžę. Susitikome labai draugiškai, išgėrėme kokiame ten restorane kavos. Matulaitis užmokėjo už kavą kokius tai pfenigus. Šernas gi primetė tarnaitę visą marķę, poniškai! Išėjome, kalbamės. Šernas skundžiasi del menkos algos, sako negalima išgyventi. Klausiu: „Kiek gi tau reikėtų, kad galėtum išgyventi?“ Jis su pasipiktinimu:

— „Vis tiek nepridėsite!“

— „Vis tiek neužteks.“

— „Paraliai, kolota, žinokitės, aš su jumi nenoriu turēt reikalo!“ ir kad eit, tai eit. Ūmai iš kur tai atsirado Kriaučiūnas ir pasisiūlė „paraliuot“, arba redaguot už 50 rb. Kai paskiau sužinojau, jis buvo manęs, kad ir Šernas imdavo tik 50 rb. Kriaučiūnas buvo praktiškas, jam užtekdavo, tai ir ačiu Dievui! Sugryzome. Perėjo keli mėnesiai, gauname skubų laišką iš Jankaus. Siųskite kelis šimtus, rodos, apie 600 rb.! Turėdami omenyje aukščiau minėtus 2000 rb., kurie buvo įduoti Kauko ir Lozoraičio, mudu su Matulaičiu vėl nuvažiavome į Tilžę. Jankus pasirodė nesukalbamas ir mes atsidūrėme, taip sakant, gatvėje. Šį kart aš išnaudoju savo pažystamystę su daktaru Bruaziu, ir įkaitinus jo patriotizmą, mums pasisekė įkalbėti jam ir jis apsiėmė gauti pinigų ir visą korespondenciją spaudos reikalais; korespondenciją perduoti redaktoriui (Kriaučiūnui), o pinigais atsiskaityti dabar jau su Mauderodės spaustuve, kuriai pavedėme mūsų laikraščių skausdinimą. Jeigu kiek pinigų truktų, mes bažijomės primokėti. Aš jau pirmiau buvau girdėjęs iš Kriaučiūno, kad Bruažis turtingas esąs

ir kad Mauderodė buvęs jam kelias dešimtis tūkstančių kaltas; pertat mes ir pavadėme spaudinimą Mauderodei. Mes nepaklydome. Nuo šio laiko, 1892 m. prieš pat Kalėdas, mūsų laikraščiu leidimas buvo pastoviai aprūpintas.

Šitokia materialė padėtis buvo „Varpo“ ir „Ūkininko“ sukakus 10 metų „Aušrai“ prašvitus.

1893 metais pas mane Vilkaviškyje mūsų būrelis apvaikščiujome 10 metų spaudos uskaktuvių. Susirinkome viso 8 žmonės: D-ras V. Kudirka, 2 Kriaučiūnai — Petras ir Antanas (teisin., Mariampolės apyg. gmino teisėjas, Jono brolis), d-ras P. Matulaitis, kun. S. Leonas (Leonavičius — profesoriaus Petro Leono brolis), Mariamp. apygardos teismo sekretorius Mat. Pranckevičius, Vincas Palukaitis ir aš.

Tų pat 1893 metų spalio mėnesį su ašaromis mano laimei išsikrausčiau iš Lietuvos: „Katolik, neljzia!“ pirmiau į Kišeniavą ir po 3 metų į Revelį. Pasakiau laimei už tai, kad, kaip paskiau pasirodė, jeigu ne bučiau pats išvažiavęs, tai būtų mane išgabėnę į Viatką drauge su Matulaičiu. Žandarų raštai mane sekė ir pavijo, ir mane tardė jau Revelyje ir tiktai kunigas Limanavičius, latvys, draugas žandarų viršininko, pulkininko Žoltkievskio (Stanislavovič — matyt iš lenkų kilęs) mane išgelbėjo. Pirm oficialaus tardymo prie prokuroro, Žoltkievskis paskyrė man intymišką pasikalbėjimą pas kunigą, kuriame aš jam išrodžiau būtinumą leisti cenzūruojamą lietuvišką spaūdą Lietuvoj (tuo laiku kaip tik Uchtomskis „Peterburgo Viedomostyse“ įrodinėjo jos reikalingumą). Žoltkievskis su manim, tikriau su Uchtomskiu sutiko ir po to jis mane pamokino, kaip aš turėjau parodyti. Kaip paskui pasirodė, Vonsiackio prisiųstieji klausimai buvo taip sustatyti, kad be pagalbos Žoltkievskio aš būčiau juose kaip musė vortinkliuose įsipainiojęs. Tą bylą buvo iškėlęs Vonsiackis. Rodosi 1893 metuose įvyko mūsų veikėjų suvažiavimas Skardupiuose, Suvalkijoje, pas Žilinską. Tarnai apie tai pranešė žandarams, buvo padaryta pas Žilinską krata, buvo kas tai rasta, rodos, Amer. „Vienybė“, ir užteko.

Reikia stebėtis, kad mes taip ilgai veikėme, taip sakant, po pat nose žandarų ir taip ilgai negalėjo jie mūs susekti. Manau užtai, kad mes palaikėme pažintį su vietine aristokratija: Apskr. Virš., komisarius, Parubežinės Sargybos Vadas Vilčinskas (totorius), karininkai ir kiti, drauge kazyriuodavome, išgerdavome ir t. t. Gi Vinčą net ir žandarai mylėjo, su kuriais ir jam kitkart išgerti tekdavo.

Iš mūs trijų, komiteto narių, buvo gudriausias V. Palukaitis; jis jausdavo, patėmydavo, dasiprotėdavo, sužinodavo ir mums pranešdavo. Jis buvo susidraugavęs su burmistru Baranausku, kuris iš dvasios buvo lietuvis ir mums prijautė, ir su kitais antraeiliais ponų sluoksniais.

Du kart man teko Kudirką matyti einant d-ro pareigas. Vieną kart, kada jis buvo pas mane, mano tarnaitė išgėrė vietoj alaus

našatirio spirito. Kitą kart, taip pat jam pas mane esant, atvežė vieną moteriškę, kuri buvo užmynus ant grėblio ir grėblio virbalas užlūžo pade ir užkliuvo už sausgyslių. 3 daktarai triūsė. Ir čionai Vincas pareiškė daugiausia iniciatyvos. Jis veikė lengvai, mikliai, atitraukdamas moteriškės domę nuo skaudėjimo, linksmai žadindamas ją.

Iš rašytų medicinos sryties darbų paminėsiu viena, tilpusį „Varpe“, rimtą straipsnį apie ptomainus.

Išsikrauščius iš Lietuvos, dėja, man neteko daugiau pasimatyt su Vincu.

Jonas Bulota.

Vinco Kudirkos mirties 25 metų sukak- tuvėms paminėti.

Man rodėsi, kad jau nebeliko nieko svarbesnio, pažymėtino, nes daug ir dar tuojau po mirties suteikiau jų Kapsukui; šį tą atpasakojau Gabriui, o visgi šis tas liko užmiršta - apleista, taigi pasistengsiu nors kaikuriais atsiminimais, nors aplamai, pasidailinti, apleisdamas tai, kas yra visiems žinoma.

Vincas Kudirka (lenkiškai Kuderko) įstojo į Senapilės (Mariampolės) gimnazija, kada rusai jau slogino lenkus, stabdė Suvalkijoje lietuvių lenkinimo monopolį ir pradėjo teikti lietuviams savąjį, stačiatikybe atskiestąjį, kirilycinį. Rusų pirmieji žingsniai buvo nedrausūs ir negalėjo būti kitoki. Štai, kaip elgėsi aplenkinti lietuviai. Rusas, rusų kalbos mokytojas, atnešė į klasę ir išdalino mokiniams rusų kalbos gramatikos vadovėlių. Šernas, mokinys, rodos, III ar IV klasės, atsistoja ant suolo, akyse mokytojo. drasko vadovėlį ir lenkiškai rėkia: „Nereik gramatikos! Von rusų kalbą!“ Ir jis už tai liko nenubaustas. Taip stipriai lenkai jautėsi, ir drauge persekiojo tuos, kas priešinosi lenkinimui. Štai pavyzdys. Šakių apskrities Baltgudžių kaimo Muraška, juristas, baigęs lenkų aukštąją mokyklą Varšuvoje, tapo paskirtas Senapilės apskrities tardytoju. Tas atsparus lietuvis prakalbėjo lietuviškai ir nenoromis kalbėjo lenkiškai. To užteko. Pakišo uždraustų knygų, paleido jį iš tarnybos, įskundė žandarams, išvarė į užsienį ir t. t. ir t. t. Vėliau, pradėjus rašyti į „Moskovskiją Viedomosti“, kad rusai neleistų lenkinti lietuvių, po tūkstančių persekiojimų — lenkai tą pirmąjį mūsų apaštala būriausiai apšmeižė, nunuodijo. Muraškos vardą „Muraškin“, kaip būriausio paniekimo prakeikimo žodį, gatvėje, karčiamoje, bažnyčioje, mokykloje ir dvare, išgirdo lietuvis, kur tik prakalbėjo lietuviškai. Juo persekiojo lenkai atsparius lietuvius. Nieko stebėtino, kad ir Ku-

dirktis jau šiek tiek pramokytas lenkiškai, papuoles į taip sulenkėjusią mokyklą ir miestelį neišdryso, kaip jis sako, lietuviškai kalbėti ir visai sulenkėjo. Taip ir dabar, kiek aplenkėjusius lietuvius, mes lenkiname pradžios ir vidurinėse mokyklose.

Veiverių Seminarijoje buvo pragarsėjęs orkestras. Bevažinėdamas į Senapilę užkretė ir Senapilės mokinius noru groti. Veiverių muzikos mokytoja Bujanauška, Senapilės ponaičiai, kaip mes juos vadinome už mandieraites su sidabrinėmis sagomis ir lenku kalbą, kviesdavo organizuoti, o vėliau ir visai paviliojo į Senapilę. Kudirka tame orkestre dalyvavo. Jis ir Varšuvoje studentaudamas su Bujanaušku susiedavo.

Apie Seinus štai ką pats Kudirka pasakojo: „Baigiau 1877 m. šeštą klasę. Į Seinus be galo nenorėjau važiuoti ir visą vasarą nerimau, vis širdy skrupsojo, kad tik tėvas nepalieptų važiuoti. Visą vasarą tėvas nieko neužsiminė.“

Pasibaigus atostogoms pasakė: — Vincuk, rengkis, važiuosim į Seinus! — Apsirengiau, nuvažiauvom. Laikė kvotimų ko neklausė — tylėjau, nė vieno žodžio nepratariau. Maniau, kad mane supras ir pagarsins neišlaikiusių kvotimų, ir aš grįžšiu į Senapilę. Apsivyliau: pagarsino, kad kvotimus išlaikiau . . . Aš likau Seinuose, tame dvasios kalėjime vieniui vienas su vilčia, kad neužilgo išsilinosuosiu. Pamokų nerengiau,ėjau melstis ir visur buvau, kaip automatas. Kalėjau du metu — vis nevaro iš Seminarijos.

Visos kunigų Seminarijos turi didesnių ir mažesnių paslapčių. Taip ir Seinuose buvo. Štai iš jų vieną. Praturėjo mylimą „Cibę“ merginą. Man atėjo į galvą pasinaudoti šia proga. Sode susipažinau su „Cibe“, parašiau jai odą ir užlipytam voke nusinešiau į klasę knygoje. Laikė pamokos atvertoje knygoje gulėjo laiškas. Profesorius pritykinęs sučiupo laišką, perskaitė savo mylimosios antrašą ir įsidėjo į kišenį.

Ta oda atrakino man seminarijos kalėjimo duris . . . (1879 met.) bet užrakino tėviškės duris ir tėvo širdį: tėvas manęs išsižadėjo, aš Paežeriuose esu svetimas . . .“

Nuo šio laiko jau pats rūpinasi savim, jei Zapyškio klebonas, kunigas Kolyta, šiek tiek dar padėdavo. Baigė dvi likusias klases gimnazijoje ir, kaipo sulenkėjęs, stojo 1881 m. Varšuvos Universitetan. Varšuva ne studijų, ne rimto darbo miestas, taigi ir Kudirka linksmai tarp lenkų gyveno.

Jau gerokai pasisotinusiam Varšuvos smagumais 1883 metais pirmasis „Aušros“ Nr., Lietuvos atgimimo diegelis, įsmigo Kudirkos širdin. Kruptelėjo sąžinė, bet tas diegelis, aš manau, tame Sirenos mieste slavių vilnyse būtų suvytęs, sąžinė užsnūdus, jei nebūtų pasijutęs iš tų vilnių išmestu. „Aušra“ pradėjo atginimo darbą, kalėjimas — „citadelė“ baigė. Reikia pažinti lenkus. Jie bičiuliauja ir linksmynasi tiktai su laimingais, o čia Kudirka „citadelėje“ . . . Paleistas, neturi teisės grįžti Universitetan . . . Žinoma, lenkai šalinosi . . . nieks nepadėjo.

Kudirka rimtėjo, užsiėmė muzika. Į Konservatoriją irgi negalėjo pastoti. Su lietuviu Paulausku organizavo kvartetą, ne vien meno, rodos ir uždarbio tikslui. Po dviejų metų 1887 met., beveik netikėtai, pasisekė išsprūsti vėl į Universitetą šokių būdu: Caras apvažinėdamas Lovčią aplankė Varšuvą. Gatvės sergėjo abiem pūsėm prie viens kito policijos, žandarų, šnipų ir ištikimų piliečių po dvi eiles, kad niekas į gatvę neprasiskverbtų. Šalia caro karietos ant gatvės netikėtai pasirodė Kudirka, ir kol vikrūs šnipai suspėjo jį sugriebti, Kudirka įmetė į caro karietą prašymą leisti jam baigti Universitete medicinos skyrių. Po kelių dienų Kudirikai pareikšta, kad gali lankyti Universitetą . . .

Susipažinau su V. Kudirka 1888 metais Senapilėje, Soloveičiko viešbuty. Tai buvo Maskvos ir Varšuvos studentų pasikalbėjimas, bet jis prie nieko neprivedė. Kudirka šaltai pasiūlė (jis buvo neiškalbus) maskviečiai pasipriešino, pasiginčijo ir išsiskirstė. Aš mokytojavau Vilkaviškio miesto mokykloje. 1889 met. mokslo metų pabaigoje iš Paežerių atbildėjo keletas: Kudirka, Kasakaitis, Byla, Šernas ir dar kas tai. Pasodinęs savo kambarį, prie atdarų mokyklos durų aš su pusšimčiu vaikų padainavau svečiams keletą lietuviškų dainų: — Ant kalno karklai siūbavo . . . — Šeriau žirgelį . . . — Oi dariau dariau lysvels . . . — Močiute mano . . . Tarp kitko, besikalbant iškėliau klausimą reikalingumo lietuviškų su gaidoms harmonizuotų dainų, nes nė vieno rinkinėlio tokių nebuvo ir nesusipratusieji mokytojai noroms nenoroms turėjo dainuoti rusų „beriozenkas“. Parodžiau apie šimtą Vilkaviškio apylinkėje surinktų senoviškų dainų; Kudirka paprasė paskolinti rinkinėlį. Pavartęs išidėjo kišenėn ir pasakė: „Tai brangios dainos: šitoje vietoje ligi šiol niekas nerankiojo jų. Vadovėlis bus. Varšuvoje buvo konkursas harmon. lietuviškų dainų. Jas surinksiu pridėsim . . . bus“. Mano daug su kuo jau apie tai kalbėta, taigi ir dabar skeptiškai į šaltą Kudirkos pažadėjimą pažiūrėjau. Apsirikau: kiek palaukus gimė „Kanklės“.

Apie nutarimus Lozoraičiuose tų metų vasarą, spaustuve pirknt Jankaus vardu, „Ūkininką“ ir t. t. neminėsiu. Tada jau reikalavdavome, kad lietuviai užiminėtų kur galima vietas Lietuvoje . . . Nusprendėme, kad Kudirka turi apsigyventi Pilviškiuose. Nepasisekė. Porą savaičių ar daugiau gyveno pas mudu su Bulota Vilkaviškyje, kol persikėlė į Šakius. Rašė be galo lengvai, niekad neperrašinėdavo. Buvo apykūdis, bet dar neišrodė džiovininku. Kartą kosėdamas pasiskundė sunkumu ant krūtinės. Aš ramindamas, kad praeis, užklausiu ar senai jaučia tą sunkumą. Maniau — šiuo kartu; o jis papasakojo štai ką: „Mat, daug darbo turėjau, reikėjo rengtis prie kvotimų, o čia laikraštis, Šernas kas 4-tą 5-tą žodį lenkiškai parašo; Radžiukynas visai lenkiškai rašo, reikia versti . . . Po paskutinio kvotimo, išėjus iš Universiteto užsikosėjau . . . vietoj skrėplių, krauju pradėjo.“

Šernas Tilžėje pramoko lietuviškai. Beveik kas mėnuo atsilankydamas Vilkaviškin, buvo nuolatiniu mano svečiu.

Savoje spaustuvėje rodėsi eis gerai spaudos dalykai; kol kas ir ėjo. Redaktorių daugiausiai apmokėdavo aukomis Lietuvos inteligentai, kitas gi išlaidas padengdavo prenumerata ir kiti leidiniai. Nors sunkiai, bet darbas slinko tolyn.

Praėjus porai metų Šernas pradėjo reikalauti mokėti jam dvigubą algą. Jankus pranešė, kad mūsų spaustuvę parduoda iš varžytinių . . .

Komitetas net tris kartus važinėjo ir vis negalėjo priėti prie teigiamų rezultatų. Šernas galop trenkė viską ir išvažiavo į Bremeną persiskyręs ant visados su „Varpu“. Su Jankum negalėdami susikalbėti sukvietėme į Tilžę artimiausius inteligentus gelbėti V. ir Ū. Atvažiavo ir Kudirka, bet taip sunykęs, suvargęs, taip šiuo įvykiu prislėgtas, — vos tevaikščiojo. Mauderodė atsisakė spausdinti. Ėjom pas D-ą Bruožį. Kudirka apie tris kartus lipdamas laiptais sėdo ir ilsėjosi. Nuo D-ro Bruožio išgirdome: „Na, Dieve, tik aš viens už visą Lietuvą negaliu atsakyti, negaliu rančytis“ Paprašius ir paaiškinus dalyką sutiko pakalbėti su Mauderode, kuris Bruožiui buvo dikčiai skolingas. Bruožis pasirančijo už visą „Didžiąją Lietuvą“. Dar ne viskas: dabar gyvastis ar mirtis „Ūkininko“ bei „Varpo“ prigulėjo nuo Martyno Jankaus: jis galėjo neatiduoti atspausdintų NNR. „Ūk.“ su „V.“ ir mes nebūtume galėję tuo pačiu vardu pas Mauderodę spausdinti. Tai gerai žinodamas M. Jankus ir spaudė. Akyse prižada, o kaip reikia atiduoti — ne duoda.

Be to, Jankus nei pas Mauderodę, nei pas Bruožį nėjo. Nuošaliai laikėsi ir laukė kas bus, tik vien reikalavo 300 rublių ir tiek. Kudirka visai susilpnėjo, skundėsi kad labai blogai jaučiasi ir nuo d-ro Bruožio rodos su D-ru Staugaičiu išvažiavo į stotį. Tilžėje likova mudu su Petru Matulaičiu komitetininkai. Liko baigti su Jankum. Ne taip lengva buvo. Nors jau daugiau mėnesio praėjo, bet Jankus nepasirūpino šiek tiek sutvarkyti. Kasėvos po popiergalius, po knygas iki pirmos val. nakties. Vieną ką tikrai radova, tai perlaidų lapeliu ir užrašus nuolatinių iš gilumos Rusijos „Varpo“ prenumeratorių. Jų buvo dvylika — pinigai buvo prisiųsti visiems ar pusei metų. Apie visas kitas sąskaitas ir užrašus galima tik pasakyti, kad jos buvo pilnoje betvarkėje. Žemai, viešbūtyje laukė dabar skirtas redaktorių vietoje Šerno, Jonas Kriaučiūnas ir dar pora Tilžiečių. Kriaučiūnui perdavėm knygas — Jankaus nebuvo. Visi lūdėjom, tai viens, tai kits kartodami: „dvylika prenumeratorių“. Man pasisekė sukelti ūpą: „Vyrai, ko lūdit! Ugi Kristus ir turėjo 12 apaštalu, o ar žūvo krikščionybė! — taip ir mūs „Varpas“!

Petras Matulaitis nakčia išvažiavo. Man vienam liko baigti nelengvą darbą su p. Jankum.

Ant rytojaus šešiose iš ryto jau barškinau į langą — kėliau p. Jankų. Čia prie durų laukė keli, kaip pasirodė, garsūs (Bieliukas) Žemaitijos knygnešiai. Apie 10 v. nugabenom pas Mauderodę. Spaustuvę tuojau pardavė iš varžytinių po 4 skatikus svarą rai-

džių. Vėliau Jankus „Tėvynės Sarge“ pagarsino, kad Didžiosios Lietuvos inteligentai už „Varpo“ bei „Ūkininko“ spausdinimą jam esą kalti 300 r., kame liūdytojas esąs Vilkaviškio mokytojas Vincas Palukaitis. Redaktoriūm „T. Sargo“ buvo kun. Tumas.

Šį vargingo gyvavimo „Varpo“ su „Ūkininku“ trumpą barėli atpasakojau, kad šis įvykis keletą vaisingo darbo metų atėmė Vincui Kudirkai, sutrumpindamas jo amžį. Atgimimas Lietuvos neužginčijamai priguli Suvalkiečiams. Pavasariu sąmoningo slapto Lietuvos atgimimo reikia pripažinti „Varpo“ ir „Varpininko“ darbui. Su „Varpu“ prasideda jaunosios inteligentijos bendras darbas, bendras judėjimas.

Kasmet vasaromis tai čia, tai čia Suvalkijoje susirinkimai. Valdžia pradėjo sekti, tardyti, persekioti. Susirinkimai kėlėsi į Kauną, Mintaują, Vilnių, į Šiaulius Grovo Zubavo dvaruose, prisidengę vardu gegužynių . . . Komitetai . . . Aukos . . . viso ir į jaučio odą nesurašytum . . .

Aš paminėsiu tiktai apie vieną 1892 m. susirinkimą D-ro Kazio Griniaus tėviškėje. Skaitlingas susirinkimas. Atvažiavo ir Kudirka. Susirinkimas, kaip jaunų vyrų, gyvas: karštos kalbos, ginčai, sprendimai, teigiamos ir neigiamos rezoliucijos, kol išsėmę dienotvarkę, apilse, neužbaigėme posėdžio.

Šeimyninkas pavaišino pietumis. Po pietų Dr. Grinius (studentas) pagarsino, kad programa esanti neužbaigta ir prašo nesi-skirstyt. Ugi d-ro Griniaus vedinas įeina aukštas senelis, nešinas po pažasčia savo darbo kankles.

Tarp daug kitko užgrajijo senelis suktnį. Visus užžavėjo: rodos begalinės daugybės be perstojimo didesnių, mažesnių ir visai mažyčių perlų biro ant kokios tai užburtos lentelės lyg treliais ir liejosi, gluodniais, maloniais akordais. Kudirka griebėsi paišelio, nubraižė penkias linijas ir skubiai statė aukštyn tai žemyn natų virtinukes.

Senelis aštresniu pilnu akordu užbaigė suktnį. Gili, kurčia tyla. Senelis vėl patraukė pirštais per kanklių stygas. Kur tai toli, rodos, šimtai lakštingalų sučiulbėjo.

Senukas dusliu, tyliau falsetu, senelio balsu, uždainavo senovišką dainelę:

„Oi giria, giria . . . girele, žalioji, pilka raibų paukštelių. Giedroje dienoje paukšteliai čiulbėjo, ūkanotoj liūdėjo . . .“ Apie save nesakysiu, kitų nemačiau. Kudirka užsikreipė pasienu į kampa ir čirkšte ašaros pabiro per veidus, bet tuojau nežymiai nusišluostė. Man rodos, kad netoliese stovėdamas, tik aš vienas Kudirkos ašaras mačiau.

Buvau drauge su Kudirka ir Petro Leono vestuvėse. Tai pirminės Suvalkijoje buvo lietuviško inteligento vestuvės.

Lenkai su didžiausiu pasipiktinimu į tai žiūrėjo ir kaip paprastai darėsi, žandarams apskundė.

Ačiū pripuolamai užvažiavusiam apskrities viršininkui, kuri

šeimyninkai — viršaitis klėty nugirdė ir už poros valandų toliau išvežė, mes likome netardyti kaip politiniai prasikaltėliai.

Pirmojo Nr. „Aušros“ iš spaudos išėjimo 10 metų sukaktuvėms paminėti apvaikščiojame 1893 metais Vilkavišky Bulotuose.

Susirinkome viso, žinoma slapta susikviėtę, aštuoni, būtent: Vincas Kudirka, Vincas Palukaitis, kunigas Leonas, Petras Kriaučiūnas, Petras Matulaitis, Matas Prancėvičia, Antanas Kriaučiūnas ir šeimyninkas Jonas Bulota. Šiandien gyvu du: Generolas Bulota ir pradžios mokyklų inspektorius Vincas Palukaitis, visi kiti yra mir. A.a. Kudirka, paleistas iš Kalyarijos kalėjimo jau visai silpnas persikraustė į Naumiestį, o visgi retkarčiais atvažiuodavo į Vilkaviškį. Į jo tėviškę, su kokiais reikalais, aš važinėdavau natų knygų užsilikusiu: pats nevažiuodavo į tėviškę — pas mane apsidodavo. Pora kartų pas mane susitiko su tėvu — trumpai šaltai kalbėjosi. Kartą man padraudus, kad mažiau rašytų, neaktivotų sveikatos, atsakė nusišypsodamas: „Sveikata, jau išaikovota, draudi lyg nežinodamas, kad aš busiu mažu Lietuvos Puškinu, tik duok daugiau medžiagos, matai, kad mažai laiko liko.“

Tėvynės Varpai, satyros — tai iškelti iš to laiko gyvenimo, tai tikrą to laiko atsitikimai.

Žiūrėjo į gyvenimą ir vaizdavo: „Viršininkai“ — tai Naumiesčio Viršininkas Kozakovas — bemokslis, kokios tai kunigaikštienės užtarimu, neva už drašą iškeltas į oficerius ir į Apskritis Viršininkus, o padailinti pasielgimai atatinka tikrenybei. „Vilkas“ — tai mano atpasakotas Vilkaiviškio valdininkų veidrodis, tiktai samoningai kaip kur pakeista — vienam pridėta, kitam atimta. „Lentijev“ — tai žemsargių Viršininkas — „Armeška“ liguistas — Švisčov — kas apie jį pasakyta — tikri atsitikimai. Generolo dukterį vedė Viršininko Pavaduotojas. Pudžinskas, sulenkėjęs lietuvis. Tik kazokai mušė ne jį, o šiaip viskas teisybė. Plėšikas Azarevyčia, policijos referentas, lenkas plėšikas, 45 rub. algos mėnesiui teimdamas, pragyvendavo kartais ir porą tūkstančių rub. Rentovič-Zurakauskas paprakus ėmė per pačią, žydelką Binkotą ir valdininkus — mokėjo imti. Štok-Bock žandaras pats neėmė ir persekiojo už paprakus Ararevyčia, provokaciją iškėlė (vok. planu) Levšai — tai garsus atkaklus Liuk mokinosi tiktai žemesnėje amatininkų mokykloj. — Suvalkų gubernatoriaus Podgorodnikovo slaptos meilės su vokiet, sūnus Podgorodnikas jį gynė. Viskas teisybė — visų šunybių ir į jaučio odą nesurašysi — taigi ir užteks!

Žvilgterkim į Vinco Kudirkos takus, takus jo auklėjimo ir gyvenimo, keliais žodžiais apibūdinkim iki pat „Varpo“ ir prisiziūrėkim ar pasitvirtins tai, apie ką čia tuojuo paminėjau.

Vincukas vienturtis, auga vienas, kaip aky krislas. Trobos su sodu prie pat, mažiems vaikams pavojingo, ežero. Nuo trobų lėkšta kalva prie miško kyla dirva. Už kelių šimtų žingsnių gražu ramu šilu prasideda miškas. Gražus tat mūsų Tėvynei sklypelis: iškilminga gamta, žuvis, krembliai, uogos. Iki trylikos metų nor-

malus gabus vaikas pilnai susipažįsta, susigyvena su įvairia to kampelio gamta — pamyli ją.

1871 m. važiuoja Senapilėn į gimnaziją. Čia šešius metus tęsiasi antras auklėjimo ir auklėjimosi laipsnis. 1877 metais mokslas, pažintys, pasilinksminimai, viskas lūžta po sunkiai despotiška tėvo ranka: patenka į Seinų dvasinę seminariją ir tam kalėjime dvasinasi. —

Po dviejų metų pasiseka išsilaužti — išsiveržti iš ten, bet į tą malonių — maloniausią kampelį, savo tėviškę nevalia grįžti: tėvas ant visados jo išsižada. Ne Vincukas, jau Vincas savo jėgomis baigia toje pat Senapilėje gimnaziją ir 1881 m. išvažiuoja į Varšuvą universitetan. Su lietuviais riša tiktai šeimyniniai skriaudūs atminimai: jis lenkas. Čia 1883 met. „Aušros“ pirmas Nr. bevilčio balsu surinka: „Vincai, ak tu lietuvis!“ Kovoja su savim, persilauža — Kudirka lietuvis.

Už sąžiningą darbą, perrašinėjimą, už duonos kasnį Kudirka uždarytas kalėjiman į „Citadėlę“. To baisaus žodžio prasmę tiktai vien lenkai težino. Paleistas iš Citadėlės drauge su džiova, blaškėsi po Varšuvą be užsiėmimo, be lėšų, nuo 1885—1887 metų. Jau lietuvis, jau stoja į darbą, tik nori dar mokslą baigti.

Imasi drąsios priemonės, įsiveržia į Universitetą, baigia mokslą, bet palydi sveikata: daktaras kraujais spiaudo; žino ką tai reiškia, žino kad jis beširdės džiovos amžinas vergas — auka.

Stoja į darbą, į didelį darbą silpnas sveikata, kūnu, bet stiprus subrendęs dvasia. To Didžiojo, Lietuvos atgimimo Šventojo parengtas, brangios idejos darbininkas. Be poilsio dirba už keletą, skubina pats ir kitus ragina . . .

Juo silpnėjo sveikata, juo daugiau dirbo, rašė, rašė sėdėdamas, rašė gulėdamas . . . kol paskutinį kartą atsidusęs iš sustirusių džiovininko pirštų neišpuolė lengvutė plunksna . . . rašė iki pat grabo . . .

Lietuva Tėvyne! Neužmiršk savo sūnaus, Vinco Kudirkos, kuris paskutiniu atsidūsėjimu, savo šaltu prakaitu ir paskutiniais iš burnos išsiliejusiais kraujo lašais Tau išreiškė paskutinę savo širdies karščiausiąją meilę.

Šventos Lietuvos pilkoi žemele! Neslogink Jo, būki lengva, tegu nors dabar ramiai ilsis . . .

V. Palukaitis.

Apie „Varpo“ spausdinimą pirmaisiais metais.

Apie V. Kudirką tiek tegaliu paduoti. Jis buvo pirmiau didis lenkas ir tik 1885 metais pradėjo į „Aušra“ rašyti, ir tai jo pirmos eilės buvo „Kodel žydai nevalgo kiaulienos“. Tada viskas buvo

tylu ir „Aušrai“ sustojus eiti, aš, norėdamas nors kokį kontaktą palaikyti su Lietuva, leidau „Garsą“. Tame laike ponas Kalnėnas Amerikoje pradėjo kelti propagandą dėl „Aušros“ atgaivinimo. Aš buvau jau prižadėjęs „Aušros“ leidimą aprūpinti Tilžėje. Prospektas buvo jau gatavas ir Dr. J. Basanavičius turėjo būt kaip leidėjas. Tuo pat laiku gavau raštą iš Varšuvos, nuo studentų grupės. Po raštų buvo pasirašę Rauba ir Kudirka, kurie mane priėmė į savo draugiją „Nemunas“ kaip garbės draugą, kad mane suvilioti (? Red.) ir pritraukti prie savo darbo, būtent leisti naują laikraštį. Pirmiau buvo manyta pavadinti „Nemunas“, bet paskui praminė „Varpu“. Jau rudenio 1889 m. atvažiavo pas mane iš Varšuvos grupės Kudirka ir iš Maskvos Rokas Šliupas — ir darė su manim sutartį apie „Varpo“ leidimą. Žinoma, juodu prižadėjo mane palikti be jokios iškadės, tiktai už aprūpinimą „Varpo“ ekspedijai ir t. t. aš nieko nerokavau. Prospektų atspaudinau 5000 ir juos kiek įstengdamas platiniau per knygnešius, kurie pirkos Tilžėje prie Mauderodės ir Veyerio knygas, ir išsiunčiau visiems seniems „Aušros“ laikytojams, kurių adresai buvo pas mane. Už prospektus ir tiktai už 3 numerius „Varpo“ užmokėjus, pasibaigė visa leidėjų galybė ir pats Kudirka klausė mane: „Martyne, kaip su pinigais?“ O jų jau nebuvo. Tada Kudirka griebė visokių priemonių, kad „Varpa“ išlaikyti. Man tuom tarpu pasisekė Ragainėje nusipirkti spaustuve, kur buvo galima „Varpa“ tik už pusę kainos paruošti. Tada aš, pritariant Kudirkai, patsai pasirūpinau „Varpa“ išplatinti. Petras Mikolainis gavo nuo mane visus reikalingus pasus per sieną eiti, ir jis skriejo po visą Lietuvą, parduodamas „Varpa“. Petr. Mikolainio pelnas iš „Varpo“ buvo mažas, bet jis varė kontrabandą su araku ir prūsiškais cigarais. Šitų dalykų ėmėjai buvo daugiausia kunigėliai ir jis galėjo tuo būdu padengti kelionių išlaidas ir šį tą pelnyti. Mikolainis pririnko tuomet 400 prenumeratorių, už kuriuos jis man mokėjo tiktai po vieną rublį. Vienok tas tiek įgabeno, kad „Varpas“ buvo pirmą metų išlaikytas. Tolesnis „Varpo“ likimas rodo, man gerai žinomas, bet apie tai aš nenoriu nieko rašyti, nes priminti turėčiau savo pergyventų nelaimių; o tai mano pasenusi galva vėl turėtų tiktai apmaudus ir vėl prisieitų naktis nemiegoti.

M. J a n k u s.

P. S. Kıtame laiške p. M. Jankus dar pridėda šitaip: „V. Kudirka buvo malonaus būdo, podraug ir nekęstojes neteisybės; jis „Varpui“ negalint išsilaiikyti nors nevertė kaltės ant manės, kaip tai padarė Leonas, rodos ir Grinius bei daug kitų. Aš virsdamas ir subankrutydamas tiek pasirūpinau, kad v. Mauderodė „Varpa“ spaudino už dykai, nes be „Varpo“ ir „Ūk.“ mūsų krutėjimas būtų turėjęs sustoti“.

R e d.

Vincas Kudirka Varšuvoje.

1889—1890 metuose.

Su Vincu Kudirka man teko susipažinti Varšuvoje 1889 m., įsteigiant „Varpa“. Jis tuomet buvo Varšuvos Universiteto medicinos fakulteto V kurso studentu, turėdamas 31 m. amžiaus. Prieš tą jis neseniai buvo išbuvęs vienus metus kalėjime Varšuvos Cytadelėje, kaip to laikų studentas - socialistas. Baigdamas medicinos mokslus, jis gyveno kartu su savo draugu Jonu Gaidamavičiu (Gaidžiu) viename kambaryje, ponios Sviežynskienės bute, namuose Kruočos gatvės.

Sveikata jo buvo jau nusilpnėjusi, daugiau laiko jis praleidavo lovoje, mokydavosi ir skaitydavo vis gulėdamas. Atsikėlęs rašydavo ir grieždavo klarnetą ar smuiką. Retkarčiais užeidavo į ponios Sviežynskienės saloną, kur paskambindavo fortapioną. Tuo laiku jis užsiiminėjo ir kompozitoriaus darbais.

Džiovą jis gavo besėdėdamas Cytadelėje, ir, man pasipažįstant su juomi, rodėsi, jogiai tas žmogus tęsia savo gyvybę tik dieną iš dienos ir kad jau greitai jam reiks atsisveikinti su šiuomi pasauliu. Užbaigęs medicinos mokslus, jis šiek tiek sustiprėjo ir po to, sargaliodamas, pragyveno dar maž 10 metų. Vienus metus išbuvo dar Varšuvoje ir paskui persikėlė į Šakius.

Vincas Kudirka man prisiedavo dažnai matyti — ir aš užeidavau pas jį ir jis užeidavo pas mane. Kartu su juomi aš dalyvaudavau ir visuose surinkimuose, kur buvo apsvarstomi „Varpo“ ir „Ūkininko“ reikalai.

Po „Varpo“ buvo įsteigtas „Ūkininkas“ — pirmasis buvo skiriamas Lietuvos inteligentijai ir antrasis Lietuvos kaimo žmonėms.

Tų dviejų laikraščių įsteigėjais buvome, gyvenusieji Varšuvoje: 1) Vincas Kudirka; 2) Jonas Gaidamavičius (Gaidys); 3) Juozapas Radziukinas; 4) Staslovas Rauba; 5) Jonas Staugaitis; 6) Kunigaikštis Jonas Gediminas - Beržanskis - Klausutis; 7) Juozapas Kaukas; 8) Seniunas; 9) Juozapas Adomaitis (Šernas); 10) Juozapas Jasulaitis (atvažiuodamas iš Kališo); 11) Jonas Byla; 12) Kasakaitis; 13) Morauskis; ir 14) Vabalas.

Mes tie 14 vyrų ir leidome tuos du laikraščius, išlaidas padengdami savo lėšomis. Norėdami geriau sutvarkyti darbą, susitarėme su Juozapu Adomaičiu (Šernu), kad jis gyventų Tilžėje, arba Ragainėje, ir kad jis tenai būtų „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktoriu. Gavęs nuo mūsų sutartos algos 600 rublių metams, jis ir persikėlė iš Varšuvos į Tilžę.

Maž visi iš mūsų rašėme įvairius straipsnius ir rinkome reikalingą medžiagą. Vietoje tikrųjų savo vardų ir pavardžių, mes vartojomė įvairius pseudonimus.

Aš pats rašiau ir medžiagą priduočiau arba be jokio parašo, arba pasirašydamas „i. — b.“, „Klausutis“, „Dagis“, „Kunigaikštis J. G. — B. — Klausutis“.

Užbaigus Kudirkai, Gaidamavičiui, Kaukui ir Seniūnui medicinos fakultetą ir gavus jiems diplomus ir man tame pat laike vedus, 1889 metų gruodžio mėn. buvo nutarta, visiems 14 vyrų susirinkti pas vieną Varšuvos fotografą ir visiems kartu nusifotografuoti. Taip mes ir padarėme. Bet, kad reikėjo visiems stoti į vieną būrį, trys iš mūsų pabūgo ir nusifotografavo tik atskiroje grupėje: 1) Juozapas Radziukinas; 2) Stanislovas Rauba; ir 3) Juozapas Jasulaitis. Kiti gi mes 11 vyrų nusifotografavome kartu vienoje grupėje: 1) Vincas Kudirka; 2) Juozapas Kaukas; 3) Juozapas Adomaitis (Šernas); 4) Jonas Gaidamavičius (Gaidys); 5) Seniūnas; 6) Kasakaitis; 7) Jonas Staugaitis; 8) Kunigaikštis Jonas Gediminas - Beržanskis - Klausutis, tuomet su didele barzda, stovėdamas už Kudirkos nugaros; 9) Morauskis; 10) Vabalas; ir 11) Byla.

Šita paskutinioji fotografija kur nekur užsiliko ir skaitančiai publikai yra žinoma. Ji yra tilpusi ir Paršaičio-Gabrio atspausdintuose raštuose.

Gavęs diplomą, Vincas Kudirka nesiskubino imtisi už gydytojo darbo, jis maž ištisus metus dar pasiliko Varšuvoje, rašinėdamas įvairius straipsnius del „Varpo“ ir „Ukininko“ ir tvarkydamas savo kompozicijas.

Kartu su Vincu Kudirka mūsų buvo nutarta galutinai atsiskyti nuo raidžių:

„sz“, „cz“, „l“, „ev“, „w“ ir jų vietoji rašyti: „š“, „č“, „l“, „lav“, „v“, paliekant: „y“, „i“, „e“, „a“, „e“, „i“, „u“ ir keičiant: „tia, tio“ ir „dia, dio“ į „čia, čio“ ir „džia, džio“.

Tas įvyko vasarą 1889 metuose.

Vincas Kudirka buvo kuoramiausio būdo. Jis visad būdavo linksmas, kalbėdavo mažai ir mėgdavo daugiau pats klausytis, kaip kiti apie ką ką nors pasakoja. Jis buvo gražus vyras, nešiodavo vengerką ir skrybėlį.

Kunigaikštis Jonas Gediminas-Beržanskis-Klausutis.

10/X. 1924 m.

K a u n e.

Vinco Kudirkos charakteristikos trupinėlis.

Anais metais, turbūt 1882, kada aš dar buvau jaunas, atvažiuo iš Prienų kun. Petras Maslauskas Kalvarijon būti kalėjimo kapelionu, nekartą kalbėdavo apie Prienus — koki ten žmonių papročiai, koki paprienės vyrai augaloti, sveiki, drūti, linksmi, geri darbininai, moterys vėl maldingos, einančios anksti bažnyčion ir t. t. Viena, girdi, kartą pas savo giminių kun. Joną Kudirką

Viršuj ties viduriu prof. St. Savickis. Iš kairės jo 1) Ignas Šablovskis, iš dešinės 2) Antanas Krukovskis; antroj eilėj einant iš kairės 3) ? ir 4) *Jonas Jablonskis*, dešinėj pusėj 5) Moizė Levinzonas ir 6) Kurcius'as; toliau trečioj eilėj vis iš kairės 7) Dubinevičius, 8) Zigmąs Przybylskis, 9) Vincas Jelenevskis; atsidurūs dešinėj šaly 10) Vincas Sklodovskis, 11) Jastrzembskis, 12) Filic'as; vėl iš kairės ketvirtoj eilėj 13) Iršius Bandalinas ir 14) Kazys Markauskas; pačiame vidury kiek augščiau 15) Borel'is; perėjus į dešinę 16) Narkevičius ir 17) Sergijus Lapinskas; žemiau prie Borel'io kairėj pusėj 18) Kolosovskis, dešinėj — 19) *Vincas Kudirka*; nevisai tiesioj penktoj linijoj 20) Ambrazevičius, 21) *Juozas Kaukas*, 22) Gudinskis, 23) Grudzinskis, 24) ?, 25) Zubavičius, 26) Baranovskis; pagaliau pačioj apačioj 27) Frank'as ir 28) ? — Prof. *Jonas Jablonskis* dar pasigėdo Gabr. Oleškevičiaus ir Juozo Šablovskio. *Dr. K. Gr.*

vasaros metu atvažiavo gimnazistas Vincas Kudirkas. Atėjus šventai dienai malonus svetelis, pildydamas Bažnyčios įsakymus, eina šv. mišių klausytų. Žmonės, ypač moterys jį pamačiusios bažnyčioje nustebo, žiūri ir atsižiūrėti negali, kitos seilę ryja, svajonė melstis neduoda - kliudo — toks to svetelio skaistumas gražumas; nei aukštas, nei žemas, vidutinio ūgio, laibas lyg bitinėlis, tygus tartum klevelis medžių tankumyne, arba linelis dirvonuose augantis, veidas jo rausvai baltas tartum putino baltieji su bijūnėlio raudonais žiedeliais sujungti — sumaišyti. Visus savo grakštumu, eiseną, elgesiu savęs traukte traukia, žavėte žavi.

Tokią tad malonią žinėlę mums Kalvarijoje papasakojo naujai atvažiavęs iš Prienuų kun. Petras Maslauskas apie jaunikaitį Vinčą Kudirką. Vėl girdime, kad tas pats gražusis jaunikaitis (V. K.) Seinų seminarijoje klierikų tarpe mokosi ir žada kunigu būti. Aš sau vienas pamąščiau: Na, išišventinsi į kunigus, gražusis jaunikaiti, moterys bus tau didi pagunda, dar gal jos tave į dausas nuvilioni nuvesti.

Vieni kiti metai praėjo, girdžiu gražuolis V. Kudirka Marijampolės gimnazijoje mokosi. Ją baigęs Varšuvos universiteto studentų skaitliuje įrašytas tapo. Studentu likus jam nebuvo tėviškėje vietos, kadangi tėvas žmogus rūstas, kad sūnus apleido seminariją, užpyko, nė kalbėti su juomi nenorėjo, tad vargšas atostogas švėsdavo pas Zapyškio kleboną Jurgį Kolytą (nežinau ar jiedu giminiavosi, ar tiktai buvo geru pažįstamu) — ten aš jį (V. K.) pažinau, dažnai klausydavau jo ant smuiko griežimo — trelių.

Vienais metais, turbūt 1886, man beviešėjant Zapyšky, lankė mane Lietuvos tarnias Petras Mikolainis, šį-tą paliko, turbūt ir „Aušros“ paskutinius num. Malonus Zapyškio svečias V. K. pamatęs „Aušra“ nusidžiaugė, nieko nesakęs godžiai ją skaitė, turbūt gėdėjosi prisipažinti, kad mažai, arba nieko dar nesirūpino lietuystėje, kadangi tuomet V. K. buvo paskendęs lenkiškume, bent jo lietuviškasis tautiškumas miegojo.

Perėjo keli metai, prieš pasirodysiant „Varpui“ rašo (V. K.) pas mane į Kalvariją gana didį popieros lakštą, išdėstydamas naujas lietuvių kalbos rašybos taisykles. V. K. rašybos taisyklės su Varšavos draugais sustatytos, ligi šiol mažai kuomi atsimainė. Vėliau 1889 m. gaunu punda „Varpo“ prospektų. Ir sužinojau, kad varpininkų priešakyje atsistojo Vincas Kudirka. Garbė Dievui, pamaniau, viskas gerai eisis, nes tai gabus žmogus, mylės tautą ir visą tą, ką lietuvių tauta brangina. Baigęs universitetą atsilankė pas mane Kalvarijon. Kalbėjova apie „Varpo“ reikalus ir Lietuvos žmonių švietimą.

Mėgau V. K. rašytus „Tėvynės Varpus“ skaityti. Ten pakliuvo ir mano mintys, kad lietuvių inteligentija ne vestų svetimtaučiu, būtent rusių bei lenkių, tik lietuves. Kadangi anuomet lietuvaičių inteligenčių kaip ir nebuvo, tai jis (V. K.) „T. V.“ daug reikalavo upatybių, privalumų nuo norinčiųjų moterybės ryšiu susijungti.

1891 metais liepos mėn. įvyko pas Juozą Matulaitį Lindvinavo par. Stebuliškių k. lietuvių „spiečius“. Dalyvavo jame kitų tarpe V. Kudirka, Šernas, Petras Leonas, trys kunigai, nemaža Seinų seminarijos klierikų ir universiteto studentų, baigusių ir nebaigusių mokslą. Petras Leonas tartum bitinas dirigavo susirinkusius. Pasibaigus susirinkimui bendri pietūs. Po pietų paprašiau šeimyninko sūnų Petrą Matulaitį, jau baigusį medicinos skyrių, V. Kudirką ir Juozą Kauką, kad mane iškvoštų; jie, rūpestingai mano sveikata ištyrę, — paliepė — Vichy vandenius gerti.

Daugiau ryšių su V. Kudirka nebeturėjau, kadangi aš Dzūkijon persikėliau, jis Zanavikioj gyveno.

B. D z ū k a s.

Redakcijos paaiškinimas.

Atskirų žmonių rašytieji atminimai apie įvykius prieš 25 ar daugiau metų beveik visuomet būna skirtingi, jeigu apie vieną įvykį du ar daugiau žmonių parašo. Ir atsitinka tai prie autorių geriausių norų vien tik teisybę sakyti. Atsitiko taip ir su spausdinimais atsiminimais apie V. Kudirką, jei imti pav. nors ir M. Jankaus ir V. Palukaičio atsiminimus arba P. Avižonio ir G. Petkevičaitės, J. Bagdono ir kt. Redakcija visai samoningai visus tuos nesutarimus arba net prieštaravimus palieka nelietus, nes juos išaiškinti gali tik ilgesnis tyrinėjimas, o ne trumpos pastabos ar išbraukimai.

„Varpo“ metų knygnešiai.

Lietuvių tautinis, nuo XIX amžiaus pabaigos, atgijimas galima trumpai šitaip išreikšti — lietuviai su „Aušra“ pasisakė patys pajėgsią savo reikalais rūpintis be globos iš šalies ir tai ne kitaip kaip su plačios liaudies pagalba ir per liaudį, t. y. demokratiniais pagrindais.

Kiekviena stambesnė ideja reikalauja ne maža laiko, kad liaudies platesnius sluoksnius savo pusėn patrauktų arba nuo savęs atstumtų.

Jau „Aušros“ pusketvirtų metų gyvenimas (1883—1886) rodo, kaip daug asmenų iš įvairių lietuvių sluoksnių tame laikrašty bendradarbiavo. Verta tik pasiskaityt taip vadinamą „Aušros“ numerių „Gromatų Skardinę“, kad įsitikint, jog tą laikraštį vien raštais palaikydavo šimtai žmonių.

Bet „Aušros“ rėmėjams vieno dalyko nepriteko, kad įgyt didesnio miniose pasisekimo — rusų valdžios persekiojimų.

Rusų administracija tautinio judėjimo pradžioj maž - daug per pirštus žiūrėjo į aušrininkus, bandė net juos panaudot prieš polonizaciją. Tai rodo Varšavos galingo rusifikatoriaus Apuchtino mėginimas sutraukti į Mariampolės gimnaziją daugiau lietuvių, kur vienu kartu buvo beveik $\frac{1}{4}$ viso mokytojų personalo lietuvių — Staniškis, P. Kraučiuonas, J. Jesulaitis, A. Botyrius, kun. J. Miknevičius, bent kiek pirmiau dar P. Arminas, K. Grinkevičius. Tiesa, rusų administracijos toksai romantizmas neilgam pateko, bet matomai jų svajota pasinaudot lietuvių patriotizmu prieš polonizmą. Ar šiaip ar taip, „Aušros“ metai praeina be sistematingo lietuvių persekiojimo iš rusų administracijos pusės. Tautinis judėjimas eina, palyginti, ramiu keliu.

Toliau jau „Varpo“ metais dalykai tarp dviejų kariaujančių pusių eina aštryn ir griežtyn.

Rusų administracija stosi, kad lietuvių tautinį judėjimą nuslopintų, kad „kenksmingus“ (zlovrednych) elementus iš Lietuvos pašalintų, kad lietuvių užsienių literatūrą panaikintų.

Vienu kartu rusų darbuotojai vis labiau ir labiau pasipažįsta su lietuviais ir su jų tautiniu judėjimu. Tas apsipažinimas eina ir praktikos ir mokslo keliais. Pagalios tik po 40 metų įsitikinta, jog visos valstybės kova prieš lietuvių judėjimą, teisingiau pasakius, prieš lietuvių litaras, yra be vilties laimėjimo. Na, ir rusų valdžios 1904 metais atrasta pakankamai drąsos kapituluoti prieš lietuvius.

Lietuvių ir rusų litaros buvo ištikro tik vėliavomis, bet 40 metų kovos pagrindas buvo gilesnis — lietuviai kovojo ne vien už litaras, bet už savo tautinę laisvę, už galimybę nepriklausoma valstybe tapti. Rusai irgi kovojo ne tiek dėl graždankos, dėl pravoslavijos, kiek dėl suliejimo lietuvių tautos su rusų tauta. Litaros, tikyba, kai vienoj, taip kitoj pusėj, buvo vien įrankis, ne tikslas.

Keturesdešimties (1864—1904) metų kare turėjo būti armijos dalių. Iš rusų pusės mes jas žinome — apmokami valdininkai, žandarai, popai, mokytojai ir tik — r a r i n a n t e s i n g u r g i t e v a s t o, idėjiniai darbuotojai, ir . . . patys lietuviai renegatai (Muraška, Gilius, kun. Petkevičius) ir išdavikai, kuriuos V. Kudirka dažnai šunsnukiais pravardžiuoja.

Iš lietuvių pusės „Varpo“ metais jau buvo susikoncentravusi gal ne mažesnė ne vien inteligentų, bet ir liaudies dalių pajėga, kuri skyrėsi nuo anos labiausia tuomi, jog ten dirbta už pinigą, o čia dėl idejos, dažnai kenčiant didžiausių nuostolių.

„Varpininkai“ inteligentai su savo kasmetiniais suvažiavimais, rezolucijomis ir išrinktu Centro Komitetu buvo tik generalinis štabas. Juodąjį, labai sunkų, darbą tautinės idejos platinimo ir aštrios kovos su valdžia pakėlė pati nemokyta liaudis.

Ilgą knygnešių martyrologija, kurios tik dalį šiame „Varpo“ numeryje randame, aiškiai rodo, kaip giliai tautinei lietuvių kovai atjausdavo valstiečiai, mažažemiai, bežemiai ir darbininkai.

Tai buvo ištikrųjų visos tautos nacionalinė kova, kuri buvo suvienijusi visus, išskyrus tautos pasturlakus.

Knygnešiai turbūt atsirado Lietuvoj nuo spaudos draudimo pradžios. Jau vysk. M. Valančius turėjo savo agentų (kun. Zaberamas) Tilžėje ir turėjo naudotis knygnešiais-kontrabandnikais, kad savo užsienu išleistas knygas Didžiojon Lietuvon pargabenti.

Valstybėse su atsilikusia pramone, kokia buvo Rusijos viešpatija, su jos muitais, su dideliu pasienių sargybos aparatu (abieščikai, šmekeriai, žandarai, akciziniai, policija, slapti agentai), kontrabanda žydėte žydėjo. Ištisi pasienių miestai, kai Eitkūnai, Širvinta, Kybartai, Naumiestis daugiausia kontrabanda vertėsi.

Tokiu būdu knygnešiams-kontrabandnikams buvo pačios valstybinės sistemos dirva ir mokykla paruošta. Knygnešiai ėmėsi iš tų pačių kontrabandnešių ir pas juos pereidavo stažą.

Iš kitos pusės didelė į Ameriką ir į Essus emigracija, bėgimas nuo kareiviavimo irgi palaikė kontrabandnikų institutą.

Protektinė muitų sistema savaime sutveria kontrabandą ir jos agentus. Karabinieriai ir brakonieriai yra tos sistemos loginga išdava.

Muravjovas, Kaufmanas, Basanavičius, V. Kudirka ir visi mūsų knygnešiai yra sujungti. Be anudviejų Vilniaus satrapų draudžiamųjų aktų pastarųjų darbuotojų veikimas būtų buvęs kitokis, ir gal lietuvių ir rusų tautų santykiai būtų kitaip dabar atrodę.

Apie mūsų knygnešius yra šis tas spaudoj parašyta, bet ne daug.

Štai „Lietuvos Žinių“ 1924 m. randame „Svirplio“ straipsnį: „Lietuvos knygnešių patriarchos — Jurgio Bielinio (1846—1918) tėviškėje“. Ten paduodama Pakuršės knygnešių karaliaus veikimo pluoštas žinių. Ten minimi Pasvalio, Svobiškio, Saločių, Beisogalos apielinkių Bielinio talkininkai, mažesnieji uždraustųjų knygų platintojai — Stapulionis, Juozapavičius, Avižonis, Šimbelis, Gumbelevičius, Barys, Jakaitis.

„Klaipėdos Žinių“ V. 7 d. 1924 m. Nr. 79 (Pried.) atspaudinta M. Jankaus straipsnelis — „Iš atsiminimų apie knygų kontrabandą“, kur paminėtas koks-tai, nepasakyta iškur, knygnešys Papreikis, kuris skundėsi 9 mėnesius kalėjime išsėdėjęs davatku įskūstas.

„Dirvos“ V. 23 d. 24 m. Nr. 21 (Cleveland, Ohio) patalpinta uolaus lietuvių knygų platintojo M. Slančiausko biografija (1850 iki 1924).

„Varpe“ 1920 m. yra įdomi Petro Mikolainio-Noveskio autobiografija.

Šis-tas rasis dar kaikur spaudoj išsklaidyta, nuošaliai kan, J. Tumo raštuose, tai gangreit ir viskas.

Delto gal neprošalį bus „Varpe“, atspaudinus kaikurių „Varpo“, „Ūkininko“ knygnešių gyvenimo aprašymus.

Interesinga, kad čionai dar kartą pasitvirtina žmonių nusistebėjimas, išreikštas patarlėj — kas sėja, o kas piauja?

Mūsų knygnešiai ne tik sėjo, bet tautinės dirvos plėšinius sunkiai plėšė, arė, akėjo, o užderėjimas, jų rankomis parengtas, tenka visai kam kitam, kartais net tiems, kurie anais metais tuos pačius knygnešius gaudė ir kankino.

Ne vieno knygnešio nuopelnai Lietuvos nepriklausomybės istorijoje yra didesni už atsiradusio iš Rusijos mūsų kokio ministerio ar kito dabartinio Lietuvos pono. Bet kuone visi mūsų knygnešiai varge, bėdose, be sveikatos, užmiršti, o ne vienas buvęs rusų valdžios pataikunas ir net jos talkininkas laimingai dabar yra nepriklausomaj Lietuvoj įsitaisęs.

Kaikuriuos knygnešius, kai Andrių Verbylą, likimas tiesiok pašiepė: nepriklausoma Lietuva, del kurios jis tiek aukų yra padaręs, jau antri metai kalėjime pūdo . . . . .

Straipsniai: Seniau ir Dabar ir Knygnešių Karalius ir kiti — patvirtins šio straipsnio kaikurias mintis. —

K a u n a s, IX. 10 24.

Dr. K. Gr.

I. Knygnešių Karalius.

(Juozas Kancierius).

Buęs „Varpo“ ir „Ukininko“ rašytojas ir stiprus jų rėmėjas Liepukas savo straipsny: Seniau ir dabar — J. Kancierių vadina Knygnešių Karaliu.

Ištikro tai nepaprastos valios ir gabumų žmogus.

Kai ima aiškėti knygnešių ir užsieninės spaudos rėmėjų veidai, pamatai, kaip giliai jau tuomet buvo tasai lietuvių atgijimo atjautimas inėjęs į liaudies gilumas. Paminėtame Liepuko straipsny tik dviejose apskrityse išskaitliuota kelios dešimtys veiklių vyrų, kurie nepaisydami pavojaus platino draudžiamuosius spaudinius. Nei kratos, nei kalėjimai, nei ištrėmimai, nei ūkių sugriovimai, nei peršovimai nesulaikydavo tų žmonių nuo rusų valdžios užginto darbo.

Juozas Kancierius, kaip ir daugelis kitų knygnešių, yra išėjęs iš pačios liaudies gilumos.

Jisai yra gimęs 1859 metais Veselukės kaime, Igliaukos par., Mikališkio valsčiaus, Marijampolės apskrities, bet išauklėtas Santakos kaime Raudenio valsčiaus palei Kalvariją Paulionių šeimynoj, kaipo augintinis.

Rašyt išmoko patsai, jau vyras būdamas, ir prie kontrabandos eidamas, į kurią įpratino Paulionio svainis Juodelių, paskiau Santakos, kaimo Barkauskas. Toliau pasipažinęs su Petru Mikolainiu Kancierius beveik išimtinai atsidavė knygų kontrabandai. Jis pasidė tikru P. Mikolainio įpėdiniu toj srity. Nėšiojo Varpa, Ūkininką, Apžvalga, Šviesą, Tėvynės Sarga, sunėšė Aušros likučius ir palikimus. Degtinės kontrabanda neužsiėminėjo, negu tik tiek, kiek reikalas, kad talkininkus pavaišinus. Taipogi ir kitokias prekes nešdavo tik pripuolamai. Revoliucijos metais prinešė daug revoliucijų, šovinių, kitokių ginklų.

Maršrutas jo būdavęs daugiausiai toksai. —

Iš Tilžės į Pilkaimį gelžkelio (ik Širvintos gelžkelis dar neidavo), iš ten su Kazokviečio Bekere į pasienį ties Lauckaimiu Mauručiaių kaime pas vokiečių Jakevičių. Toliau per Širvintos upę, kartais ik pažastų, po Slibinų Jurgiškium į stubutę ant kalnelio jau šioj pusėj. Tos stubutės vyrai kartu su Kancierium toliau pakus ant pečių nešdavo kokius 6—7 kilometrus į Šuklių kaimą, kur sudėdavo pas Jurgį, Šuklių Aleksos svainį (pavardė pamiršta).

Ši pasieninė Juosta būdavo labai pavojinga ir pakus galima būdavo tik pėsčiomis vilkti. Iš čia jau vežama būdavo pasamdytais arkliais į Margius pas Rimšą (netoli Gižų), pas Balsupių V. Bielskų, pas Juozą Bliūdžių palei Marijampolę. Kartais pasidėdama būdavo pakai kaikuriuose Keturvalakių stubelėse. Prapuldavo nedaug. Žmonės vis pasitaikydavo teisingi ir prielankūs. Tik anoj Krosnos pusėj už girios, Kaladauskuose, būta vagių, vyras buęs net už vogimus išsiųstas. Tai ten likusios išstremto vagilio sesers pasipardavinėjo Kancieriaus paliktų spaudinių. Ties Kalesnikais

prie dvaro, netoli Simno, stubutėse jis irgi pasidėdavo savo nešulus. Iš tų stubėlių artymi karabelnikai patys išsidalindavo spaudinius ir pardavinėdavo slapta prie bažnyčių, rinkose ir iš namų. Ištikimas stubutes nurodydavo patys karabelnikai.

Iš Gudakaimio ties Merkine, anoj Nemuno pusėj, vienas šlubas žmogus (raišu vadindavo) nuveždavo pakus į Marcinkonis. Marcinkonių kunigas daug pagelbėdavo, pas jį irgi buvo Kancieriaus sandėlys.

Kaniūkuose (anoj Alytaus ir Nemuno pusėj) būdavo didelis padėjimas pas Antaną (pavardė pamiršta).

Iš Kaniūkų transportas eidavo į Valkininką.

Vienas augalotas rauplėtas dėdė (pavardė nežinoma, jau pasimiręs) veždavo spaudinius pundaais į Valkininką.

Ūdrijos kun. Adomas Grinečius, Pakuonio kun. Šmulkstys (ne Antanas), Prienų Laukaitukas — tai vis būdavo pas juos Kancieriaus literatūros padėjimo vietas.

Kitas traktas — tai P. Mikolainio išdirbtas: Tilžė, Pavištutis, per ežerą, Gražiškiai, Kalvarija. Bet šiuom keliu nesisekė, transportai maskoliams teko, kiti ežere paskendo, ir Kancierius nuo jo atsisakė.

Dar laikada jis naudodavosi keliu iš Širvintos į Naumiestį, kur pagelbėdavo neregys Dubinskas, Antanėlis Baltrušaitis ir viena mergina.

Kartais dar iš Širvintos pakai eidavo ant Buglelių kaimo anapus Naumiesčio.

Pati siena, kur stovėdavo abieščikiai (kareiviai) taip, jog vienas kitą galėdavo matyt, būdavo pereinama su kareivio žinia. Jam duodama būdavo 3—5 rubliai, laikada reikėdavo mokėti po 2—3 rb. nuo pako.

Vienu kartu imdavosi paprastai 2—3 pakai. Pernešimas per sieną būdavo daugiausia tamsoj, nakčia atliekamas, bet laikada patys abieščikai ir dieną nedidelius pakus po šineliais toliau nušėdavo, žinoma, už pinigą.

Kai eidavo keleto kontrabandnešių partija, tai abieščikai papirkti pigiau atsieidavo. Bet tada tankiau „trevoją“ išmušdavo, imdavo sargyba į viršų šaudyt, subėgdavo daug abieščikų ir prasidėdavo gaudymas. Mat, abieščikai ir papirkti užsimanydavo dar daugiau pasipelnauti iš sugautos kontrabandos, žodžio nelaikydavo ir duodavo trevoją. Tada prisieidavo riestai, tekdavo pilvais per balas šliaužti, keturpeštiems. Daug baimės ir vargo būdavo.

Pirmasis suėmimas. Patys pasienio lietuviai kartais įskūdavo. Mat, viens kitam pavydėdavo, pelnu už pergabenimą nepasidalindavo. Apskundė sykį J. B. manydamas, kad Kancierius eina talkoj su Slibinų Dargiu, ir konkurentui pelno nenorėdamas užleisti. Kancieriui vos panešant du literatūros pakus pastojo kelią abieščikas ir drožė šautuvu per galvą, net dantys ėmė klibėti. Paėmė du paku. Nugabeno į kardoną, į abieščikų stovyklą, kur surašė protokola. Kancierius pasivadino Grigu, iš Mikalinės, 6 margo ir 6 vaikus beturįs. Nugabeno į Kybartų muitinę, vėl proto-

colas, vėl klausinėjimai. Tą patį pakartojo. Atvarė į Virbaliaus areštą. Turėdamas pinigų (užsiūtų drapanose) įdavė sargui parnešti degtinės ir alaus. Sargas nusigėrė. Kancierius vienmarškis, vienplaukis buvo išleistas laukan pasikieminėti. Nakčia persivertė per apsmailintus arešto aptvaros baslius ir tuoj nubėgo pas savo likusius dar nepaimtus kitus pakus. Apsiprausęs, persirėdęs, pas gerus žmones savo pakus aprūpinęs, žinoma, visur jau kaip Grigo ieškomas, atsidūrė per Menštrakį, pas pažįstamą Klebiškio felčerį, kuris aptvarstė sužeidimus, o iš ten Kancierius atsiduria anapus Nemuno Birštone, pas Berankį. Keletą savaičių tenai gydėsi ir nesirodė savo pusėj.

Numatydamas suėmimą Kancierius visados turėdavo įsisiuvęs drapanose pinigų. Beieškodami maskoliai jų nerasdavo. Pinigai nelaimėj gelbėdavo.

Po Žaliaja pagavo. Ėjo kartą J. Kancierius nuo Šuklių ant Raudonojo dvaruko, ties Žaliosios giria. Nieko ant savęs išviršaus nenešė, tik po apačia buvo gana storai apsikrovęs. Sutiko „žemskių starša“ (policijos viršyla) Kaminskas ir jį sulaikė. 100—150 rublių duodamas neėmė. Žaliosios šaltojoj naktį palaikė ir nugabeno į Vilkaviškio areštą, kur išbuvo mėnesį. Iš ten nubugdė į Marijampolę, savaitę palaikė. Čia arešto užvaizda Jankauskas antausiais apdovanojo, pristatė prie sunkaus darbo, liepė kiemą, pašalius valyt. Toliau nuvežė į Kalvarijos kalėjimo celą. Teisinosi nieko knygoje nenusimanęs, Prūsuoje 3 metus ganęs, pareidamas gavęs nuo vieno vokiečio knygų parnešt. Tardytojai, žandarai, sakę, tryš knygos esančios labai negeros. Pagalios ėmė rodytis beprotybės apimtas esąs: rėkdavo celėj. Nuvežė į Suvalkus. Čionai kun. J. Grinkevičius (dabar marijavitis) per išpažintį liepdavo laikytis, nenusiminti, nesimainyti. Išvežė į Tworkus netoli Varšavos, į proto ligų ligoninę. Bevažiuodamas, dviejų žandarų lydymas, už Lomžos Staviškiuose žandaram nuėjus karčemon pabėgo, bet pats vėl sugrižo. Vežamas buvo arkliais ir vienu žandarų perduodamas kitiems.

Tworkuos pradžioj buvo bloga, daktarai spilkomis badydavę, apliedavę vandeniu netyčiomis, buvo nemiga užpuolusi, kokių tai biaurių vaistų duodavo. Pirmiau buvo ruso gydytojo žinioj, toliau patekęs į lietuviu rankas. Mėnesiui praėjus buvo 7 gydytojų tardomas. Pripažino bepročiu. Atgal vežė jau gelžkeliu areštantų vagonė, kur vienas lenkas, areštantas, išpranašavęs, jog už 7 metų tų velnių (maskolių) nebūsią. Gardine išlaikė 2 savaites. Tarp areštantų buvo daug žydų ir žydžių bundistų (socialistų). Jie Kancieriaus gailėdavosi ir valgyt iš šalies atsiųsdavo. Klausdavo jie — ar daug tokių Lietuvoj jau yra? — O gana daug — Kancierius atsakydavo. — Nu, tai labai gerai! — Kad ne žydų pagalba, būt buvęs ten Kancieriui badas. Iš Gardino jį nuvežė į Suvalkus, kur mėnesiui praėjus buvo paleistas. Užėjo pas kun. J. Grinkevičių, kuris gerai pavaišino. Tai buvo dar prieš 1905 m. revoliuciją. Iš viso išsėdėjo tada pusantrų metų.

Trečiasis suėmimas. Viena kartą Kancierius pėsčias su savo pažįstamu atėjo 2 pakais nešini pas kupriuką Navicką netoli Vilkaviškio. Turbūt kaimynai vokiečiai paskundė. Atkeliavo 2 žandarai, 2 žemsargiai ir ulonų būrelis ir suėmė Kancierių, senį kriaučių, patį Navicką, jo švogeri ir vieną šiaučių. Jie mat buvo ten atėję literatūros pasiimti. Per Marijampolę nuvežė į Kalvarijos kalėjimą. Kancierius prabuvęs ten 4 mėnesius, nežinia kodėl, buvo paleistas. Teisybė, nieko nebuvo ir rasta, nes atneštus pakus spėjo paslėpti.

Ketvirtas suėmimas. Naumiesty vienas žydukas buvo puolęs užmušti apskrities viršininką, bet tai nepavyko, viršininkui pasisekė patį žyduką nušauti. Tuomet Kancierių buvo tenai suėmę, turbūt, įtardami jį to pasikėsinimo dalyviu esantį, bet tą pačią dieną paleido.

Kitokie atsitikimai. 1) Viena kartą Tilžėj Kancierius išsikalbėjo su Jurgiu Lapinu, jog keliausias į Stebuliškius palei Liudvinavą pas Matulaičius. Tuom pačiu kartu buvo ten koks-tai senis iš Naumiesčio (paskiau į Kazlus išsikraustęs) ir matomai tuoju pranešė apie Kancieriaus kelionę žandarams. Dvi savaites nupasakotais keliais žandarai ir policija tykojo, ar nesučiups Kancieriaus. Buvo tai pavasari, gana vėsus oras, ir sargyba užeidavo pas ūkininkus susišilti. Ūkininkų paklausta, ko laukia ir ką čia pakeliais vargsta, sargybiniai atsakydavo, jog labai didelio pono laukia pravažiuojant. O Kancierius sulaukęs šeštinių jomarko pravažiavo nepastebėtas iš Penkinių stubutės per Matulaičius į Dzūkiją. Sargybinių tuom tarpu jomarką būta.

Senis išdavikas, negalėdamas prieiti dėlto išpažinties, praloto S. Olekos įsakymu turėjo Kancieriaus atsiprašyti ir viską išpasakoję.

2) Du eiguliai (strielčiai) kartą sugavo Kancierių atsišaukimus belipdant, apie Mozurgirį, netoli Liudvinavo. Buvo bepavykę jam pabėgti ir dobilų krūvoj pasislėpti, bet eiguliai visgi surado ir suėmę nusivedė pas Baraginės Matulaitį, Kancieriaus gerą pažįstamą ir vienmintį. Čia šeimyninkas suėmėjus pavaišino, o Kancierius per atvirą langą pasmuko.

3) Kancierius dažnai važinėdavo su pašto vežiku, kuris už miesto išvažiuojo jo palaukdavo. Kartą iš Naumiesčio į Vilkaviškį bevažiuojant ties Šelmiais sustabdė juodu raitas abieščikas surikęs: što! Tai buvo nakčia. Vežikas baisiai persigando, net kojos ėmė besėdinti prie Kancieriaus virpėti, bet Kancierius nenusiminęs garsiai atšovė — počta! — Pojie z žai — paliepė abieščikas. Atsipeikėjęs vežikas paklausė, ką Kancierius bevežas, tam pasakius, jog kryžiokinius škaplierius, persižegnojo anas ir pasakė, jog tik tos šventosios brostvos išgelbėjo jį nuo didelės nelaimės, nes būtų patsai ir vietos nustojęs, ir teisman pakliuvęs ir žandarams tekęs: mat pašto vežikams pasažieriai, uždrausta būdavo važioti, ypač gi tokie, kai Kancierius.

4) Vinco Kapsuko prašomas kartą Kancierius supakavo į 3 bačkutes literatūros ir ant viršaus per plaštaką sviestu uždėjęs įdavė Šeštokų stoties viršininkui nusiųsti Rygon. Stoties žandaras buvo bačkutės dugną atlupęs, bet sviestą radęs praleido. Literatūra Rygoj buvo gauta, sviestas ten brangiau parduotas ir tuo būdu siuntimo išlaidos grįžo.

5) Visokių nelaukiamų atsitikimų Kancierius pritirdavo. — Benešdamas nuo rubežiaus pakus kaikada vos neužmindavo bemiegantį kur pakrūmėj abieščiką, sekrete savo vyresnybės pastatyta, arba užsigėrusį. Sustojęs vienoj vietoj nakčia parūkyt, užsižiebė degtuka, ugi žiūri — dar du žingsniu, ir būt abieščiką bemiegantį įspyres. Kitur vėl išgirdęs abieščiką iš užpakalio atjojant metė Kancierius pakus į pakrūmę ir atsigulė ant žemės. Nors mėnesiena buvo, bet bene užsimastęs abieščikas nulapsėjo toliau Kancieriaus nepastebėjęs. Kiek kartų yra perslapeš, kiek sykių basas per gruodus bebėgdamas buvo iki kraujų susižeidęs kojas . . .

6) Kai buvo suėmę Kancierių ir pagalios į Tvorų bepročių ligoninę nugabene, tai jo pakų dalis kokiai - tai davatkėlei teko. Ji išsipardavusi tą turta buvo už Kancieriaus dūšią kelias mišes užpirkusi, nes manė jo gyvo nėsant.

7) Kancieriui pavyko pargabent spaustuvės mašina, keturių vyrų pakeliama, beto dar šrifto nemaža. Pernešta buvo tarp Vištyčio ir Kybartų sausu keliu, abieščikiui duota 10 rublių, praleido. Ji nuvežta ik Dargužių miestelio už Valkininko, toliau net už Vilniaus atsidūrusi.

Ar daug literatūros pargabenta. Kancieriui ir pačiam sunku pasakyti, kiek jis spaudinių pargabeno Lietuvon. Maždaug būdavo jis vieną savaitę šioj, antrą — kitoj rubežiaus pusėj. Per metus išeidavo apie 20 transportų. Vienu kartu iš Tilžės imdavo už 500 rublių, o kai blogi keliai, tai dvigubai, už 1000 rublių. Paprastas transportas 5—6 panešami pakai.

Tokiu būdu per metus jis paimdavo apie už 10.000 rublių spaudinių arba 100—120 pakų.

Darbą tokį Kancierius yra pradėjęs bene 1887 metais ir varė jį iki kokių 1907 metų, kada tokia kontrabanda ėmė nykti. Taigi gana smarkų darbą Kancierius varė apie 15—20 metų.

Nemaža literatūros ir prapuldavo. Vištyčio ežerė dingo 8 pakai, po Slibiniais — 2 pakai, dar kitur irgi kiek pražuvo.

Kam literatūros pristatydavo. Dabar sunku ir išvardyt visi, ką Kancierius literatūra apdalindavo: kun. A. Grinevičių, dr. V. Kudirką, V. Kapsuką, dr. A. Damaševičių, J. Vileišį, dr. K. Grinių, Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios zakristijoną, dr. J. Bagdoną, dr. St. Matulaitį, Z. Aleksą, ne, vieną kleboniją, kuone visus pietinės Suvalkijos karabelnikus.

Kiek jis nuo Tilžės iki Seinų, ik Vilniaus pažinčių turėjo, kaip jis visus tos teritorijos takus yra išmindžiojęs, nēr ką pasakot. Būdavo smagių ir liūdnu dienų, kartais nusiminimas imdavo ir norė-

davosi Amerikon sprukti. Bet visgi užimta jo pozicija neapleista ir ik spaudos gavimo darbas privarytas.

Atsišaukimų lipdinimas. Kokiais 6 metais prieš spaudos atgavimą buvo griebtasi plačiai atsišaukimais žmones agituot. Pamažu, daugiausia, rodos, Kancieriaus ir J. Rimšos energija, atsišaukimų lipdymas taip buvo sutvarkytas, jog viena nakčia jie pasirodydavo Naumiesty, Vilkavišky, Marijampolėj, Kalvarijoj, Simne, Suvalkuose ir kitose vietose. Atsišaukimus dažnai išvažioldavo nedideliais pakeliais pašto vežikai, žinoma, apmokami. Toksai platus priešvaldiškų atsišaukimų viena nakčia pasklydimas į nusiiminimą įvarydavo žandarus: jie aiškiai matė, kad lietuvių judėjimas eina vis platyn ir platyn, kad jis turi daug pritarėjų ir darbuotojų.

Kancierius Nepriklausomaj Lietuvoj. Prieš karą spaudinių kontrabandai apsistojus Kancierius turėjo Kalvarijoj (Suv.) krautuvę ir neblogai ja vertėsi. Karas krautuvę pražudė, ji sudegė. Išsikraustė tada Kancierius iš Kalvarijos į Kampinių kaimą pas savo giminaitį Viskočką, kur irgi menkute krautuvėle pelnavosi, bet užsidirbdavo nedaug, prekių neturėdavo už ką nusipirkti. Žemės neturi. Vienintelė jo pramoga būdavo, tai medžioklė. Buvo gavęs leidimą šautuvni laikyt, bet kas tai paskundė, būk bolševikas esąs, ir šautuvą atėmė ir dagi del gegužės 1 d. 1922 m. buvo kalėjiman paimtas. Koks-tai činas ėmė klausinėti jo: ar pažįsti Kapsuką, Angarietį, ar pripažįsti bolševikų programą? — Kiek palaikytas buvo paleistas, bet ik 1924 m. šautuvo policija neduodavo laikyti. Dabar Kancierius susilaukęs 65 metų amžiaus nei kokio turto, nei žmonos, nei vaikų neturi, laukia žemės reformos malonių.

(Žinios surinktos iš paties J. Kancieriaus ir iš J. Rimšos).

Dr. K. Gr.

Marijampolė, VII. 6. 42.

2. Andrius Verbyla.

Jis pats iš Kauno kalėjimo V. 10 d. 24 m. štai ką man yra parašęs:

— Štai 23 metai suėjo, kai aš pirmą kartą pradėjau dirbti slaptai. Tai buvo 1901 metais per sekmines, kai išėjome atsišaukimų lipdint. O 1902 metais per devintines išėjau į paprūsę ieškot kelio pereit per sieną į Prūsus parsinešt lietuviškų knygų. Nuo to laiko nėsu niekur nei kiek susitepęs, nors teko daug turėt pažinčių ir būti 5 kartus suimtam ir dukart gana skaudžiai sumuštam. Prieš 20 metų vasario 22 d. buvau suimtas Kurpikų kaime pas mažą žemį Strazdį su pusšešto pūdo lietuviškų knygų, tarp kurių buvo Varpų, Ūkininkų, Darbininkų Balsų, Tėvynės Sargų, Kryžių ir daug kitų. Čia neminėsiu kaip atsidūriau Kalvarijos kalėjime. 1904 m. gegužės 7 dieną vakare prieina sargas Jankauskas (ne tas, ką prie

Mariampolės kalėjimo, bet kitas) prie 12-tosios kameros durių ir pažnabždomis pašaukė mane prie langelio vardu. Sako: Andriuk, pridėk ausį prie langučio, turiu tau svarbią ir linksmą naujieną pasakyti. — Šiandien spauda gražinta! Aš iš džiaugsmo išsigėriau 3 bonkas alaus, ir tavo dalykai palengvės! —

Ir tarp kalėjimo sargų buvo tada tokių, kurie atskirdavo gerus perus nuo blogųjų.

Praėjo 20 metų, ir štai V. 6 d. 24 m. aš taip pat kalėjime gyvenu dar blogiau, negu anais metais, užmirštas ir rodos koja paspirtas kai nereikalingas ir niekam nevertas niekšas, anot Marijampolės nuovados viršininko padėjėjo 1923 m. III. 3 d. išsitarimo . . . Ir vėl senieji caro bernai viešpatauja, kurių rūpesniais aš su sūnum čia sėdim. Mes niekšai, jie didvyriai . . . Bepigu jiems dabar rašinėt „Lietuvoj“, kad pas mane rasta pūdai literatūros ir sprogstamos medžiagos. Popiera kantri, o „Lietuva“ — nei tas pamazgų viedras, kur viskas telpa, ką pila. Bet kas tai buvo pakišęs? Kodėl mūsų byla neatiduota Marijampolės teismui, bet Kaunan? Dėlto, kad ten visi aiškiai žino viską ir byla būtų senai jau pabaigta, o dabar sėdėk ir lauk metų metais, kada gi tave teis . . .

Prieš mane buvo byla bandyta užvest dar 1921 metais, bet nieku nepamatuota . . .

Aš kaltininkas tik klėrikalams viešpataujant. Kitaip niekam nebūtų atėję galvon tokios rūšies bylą prieš mane užvesti ir garsinti mane pavojingu valstybei gaivalu . . .

Vienas prašymas: gal galima būtų gauti „Varpo“ B-ės leidinių, nes iš skelbimų matyt, jog išleidžiama gerų knygų? . . . —

Taip aprašinėja savo likimą vyras, kuris dešimtis kartų yra daugiau naudos padaręs atgimstančiai Lietuvai, negu visi iš Rusijos parėjūnai, kurie dabar yra beveik užvaldę Lietuvą. Šie ponai daugiausia anais metais nei pirštu į pirštą nebuvo sudavę dėl Lietuvos į ramiai sau duonutę bevalgė įvairiose „matuškos“ Rusijos vietose.

Noru nenoru ateina galvon sulyginimai, kaip buvo ir kaip yra . . .

Dr. K. Grinius.

3. Motiejus Baltūsis.

Paeina iš Gerulių kaimo palei Pilviškius. Paskutinį spaudos draudimo dešimtmetį yra daug pasidarbavęs beplatindamas iš užsienių lietuvių spaudinius. Pagalios pakliuvo teisman ir Varšuvos Teismų Palatos sprendimu buvo ištremtas Sibiran.

Apie jo gyvenimą Sibire F. Bortkevičienė štai ką rašo:

— 1915 m. ieškodama Mažosios Lietuvos lietuvių, karo imtinių, Sibire suėjau Motiejų Baltūsį, kuris mokytojavo prie Irkutsko persiunčiamoj kalėjimo (Irkutskaja Peresylnaja Tūрма), kaipo lais-

vai sandomas asmuo. Tuomet jisai jau dvejetas metų kai ištrėmimą buvo atlikęs kur ten Paangary, bene Baluganske, ir darbavosi Irkutske. M. B. tuomet dar nebuvo žmonos vedęs. Sakėsi uždirbęs pakankamai ir likimu nesiskundė. Pasakojo apie savo mokinius, kurių daugiausia buriatų vaikų buta. Jis atrodavo, kad buriatai labai gabūs ir darbštūs, ir jo nuomone buriatai kai apsišvies, tai rusus išstums iš savo teritorijos. (21. V. 1924. Kaune).

Per sėdintį Kauno kalėjime Andrių Verbylą gauta dar iš K. I. tokių, apie M. B. paskutines dienas žinių. —

Pradžioj 1923 m. Baltūsis M. su savo šeimyna bandė grįžti iš Sibiro Lietuvon. Bet, atvykęs Maskvon ešelonu tolimesnį kelią rado uždarytą, nes Lietuvos Valdžiai neapmokėjęs skolų Latvijai, padarytų tremtinių bei optantų maitinimui, Latviai buvo atsisakę toliau beįleisti grįžtančius iš Rusijos lietuvius. Tokiu būdu Motiejus Baltūsis su šeimyna atsidūrė Maskvoj gatvėj žiemos laiku, be pastogės ir be lėšų pragyvenimui. Puolėsi į Lietuvos atstovybę, bet... nieko gero nepešęs, palikęs moterį su sūnumi Stasiu 5 m. amž. stotyj, beklaidžiodamas po Maskvą, jau suvis vakare, kieno tai nurodomas, ėmėsi ieškoti Maskvoj gyvenančių lietuvių. Taip atėjo į mano gyvenimo vietą (Palaševsk. gatvelė Nr. 7, but. 10) ir pasipasakojo suvona nelaimę. Matydamas didžiai nusiminusi, susirūpinusi sūnaus sveikata, kad nesušaltų stoty, pasiūliau pernaktoti savo kambary ant grindų (kitokios vietos neturėjau). Rytojaus dieną galima bus ieškotis ir pažįstamų. Už valandos laiko visi Baltūsiai šildėsi, nors ir prie ne labai šilto mano pečiaus. Paskiau pasipasakojo apie savo praeitį — iš prūsų literatūros gabenimo metų, apie areštą, kalėjimą, ir ištrėmimą Sibiran. Sakėsi, pažįsta jį: Angarietis ir Kapsukas ir pageidavo kaip nors juosius surasti, esą, gal jie pagelbėtų.

Baltūsis vis ieškojo savo pažįstamų, bet nieko nepešė. Tuom tarpu atėjo pas mane mano pažįstamas, (kurį dieną sutikęs buvau prašęs sužinoti, kur gyvena Angarietis ir pranešti jam apie Baltūsio padėtį). Pasišaukęs mane į šalį, jis pranešė, kad pagelbos tikėtis Baltūsiui nėra galima, kadangi jam buvo atsakyta, jog Baltūsis prigulėjęs prie „Giltiniečių“ (?), kurie buvo padarę užpuolimą su revolveriais ant Kapsuko, kuris Baltusį Motiejų, nors ir užsimaskavusį, pažinęs. Taigi ir ši Baltūsio viltis nutrūko. O kelionės Lietuvon perspektyva siulė... 2—3 mėnesius palaukti. Reikėjo, tokiu būdu, ieškoti ne tik buto, bet ir darbo. Atsiminęs vieną savo pažįstamų esant netoli Maskvos dvarų darbininkų komitete, patariau nuvykti Baltūsiui tenai darbo ieškotis. Baltūsiui ten išvykus vaikas pradėjo karščiuoti, pasirodė sergąs tymais. Be to, paaiškėjo, kad moteris neščia, ir, jau visai paskutiniuose dienose. Dar nespėjus rasti vietos ligoninėj vaikui, į trečią dieną pagrįžo ir Baltūsis, nebesulaukęs darbo klausimą išsprendžiant, su labai aukšta temperatūra. Naktį ėmė klejoti. Pasirodė sergąs šiltine. Pasiprašęs kaimyno moterį į pagalbą, aš patsai turėjau vežti vaiką ligoninėn, — nes dieną pačiai Baltūsienei padedant vienam mano

draugų nepavyko rasti vietos, nors buvo aplankyta bent 3 ligoninės. Maža to, sekamą naktį, apie 3 val. ir Baltūsienė prisėjo išgabenti į gimdymo namus. Tokiu būdu, visi buvo išgabenti į ligonines. Bet, neilgam. Po 4 dienų Baltūsienė su maža dukrele ant rankų pagrižo atgal, nes deliai vietos stokos ir daugelio „kandidačių“ ilgiau laikyti tenai negalima buvo, o eiti kitur kur neturėjo. Pas mane gi vienas kambarys, ir dėtis moteriai dar nepagijusiai su mažu kūdikiu nebuvo vietos. Prisiėmė ją kiti kaimynai, gyvenantis su šeimyna. Į 10-tą dieną Motiejus mirė ligoninėj. Stasius (vaikas) po 3 savaitių pasveiko, ir da vienu vaiku padaugėjo ir be to ankštoje vietoje. Tik keletai mėnesių prasliskus, šiaip-taip pavyko per namų komitetą išgauti Baltūsio likusiai šeimynai kambarį, kuriame ir dabar tenai tebegyvena, kaimynų šelpiama. Jos adresas: Maskva. M. Palaševsky per. 7—10, Rozalijai Baltūsieni. (Kauno Kalėjimas. V. 13 d. 24).

— Aš atsime nu M. Baltūsį nuo 1899 metų, kai persikrausčiau į Pilviškius. Tai buvo tylus, niekad nenusiskundžias savo likimu darbuotojas, knygomis užsiėmęs, patsai jas atsidėjęs skaitydavo ir kitiems dalindavo. Atrodė, kad pelnas jam nerūpėjo. Ar priklausė jisai „Giltinei“, nežinau. Vargu.

Dr. K. Gr.

4. Škaplernikas Bataitis.

Antanas Bataitis gimė 1854 m. birželio mėn. 13 d. Valiliškių kaime Smilgių valsčiuje Panevėžio apskr. neturtingoje bežemių šeimynoje; skaityti lietuviškai jis pramoko nuo savo tėvelių.

Vėliaus pastojus tėvams špytolnikais prie Smilgių bažnyčios kun. M. Apulskis be kitų ir Antaną, jau 20 m. vyruką, pramokė ir lietuviškai rašyti.

Kun. Apulskis pasišaukęs kartą Antaną Bataitį, kaip ištikimą ir rimtą vyrą, davęs jam pinigų liepė eiti į apylinkę ir supirkinėti rusų raidėmis lietuviškas knygas. Anot senelio žodžiu, tuo metų tos knygos buvo nebrangios, už 25—30 kap. galima buvo gražią knygą nupirkti.

Mokant už atperkamas knygas pinigus ir prižadant parnešti gerų lietuviškų knygų, žmonės mielu noru pardavinėjo A. Bataičiui rusų darbo knygas. Trumpu laiku iš Smilgių apylinkės A. Bataitis taip išrankiojo visas negeistinas knygas, jog kun. M. Apulskis nespėjo net deginti.

Išrinkę ir išdeginę iš žmonių blogasias knygas pradėjo jie rūpintis pargabenimu gerųjų lietuviškų lotynų raidėmis knygų. Sumesta po keletą rublių, nupirkta A. Bataičiui arklis, vežimas ir išleista jis į Prūsus knygų. Pirmoji kelionė nepavyko: sienos sargyba sugavo jį su kontrabanda ir vos tik pats paspruko be arklio

ir be knygų. Surankiojęs keletą rublių jis vėl leidosi į Prūsų pėsčias ir laimingai pargabeno knygų ir elementorių.

Ant šventoriaus Bataitis pardavinėdavo škaplėrius, kartu platino ir paslėptas varpnyčioje knygas.

Pradėjus eiti laikraščiams Antanas Bataitis taipgi buvo jų uolus platintojas. Vasaros metų prisidėdavo krepšeliį vaisių, grybų, žiemos — kiaušinių, lankydamas pas pažįstamus ir po valdiškas įstaigas, būk siūlydamas pirkti vaisių ar kiaušinių, o vie-toje jų platindamas „Varpa“, „Šviesa“ ir kt. laikraščius.

Turėjęs gerų ryšių su Bielinium, Voverė ir su kitais knygnešiais,

Bataitis turtų nesukrovė ir kaip vargo visą savo amželį taip ir tebevargsta.

Nekartą buvo iškūstas savo kaimynų, nekartą buvo kratomas ir persekiojamas, nekartą turėjo apšviesti savo numylėtą bakužėlę, žmoną ir mažus vaikelius ir slapstytis po svetimus užkampius.

Trūko nelemti mūsų tautai retežiai, užtekėjo laukiama mūsų kovotojų saulė, ir Antanas Bataitis jau 70 metų senelis, kaip pirmiau taip ir šiandien randasi palei tą pat Smilgių varpnyčia.

Jo vargai ir nuopelnai visų užmiršti. Tik vieni užsilikę palei A. B. bakužėlę sudrūniję ir sugražioti stebulinių gražtu stulpai, kur kada tai buvo slepamos mūsų knygos ir laikraščiai, teprimena tuos sunkius mūsų tautos kovos laikus, tebesidalina su juomi pergyventais įspūdžiais, laimėmis ir nelaimėmis.

V a r g o n e š i s.

5. Jonas iš Lankeliškių.

Pavardės nežinau, nes pavarde jo niekas nevadindavo, nei anksčiau, kada „karabelniku“ buvo, nei vėliau, kada Lankeliškių zakristijonu pastojo (dar prieš spaudos atgavimą); zakristijonau-damas po karo (rodos 1922 m.) Lankeliškiuose ir pasimirė.

Atsimenu jį iš pat mažų dienų, nes iš visos parapijos žmonių išsiskyrė. Iš pažiūros stiprus, raudonas vyras — bet labai jau „gramozdas“; gana dar jaunas, stiprus ir sveikas — bet darbo nedirbo, o tik „su kromeliu“ tolymas parapijas ir atlaidus lanky-davo. Beto — buvo vienintelis vyras, kuris viešai visas „treti-ninko“ pareigas ėjo, dėl to paprastai dar „davatkinu“ buvo vadi-namas. Iš tikrųjų gi šitas žmogus ne tiek „davatkavo“ ir „kara-belninkavo“, kiek lietuviškas knygas ir laikraščius nešiojo, patsai skaitė ir platino. Tik su savo darbu taip mokėjo slėptis, jog niekas ir nežinojo nieko. Atsimenu, dar vaikas buvau ir Jonui pradėjus zakristijonauti aš netrukus prie mišių pradėjau tarnauti. Taip kokiam pora metų praėjo. Vieną kartą atėjus man zokristijon ir nesant nieko daugiau jis man pakišo porą numerių „Kryžiaus“ (toks laikraštis ėjo — daugiau tikiybinio turinio), patardamas skai-

tyti „niekam nematant“ ir paskui sugražinti. Man tai buvo didelė naujiena, nes be maldaknygių ir šiaip tikibinio turinio knygų dar nieko nebuvau matęs. Vėliau gavau iš jo ir daugiau „Kryžiaus“ numerių, o prieš Naujus Metus ir kalendorių. Netrukus aš pasidariau jau nuolatinis jo „Kryžiaus“ ir daugiausia tikibinio turinio knygų skaitytojas. Bet vieną kartą jis man „po dideliu sekretu“ davė „Naujienas“, o paskui jau „Varpa“, „Ūkininką“ ir „Tėvynės Sargą“ paskaityti, — tik jau daug vėliau, kada aš buvau turbūt kokios 16 metų.

Sitas tai „Jonas“, bedavatkaudamas ir bekarabelnikaudamas, iš jaunų dienų platino lietuviškus raštus. Kaikada, rodos, jis pats ir Prūsus aplankydamas, bet gana retai. Vėliau tapęs zakristijonu platinimo darbo neužmetė, ir, rodos, kurį laiką pas save turėjo sandėlį ir iš jo „karblenikai“ imdavo. Atgavus spaudą jis taip pat pirmuosius laikraščius išrašė ir juos platino. Ir taip ligi mirties. Tik pastaraisiais laikais skaitė ir platino vien „katalikiškus“ spaudinius.

A. R i m k a.

6. Seniau ir dabar.

Žmonės verkia mirusių,
O gyvuosius naiko...
Gailisi suirusių,
O daug nor iš vaiko!

(Ištr. iš mano nesp. eil.
„Kraugeriai“)

1. L i e p u k a s. Esu gimęs ir aukęs Naumiesčio (Vladislavovu seniau raštuose vadinamo) parapijoje, Liepalotų kaime, kuris esti lygumoje, maždaug tarp upių Novos ir Šešupės. Iš pat mažų dienų buvau didis mokymosi ir knygų mėgėjas. Tai augdamas visai paprastai įsisukau į tą anų laikų sukurį, kuris visoj Lietuvoj buvo pradėjęs siausti — Lietuvos atgijimas, ieškojimas mokslo, kova už spaudą ir t. t. Pramokus iš lementoriaus su “rykšte del mažų vaikelių *)” litaras skaityti (o tai buvo gana anksti) — mano tėvelis pardavęs Vilkaviškyje juodį (arklį) parvežė lementorių, ir man ketvirtus metus einant, pradėjo mokyti “slebizavoti”, prasidėjo iš “žyvatinų” mokslas.

Nebeatsimenu, ar gavau (bent del mados) kiek plakt ar ne, bet 6—7-tus metus eidamas jau buvau visos apielinkės knygas perskaitęs ir daug giesmių, karunkų, gadzinkų, maldų ir t. t.

*) Kiek pamenu, tai buvo pabaigoje lementoriaus tėvams ir mokytojams patarimai, kad rykštė, tai svarbiausias mokymo įrankis, kad rykštė tik tegalinti išmokyti, kad palaiminti tie vaikai, kuriuos rykštė plakanti...

atmintinai išmokęs. Troškau skaityti ir mokytis, bet nebuvo knygų. Visur visoki užrašai buvo maskoliški, man neperskaitomi, ir todėl labai pikta būdavo, kam rašo nesuprantama kalba. Mano tėvelis tai matydamas, pradėjo ir maskoliškai mane mokyt (8 metus rusų kariuomenėj tarnavęs, šiek tiek mokėjo). Bet tegul ją galas tą maskolišką, manydavau sau. Tų "bukvų" toki dyvini vardai, viena išsitaria minkštai, kita kietai. o kairios ir visai neišsitaria. Tikras mišinys galvoj pasidarydavo.

Naujos gadynės lietuviškų knygų — "Aušros", "Apžvalgos" ir t. t. duodavo skaityti artimas mano kaimynas Liepalotuose, tada dar gimnazistas, paskiau Tomsko klebonas ir, rodo, Sibiro vyskupas — J u o z a s D e m i k i s.

Jis, atsimenu, davė lietuvišką kalendorių su eilėmis:

„Aš burliokas nuo Maskvos,
Viršinininkas cerkvės tos;
Lietuvoje gyvenu —
Sau su popu, su senu...
Ar jis girts, ar ant tuščios,
Ar apipeštas pačios...
Glinda lenda, glinda lend“ ir t. t.

Davė jis skaityti "Kražių skerdynės", kur baisiausios masbolių žiaurybės buvo surašyta. Dar ir dabar atsimenu eilių gabalėlių.

"Klingenbergas, nakties vergas,
Su budeliais dūksta...
Viešos vietos jau aplietos
Šiltais kraujais rūksta...
Šie sugauti, tie nušauti,
Kiti subadyti...
Ir nekalti jau apkalti,
Kraujuos sumirkyti" ir t. t.

Tokiose ir panašiose knygelėse skaitymai dėjo mano jau-noje širdyje neišdilinamas žymes. Jis, J. Demikis, kiek pame-nu, nemažai Naumiesčio apylinkėje lietuviškų knygelių ir laik-raščių išplatino.

2. Jaunesnis J. D. brolis M o t i e j u s D e m i k i s mokėsi Mintauj ir vakacijoms parvažiuodamas visuomet nau-jų lietuviškų knygelių parsiveždavo ir man duodavo skaityt. Jis vėliau ir žinių bei straipsnių į "Varpą" bei "Ūkininką" ra-šydavo pasirašydamas O ž k a n a g i s. Buvo vidutinio ūgio, labai linksmas ir gabus vaikinai. Jis ir atsišaukimų lipindavo. Baigdamas inžinieriaus mokslą, praktikuodamas Sibiro geležin-keliais, traukiniui susidaužius, tapo užmuštas.

3. Šiųdviejų brolis A n t a n a s D e m i k i s, dabar gyvenęs savo tėviškėje — Liepalotuose — taip pat buvo didis lietuviškumo palaikytojas. Jo ūkyje viena peludė visuomet

būdavo lietuviškų knygelių ir laikraščių pilna. Pas jį knygnešiai visuomet pastogę rasdavo. Jo, kaip didelio ūkininko, už triobų būdavo ištisus metus šiaudų kūgiai sukrauta. Tai tuose šiauduose tankiai lietuviškų knygų pakai būdavo paslėpti. Jei jis šiaudus beimdamas užtikdavo, tai įkišdavo gilyn, kad lytus neužgriebtų. Pas jį daug sykių ir kratų yra buvę, bet laimė — nieko neberado.

4. **J u o z a s Š i p a i l a**, gimęs ir augęs Liepalotuose, besimokydamas Mintaujos gimnazijoje, daug lietuviškų knygų ir laikraščių turėdavo, jas dalindavo skaityti ir, rodos, rašinėdavo į liet. laikraščius. Už kasžin kokį politinį išsišokimą, (rodos, už maskoliškos maldos nekalbėjimą) tapo iš gimnazijos pašalintas ir išvažiavo į Sibirą pas teisėją — M. Cepą sekretoriauti, paskui advokatavo, redaktoriavo (rusų laikr.) ir ten kasžin kaip karo pradžioje žuvo.

5. **J u o z a s S a n k ū n a s** Pavasijuose (vietinių žmonių iš senovės Daniu vadinamas), buvo ejęs (turbūt Veiveriuose) mokytojų kursas, bet tą amatą metęs užsiėmė ūkininkyste. Rodos, yra šį tą dar net "Aušrai" rašęs, nes 1884 m. "Aušroj" yra atsakymas "Sankūnui Pavasijuose". Jis daug knygų turėdavo, skaitydavo, knyginiais patarimais naudodavosi ir kitiems jų duodavo, bet lietuviškų knygų neplatindavo; buvo labai atsargus. Kartą valsčiaus sueigoj apskričio viršininkas norėjo įpiršti valstiečiams mokyklą. Sankūnas pirmasis paklausė:

— O kaip mokys toje mokykloje?

— Žinoma, rusiškai! — atsakė viršininkas. Tada visi vienbalsiai atsisakė nuo tokios mokyklos ir, ačiū tam, Bublelių valsčius liko be obrusenijos. J. Sankūnas dar yra gyvas ir, manau, daug iš anų, spaudos draudimo, laikų galėtų parašyti ar bent papasakoti.

6. **A n t a n a s B a l t r u š a i t i s** (vietinių žmonių Antanėliu vadinamas), gyvenęs Naumiestyje (Šakių apskr.), žmogus be vienos kojos, bene bus didžiausias toj apielinkėj lietuviškų laikraščių ir knygelių platintojas. Jis visuomet būdavo pilnas lietuviškų laikraščių ir knygelių. Jis, nelaimingas, jaunystėje turėdamas skaudamą koją, pas bažnyčią kaip ir elgėtaudamas sėdėdavo ir liet. laikraščius platindavo: gatvėje, šventoriuje, bažnyčioje, namie — visur ir visuomet; bažnyčioje po spaviednyčioms, po suolais, šiaip visokiuose plyšiuose jo būdavo prikaišiota laikraščių, knygelių, kuriuos visokiais būdais dalindavo. Maskoliai jį numanė ir persekiavo — darydavo kratų ir t. t. Rašydavo jis korespondencijų į "Ūkininką" pasirašydamas, rodos, Zigmantinis. Buvo dideli lietuvių ēdikai Naumiestyje žandaras Frolov'as ir zemskij viršininkas Gorielovas. Šiomet (1924 m.) A. Baltrušaitį atvykusį parodos lankyti rugpiūčio 23 d. sutikau Laisvės Alėjoj Kaune ir, sumetus mudviem keletą žodžių, prisiminiau anuos laikus ir apie

praeties aprašymą. Jis, kaip paprastai, naumiestiečių “zanykų” tarpe aiškinosi:

— Taip, gavau laiškų pakvietimą iš daktaro Griniaus, bet kai aš ne rašytojas, tai kasžin, ar sugebėsiu ką parašyti. Nors turiu šį tą užsižymėjęs, ir būt tikrai kas parašyti, bet vis tam reikia atsidėti. O reikalų, darbų ir rūpesčių ir taip yra gana. Papasakot jau geriau galėčiau, kad kas užrašytų...

— Kad turėčiau laiko, atvykčiau — papasakotum, užrašytų...

— O! kai būt gerai...

Patylėjęs tęsė toliau: — Kas pergyventa, kas perkentėta, nė apsaakyti nebegalima. Tik dvi dienas metuose turėdavau ramybės — atsilėdavau: tai — prieš pat Velykas ir Kalėdas, kai maskoliai savo švenčių reikalais būdavo užimti ir iš praktikos žinojau, kad tom dienom neateis kratyti... O šiaip, tai vis, būdavo, lauki ateinant, lauki kratos darant, suimant, iš-tremiant. Bet visgi aš juos tankiai ir apgaudavau. Būdavo Gorielovas pas mane kratą daro, knygų, laikraščių ieško, o mano laikraščiai pas jį, jo kambary, už pečiaus tūno... Tai padarydavau per jo tarnaitę ar virėją... Tiek metų dirbta, tiek visokių prietikių perkentėta, truktų kelios savaitės, kad viską išpasakojus... — užbaigė A. B.

Kiek žinau, tai nepaprastai daug to žmogaus knygų ir laikraščių išplatinta, nemaža akmenų po Lietuvos atstatymo pamatais jo yra padėta. Ir kas jam už tai? — Nieko. Kurgi — nieko? Jam gerai atlyginta. Dar prieš karą Naumiesčio kleras iš jo sąžinės pasityčiojo. Keikiamas ir prakeikiamas iš sakyklos priverstas visų žmonių akyse bažnyčioje pas altorių prisiekti ir atsižadėti lietuviškų knygų, laikraščių ir viso to, kas žmogui buvo šventa ir brangu...

7. A n t a n a s R u d a i t i s (Balionas — kasžin kodėl jį taip vietiniai žmonės vadindavo; o gal jis pats taip buvo prasimanęs, kad nuo maskolių akių geriau pasislėpus), gabendavo, platindavo - pardavinėdavo iš Prūsų parsigabendamas lietuviškų knygelių, kalendorių, lementorių ir t. t. Kaikada jis, rodos, ir vaikus paslaptomis mokydavo skaityti. Buvo daug sykių krėstas, suimtas, kalėjimuose tampomas; buvo net Petrapilin nubugdytas; paskui tapo ištremtas svetimon šalin apsigyventi ir keletą metų išbuvo Latvijoje — Šloke... Tai buvo žmogus ganėtinai apsukrus, aukšto ūgio, linksmy akių, daug ir gražiai mokėdavo pasakoti; jam pasakojant savo prietikius ir vargus už lietuvių, už knygas nuo maskolių kenčiant, visi grinčioj klausytojai verkdamo. Jį baisiausiai engė maskoliai už pas jį rastas “Dainas iš visur surinktas”; kur būvę parašyta į ruski — “avigalvi, lietuvių neveiksi, mes lietuviams gimėm, augom, lietuviams ir mirsim”... A. Rud. buvo vedęs, vaikų neužaugino. Paskuoju laiku, atsimenu, lankiau sergantį (abudu su savo žmonele sirgo) Meištu (Naumiesčio prie-

miestis) vienoje drėgnoje ir šaltoje lūšnelėje; labai skundėsi: badas, liga ir šaltis be laiko stumia į kapus. Jo žmona, Rudaitienė, kaip moteris, pagelbėdavo jam gabenti iš Prūsų knygas. Visoki išgaščiai, persalimai, sunkūs našuliai jai, kaip ji sakė, priepuolą įvarė. Jos rankos ir kojos buvo nugeltos ir žiemoms ji vos pasijudindavo. Abudu laukė vasaros. Atėjus vasarai ir pradėjus "darbuotis", A. Rud. tapo suimtas, nugabentas į Kalvarijos kalėjimą ir ten, rodos, pasimirė. Kas su Rudaitiene atsitiko, neteko girdėti, bet po karui man sugrįžus — jos gyvos nebesigirdėjo.

8. Juozas Kasiulaitis (Kluonius), gyvenęs kaimo Liepalotuose, žemės sklypelį ir bakūželę nuomodamas. Tą žemės sklypelį apdirbdavo jo žmona — Kluonienė, o jis — dienoms ir naktims, žiemą vasarą gabendavo iš Prūsų lietuviškas knygas, kalendorius ir laikraščius. Tai buvo žmogus nedidelio ūgio, smailių akių, budrus ir gilios energijos. Jam visas Prūsų pasienis, nuo Naumiesčio ligi Slavikų, kaip jo paties kiemas, buvo žinoma: keliai, keleliai, šunkeliai ir šuntakiai, namai, kaimai, krūmai, laukai, upeliai, grioviai ir t. t. jo dienomis ir naktimis buvo išvaikštinėta, ir šliaužiote iššliaužiota. Kiek jis savo gyvenime yra lietuviškų knygų, spaudos draudimo laikais, pargabėjęs, tai sunku ir įsivaizduoti. Bet kiek knygas gabendamas visokių sunkenybių, mirtinių pavojų, baisiausių prietikių savo gyvenime pergyvenęs, apie tai didžiausias knygas prirašytum. Jis knygas nešte nešdavo, vežte veždavo, ir kitus samdydavo gabenti, — darbavosi, žmogelis, visomis jėgomis.

Kartą, atsimenu, Kluoniui parvažiuojant su vežimu knygų, apšvito, ir kur buvęs, kur nebuvęs, atsistoja skersai kelio šmekeris; (jo pavardės dabar nebeatsimenu, bet naumiestiškiuose galima sužinoti; be to, minėto šmekerio pavardė yra išspausdinta anų prieš spaudos leidimą laikų "Ūkininke"). Šmekeris čiupt arkliai už pavadžio ir komfiskuoja viską. Kluonius, žinoma, pabėga, bet susizgribęs pasiskolina iš kaimyno karabiną, ir prisivijęs savo vežime žingine važiuojantį šmekerį, šauja jam į kuprą... Šmekeris gavęs kelis šruotus į kuprą, nuo vežimo nusiverčia ir pabėga; Kluonius savo knygas ir vežimą išgelbėjo... Bet jau per daug šviesu buvo; daug bereikalingų akių tą įvykį matė ir iškilo bausis skandalas. Šmekeriui liگونbuty iš kupros šruotus išliežė. Kluonių visgi suėmė, žinoma, jau be knygų, smarkiai sumušė ir uždarė į kalėjimą. Ilgoką laiką prasėdėjęs ir tardymui pasibaigus, Paberžupių Valaitis (Bajorėlis) su kitais keliais ūkininkais užstatę parankos 800 rublių, Kluonių iki teismo iš kalėjimo išėmė. Bet Kluonius pabijojęs teismo ir maskolių bausmės, pabėgo į Prūsus, o iš ten į — Angliją. Maskoliai iš Bajorėlio 800 rublių išlupo ir jo ūki sunaikino (rodos, trobų ir lauko pardavė). Kluonius žadėjo Anglijoj užsidirbti pinigų ir atsilyginti savo gelbėtojams, bet

žmogus, jau gerokai pagyvenęs, knygų gabenimui sveikatą sukišęs, svetimoj šalyje gyvendamas, ir, rodos, anglis kasdamas, ne ką tegalėjo uždirbti, o ypač, kad dar namieje buvo palikęs žmoną su pulku mažamečių vaikų, kurie visi kaip paukšteliai, snapelius buvo į savo maitintoją — tėvelį atkreipę.

Kas su Kluoniaus šeimyna toliau atsitiko, — nebežinau. Sena lūšnelė, kur ji gyveno, sugriuvo, žemės sklypelį, rodos, valdžia paėmė. Tai buvo prieš karą. Dabar, girdėjau, Kluonius vargsta Anglijoje. Norėtų sugrįžti, arba tikriau sakant, parnešti savo išvargusius kaulus tėvynėn, norėtų pasilsėti gavęs kokią bakūželę, žemės nors daržui... Bet tą seną knygnešį niekas nesirūpina pargabenti, niekas nesistengia paguosti. Jo tėvynė pavirtus į savarankę nepriklausomą valstybę neištiesia jam rankos, nesako: Ei, sūnau mano, gana prikentėjai, gana privargai del manęs. Dabar eik šian, prie mano, tavo sušildytos, krūtinės prisiglausk ir atsilsėk. Ilsėkis, kol amžinu miegu neužmigsi, ir žinok, kad esi tėvynėje, kuri tave glaudžia.

O kaip su šmekeriu?.. Girdėjau, kad jo vaikai Lietuvos valdžioje žymias vietas užima, o jis pats, kasžin kokį dvarą parceliuojant žemės gavęs ir įsistatęs triobas, dabar gyvenąs kaip nekalčiausias avinėlis.

9. **V a l a i t i s** (Bajorėlis, vardo gerai nepamenu, ar tik nebus Pranas) gyveno Paberžupiuose (Vilšikiuose), žmogelis neaukšto ūgio, gana gyvas ir linksmas. Turėjo nemažą ūkį ir neblogai gyveno. Bet kai buvo persiėmęs anų, laikų dvasia, pagelbėdavo gabenti lietuviškas knygas ir pats visuomet pri-laikydavo lietuviškos "žasienos" (taip literatūrą vadindavo), tai ūkis jam antraeilis dalykas buvo. Jis daug pažinojo tų laikų Lietuvos veikėjų, nes jų kaikiuriuos vežiodavo, anot jo, į Lietuviškus Seimus, kurie būdavo kur tai apie Pilviškius. Senatvės susilaukęs Bajorėlis, del Kluoniaus užstato, ūkiui sunykus, kiek vargingiau gyveno ir tuoj po karui, rodos 1919 ar 1920 metais pasimirė.

10. **K r i s č i u s**, Šarvininkiškės kaimo ūkininkas, buvo labai artimas Kluoniams bendradarbis, pagelbėdavo jam vežti lietuviškas knygas iš Prūsų. Daug, žmogus, moraliai ir materialiai nukentėjo. Daug syk pas jį buvo kratų, buvo keletą sykių suimtas, kalėjiman įkištas. Keletą, sykių tapo jam arkliai su vežimu, vežant knygas atimta. Visa tai blogai į jo sveikatą ir ūkį atsiliepdavo. Kaip dabar gyvena, ar dar jis gyvas, — neteko girdėti.

11. **P a l t y n a s**, Paberžupių kaimo, mėgdavo lietuviškas knygas skaityti ir lietuviškam kilimui prijausdavo. Kai-kada knygnešiai su savo "tavorais" pas jį prisiglausdavo.

12. **J a š i n s k a s**, kilęs iš ploto tarp Naumiesčio ir Virbaliaus, buvęs didis knygų ir laikraščių gabentojas ir platinintojas. Jis buvo siuvėjas (kriaučius), kasdien su svetimais

žmonėmis būdamas, nemaža knygių, anų laikų laikraščių ir laisvamaniškos dvasios toj apylinkėj išplatino. Buvo suimtas ir keletui metų į Nižni-Novgorodą ištremtas, kame, kiek girdėjau, rodos ir pasimirė. Jo buvo sesuo Agota; jeigu dar gyva, galėtų apie jį kai ką papasakoti.

13. **Dubinskasis Jonas** (neregys), kaip nieko nematantis, gyveno Naumiestyje elgėtaudamas ir prilaikydamas pardavinėdavo lietuviškų knygių. Jis pergyveno nemaža kratų ir persekiojimų. Kasžin kur karo laiku dingo. *)

14. **Raulinaitis Vincas** Bubleilų kaimo (kasžin kodel vietinių žmonių Geležium vadinamas), nemažai knygų per Šešupę pervilkęs, tapęs pasienyje maskolių "abieščiko" (sargybinio) peršautas.

15. **Piečaitis Jurgis**, knygų iš Prūsų gabentojas, tapęs peršautas.

16. **Riestys** (rodos, **Jonas**), Ašmoniškių kaime kilęs, gabendavo kai ką iš Prūsų, drauge ir lietuviškas knygas, tapo pasienyje peršautas.

— Dar vietiniai žmonės atmena gerai prietikius ir vietas peršautųjų. Reikėtų dabar tose vietose ir ant jų kapų bent atitinkamus paminklus pastatyti, kad kiti žinotų juos gyvenus. Juk tai jie tokį žmonės, kuriais lietuviško himno žodžiais, praeitis pasidarius, o "iš praeities sūnų ateities sūnų, — stiprybės semsis"...

17. **Kudirka Juozas** (Kudirkutis, kilęs kur ten netoli Pilviškių), buvęs gabus ir energingas lietuviškų knygų ir laikraščių iš Prūsų gabentojas. Jis ir atsišaukimus "Broliai ir seserys, nepasiduokime maskoliams!" pakeliais prie gluosnių lipdavęs. Bet ir apie jį man smulkesnių žinių trūksta. — Juk tada, kai už knygų bei laikraščių gabenimą ir platinimą gresė kalėjimas, ištrėmimas, Sibiras ir t. t., tai niekas nesigirdavo, kas tokį darbą dirba.

18. **Stanaitis Jurgis**, kilęs Ašmoniškiuose, buvo siuvėjas, paskui fotografas (ir dabar Naumiestyje tuo amatu užsiima), buvo didis lietuviškų laikraščių mėgėjas ir platintojas. Pas jį rusų žandarai keletą sykių darė kratas, tardė, bet, rodos, nesugriebė.

*) Jis kartų su žmona daugiausia vertėsi skaplieriais, ražančiais, maldaknygėmis, bet nevengė ir bedieviškiosios literatūros. Policijos viršininkas Gorielovas kratą pas jį bedarydamas ėmė Dubinską mokyti: kam tau, elgėtai — neregiumi, tokiais draustinais dalykais verstis? Ar negeriau esą Dievą garbinti, ir duoną valgyt nerizikuoja? — Į tai Dubinskasis nusišypsojęs atsakė — „Ponas viršininke, aš neregys, bet daug daugiau numatau už reginčius, ir tamsta nieko pas mane draustino neparegėsi.“ — Ir nieko nerado. Dr. K. Gr.

19. E i m u t i s, kilęs nuo Zapyškio, buvo, taip sakant, profesinis lietuviškų knygų ir laikraščių gabentojas. Jis Zapyškyje gyvendamas, nuo pasienio knygas paimdamas veždavo į Kauną, toliau už Kauno, net Vilnių pasiekdavo. Jis savo gyvenime, tuo pavojingu amatu užsiimdamas, daug visokių prietikių matė, daug baisiausių smūgių nukentėjo, sveikata parbaigė ir nė gilios senatvės nebesulaukęs — pasimirė. Jo sūnus Kaune gyvenantis žadėjo visą savo tėvo knygnešio, gyvenimo "istoriją" papasakoti — duot užrašyt; bet Lietuvos priešams mane iš Kauno išėdus, ta "istorija" likosi neparašyta.

20. Ž i t i n e v i č i u s J u r g i s (Eimučio žentas), taip pat nuo Zapyškio kilęs, buvo smarkus lietuviškų knygų ir laikraščių gabentojas. Jis knygas vežte veždavo. Jis turėjo tokį arklį, kurį, atsimenu, vadindavo ne arkliu, bet — tėvu. Sakydavo: jeigu mane pas Naumiestį ar pas Slavikus knygas bevežant, maskoliai nušautų, tai mano arklys vistiek pareitų į Zapyškį... Kiek tas žmogelis (.. Žitin.) knygų bei laikraščių iš Prūsų anais, spaudos draudimo laikais, į Lietuvą įgabeno, kiek jįsai pavasariais ir rudeniais, žiemoms ir vasaroms Šešupės gilumą, savo paties ūgiu, išmieravo!? Oi-oi-oi! Tai nė į jaučio odą nesurašysi. O kiek jis, tur iš tų laikų atsiminimų! Tik vis neprisirengta, netur laiko surašyti... Apie J. Žitinevičių rašyta K. S. knygutėje: "Amžinos Atminties Gabrys Žitinevičius", kur štai ką randame. —

Tais laikais J. Žitinevičiaus nuo Zapyškio ligi Prūsų sienos, nuo Naumiesčio (Šak. apskr.) ligi Jurbarko visi takeliai buvo numindžioti ir taip, kaip savo kaime, žinomi. Išvažiuos, būdavo, iš namų atsiveikindamas žmoną ir vaikus, nuvyks į pasienį, pereis per Šešupę, nuvažiuos į Tilžę, prisipirks visokių knygų, laikraščių, prisikraus atsišaukimu, atsigabens į pasienį, persigabens per Šešupę ir pro maskolių gaujas, pro pasienio sargus, pro besivalkiojančius po kaimus šmekerius*), žemsargius**), žandarus ir pro šnipų šunaujas, rubežiais, paraisčiais, šuntakiais — parsivež, būdavo, prisikrovęs vežimą knygų ir tada jau leisdavo iš Zapyškio tolyn. Tokių knygų gabentojų buvo nemažai ir jų vieną kitą maskoliai begaudydami tankiai peršaudavo, suimdavo, knygas atimdavo, sumušdavo, į kalėjimą įkišdavo ir apie kokius metus pakankinę į Maskolijos gilumą išgabendavo. Pasitaikydavo knygnešiams begabenant knygas prigerti Šešupėje, šlapiems peršalti ir truputį pasirgus

*) Šmekerių arba akcizinių darbas buvo žiūrėti, kad degtinė, tabakas, degtukai būtų atatinamos rūšies ir su banderoliais; bet jie tankiausiai tikrais ietuviais išgamomis būdami ir knyginkus gaudydavo.

**) Žemsargių pareiga būdavo žiūrėti tvarkos, kad kas nesipeštų, nevogtų, iš maskolių kariuomenės nebėgtų; bet jie taip pat ir knyginkus gaudydavo.

— pasimirti... Kasžin ar kada kas suskaičys ir įvertins už lietuviškas knygas žuvusias aukas!?) *).

Išvažiuodami iš namų knygnešiai žinodavo, kur jie važiuoja ir kas jų laukia; jų žmonos ir vaikai numanydavo, kur jų tėveliai vyksta, tad ir atsiveikindavo lyg į kitą pasaulį išleisdami. Praeidavo savaitė, dvi, kartais ir daugiau ir knygnešio šeimyna išgirdavo savo tėvelį prigėrusį, nušautą ar suimtą esant, o priedams dar žandarai knygnešio namuose kratą padarydavo manydami dar užgintų knygų sandėlį rasti... arba tas tėvelis netikėtai nakčia su knygų vežimu nuvargęs parsidauzdavo namon.

21. **K r i a u č i ū n a s P r a n a s**, Šakių miestelio knyginininkas (knygrišys), žmogus jau ne jaunas, visuomet stovėjo Lietuvos atsigavimo fronte. Jis, rodos, dar prieš "Aušros" laikus jau buvo maskolių persekiojamas. Daug sykių už lietuvių kalbėjimą sėdėjo. Lietuviškus laikraščius, nuo pat "Aušros" pats skaitė ir kitiems davinėjo skaityti — platino. Rašydavo žinių ir straipsnelių į liet. laikraščius. Kai Mariampolės "Šviesą" anais metais maskoliai temdė, tai ir Kriaučiūną Praną buvo pasiekę ir jį ilgoką laiką kalbėjimą palaikę į Vilkiją (ant Nemuno kranto, Kauno gub.) ištrėmė. Jis dar yra gyvas. Daug galėtų iš praeities papasakoti, bei parašyti. Jam atmenama, kaip daktaras Vincas Kudirka Šakiuose gyveno, atmenama Adomaitis (Šernas) ir daug kitų. Dabar jau jam, žmogeliui, senatvė; darbo dirbti (knygrišystės) neįgali; versdavosi knygų, laikraščių pardavinėjimu, tuoj po karui dar atvažiuodavo į Kauną — knygų nusipirkti; dabar jau nesimato atvažiuojant, turbūt, nebeįstengia. — Koks tai žmonijos gyvenimo pasiutimas! Negyvuosius iš kapų gatavi prikelti, iškelti ir apvainikuoti, o gyvuosius — gatavi į kapus įstumti!

22. **N a v i c k u t i s**, (vardo nebeatmenu), kilęs netoli Vilkaviškio, atsiėmęs dalies 500 rublių, paskyrė lietuviškų laikraščių platinimui 300 rublių, manydams net tuomi verstis ir duonos kąsnį užsidirbti, pradėjo laikraščius ir knygas iš Prūsų gabenti ir Lietuvoje platinti. Jis, vaikas, buvo gana gudrus, "visokių komedijų" pilnas, visur įeidavo, visur pasiekdavo, nes niekas negalėjo tikėti, kad jis tokiais darbais užsiimtų. Bet maskoliai visgi suodė, pradėjo persekioti ir galų gale gaudyti. Navickutis viską palikęs, savo dar 200 rublių pasiėmęs, išpūtė į Ameriką. Kaip jam ten klojasi, — neteko girdėti. Vaikas buvo silpno sudėjimo, dar silpnesnės sveikatos, abejoju, ar dabar gyvas.

23 ir 24. **P i j u s G r i g a i t i s**, **V i n c a s M i c k e v i č i u s** (**K a p s u k a s**) anais laikais Naumiesčio apy-

*) Paminėtini: 1. Raulynaitis Vincas, Bublelių kaimo, Naumiesčio paraprigėrė su knygų paku Šešupėje. 2. Piečaitis Jurgis. 3. Kluonius (Kasiulaitis) Juozas. 4. Riestys — nušautas. 5. Rudaitis (Balionas). 6. Kudirka Juozas. 7. Krisčius. 8. Kancėrius. 9. Jašinskas ir kiti.

linkėje sukinėdavosi, bet kai jie gyvi — vienas Amerikoje, ant-
ras Rusijoje, ir daugumai jų anų laikų veikimai žinomi, tai apie
juos nė nerašau.

25. **T o r n e r i s**, Širvintos gyventojas, lietuviškai mo-
kaš vokiėtis; gyveno prie pat Naumiesčio priemiesčio Meištų
ant Šešupės kranto. Pas jį išsirašydavo daug Rusijos lietuvių
lietuviškų laikraščių, nueidavo skaityti, iš ten parsinešdavo.
Ir jis pats, progai atsitikus, pergabendavo. Laike karo jo na-
mus rusai sudegino ir jis pats neliko gyvas; tik smulkmenu
apie jo galą nesugriebiau.

26. **F r a u M a r i j a E b e r t ***), Širvintos gyventoja,
sena lietuviškai mokanti vokiētė, išsikišusiu smakru ir visa
išvaizda panaši į raganą, turėdavo pasą ir kasdien ateidavo į
Naumięstį. Jos vardu daug pareidavo lietuviškų laikraščių ir
laiškų, kuriuos jį atnešdavo ir kam reikia — atiduodavo. Kai
rusai muitinėje jos kašelėje laikraščių rasdavo ir atimdami
klausdavo, kam ji neša, tai ji sakydavo: "Papieris špekei su-
vyniot!" Ji, žinoma, už tą nešiojimą gaudavo, nors menką, at-
lyginimą ir iš to gyveno. Po karui lankydamasis Širvintoje tei-
ravausi apie ją, bėt visi sakė: "Turbūt jau ji bus nukeliavusi į
žaliąją lanką" (pasimirus).

27. **P e t r a v i č i a**, gyvenantis Lauckaimyje, ga-
bendavo iš Prūsų kas tik jam papildavo, drauge, žinoma, ir
knygas ir vesdavo į Prūsus emigrantus, Amerikon bėgančius.
Nevieną lietuvi, maskolių valdžiai prasikaltusį ir ieškomą nu-
bausti, Petravičia yra iš meškino nagų, perleisdamas per Prū-
sų sieną, išgelbėjęs. Jis buvęs labai tvirtas vyras ir nekartą
susitikęs maskolių (pasienio sargų), norintį jį suimti, kaip šil-
tą vilną surangydavęs, ir pabėgdavęs. Jį vieną pasienyje pa-
sienio sargai ištolo vengdavę susitikti. Bet, galų gale, tapo
maskolių valdžios įžvelgtas, suimtas ir keletui metų Baltgudi-
jon (Minskan) ištremtas. Ten, žmogelis, čia savo ūkį ir šei-
myną palikęs, priverstas buvo rankų darbu, neturtingai gyven-
ti. Sugrįžo, rodos, spaudą leidus, bet jau ne be tas; jau tik
kevalas Petravičiaus. Daug visokių prietikių bei anekdotų iš
savo darbuotės laikų mokėjo papasakoti. Pasimirė savo tė-
viškėje tuoj po didžiojo karo.

28, 29, 30. **A n d r i u s K e m e ž a**, **V i n c a s P a d-
l e š i u s** ir **V i n c a s L e v e c k i s** gyvenantieji Nau-
miestyje, anais, prieš spaudos leidimą (prieš 1904 m.) laikais,
buvo smarkiai prisidėję prie lietuvių kėlimo ir maskolių val-
džios "griovimo". Gabeno ir platino lietuviškus laikraščius,
rašė į juos žinių, kol, žinoma, pateko į maskolių nagus. **A n-
d r i u s K e m e ž a** tapo suimtas belipinant lietuviškas proklamaci-

*) Atsimenu, kartą Ebertienę mačiau 1898 m. savo bute Naumiestyje (Timlierienės namai), kaip virtuvėję veltinius batus nusiėmus arbatžoles kontrabanda pargabentas iš batų pilsė ir kaip iš po rūbų škaplierių audeklus nuėmus krovė. Dr. K. Gr.

jas ir tapo po ilgo laikymo kalėjime ištremtas į Archangelską, iš kur paskui atsidūrė Amerikoje, kame ir dabar gyvena. Padlešius — lyg kad to viso, kas aplinkui dėjosi, nepakeldamas, pradėjo nykti ir jaunas pasimirė. Leveckis jau, rodos, po spaudos leidimo, tapo baisiai žiauriai maskolių užgultas ir... į šnipus suprovokuotas... — Dar ir daugiau, manau, naumiestiškių tarpe bus, lietuvių kėlimo srityje pasižymėjusių žmonių, bet vieni jų labai slaptai veikdavo, kiti — tapo pamiršti; jų daugumą Meištų kapų kalnelis paslėpęs laiko... ūA

31. **K a n c i e r i u s** — tas asmuo, manau, taip plačiai žinomas, jog man jo nė minėt nereikėtų. Bet kad jis tankiai Naumiestyje maišydavosi ir kiti knygnešiai jį “knygnešių karaliu” vadindavo, tai negaliu pro jį tylomis praėti. Jis, žmogelis nedidutis, skubrus, visuomet judas, vis kasžin kur, kasžin ko skubinas, vis pilnas juokų, anekdotų, nepabaigiamų kalbų, visai, rodos, jam ne tas galvoj, ką jis dirba, bet visokios “balabaikos”. Jo knygų gabenimo dirva buvo nuo Vištyčio ligi Naumiesčio. Daug syk yra buvęs mirties pavojuje, daug syk suimtas ir kalėjimuose sėdėjo. Ir tik jo tvirta sveikata jį ligi šiol išlaikė. Dabar jis, kiek girdėjau, labai vargingai gyvena — mat senatvė, o antra — nėra iš kur užgintų knygų gabenti, be ko jam tiesiog esą nuobodu gyventi. Pažįstamųjų veikėjų raginamas prašęs Lietuvos valdžios paramos — žemės, trobelės, kad senatvėje nebereiktų elgėtai. Ar gaus ką, nežinia.

32. **B a l t ū s i s M o t i e j u s**, kilęs ten kur nuo Pilviškių, atsilankydavo Naumiestyje ir šiaip Paprūsėje, lietuviškų knygų bei laikraščių gabendavo Vilniun ir dar toliau. Tapo keletą sykių suimtas, ilgai sėdėjo Vilniuje Antakalnio kalėjime. Paskui kiek tapo paleistas ir vėl tapo suimtas ir ištremtas į Sibirą. Dabar viena mariampolietė, nesenai grįžusi iš Rusijos pasakojo, kad B. M. pasimiręs šiltine Maskvoj palikdamas žmoną su dviem vaikais.

33. **B a l t ū s i o M o t. b r o l i s, J u r g i s B a l t ū s i s**, kuris taip pat buvo ištremtas, pasilikęs Sibire ir dabar niekas nežino, kaip jam ten gyvenasi. Abudu broliai Baltūsiai buvo dideli knygų ir laikraščių mėgėjai — patys skaitė ir kitiems dalino — platino. Motiejus taip buvo pamėgęs knygas, jog net ir amato — knygrištystės — buvo išsimokinęs ir tuom amatu versdamasis sau duonos kąsnį užsidirbdavo. Daug vargo matė, daug smūgių iškentėjo ir svetimoj šaly savo išvargusius kaulus paklojo.

34. **A n d r i u s V e r b y l a**, gyvenęs Mariampolėje. Tą žmogų prieš spaudos leidimą aš mačiau tik sykį, bet taip gerai pažinau, jog, rodos, 10 metų būčiau su juomi drauge gyvenęs. Atsimenu, važiavau iš Vilkaviškio į Mariampolę. Sėdėjo karietoje keletas žydu, žydžių, aš ir iš pažiūros “nė penkių neišmanantis” menkos sveikatos vaikinėlis. Apie pusiaukelį,

nuo kasžin kokios karčiamos, įsėda du draugai: žandaras ir žemsargis. Aš, tiesą pasakius, ne ką teturėjau — keletą užrašų-medžiagos “Varpo”, “Ūkininko” redakcijai, bet tokius ponus arti pajutęs, kurie gal tuoj suimti ir “visas siūles išbraukyti”, ne kasžin kaip jaučiausi. O mano bendrakeleivis, tuoj patėmijau, kaip šaltu vandeniu perpiltas, taip nedidelis, visai susitraukė. Žinoma, maskoliai akis įspanginę į mudu žiūrėjo, kaip durte dūrė. Privažiavome taisomo plento. Visiems prisiejo išlipti ir eiti galelį pėstiems. Einame kas sau. Žydas šaie plento žingine savo briką štumia. Mano bendrakeleivis kaip nuplikytas skuta pirmyn. Žandaras su žemskiu neatsilieka. Aš raišdamas net pasilikau. Priėjome po dešinei tokių krūmapalaikių — keletas nuskurdusių elksnelių. Mūsų bendrakeleivis juose pranyko, ir tiek te jį matėme... Tai buvo, kaip paskui pasirodė, Andrius Verbyla! Praslinkome taisomą plentą, sėdam į karietą — vieno nėra. Manęs klausia — kur jis? — Nežinau! — Žydai varvaliuoja. Maskoliai čerekuoja. O aš, aš sėdžiu, kaip dūšėlė tarp velnių... Mane visi akims kaip ylo mis bado, o aš, miną įtempęs, sėdžiu kai apaštalas akis pastatęs. Privažiavome Mariampolę. Išlipam. Užmoku žydui, kaip suderėta buvo, 50 kapeikų ir noriu eiti. Jis mane čiupt už rankovės: užmokėt ir už aną, kur pabėgo. Aš nenoriu mmokėti. Tuoj prisirinko daugiau žydu ir židukų, pakėlė givalta. Man tos 50 kųp. užmokėti buvo tik nusišpiaut, bet aš prie maskolių nenorėjau pasirodyti, kad pažįstamas su tuo, kuris važiuojant, pabėgo. Žiūriu, kad į tą žydu givalt įsikiša ir maskoliai. “Užmokėk” — sako. Aš kaip ir besikreipdamas į žandara sakau:

— Ar yra tokia teisė, kad vienas už kitą turėtų priverstinai užmokėti!?

— Yra, yra... — lyg susitarę atsakė abudu maskoliai.

Aš išsiėmiau pusrublį, telkšt, padėjau žydui ant rato geležies ir einu sau. Jie visi, lyg grobą pūtę pasiliko bestovį. Einu sau lazdele švaistydamas į miestą, žiūriu — seka paskui uodega — vienas buvęs prie vežimo žydukas. Aš į vieną kiemą įeinu, ir jis paskui, iš to išeinu — į kitą, ir jis paskui. Einu į krautuvę, neva ko tai pirktis, žydukas stovi pas krautuvės duris. Išėjęs einu toliau, ir jis paskui seka. Tai, rods, manau sau, negi jau būsiu dingęs. Einu pro bažnyčią — šmukšt ir įlindau, žmonėse susimaišiau ir kaip nieko nebuvus, lūpas judinu, lyg tai poteriaučiau. Po mišparo su žmonėmis išėjau iš bažnyčios ir šnipo žyduko niekur nebematydamas, nuėjau į Jasiuko krautuvę (dabar Vytauto g. Nr. 17 Gordonu cukrainė toj vietoj). Ten susirinkdavo tuomet daug tų laikų lietuovystės darbuotojų. (Teiravausi kelių asmenų Mariampolėj, kur dingo tas Jasiukas, — bet nebesužinojau).

Toliau Andrius Verbyla 1904 metuose (prieš pat spaudos leidimą) sausio mėnesyje Kurpikuose (Prūsų pasienyje) tapo

su 8 pūdais knygų suimtas, baisiai sumuštas ir į Kalvarijos kalėjimą pasodintas. Laikė tardymo išsiteisino, tik gavo tris savaites sėdėti. Bet iki teismo 5 mėnesius sėdėjo. 1905 metais A. Verbyla vėl tapo liepos mėnesyje, Kurpikuose, su "Varpo" bei "Ūkininko" paku, suimtas; pasienio sargai maskoliai vėl baisiai sumušė, jog burna ir galva buvo sutinus. Tada sėdėjo neilgai — išsiteisino, sakydamas, kad koks tai Antanas Pranaitis samdęs pakus pernešti (tokio visai pasaulyje nebuvo). Už tai uždėjo policijos priežiūrą. 1906 metais pas A. Verbylą (Karveliuose) darė krata, jį patį apdaužė ir 1 mėnesiui Kalvarijos kalėjimą įkišo sėdėti. (Priežastis buvus: pral. Antanavičiaus laiško skaitymas bačnyčioj skandalą iškėlęs. Kas skandalus kėlė, o kam sėdėt reikėjo!?). 1908 m. kai maskoliai spalį 10 dieną "Šviesą" užgulė, tai, žinoma A. Verbylai pirmiausiai teko. Tuosyk 13 žmonių tapo suimta, kankyta ir Sibirą ištremta. Tad siautė baurios atminties Mariampolės žandarų viršininkas Kislinkis. Ištremtųjų, Rusijai sugriuvus, kaikurie grįžo, kaikurie Sibire liko, o kaikurie po velėna palindo. Pargrįžo ir Verbyla apie 10 metų ištėrime išbuvęs ir manė Lietuvoje rasiąs tai, ko troško, už ką kovojo, už ką tiek daug nukentėjo. Manė rasiąs liuositybę, šiltas žmonių širdis. Manė prie savo žemės krūtinės prisiglausiąs ir atsilsėsias. Bet kas tau davė! Tie žmonės, kurie prieš spaudos leidimą savo "Tėvynės Sarge" rašė: "Mes maskolių carą ir valdžią ligi kaulų smagenų pripažįstame", ėjo ir eina maskolių caro žandarų numintais takais. Tik pagalvokite: laike penkių metų nepriklausomos Lietuvos gyvavimo tą Lietuvos kankinį, Andrių Verbylą, kelis sykius Lietuva suėmė, kišo į kalėjimus, bet ir vėl vis paleido. Nedavė žmogeliui nė atsikvėpti, nė pasilsėti, tyčia, rodos, žudė. Dabar jau antri metai Andrius Verbyla, 45 metų amžiaus, sėdi Kauno kalėjime, žmogelis suvargęs, sublogęs, pasibaigęs, tik šešėlis to Verbylos, koks seniau buvo. To dar negana — drauge su A. Verbyla sėdi ir jo sūnus, Vytautas Verbyla, jaunas nepilnametis vaikinąs; jis buvo Mariampolės gimnazijoj 7-toj klasėj. Trukdomi metai, trukdoma mokslas. Gniaužiama jo jaunos dienos, naikinama jėgos, gyvas žmogus pūdoma ir į kapus stumiama. Ir ką jėdu padarė? Nieko! Provokacija. Viena byla pereitą pavasary buvo. Teisė už "raudonumą" — išsiteisino.

Bet to dar negana! Neprieteliai sudarė kitą bylą ir vėl senis A. Verbyla ir jo jaunikaitis sūnus vėl laikomi kalėjime, vėl traukiami atsakomybėn. Už ką?... Už bombas! Oijai! už bombas! Baisu! Tyčia šiemet nuvažiauvau į Mariampolę ir nagrinėjau tų "bombų istoriją". Ir radau; provokacija, provokacija ir provokacija! Dvi vokiškos bombos, (žmonės kalba, kad tik bombų makštys), kokias vokiečių kareiviai prie diržų prisikabinę nešiodavosi, tapusios atrastos už 50 sieksnių nuo Verbylą buto, niekieno negy-

venamam išgriuvusiu galu tvartų aukštelyje, prie kurio iš gatvės ir iš kiemo diena ir nakčia kas tik norėjo galėdavo prieiti. Mariampoliečiuose yra nuomonės, kad tas pats asmuo, kuris tiedvi bombi nuo tvartuko nuėmė — bus jas ir užnešęs. Jis gerinęsis valdžiai norėdamas žemės gauti, tai delto ir bombas dėjęs ir “bolševikų” gaminęs, kad tik pasižymėti, kad tik žemės gauti. Galų gale žemės gavęs. Bet už balno pavogimą tapęs Mariampolės taikos teisėjo 3 mėnesiams kalėjimo pasmerktas ir iš tarnybos išmestas. Bet žemė jam likus. Jau žemės turint — policisto tarnystė nesvarbu. Ir dabar gyvena ir besišaipas iš anot jo, “kvailių lietuvių”. Jei toki gandai eina, jeigu jie turėtų pamato, tai turėtų būti viskas iš pašaknių išnagrinėta ir tikrasis kaltininkas, provokatorius, nubautas, o nekaltieji paleisti ir jiems už jų vargus kentėjimus tinkamai atlyginta. Bet... seniau sakydavo: “šuns balsas į dangų neina”. O dabar galima pasakyti: “Ir žmogaus balsas netik į dangų”, bet ir į “valdžią” nenuėina!” Ką Lietuvos liaudis į tai? Lietuvos liaudis, kaip tas žydas, kada krikščionys verkė prikalto prie kryžiaus Kristaus: “Ui, kad jis nebūt kaltas, nebūt nė prikaltas”... Pakliuvai teisman, tai jau ir kaltas...

35. S t i k l i a i. Liepalotų (Naumiesčio parap.) senasis Antanas Stiklius užaugino 8 asmenis šeimos. Jis pats, jo žmona ir beveik visi jo vaikai buvo žandarų naguose pačiupinėti. Marceliai Stiklienei žmonelei ir mirtį paskubino, nes nuolat maskoliai kratas darydami jai tiesiog “priepuolą” buvo įvarę. Ją su sūnum Jonu buvo Suvalkų apygardos teismas, už slėpimą lietuviškų knygų (Kasto Stikliaus archyvo) mėnesiui kalėjimui pasmerkęs ir vežė per Vilnių, per Gardiną iš Liepalotų į Suvalkus (etapu), kol bausmė pasibaigė ir paskui už Gardino paleido be pinigų, be maisto, tai sirgdama, sūnaus Jono vedama, elgėtaudama (pavalgyt) pėsčia vos gyva parėjo į Liepalotus. Kas ir beįsivaizdins sau tokio smūgio baisumą, ypač tokiai, senatvės susilaukusiai ligūstai moteriškėlei. Kartą maskoliai krata padarę visus Stiklius buvo suėmę ir išvežę, — liko tik namie 10 metų mergaitė...

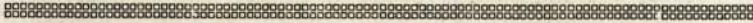
Senis Antanas Stiklius labai mėgdavo lietuviškas knygas skaityti. Ypač Zanavyko Lietuvos Istoriją skaitydamas taip užsidegdavo, jog jo akys žibėdavo, o veidas kasžin ką tokio nepaprasto reikšdavo. Pats mokėjo gerai skaityti, rašyti ir kiek skaitliuoti; viso to ir savo visus vaikus išmokė. Jo mokykla, tai tikra Rimšos mokykla, tik vietoj moteries — vyras. Jis pasipažinojo ir buvo artimuose santykiuose, su Sintautuose buvusiu rašytoju kunigu Tatare (Tataržyn'u). Jis 8 metus rusų kariuomenėj tarnavęs ir “unterapicieriu” išsitarnavęs, daug knygų rusiškai ir lenkiškai skaitęs, daug ką savo vaikams galėdavo papasakoti, nes tuo laiku dar mažai lietuviškų knygelių tebebuvo. Jis prieš spaudos leidimą, prieš didesnes šventes, savo apylinkėj, naktimis lietuviškas proklamacijas — “Broliai ir

sesers, nepasiduokime maskoliams” išlipindavo, o paskui, ant rytojaus, į bažnyčią eidamas ar važiuodamas, proklamaciją prie gluosnio ar tvoros radęs, balsiai, niekadėja, skaitydavo. Dabar senelis jau į devintą dešimtį metų išengęs, susilpnėjęs apie krūtine, dūsąja dienomis ir naktimis, tarpais pasvajodams apie senąją praeitį, laukia naujos ateities, anot jo — amžinasties.

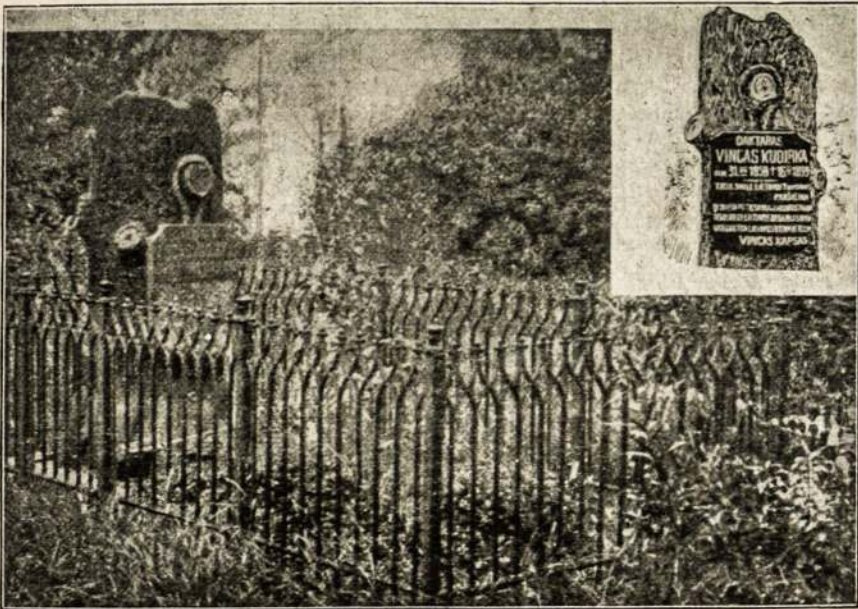
36. K a s t a s S t i k l i u s, gimęs 1880 m. gruodžio 25 d. Liepalotuose, iš pat jaunų kūdikystės dienų turėjo nepaprastą palinkimą prie knygų ir mokslo. Išmokęs skaityt tuoj perskaitė kur tik sugriebdamas visos apielinkės žyvatines, bromines, kantičkas ir visus senovės šlamštus. Taip bekyginėjęnt, žinoma, jam teko susitikti su “Aušra”, “Aušros” kalendoriumi, “Šviesa”, “Apžvalga”, “Ūkininku”, “Varpu”, daugybe knygelių, “Vienybe lietuvininku” ir t. t. Pradėjo rašyti žinias iš savo krašto ir net eilėraščius “sustatinėti”. Pats skaitydavo ir kitiems duodavo — platindavo. Tokia “darbuotė”, žinoma, pasiekė ir maskolių nosį. Ir kartą sergančiam, iš Širvintos daktaro pareinant, muitinės sargai-maskoliai skaudamą koją atrišo ir komprese rado lietuviškų laikraščių prikimšta. Buvo teisinamasi, kad tai daktars taip uždėjęs, bet kas tau tikės. Tuoj suėmė. Į kalėjimą. Kratos. Žandarai. Tardymas. Iš Naumiesčio etapu per Vilkaviškio ir Mariampolės kalėjimus į Kalvarijos kalėjimą, į pavienę kamerą kaip į grabą, kur sienoje jau buvo irėžta pavardės Kačergiaus, Rimšos ir kitų. Laiko vieną savaitę, laiko kitą. Žaižda kojoje neseniai po operacijos užsiteršia, prikirmija. Prasideda naujas sirgimas. Ateina daktaras. Perkelia į kitą — erdvesnę kamerą. Atvažiuoja žandarų viršininkas, ištardo ir paleidžia. Ką veiks su pusgyviu ligoniu — ir taip pats, mano sau, nusprogsias. Bet kas tau davė! Ir šiandien dar su kuolu neužmuštum. O, bausmė? Nugi uždėjo 2 metus atviros policijos priežiūros, tai reikėdavo kas mėnesis vykti į Sintautus ir pas kasžin kokį ten maskolių žem-sargį knygoje pasirašyti... Taip dienos bėgo ir metai slinko. K. Stiklius patampytas ir pamokytas daug rimčiau ėmė darbo. Veikdavo iš tolo ir atsargiau. Kaikada beveik pusę “Ūkininko” prirašydavo. Iškėlė sumanymą leisti nekalto turinio laikraštėlį. Ir gimė “Naujienos”. Jose taip pat kaikada didesnę pusę K. Stiklius prirašydavo — straipsnelių, žinių, eilių... Taip ir atėjo 1904 metai — didžios pergalės. — spaudos leidimo metai. “Na dabar tai pasidarbuosiu” manė sau K. Stiklius ir nuvykęs į Vilnių ėmėsi korektuoti “Vilniaus Žinias”. Darbas buvo nelengvas ir painus. Rankraščiai nevienodi, pilni klaidų. Raidžių rinkėjai nemoka lietuviškai. Ir pasimatė, kad pačiam dar toli šaukia ligi tikro korektorio. Bet, vaikinėlis, rūpinosi — bėga, klauso pamokų Jono Jablonskio, Povilo Višinskio, teiraujasi pas Praną Klimaitį, Antaną Rucevičių ir kitus, kol vargais negalais perkanda lietuvių kalbos gramatikos ir rašybos branduolio kevalą. Toliau šį tą rašo, duoda spaus-

dint laikraščiams, šiaip leidėjams — išleisdina keliolika brošiūrėlių... Po karui grįžta kuogreičiausia į Lietuvą ir įstoja į Valstybės Spaustuvę korektorium. Darbo daugybės. Lietuva kuriasi. Ministeriai, direktoriai, visoki raštininkai ir mašinistės nekaip temoka lietuvių kalbos. Visoki raštai, blankai duodami spaudon su kladoms, netaisyklingai parašyti. Kastas Stiklius korektuodams taiso netik raidžių rinkėjų, bet ir auto-rių ir raštininkų klaidas: sintaksį, rašybą ir t. t. Darbuojasi virš penkių metų. Mano, gal pensiją senatvėje gaus. Juk jau Lietuvos laikraštijoj 20 metų korektuoja. Tai nemaža popierio pribraižyta, nemaža raudonylo išrašyta. Ir kas, manote, atsitinka? Ugi ateina spaustuvės vedėjas ir Kastą Stiklių, neva už patėmijimą Gelžkelių Valdybai nemokėjimo lietuvių rašto kalbos, už su klaidoms rašymą ir spauzdinimą, — paliuosuoja, sakydams: “kas tau rūpi, ne tavo dalykas, kaip kas parašo”.

L i e p u k a s.

Vinco Kudirkos kapas.

Vinco Kudirkos su iškapotu paminkle parašu kapas, Naumiesty (Šakių apskr.).
Kampe atskirai — paminklas su pilnu parašu.

Dr. K. Grinius.

Mintaujos lietuvių gimnazistų į Popiežių ir į Rusijos Švietimo Ministerį laiškai.

1896 m. Mintaujos gimnazijos mokiniai, katalikai-lietuviai, atsisakė kalbėti prieš pamokas, ir po pamokų rusų kalba maldas, dėl to buvo jie iš gimnazijos pavaryti be teisės įstoti į kitą kokią mokyklą.

Suprantama, kad iš jų pusės buvo daryta įvairių pastangų toliau tęsti pertrauktą mokymos.

Vincas Kudirka savo „Tėvynės Varpuose“ tų mokinių pasielgimą aukštai įvertina ir atranda, kad lietuvių vaikai davė čionai Rusijos valdžiai smūgį, nuo kurio ji negreit susiramins . . . Vaikai pamokino mus suaugusius, rašo V. K., kaip turime elgtis, kovdami už savo teises. (V. K. Raštai II. 346).

Tų laiškų tekstai rodo, kokiomis priemonėmis bandyta lietuviui rusinti ir kokiomis sąlygomis kovota V. Kudirkos laikais.

Štai tų laiškų nuorašai. Rašyba netaisyta.

I.

Laiškas Rymo Popiežiui (lotyniškai ir lietuviškai)
Paduodamas tik lietuvių kalba tekstas¹⁾.

Šventas Tėve!

Puolę po kojų Tavo šventybės, mes mokinčiai Mintaujos gymnazijos, meldžiame Tavęs, idant teiktumeis užstoti už mus prieš Jo Didybę, galingiausį mūsų Ciesorių, Mikalojų Antrąjį tame dalyke. Mūsų perdėtiniai gimnazijos jau nuo 24 dienos rugsėjo šiuo metu rengias įvesti rytmetines maldas ir malda už galingiausį mūsų Ciesorių gudiškoje kalboj'. Labai gerai žinodami, juog decretas, išleistas Švento Bažnyčios susirinkimo 11 d. liepos mėnesio 1877 metuose ²⁾, užgina vartoti gudišką³⁾ kalbą maldose, ir permanydami norą mūsų perdetinių su gudiškomis maldomis perversti mus į atskalunus, pasiryžome nekalbėti šitų maldu. Iš vienos pusės priversti klausyti sąžines, iš kitos — valdžios, mes pasi-

¹⁾ Laiškų kopijos gautos iš advokato M. Slezevičiaus. Dr. K. Gr.

²⁾ Lotynų tekste: decretum congregationis sanctae inquisitionis.

Dr. K. Gr.

³⁾ Gudiška kalba čionai vadinama rusų kalba, kas matyt ir iš lotynų teksto. Dr. K. Gr.

elgeme teip, kaip sąžinė liepė, kadangi žinome geriausiai, juog ant paskutinio sudo turesime sunkiai atsakyti už mūsų darbus, priešingus sąžiniai. Mūsų perdetiniai teisingais ir neteisingais keliais spyrė mus neklausyti sąžinės ir perženkti dekretą Švento Sosto. Valdžia atstata musu kunigą - kapelioną, daugelį mūsų išmetė iš gimnazijos, atimdama tiesą įstoti kiton mokyklon, nekuriuos karcere uždarius laikė per 15 valandų, tai yra nuo 9 valandos ryto lyg pirmos valandos nakties, paskui nuvežus juos viešbutį stengė, nugirditi, idant pasigere prižadetu gudiškai melstis nors tai pagal aukščiau minėtą dekretą yra užginta. Kadangi anie nenorėjo sutikti, gąsdino juos smarkiausiai nubausti. Daugumas mūsų išgąsdinti nepaklausė sąžinės savo ir sutiko melstis gudiškoje kalboje, Bažnyčios užgintoj'. Mes gi paketinome geriaus kenteti visokias nelaimės ir vargus, negu perženkti dekretą apaštalu Sosto. Šventas Teve, maloningiausias mūsų Piemuo, su kuriuo išvieno gyventi ir numirti trokštame apgink mus nuo piktibes persekiotojų mūsų. Pasakyk, meldžiame musu Ciesoriui, kad mes geidžiame iš visos širdies melstis už Jo sveikatają savo prigimtoj' kalboj' arba kalboj mūsų Bažnyčios, lotyniškoj. Galbut Jo Didibė, Ciesorius mūsų, išgirdęs balsą Tavo Šventibes ir pajudintas mielaširdystėje savo leis mums garbinti Viešpatį Dievą kalboj mūsų lietuviškoj arba mūsų Bažnyčios kalboj' lotyniškoj ir prisakys mus, kurie išmesti esame, atgal gimnazijon priimti.

Meldžiame pagalbos Tavo Šventibes ir palaiminimo, pasilikame ir visados pasiilksime ištikimiausiais sunumis ir geriausiai tarnais Tavo Šventibės.

Mintaujoje
1896 7/19 spalį.

(Parašų nėra).

II.

Laiškas Švietimo Ministeriui (Rusų ir lietuvių kalbomis). Paduodamas tik lietuviškasis tekstas. —

Jo Milistai Apšvietos Ministeriui žemiau pasirašiusių mokintinių katalikų Mintaujos gimnazijos.

Visų žemiausis prašymas.

Viešpats Dievas sutverė giminius, dave joms įvaires kalbos ir liepe savj garbinti tuose kalbose. Taigi Dievas lygiai myli visas kalbas. Dar nuo pat mažens, ant keliu mūsų motinu, mes pripратome melstis Sutvertojui kiekvienas savo prigimtoje kalboje. Juog tai nekada ir nekur nebuvo užginta. Lietuvos kunigaikščiai ir lenkijos karalei kada kaip mus mokino istorijoje, valde vakarinę Gudiją⁴⁾ leido gudams⁵⁾ melstis gudiškai. Net totoriai užemę visą

⁴⁻⁵⁾ Aišku, kad Gudija, gudai čionai reiškia Rusiją, rusus, kas pasitvirtina ir rusų tekste. Dr. K. Gr.

Gudija, ne spyre gudu melstis, totoriškai. Ant galo sienose musu pačios gimnazijos, musų draugams liuteriesiems leista melstis: vokiečiams vokiškai, latviams latviškai. Kuo mes blogesni už juos? Kuomi mes prasikaltome? Už ką mus akise tų musų draugų liuterių spyria melstis gudiškai.

Ponuli! Teikes prisakyt, kad mums leistu melstis už ciesorių prigimtoje kalboje. Jeigi tai ne nuo Tamstos priguli, meldžiame nunešti musų karštas maldas pri kojų Jo Milistos Visumielaširdingiausio ciesoriaus Mikalojaus II. Tame laike, Jis grinšta nuo savo draugų katalikų — prancuzų. Budamas Paryžiuje Jis aplanke net bažnyčią katalikų. O Jis neatbutinai išklausus mus!

Ponuli! Išduok prigulinčio nuo Tamstos prisakimą idant neišvartų iš gimnazijos musų draugą Jozopą Tubelį, atsisakiusį melstis maskoliškai. Jis padarė tiktai tą, ką kiekvienas iš musų butu padaręs, jei mums butu buvę prisakyta, ką jam prisakė.

Mintauja

2 dienoje spalio m. 1896 m.

(Parašu nėra).

TURINYS

	Pusl.
Nuo Redakcijos	1
<i>Doc. J. Tumas.</i> Vincas Kudirka — Vincas Kapsas	3
<i>Albinas Rimka.</i> Vincas Kudirka savo raštuose	45
<i>Dr. K. Grinius.</i> D-ro Vinco Kudirkos Raštų Žodynas	69
D-ro Vinco Kudirkos Laiškai	96
<i>J. Kačergius</i> Iš Vinco Kudirkos jaunystės dienų	118
<i>M. Petrauskas.</i> Vincas Kudirka — muzikas	133
<i>Pr. Ašakaitis.</i> Dvasios galiūnas	134
<i>Dr. K. Grinius.</i> Truputis atsiminimų apie Dr V Kudirką	135
<i>P. Leonas</i> Žiupsnelis atsiminimų apie Vincą Kudirką (Kapsą).	138
<i>J. Jablonskis.</i> Keli draugo atsiminimai iš V. Kudirkos gyvenimo	142
<i>D-ras J. Bagdonas</i> Iš mano atsiminimų apie d-rą Vincą Kudirką	146
<i>G. Petkevičaitė.</i> Kudirkos aplankymas 1898 m.	150
<i>D-ras med P. Avižonis.</i> Atsiminimai apie d-rą V. Kudirką	158
<i>Jonas Bulota</i> Vincą Kudirką prisiminus	162
<i>V. Palukaitis.</i> Vinco Kudirkos mirties 25 metų sukaktuvėms paminėti	167
<i>M. Jankus.</i> Apie „Varpo“ spausdinimą pirmaisiais metais	173
<i>Kunigaikštis Jonas Gediminas-Beržanskis-Klausutis.</i> Vincas Kudirka Varšuvoje	175
<i>B. Dzūkas.</i> Vinco Kudirkos charakteristikos trupinėlis	176
Redakcijos paaiškinimas	178
<i>Dr. K. Gr.</i> „Varpo“ metų knygnešiai	179
<i>Dr. K. Gr.</i> Knygnešių Karalius (Juozas Kancierius)	182
<i>Dr. K. Grinius.</i> Andrius Verbyla	187
<i>Dr. K. Gr.</i> Motiejus Baltūsis	188
<i>Vargonešis.</i> Škaplernikas Bataitis	190
<i>A. Rimka.</i> Jonas iš Lankeliškių	191
<i>Liepukas.</i> Seniau ir dabar	192
<i>Dr. K. Grinius.</i> Mintaujos lietuvių gimnazistų į Popiežių ir į Rusijos Švietimo Ministerį laiškai	208

Dp 86
1924

	„Varpė“ spaust. Kaunas.	
--	-------------------------	--

04. 741 .64